

સેદી લાશ

આશ્ચર્યના પૂરતી નીચે એક સ્ત્રીની લાશ

પરથી લેવા ગયા હતા. (૪૬)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮૫૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ભટ્ટ ૮૮૨

વિષય ૬૭૫૨:૩

ભેદી લાશ.

લખનાર.

મયારામ પ્રાણજીવન જોશી.

કેરાળા.

વાયા કુંદાવાવ-કાઠિયાવાડ.

પ્રકાશક.

પઠાણ નીજમખાન ગુરખાન વકીલ.

લાલ દરવાજા—અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૭૫

સન ૧૯૧૯

દીપ્ત ૩. ૧-૧-૦

પ્રથમા ગ્રંથ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રેસ, ૫૦૦
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌંપીરાઈટ-મંત્રાલય
૨૭-૬-૫૫

ધી અમરસિંહજી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પદ્માણુ તુરખાન અમીરખાન
વકીલે છાપી.

લાલ દરયાળ—અમદાવાદ.

પુસ્તક પ્રકાશનના સર્વ અધિકાર પ્રકાશકે પોતાને
સ્વાધિન રાખ્યા છે.

અર્પણ પત્રિકા.

ભાઈશ્રી

ટપુભાઈ કાળુજી.

તમે જાતે રજપુત (હિંદુ) હોવા છતાં ખચ-
પણથી વફાદારી સહિત આજ સાત સાત વરસથી
અમારા સાથે રહીને અમારા સુખ દુઃખમાં અંતઃક-
રણ પૂરક ભાગ લીધો છે અને હોય છો તેનો
બદલો વાજવાને અમે કોઈ રીતે સચકત નથી. છતાં
તમારી તે લાગણી અને વફાદારીની યાદગીરી કાયમ-
ના માટે જાગી રાખવાના હેતુસર આ ભેટી લાથનું
પુસ્તક તમોને અર્પણ કરી છું મને પોતાને કૃત કૃત્ય
થયો સમજી છું.

પદ્મજી નીજમખાન ગુરખાન

વકીલ

ઈસ્લામ બંધુઓના ગૌરવરૂપ અતિ અપૂર્વ
અને અદ્વિતીય ગ્રંથ

રસૂલે અરબી

આશકે રસૂલ માટે આ ધાર્મિક પુસ્તક ઘણુંજ ઉમદા છે, દરેક મુસલમાન ભાઈએ આ ધાર્મિક, નીતિ-મય અને બોધ લેરેલો ગ્રંથ પોતાના ઘરમાં જરૂર ને જરૂર રાખવોજ જોઈએ.

આ ગ્રંથમાં રસૂલ સાહેબના જીવનના અવનવા અનુભવો, અપૂર્વ ઉપદેશો, અનેક જાતના નીતિલેખો બોધવચનોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

જે મહાપુરૂષના હાથથી આ ગ્રંથ રચાયેલો છે, તેઓ પણ એક મહા કુશળ વિદ્વાન છે, એટલે સોનામાં મુગંધ મળવા જેવી ઉત્તમતાનો આ ગ્રંથમાં સમાવેશ થયો છે. મોટી સાઈઝનાં પૃષ્ઠ ૩૭૦, પાકું સોનેરી પૂઠું. છતાં કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

મળવાનું ઠેકાણું,
નિઝામખાન તુરખાન વકીલ
લાલ દરવાજા-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આવા ન્હાનકડા પુસ્તકને પ્રસ્તાવનાની શી જરૂર છે ? એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતાની સાથે તુરતજ આજઠાણની ચાલતી પ્રથા યાદ આવી જાય છે. પુસ્તક ગમે તેવું હોય, ગમે તે વિષય ઉપર લખાયું હોય, ગમે તેવું મહત્વતાવાળું હોય યા ના હોય, ગમે તેવું મોટું યા નાનું હોય, તો પણ તેના ખાટે પ્રસ્તાવનારૂપ એ ચાર પાના લખવાનું જોઈએ, અને જો તેમ લખવામાં ના આવે તો વાંચકો અને લેખકો તેને મોટી ખામી ગણે છે. જ્યારે એમ છે ત્યારે તે ચાલુ રૂઢીને માન આપીને તેના આધિન થવું એ વિશેષ ડહાપણુ જાય છે, અને તેથી હું પણ તે રૂઢીને માન આપીને પ્રસ્તાવના રૂપ એ બોલ બોલવાને પ્રેરાઈ છું.

જુદા જુદા વખતે દુનિયા જુદા જુદા રંગમાં રંગાતી હતી, જુદા જુદા હિંચોળે હિંચોળાતી હતી, અને જુદા જુદા પ્રવાહમાં તથાતી હતી; એક વખત એવો હતો કે, બધા પુસ્તકો પઢતી અંદર ધર્મને લગતાજ લખાતા અને વંચાતા હતા; એક વખત એવો હતો કે, બધા પુસ્તક પઢતી અંદર શ્રંગારિક રસથી રંગાતા અને વંચાતા હતા; એક વખત એવો હતો કે, જ્યારે ઇતિહાસિક અવલોકન થતા હતા, અને આજે એવો વખત આજો છે કે, દુનિયાને હેરત પમાડે તેવા ભેદભરમોથી ભરેલા, શ્રંગાર રસથી તરબોલ કરેલા, અને વર્તમાન પ્રજાને અતુકુંજ જણાય તેવા રંગથી રંગેલા, મન બાવતા પુસ્તકો લખાય છે.

એક વખત એવો હતો કે, લોકોની રચીની દરકાર વિના લેખકો તેમને પોતાના વલણ તરફ ખેંચવાને પુસ્તકો લખતા, યાતો

લોકોની વૃત્તિ ગમે તેવી હોય છતાં તેમને ધર્મ અને નીતિ પ્રતિ પ્રેરવાને પુસ્તકો લખતા, ભક્તિના મહાન માર્ગ પ્રતિ દોરનારા સદ્બોધ રૂપ પુસ્તકો લખતા અને વાંચકો તે વાંચીને વૈચારીને તે માર્ગ પ્રતિ પ્રેરાતા; આજ એવો વખત આવ્યો છે કે, લેખકો વાંચકોની ધમ્મણ પ્રવાહમાં તણાવા લાગ્યા છે, વાંચકોને શું રૂચે છે ? વાંચકો કયું શૈલીને પસંદ કરે છે ? કયા પ્રકારના પુસ્તકો લખવાથી વાંચકો તેનો સત્કાર કરે છે ? એ જુઓ છે.

એક વખત એવો હતો કે, જ્યારે ધર્મના અને નીતિના બોધનીજ જરૂર હતી; એક વખત એવો હતો કે, જ્યારે વીરસ પ્રેરક પુસ્તકો લખવાનીજ જરૂર હતી; આજે એવો વખત આવ્યો છે કે, લોકો અન્યથા થાય અને ભેદ ભરમોના કોકડા ઉકેલે તેવા પુસ્તકો લખવાની જરૂર છે અને આગળ એક એવો વખત આવશે કે, ભેદ ભરમોના પુસ્તકો લખવા ખંવ થઈને દુનિવર કારિગરી અને ખેતીવાડીના પુસ્તકો લખાશે, તેવા પુસ્તકો વાંચરા પ્રતિ પ્રજા પ્રેરાશે, તેનાજ પુસ્તકોનો ખપ વધશે અને તેજ પુસ્તકો સર્વમાન્ય થશે.

એ બધી સમયની બદલીહારી છે, સમયજ બધું કરે છે, દેવ, દાનવ, માનવ, પશુ, પક્ષી, કીડી, કુંજર અને જડ, ચૈતન્યને આદિ લઈને આ દુનિયામાં બે આંખે જોઈ શકાતી અને નહિ જોઈ શકાતી તે સર્વ વસ્તુ સમયને આધિન છે, તે સમયના કહેવા પ્રમાણે પ્રેરાય છે, તો પછી હું સમયને માન આપીને આધિન થાઉં તેમાં નવાઈ પામવા જેવું શું છે ?

સમયને આધિન થઈને ચાલતા સમયના મનુષ્યસમાજને રૂચે તેવા પુસ્તકો લખવા પ્રતિ હું પ્રેરાયો છું અને તેની પ્રથમ પ્રસાદી

રૂપ આ પુસ્તક ભેદી લાશ હું વાંચકો સમક્ષ રજુ કરું છું. આ મારો પહેલો પ્રયાસ છે અને તેથી તેમાં અનેક હસ્ત દોષ અને બુદ્ધિ દોષ રહેવા પામ્યો હોય. હું વાંચકોને અરજ કરું છું કે, જો તેવા દોષ જણાય તો તેઓ મને ક્ષમા કરશે અને સુચારીને વાંચશે.

આ વાર્તા સાવિત્રી કે સુંદરી ! એ નામથી ક્યંઝેઆમ માસિકમાં કકડે કકડે પ્રસિદ્ધ થયું છે અને તે વાંચકોને રચી છે, તેમને અતિ પ્રિય થવાથી તેઓની માગણી ઉપરથી ઘણા સુંવારા વધારા સાથે આજે તે પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

આ પુસ્તકની અંદર ભેદ ભરેલો ચીતરવામાં આવ્યો છે, ડીઝેક્ટ્રીવોની ચાલાકીઓ અને બદમાસોની બદમાસીઓ બતાવવામાં આવી છે, બધું પ્રેમ અને શુદ્ધ પ્રેમની સુંદરતા ચિતરવામાં આવી છે, ચાલાકી ઉપર ચાલાકી બતાવવામાં આવી છે.

રામરાયનો શુદ્ધ બધું પ્રેમ, ભાગેરથીનો શુદ્ધ પ્રેમ, કૃષ્ણરાયની છોકરવાદીપણું, બહાવડીનખાનની બહાદુરી બધું ડીઝેક્ટ્રીવપણું, બદમાસોની હેરતપમાડે તેવી બદમાસીઓ, આ બધું વાંચવાથીજ સમજાય છે.

આ પુસ્તક એક હિંદી પુસ્તકના આધારે કેટલાક ફેરફાર સાથે લખવામાં આવ્યું છે તેથી તે મહાશય લેખકનો પણ હું આભાર માનું છું.

હું આશા રાખું છું કે, ચાલતા જનમાનાના યુવકોને અને ભેદ ભરેલોથી ભરેલા બનાવો વાંચવાને આતુર છે તેઓને જરૂર મારો આ પ્રયાસ પસંદ પડશે અને જો એમ બનશે, તો હું ખરેખર ખુશી થઈશ. મારા આ પુસ્તકનો જન સમુદયમાં સત્કાર થશે તો હું તેના બીજા પુસ્તકો લખવાને પ્રેરાઈશ. અસ્તુ.

લેખક.

ઈસ્લામ જાતિના ભુત ગૌરવનો સાચો પરિચય
કરાવનાર મહા નામાંકિત પુસ્તક.

અરબનો ઇતિહાસ.

આ. જરિટસ અમીરઅલિ સાહેબના 'હિસ્ટરી ઓફ સેરેસિન' નામના પુસ્તકનો તરજુમો. આ પુસ્તકમાં અરબ જાતિ અમુક જમાનામાં કેવી બહાદુર અને દિલાવર હતી, એ જાતિએ દેશ વિદેશમાં પોતાના પરાક્રમના પડઘા સંભળાવી સર્વ પ્રજાને પોતાને આધીન કેવી રીતે કરી હતી, સ્પેન, આદિ યુરોપના દેશોમાં પણ ઇસ્લામ મજબબનો પ્રભાવ કેટલે અંશે જામી ગયો હતો. ઇસ્લામ પ્રજામાં શૌર્ય, - જુસ્સો, ધર્માભિમાન અને જાતિ અભિમાન કેવું દઢ હતું, એ બધી બાબતોનો આ પુસ્તકમાં આબેહુલ ચિતાર આપેલો છે. દરેક મુસલમાન જાણને અમો આ પુસ્તક વાંચવાની ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ.

મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

મળવાનું ઠેકાણું.

મેનેજર

પોલિટિકલ ભોમિયો.

લાલ દરવાજા-અમદાવાદ.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠ.
1	1 લું.	ખૂન ક્રાનું થયું ? ૧
2	2 જી.	રામરાય અને કૃષ્ણરાય. ૯
3	3 જી.	ભાગેરથીનો પ્રયત્ન. ૧૮
4	4 થું.	ન્યાય મંદિરમાં. ૨૪
5	5 મું.	નિમકહલાલ મૂળીઓ. ૩૦
6	6 હું.	સૂતના ભણકારા. ૪૩
7	7 મું.	કૃષ્ણરાય અને બહાવદીનખાન. ૪૭
8	૮ મું.	ન્યાયમંદિરમાં જતી નગતી સાવિત્રી. ૫૧
9	૯ મું.	કૃષ્ણરાયની પુછપરછ. ૬૪
10	૧૦ મું.	સાવિત્રીના બદલે સાવિત્રી. ૭૦
11	૧૧ મું.	રામરાયને મુક્તિ. ૮૦
12	૧૨ મું.	રામરાય છુટી આવ્યા. ૮૪
13	૧૩ મું.	કૃષ્ણરાય અક્ષોપ. ૮૮
14	૧૪ મું.	બદમાસોના અફાનો લાગેલો પતો. ૧૦૧
15	૧૫ મું.	કૃષ્ણરાયના ઓરડાની વિઝિટ. ૧૦૮
16	૧૬ મું.	ભાગેરથી પ્રત્યે ભાવ. ૧૨૨
17	૧૭ મું.	ગાણેશચંદ શેઠની મુલાકાત. ૧૨૬
18	૧૮ મું.	બદમાસોનો લાગેલો પતો. ૧૩૩

૧૯ મું.	ડીટકટીવો સપડાયા.	૧૪૫
૨૦ મું.	ખુનના ભોગનો લાગેલો પત્તો.	૧૫૨
૨૧ મું.	અહાવદીનખાન સપડાયો.	૧૬૪
૨૨ મું.	પકડાયેલા પત્તો.	૧૭૧
૨૩ મું.	ગેવિંદ અને ભાણીનો મા.	૧૭૫
૨૪ મું.	ભોંયરામાં ડીટકટીવો.	૧૮૬
૨૫ મું.	ડીટકટીવ મહીપતસિંહ.	૧૮૬
૨૬ મું.	અહાવદીનખાન અદમાસોની શેઠમાં	૨૦૩
૨૭ મું.	ભોંયરામાં લુત.	૨૧૨
૨૮ મું.	વીઠુખાનો લાગેલો પત્તો.	૨૧૭
૨૯ મું.	અદમાસોને ફાંસી.	૨૨૦

કાબુલનો કોહીનુર.

અમીર અબ્દુલ રહેમાનખાને અફઘાનીસ્તાન જેવા પ્રદેશને કેવી
 હમયા દીપાવી વિજય પતાકા ફરકાવી પોતાની વહાલી પ્રજાનો એક
 દમ ઉદ્ધવ કર્યો છે તે આ પુસ્તકના વાંચનાર યથાર્થ રીતે જાણી
 શકશે. દેશ પ્રદેશમાં પરિચય વેડી પોતાનો દેશ સુધારવા અમીરે
 કેટલી કોશીશો કરી છે, તે પોતે સ્થાપેલા પોતાના રાજ્યના હુન્નર
 ઉદ્યોગો અને કળા કૌશલ્યનું બ્યાન કરતાં સ્પષ્ટ સમજાયા સિવાય
 રહેતું નથી. અમીરે જેવા એક ઉમદા દરજ્જાની કુરુત તરફથી
 બક્ષીસ થયેલ છતાં પોતાના દેશની ખાતર, અને પોતાના પ્રાણ
 સમાન પ્રીય પ્રજાની હિતની ખાતર તેઓ અહોનીશ પ્રયત્નશીલ રહે
 છે. પોતાની નમુનેદાર રાજ્યનીતિ બતાવવામાં કેવી કુશળતાની જરૂર
 છે. તથા રાજ્ય અને પ્રજા બંનેની સુખશાન્તી અને આખાદી અર્થે
 'રાજ્યએ પોતાનું' વર્તન કેવા પ્રકારનું 'રાખવું' જોઈએ છે તેનો નમુનો
 તો માત્ર વાર્તા અને વીચારથી નહિ પરંતુ સ્વાનુભવ અને સ્વાત્રયથી
 અમીરે અન્ય દેશોમાં અનુકરણ માટે મુક્યો છે. દુનિયામાં અમીરના
 જીવનની એક પણ ક્ષણ એવી નથી કે, જેમાં પોતાની પ્રજાના
 કલ્યાણનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નહિ હોય તે ઉપરાંત પરદેશી
 રાજ્ય પ્રજાઓની સાથે પોતાનો અને પોતાની પ્રજાનો એવો ગાઢ
 સંબંધ બાંધ્યો છે કે, અફઘાનીસ્તાનને અન્ય દેશનાં રાજ્ય પ્રજાઓ
 એટલી અવાજે વખાણે છે. એક અતિ ઉપયોગી જીવન ગુણધર્મ બાદ
 અફઘાનીસ્તાનની આખાદી જાળવી રાખવાને પણ પોતાના પુત્રોને

ઉમદા કેળવણી આપી તથા અનુભવમાં એક ઉમદા રાજ કુશળ રાજકર્તા નીવડે તેવા પોતાનીજ હૈયાનીમા પૂર્ણ રીતે યોગ્ય બનાવ્યા છે. એકંદર રીતે જોતાં અમીર અબ્દુલ રહેમાનખાન તેના કિતમ રાજચરીત્રથી તેઓ એક કાચુલના કાઠીનુર થઇ ગયા છે. એમાં જરા પણ ખોટું નથી. આ પુસ્તક વાંકાનેરના કચ્છસ્તાનને વક્ષ દરેલ છે અને તેથી ખરીદવાથી એક પંથને બે કામ થાય છે. પુસ્તક સુપર રામલ ૧૬ પેશ ૨૭૫ પાનાનું છે છતાં કીંમત ફક્ત ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

મહેબુબે કુરેશ.

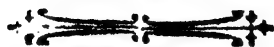
આ નોવેલ મીસરના મહાન ખ્રીસ્તી વિદ્વાન અને 'અલહિસાલ' નામના બહોળો દેશાવેશ પામેલા અરબી માસિકના અધિપતિ મી. જોર્જ ઝંઘાનની કલમથી લખાયેલો છે. તેમાં એવા એવા ધાર્મિક જુરસાદાર વિષયો ભરપુર રસથી લખાયેલા છે કે, તેને એક વખત વાંચવી શરૂ કરે તો તે ખુફને પુરી વાંચ્યા વગર હોડવાનું મન થશેજ નહિ. નોવેલની શરૂઆતમાં આ વાર્તાની મુખ્ય પાત્ર અસ્મા વામની યુવાન બાળાનું "યાન આપેલું છે તે બાળા ઉપર પોતાની બાળ વયમાં કેવા કેવા અસહ્ય સંકટો આવી પડ્યા છે, અને તે દુઃખો તેણીએ કેવી હીંમતથી સહન કર્યા છે. તથા હજરત ઉસ્માન (૨ દી.) ઉપર કેવા પ્રકારના આરોપો મુકવામાં આવ્યા અને તેઓની

કતલ શા કારણથી અને કેવી રીતે થઈ તથા હજરત અલી (ર. હી.)ની
 બચત માટે ત્યાંના લોકોમાં કેટલા અને કેવા પ્રકારના ફાંટા પડી
 ગયા. અસ્માનો મોહમદ પ્રત્યે કેવી રીતે પ્રેમ થયો અને તે પ્રેમના
 અંગે તેણી ઉપર કેવી કેવી આફતો આવી પડી અને તે પણ તેણીએ
 કેવી બહાદુરીથી સહન કરી. તેણીએ એક અમળા હોવા છતાં પણ
 મરદની માફક લડાઈમાં કેવી બહાદુરીથી હીંમત બતાવી છે. મોહ-
 મદનાં પ્યાર સિવાય કોઈની વાત કયુલ નહિ રાખતાં વાર્તાના અંત
 સુધી પણ આસ્માએ મોહમદનો પ્રેમ કેવી રીતે જળવી રાખ્યો.
 અને મોહમદે પણ અસ્માની મોહબ્બત પોતાના હીલમાં કેવી રીતે
 ટકાવી રાખી. મોહમદની લડાઈક બહાદુરી અને પછીથી કેદ થવા
 બાદ તેની કેવી દુઃખદાયક સ્થિતિ થઈ અને તેના પ્યારની ખાતર
 તેનીજ શોધમાં અસ્માએ કેવી રીતે જીંદગી ગુજારી અને અંતે પણ
 તેના શા હાલ થયા વીગેરે ઘણુંજ અસરકારક વર્ણન તેમાં અપા-
 વેલું છે. ટુંકમાં આ નોવેલ વાંચવા માટે હાથમાં લીધા બાદ પુરી
 કરી સીવાય છોડવાનું દીન થશેજ નહિ. કીંમત રૂ. ૧-૮-૦
 પોસ્ટેજ ૦-૨-૦; જુડું.

કુદરતની કારીગરી અને મનુષ્યજીવન.

નામ પ્રમાણે જ શામ અને જ્ઞાન-ગુણના બંડારનો ભરપૂર ખ-
જનો છે. તેનાં લગભગ બધાં પુસ્તકો વેચાઈ ગયા છે હવે તો ફક્ત
ચોડાકજ સીલીકમાં છે. એ ઉપરથી જણાઈ આવશે કે, આ પુસ્તક
કેટલું કીંમતી અથવા તો ખુબીથી ભરેલું છે? પોતાના પુસ્તકના સંખ-
ધમાં કેટલાક ગ્રંથકર્તા કે પ્રગટ કર્તાઓ વખાણ કરવામાં કયાસ રા-
ખતા નથી. પણ તેવાઓના પુસ્તકો વાંચ્યા પછી ખરીદનારને પોતાના
નાણાંના માટે તથા ગુમાવેલા વખતના માટે પસ્તાવાનો પાર રહેતો
નથી. અમારો પ્રયાસ તેવો નથી. આ પુસ્તકના માટે ઉપર મુજબ
જે ખાસ ધ્યાન ખેંચેલ છે, તેની સચાઈની તુલના અગર કસોટી,
દરેક જ્ઞાની અને સમજીત વર્ગ સિવાય સાધારણ સમજનો વાંચક વર્ગ
કરી શકે તેમ નથી. આ પુસ્તકનું ગુજરાતી ભાષાંતર, જુનાગઢ મહો-
બત મદ્રેસાના માજી પ્રીન્સીપાલ મહર્ષિ મી. અબ્દુલ ગની આરખી
મોટલાની ખી. એ. એલ. એલ. ખી. એ પોતાના રંગુન ખાતેના
ઘણા દોસ્તોની સલાહથી કરેલું છે. તે પુસ્તક વાંચક વર્ગને કેટલું
ઉપયોગી થઈ પડશે તેની કસોટી કરવાના કામને આધાર દરેક વાંચક
વર્ગની સમજશક્તિના ઉપર રહેશે છે. પુસ્તક કેમી આદ પેજ,
લગભગ ૪૦ રૂબાનું, એક કાગળ, સોનેરી પાકા પુંદાથી દેખાવમાં
સુશોભિત બનાવેલ છે. તેની કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે.
પોષ્ટેજ માફ.

ધરત્રામી ધાર્મિક જીવસાનો આખેહુખ ચીતાર બનાવનાર
આઈને ઉલફત અથવા પ્રેમીઓનું પરાક્રમ.

(સચીત્ર)

આ નોવેલ કોઈ જોડી કાલેલ કે બનાવરી નથી. બલકે તુર્કી
સલ્તનત અને યુરોપના ઇસાઈ રાજ્યો સાથેની લડાઈઓ પૈકીની આ
એક ધાર્મિક લડાઈ કે જે સને ૫૮૭ હીજરીની સાત્રમાં થયેલી તે
માંહેની ખરેખરી બનેલી ઇતિહાસીક વાર્તા છે. ધરત્રામીક સલ્તરોનો
ધાર્મિક જોશ અને લડાઈક જીવસો તેઓની બહાદુરી અને યુદ્ધગ્ના,
તેઓની ખંત અને તેઓના મુખમાંથી નીકળતા “ અલ્લાહો અકબર ”
ના ઝબુની ઉદ્ગારો ધણાજ શુરાતન ઉપજાવે તેવા છે. સુલ્તાન તથા
તેના શાહજાદા અઝીઝની બહાદુરી અને હીમત બધો જોસ કંઈ
જોવો તેવો નથી. સામી તરફથી ઇસાઈઓનો સ્વધર્મ જોશ અને
લડાયક કુશળતા પણ જાણવા જોગ છે. તે સીવાય સુલ્તાનના શાહ-
જાદાએ મોતના પંજમાંથી બચાવેલા એક ખ્રીસ્તિ રાજ્યકન્યાનો
શાહજાદાની મહોરદાર ખીખી બનવાનો જીગરનો જોશ ઇસ્લામ પ્રત્યેની
વશદારી ભરી ઉમેદવારી અને મહોબત ભર્યા પ્રેમનો નમુનો ધણાજ
પ્રશંસા પાત્ર છે. અંતે ધરત્રામીઓનો જય થાય છે અને શાહજાદો
અઝીઝ તે ક્રિશ્ચિયન શાહજાદીને પોતાની ધણીઆણી બનાવવામાં પ્રતેહ-
મંદી મેળવે છે. પ્રસંગને અનુસરતાં સુંદર ફાટા આર્ટિસ્ટ ચિત્રો પણ
આપવામાં આવેલ છે અને તે એવા સરસ છે કે, ચિત્રોમાંજ પૈસા
વસુલ થાય છે. મજકુર નોવેલ ડેમી આઈ પેજ ૨૪ ફારમની અને
સારા લીસા ઝેઝ કાગળ પર છપાવેલી સોનેરી બાઈડીંગની કીમત
રૂ. ૧-૮-૦ પોષ્ટેજ જુદું.

મીરાતે એહમદી અથવા ગુજરાતનો

ઇતિહાસ.

ગુજરાતમાં ઇસ્લામી સત્તાથી આરંભીને ઇસ્લામી સત્તાનો અંત આવ્યો ત્યાં સુધીનો ગુજરાતનો સાચો અને ખીલકુલ અતિસ્થાંકિત વિના પૂર્ણ વિસ્તાર પૂર્વક લખાયેલો જે કાગળ પણ અંથ હોય તે તે આ મીરાતે એહમદી છે. મીરાતે એહમદીના મુળ કર્તા અમદાવાદમાં રહેતા અને બાદશાહી દીવાનના વડુવા હતા. તે અલી મહમમદના પુત્ર હતા અને કેટલાક દિવસ સુન્ની ખંભાતમાં બાદશાહી અધિકાર ભોગવતા હતા. તે ધર્મે શીઆ હતા. કર્તા ઉંચી કેળવણીની યોગ્યતા ધરાવતા પ્રવીણ મહા મુન્સી હતા તેમણે આ અંથ ફારસીમાં લખ્યો હતો. તે ઉપરથી અમોએ ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરાવી છપાવ્યો છે. જે અંથના લેખક એવી મેટી સત્તા ધરાવનાર અને વિદ્વાન હોય તે અંથમાં પછી કહેવાનું શું બાકી હોય ? આવા અંથને માટે જે બોલવું તે સોનાને ઢાળ ચઢાવવા જેવું થાય એ જરાપણ યોગ્ય નથી. કેમકે એ અંથજ સોનાથી ચઢતી કીંમતનો છે. આ અંથની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે અને તેથી તે હમો સર્વને એક વખત વાંચવા વિનંતિ કરીએ છીએ. પુસ્તક કેમી આઠ પેજ સાષ્ટક, લગભગ ૪૭૦ પ્રગેટ, પ્રાકી સોનેરી બાઇન્ડીંગ છતાં કીંમત ફક્ત રૂ. ૫-૦-૦ પેગ્ટેજ જુદું.

ભેદી લાશ.

પ્રકરણ ૧ હું.

‘ખુન કોતું થયું’ ?

જેમણે તુળસીસ્થામના હિના પાણીના કુંડ જોયા હશે, તે લોક જાણતા હશે કે, ખીજડીઆ અમરેલી રેલ્વેનો એન્જીનીયર ઝરની પાસે કુંગર કાપીને કેવી રીતે રેલ્વે લાઇ ગયો છે, ત્યાં જ્યારે પેસેન્જર ટ્રેન પહોંચે છે ત્યારે બધા માણસો જાણે મહાન અધારા ફૂવામાં જઈ પડ્યા હોય તેવો દેખાવ થઈ રહે છે; એટલુંજ નહિ પણ ખરા મધ્યાન્હે પોતાનો હાથ લાંબો કરવાથી તે પોતાને પણ સૂઝતો નથી. થોડા એક વર્ષ ઉપરની વાત છે. એક દિવસે સવારમાં વહેંચા લાઇન જોવાને માટે રેલ્વેનો મીસ્ટ્રી ફરતો ફરતો ઝરના એક જંગી પૂત્ર આગળ આવી પહોંચ્યો. લાઇન જોતાં જોતાં પૂત્રની નીચે એક સ્ત્રીની લાશ પડેલી તેના જોવામાં આવી. ઘણી સારી રીતે જોઇને તેણે પોતાના સોગંદીઓને કહ્યું:—“ આ લાશ આ પૂત્રની નીચે શી રીતે આવી હશે ? જણાય છેકે, કોઈ સારા ઘરની વહુ દીકરી છે. રાત્રે કોઈ ગાડીમાંથી પડી ગઈ હશે. નહિંતર આ પૂત્ર નીચે આવી રીતે સ્ત્રીનું આવવું બની શકતું નથી. સ્ત્રી ખૂબસુરત અને ભરાવદાર ચહેરાવારી જણાય

છે. તેના હાથમાં સોનાના બે કંકણ છે. મૃત્યુ ગમે તે રીતે થયું હોય ! કાં તો કોઇએ તેનું ખૂન કર્યું છે અથવા તો તે ગાડીમાંથી પડી ગઇ છે. તથાપિ બોપરીના ચૂરેચૂરા થઇ ગયા છે. ચહેરા એટલો બધો બગડી ગયો છે કે, કોઇ તેને ઓળખી શકે તેમ નથી.” પૂલના પહેરેગીરોએ લાશ જોઇને ખાડામાંથી બહાર કાઢી અને એક માથુસે સ્ટેશન ઉપર આવીને ખબર આપી. તે પછી લાશને ઝડ સ્ટેશને પહોંચાડી દીધી. ચારે તરફ ખબર ફેલાઇ ગઇ અને ટોળાખંધ માથુસો તે લાશને જોવાને માટે અને ઓળખવાને માટે આવવા લાગ્યાં. પોલીસે લાશ જોઇને તપાસ શરૂ કરી. આગલી રાત્રે કેટલી ગાડીઓ એ લાઇન ઉપર થઇને ગઇ આવી છે અને કોઇ ગાડીમાં આ સ્ત્રી જેવી સ્ત્રી કોઇએ કોઇ સ્ટેશન ઉપર જોઇ હતી કે નહિ તેનો પતો મેળવતા મેળવતા એવી ખબર મળી કે, એવી એક સ્ત્રી કાંત્રે રાતની ગાડીમાં ખીજડીઆ સ્ટેશનેથી ધારી જવા માટે બેઠી હતી, તેનો ઘણી ખીજડીઆમાં ટાઇટ ક્લાઈ છે. તેનો વૃદ્ધ સાસરો પ્રસન્નરાય ધારીમાં રહે છે પિતાને મળવાના માટે ગુણવંતરાયની સ્ત્રી એક રેલ્વે મંજુરની સાથે રાતની ગાડીમાં રવાના થઇ હતી. તે સ્ત્રીઓના સેકન્ડ ક્લાસના ડબ્બામાં બેઠી હતી. સાથે સ્ટેશનનો એક મંજુર પણ દેખરેખ માટે મોકલ્યો હતો, તે પાસેના એક થર્ડ ક્લાસ ડબ્બામાં બેઠો હતો, ધારી સ્ટેશનમાં કન્યાના પિતા પ્રસન્નરાયને આવવાના ચોક્કસ ખબર મળ્યા હતા. ગુણવંતરાયે પત્ર લખી પ્રસન્નરાયને જણાવ્યું હતું કે, તમે જાતે ન આવી શકો તો સ્ટેશન ઉપર કોઇ માથુસને મોકલશો. તેથી આવવાની બાબતમાં ચોક્કસપણું હતું. આવી રીતે એકલી ગુણવંતરાયની સ્ત્રી ઘણી વખત બાપને ઘેર જઇ આવી હતી. જે ડબ્બામાં તે રાતના ગુણવંતરાયની સ્ત્રી સાવીત્રી બેઠી હતી તેમાં ખીજડી કોઇ સ્ત્રી નહિ

હતી. તેથી તે વાત નક્કી થઈ કે લાશ ગુણવંતરાયની સ્ત્રી સાવિત્રીની હતી. આ તરફ જ્યારે ગાડી ધારી પહોંચી ત્યારે ગુણવંતરાયના મોકલેલા રેલ્વે મંજુરે સ્ત્રીઓના ડબ્બાનાં બારણાં આગળ પહોંચીને જોયું તો ગાડી ખાલી દીઠી, તેમાં સાવિત્રી નહોતી, તે એકદમ હેરત પામી ગયો; શું કરવું, શું ન કરવું, તે કાંઈ નિશ્ચય કરી શક્યો નહિ. ધડો ધડ ડબા ઉઘડયા, બંધ થયા અને સીટી વગાડતી ગાડી રવાના થઈ ગઈ. સાવિત્રીનો મામેા સાવિત્રીને લેવાને માટે સ્ટેશન ઉપર આવ્યો હતો, તેણે ગાડીના દરેક ડબામાં ઝુકી ઝુકીને તપાસ કરી તથાપિ એજીનથી ગાડીના ડબા સુધીમાં તેનો કાંઈ પણ પતો મળ્યો નહિ; તેની બંધી દોડધામ નકામી નીવડી. ગાડી ઉપડી જવાથી તે નિરાશ થઈને ઉભો, અને મનમાં શોચવા લાગ્યો. માલુમ પડે છે કે ગમે તે કારણ નાથું હોય પણ તે આ ગાડીમાં આવી શકી નથી. સાવિત્રીના મામાએ એક રેલ્વે મંજુરને ત્યાં ગમરામજી બરી સ્થિતિમાં જોઈને પૂછ્યું:—“ તું આ સ્ટેશનમાં કામ કરે છે ? ”

મંજુર—“ ના જી, હું ખીજડીઆનો રેલ્વે મંજુર છું. ”

મામા—“ ખીજડીઆ ! અરે ખીજડીઆના ટિકિટ માસ્તરની વહુ આ ગાડીમાં આવવાની હતી ને ? ”

મંજુર—“ હા જી, હું પણ તેની સાથે આવ્યો છું. ”

મામા—“ સાથે આવ્યો છે તો તે છે ક્યાં ? ”

મંજુર—“ શી માલુમ સાહેબ ! ગાડીમાં તો બહુ શોધ જોળ કરી ”

મામા—“ અરે ! ત્યારે એ શું બની ગયું ? ”

મંજુર—“ જી, સાહેબ ! ટિકિટ માસ્તર સાહેબે બાસાહેબને સ્ત્રીઓના ડબામાં બેસાડી દીધા હતા. હું તેના માટે ત્રીજ વર્ગના

ડાકામાં બેઠો હતો. અહીં ખજાર મોકલી હતી કે, એક માણસે લેવાને માટે સામા આવવું. મને પણ માસ્તર સાહેબે કહ્યું હતું કે, એક માણસ સ્ટેશન ઉપર સામો આવશે.”

મામા—“ જી, તે વાત ખરી તથાપિ આગળ બોલો, કેમ આંહીં ઉતર્યા નહિ ? ”

મજુર—“હું શું જાણું સાહેબ ! આંહીં ઉતરીને મેં ગાડીમાં જોયું તો કોઈ ના મળે ! ડાકો ખાલી છે.”

સાવિત્રીના મામા આ બયંકર ખજાર સાંભળીને દિગ્મૂઢ બની ગયો, તે બહુજ વખત સુધી ચૂપ થઈને ઉભોજ રહ્યો, ફરી સાવચેત થઈને મજુરને પૂછવા લાગ્યો, તથાપિ તે મજુર કાંઈ વધુ બતાવી શક્યો નહિ, ફક્ત તે મજુરથી એટલુંજ માલુમ પડ્યું કે, ખીજડીઆથી ગાડીમાં બેઠો પછી તે કોઈ સ્ટેશન ઉતર્યો નહોતો, ધારી આવ્યા પછી જ તે ઉતર્યો હતો. તે દારણથી તેને ખજાર નહોતી કે, સાવિત્રી ગાડીમાં હતી યા નહિ કે કોઈ સ્ટેશનમાં ઉતરી ગઈ અગર તેનું શું બન્યું ? તે ક્યાં ગઈ, તેની તે કાંઈ ખજાર આપી શક્યો નહિ. હવે જ્યારે સાવિત્રીના મામાને ખીજે કાંઈ ઉપાય નહિ સૂઝ્યો ત્યારે તેણે આ બધી વાત સ્ટેશન માસ્તરને કહી, પોલીસને ખજાર આપી અને એકદમ ગુણવંતરાયને પણ તાર માર્ફત ખજાર આપી દીધા. સાવિત્રી ગાડીમાં બેઠી હતી તે વાત નક્કી થઈ તથાપિ તે પછી તેની શું ગતિ થઈ તેની કાંઈ ખજાર મળી નહિ. સવારે જ્યારે પૂલ નીચેથી સ્ત્રીની લાશ મળી અને તે ઝરના સ્ટેશન લાવવામાં આવી. ત્યારે બધા સમજ્યા કે, તે લાશ ગુણવંતરાયની સ્ત્રી સાવિત્રીની છે. વાતને પાકી માનીને પોલીસે લાશને સળગાવી દેવાનો હુકમ આપી દીધો. એક આદમી તે મજુરની

તપાસમાં ધારી અને બીજા ટિકિટ માસ્તરના માટે બીજાડીઆ રવાના કરવામાં આવ્યો. બીજા દિવસે સવારમાં ગુણવંતરાયને અને મજૂરને તેડીને બંને માણસો આવી પહોંચ્યા. ગુણવંતરાયને તે લાશના દાગીના બતાવવામાં આવ્યા. લાશના મળાનો હાર બહુ યુક્તિથી કાઢી લેવામાં આવ્યો હતો. કાણે કાઢ્યો હતો. તેનો કાંઈ પશુ પતો લાગ્યો નહિ. ગુણવંતરાયે લાશના ધરેણાં તથા લુગડાં જોઈને કહ્યું કે, તે બધાં પોતાની સ્ત્રી સાવિત્રીના છે. સાવિત્રીએ ગાડી ઉપર સ્વાર થતી વખત તે બધાં ધરેણાં તથા લુગડાં પહેર્યાં હતાં. આવી રીતે એક બાબુથી આ વાત ખાત્રીપૂર્વક થઈ ગઈ કે, તે લાશ ગુણવંતરાયની સ્ત્રી સાવિત્રીની છે. તથાપિ સ્વાલ એ રહ્યો કે, તેનું કાણે ખૂન કર્યું ? અથવા તેણે આત્મ-હાત કર્યો છે ? અથવા દેવી ઘટનાથી તેનો જીવ ગયો છે ?

પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે પૂછ્યું—“ આપની સ્ત્રીની છબી છે ? ”

ગુણવંતરાય—“ હાજી, છે.”

પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર—“ મહેરબાની કરીને આપો, આ મામલાની વિચિત્ર ઘટનામાં તે જરૂર તપાસવી પડશે. સમ ઇન્સ્પેક્ટરે લાશ બાળી નાખવાની ઉતાવળે પરવાનગી આપી તે બદલ તેને જવાબ આપવો પડશે. જો કે લાશના ચહેરાથી તેને ઓળખવાની મુશ્કેલી થઈ પડી હતી, તો પણ આપના આવવા સુધી તે લાશને ન રાખવા બદલ તેને જવાબ આપતા જીવ સાટે થઈ પડશે.”

ગુણવંતરાય—“ શું કહું, હું તો કાંઈ કહી શકતો નથી, સ્ત્રીનું આવી રીતે મોત થયું અને મને કાંઈ પશુ આ ઘટનાનો પતો મળ્યો નહિ ! ”

પો. ઇન્સ્પેક્ટર—“ જરૂર પતો મળશે, તમે મમરાઓ નહિ.”

એમ કહીને તેને શાન્તિ આપી. ગુણવંતરાય આંસુ લુછતો લુછતો પાછો ખીજડીઆ તરફ રવાના થયો.

ખીજે દિવસે સાંજના એક કોન્સ્ટેબલ સાવિત્રીના વૃદ્ધ પિતા પ્રસન્નરાયને ધારીના થાણામાં તેડી ગયો, પ્રસન્નરાય પોતાની એકની એક પુત્રીના ભયંકર સમાચાર સાંભળીને બહુજ બપોરુ થઇ ગયા હતા. તે દિવસથી તે માંદગીના ખીજાને પડી ગયા હતા. છતાં થાણામાંથી મજબુસ બોલાવના આવેલું હોવાથી તેને કેવી રીતે ના પાડી શકે ? ઘણા દિવસ પહેલાં તેની સ્ત્રીનો દેહાન્ત થઇ ગયો હતો. તેને કોઈ ખીજું બાળક નહિ હતું. પહેલાં તે પોણોસો રૂપિયાથી નોકર હતા. અત્યારે તેને ૨૫ રૂપિયા પેન્શન મળે છે. તેમાંથી તે પોતાના દિવસો ગુજારે છે. તેનો એક નોકર હતો, તેને પણ પોલીસવાળા થાણામાં તેડી ગયા. ઝરના ઇન્સ્પેક્ટર પણ તપાસના માટે ધારી આવ્યા હતા. બંને ઇન્સ્પેક્ટરો થાણામાં બેઠા હતા. વૃદ્ધ પ્રસન્નરાયને આવતા જોઈને તેને આસન આપી બેસાડ્યા. વૃદ્ધ પ્રસન્નરાય આસન ઉપર બેસીને ગભરાયલી દ્રષ્ટિથી બંને ઇન્સ્પેક્ટરોની તરફ જોવા લાગ્યા.

એક ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બોલ્યા—“ દેખો પ્રસન્નરાય ! તમારી દીકરીનું ત્રણ રીતે મોત થયું હોય એમ કલ્પના છે. પહેલાં આત્મઘાત—”

વયમાંજ પ્રસન્નરાય બોલી ઉઠ્યા—“ નહિ, નહિ, મારી દીકરી એવું કામ કદિ કરી શકે નહિ. ”

ઇન્સ્પેક્ટર—“ કેમ, આપ કેવી રીતે સમજે છો ? ”

પ્રસન્નરાય—“ તેને કોઈ વાતની કાંઈ તકલીફ અથવા દિલગીરી નહિ હતી. પોતાના ઘરમાં પોતાના ઘણીની સાથે સુખથી દિવસ ગુજારતી હતી. ”

ધન્વેક્ટર—“ તો એમ બની શકે છે કે, કોઈ પણ પ્રકારનો તેમાં ગોટાળો થઈ ગયો છે. ”

પ્રસન્નરાય—“ ગોટાળો કેવો ? ”

ધન્વેક્ટર—“ માની લો કે, આપની પુત્રી કોઈના પ્રેમમાં ફસાઈ પડી હોય. ”

પ્રસન્નરાય—“ નહિ, નહિ, તે ઘણો બڑો માણસ છે બહુ સીધો. ”

ધન્વેક્ટર—“ તે તો હશે. તથાપિ એમ બની શકે છે કે, આપની પુત્રી કોઈને ચાહે—”

પ્રસન્નરાય કાંપતા કાંપતા ઉઠીને ઉભા થઈને બોલ્યા:—“ છટ, આપ એવી વાત મોઢામાં લાવો નહિ. ”

ધન્વેક્ટર—“ અમોને તપાસ કરવાથી માલુમ પડ્યું છે કે, એક અજાણ્યો—પીછાણ વગરનો આદમી ગુણવંતરાયના મકાનની આગુત્રાણુ ચારે તરફ ધુમતો હતો. જો આપની કન્યાએ આત્મઘાત નહિ કર્યો હોય તો જરૂર તેનું કોઈએ ખૂન કર્યું હશે. ખીજું એ ખૂનનું દામ ગુણવંતરાય પણ કરી શકે છે, ”

પ્રસન્નરાય—“ હં, એ આપ શું કહી રહ્યા છો ? ”

ધન્વેક્ટર—“ હાજી, હું જે કહી રહ્યો છું તે ખરું બની શકે છે. ગુણવંતરાયે પોતાની સ્ત્રીને ખરાબ આચરણ આચરતી જોઈને તેનું ખૂન કરવાનો ઇશ્તિદો કીધો હોય. તે રેલ્વેનો નોકર છે, રેલ્વેમાં સ્ત્રીનું ખૂન કરવાનું સુલ્લભ વિચારીને તે ગુપ્ત વેશથી ગાડીમાં સ્વાર થયો હોવો જોઈએ અને સ્ત્રીને મારીને પૂત્ર નીચે ફેંકી દે, પાંચી ફરતી કોઈ ખીજી મારીમાં બેસીને ખીજડીઆ તરફ ઉપડી ગયો હોય. ”

પ્રસન્નરાય—“ નહિ, નહિ, એ બીજાકુલ અસંભવિત વાત છે. એવું કદિ બની શકતું નથી. ”

ધન્વેશ્વર—“ અગર તેણે તેવું કામ ન કરીયું હોય તો કાંઈ બીજાએ કરીયું હોયું જોઈએ, જે માણસ ગુણવંતરાયના મકાનની આજુ બાજુ ધુમતો હતો, તે પણ ખૂની હોઈ શકે. ”

પ્રસન્નરાય—“ મારી સાવિત્રીનું જરૂર કાંઈએ ખૂન કરીયું છે. ”

ધન્વેશ્વર—“ બીજું એવું પણ બની શકે છે કે, આત્મ હત્યા ન હોય તેમ ખૂન પણ ન હોય. ”

પ્રસન્નરાય—“ ત્યારે કેવી રીતે મૃત્યુ થયું હોય ? ”

ધન્વેશ્વર—“ બનવું સંભવીત છે કે, ગાડીનો દરવાજો બૂલથી બંધ કરવો રહી ગયો હોય અને તમારી દીકરીએ પૂત્ર જોવાને માટે બહાર માથું કાઢ્યું હોય અને બહાર ઉછળી પડી હોય. ” એટલું સાંભળીને પ્રસન્નરાયનાં મોઢેથી વાત નીકળી નહિ. તેની જીમ બોલતી બંધ થઈ ગઈ.

ધન્વેશ્વર—“ શું આપ નથી જાણતા કે, કાંઈની સાથે આપની દીકરીને જાણ પીછાણ હતી ? ”

પ્રસન્નરાય—“ નહિ, તેની સાથે કાંઈને જાણ પીછાણ કંઈ નહિ હતી. ”

ધન્વેશ્વર—“ આપ એ પણ નથી જાણતા કે, ગુણવંતરાયના મકાનની આજુ બાજુ કાણ ધુમતું હતું ? ”

પ્રસન્નરાય—“ નહિ. ”

ધન્વેશ્વર—“ ત્યારે આપ જાઓ, અહીંને બીજું કંઈ વસ્તુ પૂછવું નથી. ”

અધમુવા થઈને વૃદ્ધ પ્રસન્નરાય ધર તરફ પાછા ફર્યા. ઘેર

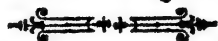
પહોંચીને તે સુષ રહ્યા. તેને સુતેલા જોઈને નોકર તેમના ઓરડામાં નહિ જતાં પોતે પણ સુષ રહ્યો. ”

ખીજે કિવસે જ્યારે પ્રસન્નરાય બહુ વખત થવા છતાં નહિ જાગ્યા ત્યારે નોકર તેના ઓરડામાં ગયો. જોયું તો તેઓ નિર્જીવ સુતા હતા. તેમના માથા ઉપર રૂપિયા અને પૈસાની પેટી હતી, કે જેમાં જરૂરી કાગળો પણ રહેતા હતા. તે નહોતી. ઓરડાની બધી વસ્તુઓ જે તે તરફ વીખરાયલી પડી હતી. નોકર પ્રસન્નરાયની પાસે જઈને જીમ પાડી ઉઠ્યો. તેની અકડાયલી દેહ જોઈને સમજી ગયો કે, અત્યારે તે જીવતા નથી. તેની જીમ સાંભળીને ઘણાં માણસો દોડી આવ્યા. સાવિત્રીના મામા પણ દોડી આવ્યા. સાવિત્રીના મામાએ જોયું કે, પ્રસન્નરાયની પાસે દોત કલમ પડી હતી. ડોસાએ કાંપતા હાથે કાગળ ઉપર એક લાઇન કાંઈક લખી હતી. તથાપિ તે પુરૂ લખી શક્યા નથી અટપટ એ કાગળને ઉઠાવીને વાંચ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે:-

“ મેં પાછા આવીને મારી દીકરીને જોયું ”

પ્રકરણ ૨ જી.

ર.મરાય અને કૃષ્ણરાય

પ્રસન્નરાયના મકાનથી થોડે છેટે રામરાયને કૃષ્ણરાય એ એ ભાઈઓનું મકાન હતું. તેના પિતા પુરશોત્તમરાય અમણિત ધન મુકીને મરી ગયા હતા. ધારીના શ્રીમંતોમાં પુરશોત્તમરાય સૌથી આગેવાની બર્યો ભાગ લેતા હતા. રામરાય અને કૃષ્ણરાય બંને ભાઈઓ પોતાની માતા સાથે

પોતાના નાગર વિલાસમાં રહેતા હતા. બન્ને બાઇઓ હજુ કુંવારા હતા. તેના ઘરમાં માઆપ વગરની એક કુમારિકા રહેતી હતી, તેને રામરાય અને કૃષ્ણરાયની માતાએ પાળી પોશીને મોટી કરી હતી. માતાના મનમાં પોતાના નાના દીકરા કૃષ્ણરાયની સાથે તેના લગ્ન કરવાનો વિચાર હતો. તે છોકરીનું નામ બાગેરથી હતું. પ્રસન્નરાયની દીકરી સાવિત્રી અને બાગેરથી બંને ધારીની કન્યાશાળામાં એકી સાથે ભણતી હતી. બન્નેમાં ધાડી મિત્રાચારી હતી. તથાપિ પાંચ છ વરસ થયાં સાવિત્રીના લગ્ન થઇ ગયાં છે ત્યારથી બાગેરથીને સાવિત્રીની મુલાકાત થઇ નથી. સાવિત્રી ગરીબ માઆપની દીકરી હતી અને તેને ગરીબની સાથે પરણાવી હતી. કુમેર ભંડારી જેવા રામરાયની બહેન ખરોબર બાગેરથીની સાથે તેને મેળગેળ વધુ વખત રહ્યો નહિ. ધણા દિવસોથી ભેટ નહિ થવા છતાં પણ બાગેરથી સાવિત્રીને ભૂલી ગઈ નહીં હતી. તેના મરણના ખબર સાંભળીને તે મહાન દુઃખી થઇ પડી. ગાડીથી ગબડીને મરી જવાની વાત ધારીમાં સર્વ સ્થળે ફેલાઇ ગઇ હતી. બંધાના મોઢામાંથી તેના મોતનીજ વાત થઇ રહી હતી. બાગેરથીએ પણ સાંભળ્યું હતું, તેના સામેજ રામરાય અને કૃષ્ણરાય બંને બાઇઓએ સાવિત્રીના મરણ ઉપર તર્કવિતર્ક કર્યા હતા.

એક દિવસે બાગેરથી કૃષ્ણરાયના ઓરડામાં તેના ટેબલના ઢાગળ પત્ર સમા કરવા લાગી. તેનું તે હંમેશાનું કામ હતું. તથાપિ આજ કાગળ સમા કરતાં કરતાં તેમાંથી તેને એક ફોટો મળી આવ્યો; તેને એક વાર જોઈને બાગેરથી સમજી ગઇ, તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે, આ ફોટો કૃષ્ણરાયના ટેબલ ઉપર કેવી રીતે આવ્યો ! આ ફોટો તો સાવિત્રીનો છે. અને સાવિત્રી તો અત્યારે જીવતી નથી. કેટલાક

કોઈ કહે છે કે, તેનું ખૂન થયું છે. સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, કોઈ અન્નપૂરે. માણસ તેના માટે તેના ઘરની આગુત્રાગુત્રી કર્યો કરતો હતો. તે શું કૃષ્ણરાયની સાથે સાવિત્રીને ગુપ્ત રહે હતો ? બાગેરથીને કાંઈ પણ માણસ પડ્યું નહિ કે રામરાય કે કૃષ્ણરાયની સાથે સાવિત્રીને પ્રેમ હતો. સાવિત્રી કદિ પણ આ મોટા માણસો રામરાય અને કૃષ્ણરાયના ઘેર આવી નહોતી અને જરૂર રામરાય અને કૃષ્ણરાય પણ તે ગરીબ પ્રસન્નરાયના ઘેર ગયા નથી, તથાપિ સાવિત્રીનો ફોટો અહીં કેવી રીતે આવ્યો ? બાગેરથી આ બધું મનમાં વિચારી રહી હતી, તેટલામાં બહારથી કોઈ આવતું હોય તેવો પગનો ધમકારો થયો. તેણે ફોટો પોતાના સાડલામાં સંતાડી લીધો. કૃષ્ણરાયે ઘરમાં આવીને હસતા હસતા પૂછ્યું—“ અરે બાગેરથી તું મારા ટેબલના બધા કાગળો ઉલટ પાલટ કરી રહી છે ? ”

માયું નીચું રાખીને બાગેરથી બોલી—“ ના, સમા ગોઠવું છું. ”

કૃષ્ણરાય—“ નહિ, નહિ, રહેવા દે, હમણા સમા કર નહિ. ”

એટલું કહેતાની સાથે તેના મુખમંડળ ઉપરનું હસવું અલોપ થઈ ગયું. તેનો ચહેરો ગંભીર થઈ ગયો. તેણે આવી રીતે ઉદ્ધતાપથી પહેલા કદિ પણ બાગેરથીની સાથે વાત કરી નહિ હતી. બાગેરથીનું મોઢું પણ દિલગીરીયુક્ત થઈ ગયું. તે મનમાં કહેવા લાગી. શું વાત છે ? શું આ ફોટાને લીધે આટલું નારાજ થવું પડે છે ? શું તેની એ મતલબ હશે કે, આ ફોટો કોઈ જોવા ન પામે ? નહીંતર એટલા બધા શા માટે નારાજ થાય ચહેરાથી માણસ પડે છે કે, તેના મનમાં બય છે ! વાત શું છે તે કાંઈ સમજતી નથી.

બાગેરથી ધીરે ધીરે બોલી—“ કાગળ સમા કરતી વખત એક ફોટો પડી ગયો હતો. ”

આટલું સાંભળતાની સાથે કૃષ્ણરાય ચોંકી ઉઠ્યો, તેના ચહેરા
સુકાઈ ગયો, કાંપતા કાંપતા બોલ્યો—“ ફાટો ! કાનો ફાટો ! ”

ભાગેરથી—“ એક સ્ત્રીના. ”

કૃષ્ણરાય—“ સ્ત્રીના ! ”

ભાગેરથી—“ આ કાનો ફાટો ? કાણ છે તે ? ”

હૃદયની ગભરામણ મહા મુસ્કેલીથી દખાવીને કૃષ્ણરાય બોલ્યો—
“ મારી પાસે કેટલાક ફાટા છે, તે જોયા વિના કેવી રીતે કહી શકું ? ”

દેખાડીને ભાગેરથી બોલી—“ આ છે, આનો ફાટો તમારી
પાસે કેવી રીતે આવ્યો ? ”

એ વખતે જલદી જલદી પણ ઉપાડતો રામરાય એ ઓરડામાં
આવ્યો, આવતાની સાથે બોલ્યો—“ કેમ કૃષ્ણ ! ” બંનેને ઉભેલા અને
ભાગેરથીના હાથમાં ફાટો જોઈને બોલ્યો—“ કેમ ! શું છે ભાગેરથી !
આ ફાટો તને ક્યાંથી મળ્યો ? તે તો મારો છે ! ”

ભાગેરથી અચકાતા અવાજથી કેવળ એટલું જ બોલી—“ આપનો !
આપનો છે ? ”

રામરાય બીજું કંઈ નહિ કહેતા ઓરડામાંથી ધીમે ધીમે
ચાલ્યા ગયા. કૃષ્ણરાય પણ ગભરાણો, મોઢામાંથી કાંઈ બોલી શક્યો
નહિ. ભાગેરથી તેના તરફ આશ્ચર્યની નજરથી જોતી જોતી ત્યાંથી
ચાલી ગઈ. આજ ભાગેરથીના હૃદયમાં મોટું દુઃખ પેદા થયું, આ
ફાટો જોના છે તેને ભાગેરથી ઝાળખે છે તેને કૃષ્ણરાયના ઘરમાં
જોઈને મનમાં ભાગેરથીએ વિચાર્યું કે, તેની સાથે કૃષ્ણરાયને કાંઈ
સંબંધ છે, નહિતર તેનો ફાટો એટલો કાળજીથી શું કરવા રાખે ?
તથાપિ જ્યારે તેણે જોયું કે ફાટો કૃષ્ણરાયનો નહિ પણ રામરાયે પોતાના
કહીને લઈ લીધો ત્યારે તેના મનમાં બીજાજ વિચારો આવ્યા, તે

રામરાયને પવિત્ર પુરુષ સમજતી હતી. તે એક સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરે છે તે વાતથી તેને મહા વેદના થઈ, તે યુવત્યાપ પોતાની કોટડીમાં જઈને સુઈ રહી પોતાની હૃદયના થઈ પડેલી સિયત કોઈને કહેવાની તેની ઇચ્છા થઈ નહિ. રામરાય પણ ઘર બહાર ચાલ્યો ગયો. તે પાછો છેક સાંજનાં ઘેર આવ્યો અને આગમાં ટહેલવા લાગ્યો. અંધારામાં ટહેલતાં ટહેલતાં રામરાયે જોયું કે એક આદમી કુલવાડીમાં સંતાઈને ધીમે ધીમે ચાલ્યો આવે છે, કોણ છે, કેમ આવે છે, તે જાણવાની જીજ્ઞાસાથી રામરાય એક ઝાડની ઓથમાં સંતાઈ ગયો, તેણે જોયું કે, હાથમાં કાંઈ સફેદ ચીજ લીધેલી છે. જે ઝાડની ઓથમાં રામરાય સંતાઈ રહ્યો હતો તેની ઓથમાં તે આદમીએ બહુ દુઃખથી નિસાસો નાખ્યો. તે કોણ છે તે જોવાને રામરાય આગળ વધ્યો ત્યારે તે આદમી તેને જોઈને પાછો હટી ગયો, તથાપિ રામરાયે તેને આગળ વધીને ઓળખ્યો અને કહ્યું—“અરે કૃષ્ણ તું છે ?”

કૃષ્ણરાય—“અરે બાઈ, તમે અહીં અંધારામાં છો ?”

રામરાય—“હાજી, હું અહીં ટહેલી રહ્યો હતો. સાઈ થયું કે તારી મુલાકાત થઈ ગઈ.”

કૃષ્ણ—“કેમ ?”

રામ—“હું તેના લીધે બારે દિલ્લીગીરીમાં છું.”

કૃષ્ણ—“કોના લીધે ?”

રામ—“ફાટાને લીધે.”

કૃષ્ણ—“હાજી, બાઈ, તમે તેને પોતાનો કહીને કેમ લઈ લીધો તે ક્યાં છે ?”

રામ—“તને હવે તે નહિ મળે, હું તેને સળગાવી ચુક્યો છું.”

કૃષ્ણ—“સાઈ થયું ત્યારે તો.”

રામ૦--“ ધણી સારી વાત થઇ કે તું તેને હવે ચહાતો નથી. ”

કૃષ્ણ૦--“ સારી વાત શું થઇ ? ”

રામ૦--“હવે તે સ્ત્રીની વાત બુલી જવી.”

કૃષ્ણ૦--“હં, હં, હીક છે, હીક,”

રામ૦--“તેની ખીજ કોપી ક્યાંય છે કે ?”

કૃષ્ણ૦--“ના, ના, તેને રાખવી હીક નથી.”

રામ૦--“હા, જરૂર નહિ રાખવી જોઇએ. કેમકે તેને જોવાથી સંદેહ ઉત્પન્ન થાય.”

કૃષ્ણ૦--“સંદેહ ! કોણ કરે ! જ્ઞાનો સંદેહ !”

રામ૦--“ભાગેસ્થી સંદેહ કરે.”

કૃષ્ણ૦--“હાં, ભાગેસ્થી કરે, હીક, બાઇ સાચું બોલો તમે તેને સળગાવી દીધી. ?”

રામ૦--“હાજી, હવે તે છે નહિ”

કૃષ્ણ૦--“તમે જાણો છો કોની સાથે તેના લગ્ન થયાં હતા ?”

રામ૦--“કેમ ? તેને તો બધા જાણે છે ? તે તો ગુણુવંતરાયવાળા સાવિત્રી છે ને ?”

કૃષ્ણ૦--“સાવિત્રી ?”

કૃષ્ણરાયને કંઈ અંધ થતો ચાલ્યો, અત્યારે ત્યાં અંધકાર નહિ હોત તો તેનો ચહેરો જોઇને રામરાય હરી જાત. રામરાયે કૃષ્ણરાયને પુછ્યું--“તું આંટલો બધો ચોંટી જાય છે કેમ ? તારે શું તેની સાથે કાંઈ સંબંધ--”

કૃષ્ણ૦--“ના, ના, કાંઈ નહિ, મારે કાંઈ--”

રામ૦--વાત કાપીને બોલ્યો “તો પછી તું આંટલો બધો શા માટે ગમરાય છે ?”

કૃષ્ણ—“કેમ બાઈ, તમે સાંભળ્યું નથી કે, એક સ્ત્રીની લાશ ઝરના પુલ નીચેથી મળી છે ! જ્યાં માણસો પતો મેળવતા ફરે છે કે, કોણે તેનું ખૂન કર્યું હશે ? તે લાશ સાવિત્રીની છે.”

બંને બાઈઓ વાત કરતા કરતા મકાન તરફ ચાલ્યા જતા હતા. રામરાય આમળ અને કૃષ્ણરાય કાંઈક તેની પાછળ હતો. નાના બાઈના મોઢેયા સાવિત્રીના મરવાની વાત સાંભળીને ચોંકીને તાણુપ થઈ ગયો. પાછો ફરીને જુએ છે તો કૃષ્ણરાય નથી. માલુમ ન પડ્યું કે, અધારામાં કોણે જાણે ક્યાં ગેય થઈ ગયો. રામરાય ઘણા વખત સુધી ત્યાંજ વિચાર કરતો ઉભો રહ્યો. શું કરવું, શું ન કરવું ! તે કાંઈ સૂઝ્યું નહિ, તે પછી તે કુલવાડીમાંથી બહાર નીકળ્યો.

ઝરના ઝંગી પૂલ પાસેની જમીન રામરાયની હતી. રામરાય ત્યાં કેટલાક બંગલા તૈયાર કરાવી રહ્યો હતો. તેનું કામકાજ મણીરાય ઢેખર કરતો હતો. અને કોઈ કોઈ વખત ખુદ માલીક રામરાય પોતે પણ જ આવ કરતો હતો.

કુલવાડીમાંથી નીકળીને રામરાય એ વખતે તેમના કલાર્ક મણીરાય ઢેખરના ઘર તરફ ચાલ્યો. જ્યારે મકાનની નજીક પહોંચ્યો. ત્યારે જોયું કે, એક આદમી ઉતાવળથી પગ ઉપાડતો ચાલી રહ્યો હતો. પાસે જતાંની સાથે ઓળખી લાઇને રામરાયે કહ્યું—“કોણ છે મણીરાય !”

મણીરાય—“હાજી, આપ આટલી રાત્રે આ તરફ ક્યાંથી ?”

રામરાય—“હું તમારી પાસે આવતો હતો, બંગલાની વાત પૂછવા—”

માથું ખંજવાળતા ખંજવાળતા મણીરાય બોલ્યો—“બંગલાંની વાત તો-ઝરવાળા-બંગલા—”

રામરાય વાત ઠાપીને બોલ્યો—“હા, હા, તમે આટલી ઉતા-

વળે ક્યાં જઈ રહ્યા છો ? કાંઈક વાત તો કરો, કાંઈ નવીન છે ?”

મણીરાય—“જરા જાઉં છું.”

રામરાય—“ક્યાં જાઓ છો ?”

મણીરાય—“જરા થાણાં ઉપર જાઉં છું.”

રામરાય ચોંટીને બોલ્યો—“થાણા ઉપર શું ?”

મણીરાય—“હમણાં થોડોજ વખત થયા એક ચીજ મને મળી છે.”

રામરાય—“શું ચીજ ?”

મણીરાય—“સોનાનો હાર છે.”

રામરાય—“આપને ક્યાંથી મળ્યો ?”

મણીરાય—“મારા એક માણસને આપના ઝરવાળા બંગલાની પાસેથી મળ્યો છે. તેને થાણામાં આપવા જાઉં છું. આપે સાંભળ્યું નથી શું ?”

રામરાય—“હા, સાંભળ્યું છે. જાઓ.” એટલું કહીને રામરાય પાછો વળ્યો. ઘર પહોંચીને તેણે જોયું કે, માતા ઉદાસ બેઠી છે. મોઢેથી કાંઈ વાત કરતી નથી. ભાગેરથીના પણુ તેવાજ હાલ થયા છે, તેનો હંમેશાંનો હસ્તો ચહેરો ચિન્તાથી ખીન્ન થઈ ગયેલો છે. કૃષ્ણરાય પણ પોતાના ઓરડામાં બેઠો છે. ઘરમાંથી બહાર જતો નથી. રહી રહીને ચોંટી ઉઠે છે. એ સાદ જણાય છે કે, હરકોઈ કારણથી તે બહુ ઉદ્વેગમાં આવી ગયા છે. રામરાયના આવવા વખતે કાંઈએ તેની સાથે વાત નહિ કરી. નોકરો પણ એમ સમજી ગયા કે, ઘરમાં કાંઈ નવીન બનાવ બની ગયો છે. તે બધા ચુપચાપ બહુજ શાન્ત ભાવથી સંભાળી સંભાળીને પગ મૂકે છે. ઘરમાં પહોંચ્યા પછી થોડી વારે એક નોકરે આવીને કહ્યું—“બે સારા માણસો આપની મુલાકાત

બેવાને આવ્યા છે.” રામરાયની તબિયત આ વખતે ઠીક નહિ હતી. કોઈની મુલાકાત બેવાનું બાળખી ધારતા નહોતા, તેથી તે રોશિ બરાબર બેવા કે “કોણ છે તે બધા?”

નોકર—“માણુમ નથી, કહે છે કે, સાહેબને ખબર આપો.”

રામ—“તે લોક મારી પાસે આવ્યા છે કે, નાના બાઈની પાસે?”

નોકર—“નહિ, બેસે છે કે, આપની પાસે કામ છે.”

રામ—“સાર, જા, પૂછ કે ક્યાંથી આવ્યા છો?”

આટલી રાત્રે કોણ માણુસો મગવા માટે આવ્યા હશે. જાણુવા માટે ભાગેરથીએ બારીથી ડીઘ ઝુકાવીને જોયું. કૃષ્ણરાયે પણ બારી માંથી માથું બહાર કડાડ્યું.

નોકરે આવીને કહ્યું—“તે લોકો કહે છે કે, જરૂરી કામ છે. નામથી નહિ ઓળખી શકો. જોવાથી ઓળખી શકશો.”

રામરાયે રોશિ બરાબર કહ્યું—“ઠીક સારું, જા બેલાવી લાવ.”

નોકરના ચાલ્યા જવા પછી એ બન્નાં માણુસો અંદર આવ્યા. એકે ખીસામાંથી ટાંગળ કાઢતાં કહ્યું—“રામરાય સાહેબ!”

રામ—“હા, શું હુકમ છે?”

તેમણે કહ્યું—“હું ઝરનો પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છું અને આ અમરેલીનો પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છે.”

રામરાય—“મારી પાસે શું કામ છે?”

ઇન્સ્પેક્ટર—“આપના નામનું એક વારંટ છે.”

રામરાય—“મારા નામનું!”

ઇન્સ્પેક્ટર—“હાજી, આપના નામનું, સાવિત્રીનું ખુન કરવાનું ગુન્હા બદલ.”

પ્રકરણ ૩ જી.

ભાગેશ્વરીના પ્રયત્ન.

બહાવદીનખાને જીંદગીમાં મોટા મોટા ચોર, ડાકુઓને કેદ કરીને ડીટેક્ટીવના કામમાં ભારે યશ મેળવ્યો હતો. તે કદિ પોલીસમાં નોકર નહિ રહ્યો હતો, તેનો બાપ તેના ગુજરાન માટે પુરતી સંપત્તિ મૂકી ગયો હતો. બચપણમાંથી એક પ્રસિદ્ધ ડીટેક્ટીવ ઓશીસર સાથે મેળ મુલાકાત થઈ ગઈ હતી, તેની સાથે અધિક જીવ મળવાથી અને સાથે રહેવાથી ડીટેક્ટીવનાં કામમાં ભારે ઉત્સાહ પ્રમતી નીકળ્યો. હતોતે ઉત્સાહનું એ જીવ નીકળ્યું કે, તેઓએ શાખની ખાતર ડીટેક્ટીવનું કામ સ્વિકાર્યું હતું. કેવળ બીજાનું બહુ કરવાની ઇચ્છાથી તે ડીટેક્ટીવપણું કરતો હતો. અને સાચું પૂછો તો એ કામમાં જે આનંદ છે તે લખી શકતો નથી, તેને ડીટેક્ટીવ થવાથી બહુજ આનંદ થયો. તેનું નામ સૌરાષ્ટ્રમાં જાહેર થયું હતું, ઘેરે ઘેર બધા માણસો તેના કામના ભારે વખાણ કરતાં હતાં તથાપિ કોઈ ઓળખતું નહિ, રામરાયને કેદ કરવા પછી કેટલાક દિવસો વિત્યા બાદ એક દિવસ પોતાના ઓરડામાં બેઠો બેઠો બહાવદીનખાન ન્યુસપેપર વાંચી રહ્યો હતો. તે વખતે સડક ઉપર એક ગાડી તેના આંગણાં આમળ આવીને ઉભી રહી અને તેમાંથી એક સ્ત્રી ઉતરીને અંદર આવી. ગાડીનો ખડખડાટ સાંભળીને બહાવદીનખાને આસન ઉપરથી ઉઠીને બારીએ આવીને જોયું. તે પછી પાછો ફરીને આસન ઉપર બેસતો હતો તેટલા વખતમાં એક નાકરે આવીને ખમર આપી કે:—“એક સ્ત્રી આપની મુલાકાત લેવા આવી છે.”

બહાવદીનખાને કહ્યું--“ અહીં મોકલી દો. ”

તોફરના બોલાવવાથી સ્ત્રી અંદર આવી. તેને જોતાની સાથે બહાવદીનખાને કહ્યું--“ બેસો ભાગેરથી ! બેસી જાઓ આ ખુસ્તીકપર. ”

ભાગેરથી વિસ્મય થઈને બોલી--“ આપ મને ઓગખો છો ? ”

બહાવદીનખાને કમાડ બંધ કરતાં કરતાં કહ્યું--“ ઓળખવું શું કંઈ છે ? આજકાલ સાવિત્રીના ખૂનના લીધે આખા સૌરાષ્ટ્રમાં હો હા મચી રહી છે ! સાવિત્રીના ખૂનના કામમાં રામરાય સાહેબ પણ સપડ્યા છે. મેં સાંભળ્યું છે કે, રામરાય સાહેબના ઘરમાં ભાગેરથી નામની એક પવિત્ર સ્ત્રી રહે છે. પછી એ અટકળ કરતી તો સડેલ છે કે, આપ ભાગેરથી દેવી છો. ”

ભાગેરથી--“ હું આપની મદદ મેળવવા આવી છું. ”

બહાવદીનખાન--“ બહુ સારું, શરમાવો. ”

ભાગેરથી--“ આપે રામરાય સાહેબને બચાવવા પડશે. આપે તો સાંભળ્યું પણ હશે. ”

બહાવદીનખાન--“ હાજી, જ્યાં સુધી સાંભળી શકાયું છે ત્યાં સુધી તો સાંભળ્યું છે. ”

ભાગેરથી--“ હું કોઈને કાંઈ પણ કીધા સિવાય આપની પાસે સીધો આવી છું. મોઢા મોઢા વકીલ, બેરિસ્ટરો તેના માટે રોકવામાં આગ્યા છે. તથાપિ. ”

બહાવદીનખાન--“ તથાપિ શું ? ”

ભાગેરથી--“ તેનો મુકદ્દમા તો અમરેલીમાં ચાલેલો ને ? ”

બહાવદીનખાન--“ હાજી, ખૂન કરમાં થયું છે ને ? ”

ભાગેરથી--“ સારું પછી ? ”

બહાવદીનખાન—“ પછી બીજું કાંઈ નહિ. હું ઇચ્છું છું કે, જે એ ચાર વાત આપને પૂછવી છે તે પૂછી લઉં. ”

ભાગેરથી—“ પુશીથી, પુછી લો. ”

બહાવદીનખાન—“ આપના કૃષ્ણરાયની સાથે લગ્ન થવાના છે એ વાત ખરી છે ? ” એટલું સાંભળતાની સાથે ભાગેરથીનું મોઢું લાલ બની ગયું. તેણે માથું ઝુકાવીને કહ્યું—“ હાજી વાત તો એવી થઈ હતી. ”

બહાવદીનખાન—“ આપને કૃષ્ણરાય ઉપર પૂરતો વિશ્વાસ છે ? ” ભાગેરથીએ વાતનો કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ ત્યારે બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ જે તમો મારી યાસે મદદ માગતા હોવ તો એક પણ વાત છુપાવો નહિ. આપ સાવિત્રીને ઓળખો છો ? ”

ભાગેરથી—“ હાજી, અમે એક નિશાળમાં સાથે ભણતા હતા. ”

બહાવદીનખાન—“ કેટલા દિવસથી તેની મુલાકાત તમારે થઈ નથી ? ”

ભાગેરથી—“ તેના લગ્ન થયા ત્યારથી. ”

બહાવદીનખાન—“ રામરાય તથા કૃષ્ણરાયની સાથે સાવિત્રીને પહેલા કાંઈ સંબંધ હતો ? ”

ભાગેરથી—“ તે હું નથી જાણતી. જ્યારે નાની હતી ત્યારે અમે સાથે ભણતાં હતાં. ”

બહાવદીનખાન—“ તો એ લોકોને ત્યાં સાવિત્રી જરૂર આવતી રહેતી હોવી જોઈએ ? ”

ભાગેરથી—“ ના, તે ગિચારી ગરીબ માબાપની દીકરી મોટા માણસનું ઘર સંભળને કદિ આવી નહિ હતી. ”

બહાવદીનખાન—“ સાઈ, તેને ઘેર રામરાય યા કૃષ્ણરાય કદિ ગયા હતા ? ”

બાગેરથી—“ તે તો મને માલુમ નથી. ”

બહાવદીનખાન—“ તેના મકાનથી તેનું ઘર કેટલું દુર છે ? ”

બાગેરથી—“ દુર તો બહુ છે નહિ. ”

બહાવદીનખાન—“ તો લગ્ન પછી સાવિત્રીની સાથે આપને મુલાકાત થયું નથી ? તે તો વચમાં કોઈ કોઈ વખત પોતાના પિતાને ત્યાં આવતી રહેતી હતી. ? ”

બાગેરથી—“ હા, સાંભળતી હતી કે, આવતી રહેતી હતી. ”

બહાવદીનખાન—“ સાઈ, બતાવો જોઈએ કે, રામરાય અને કૃષ્ણરાયને અંદર અંદર કેવું બને છે ? ”

બાગેરથી—“ પહેલાં તો બંને ભાઈઓને સારો મેળ હતો તથાપિ હમણાં જોઈ હું તો કેટલાક વખતથી મેળ નથી. ”

બહાવદીનખાન—“ ત્યારે તો રામરાયના માટે કૃષ્ણરાય કાંઈ કરશે નહિ. ”

બાગેરથી—“ કરશે, કેમકે ના કરે તો લોક તેની મસ્કરી કરે. ”

બહાવદીનખાન—“ એ તો આપ અટકળથી કહો છો ને ? ”

બાગેરથી—“ નહિ, તેમ નથી, જે હું સમજું છું, તે આપને કહું છું, મારા મનમાં બહુજ ડર પેદા થયો છે. તેથી કોઈને કાંઈ પણ નહિ કહેતાં આપની પાસે આવી છું. આપનાથી જેટલું બને તેટલું કરીને તેને બચાવો. હું જાણું છું કે, આપ કોશીશ કરશો તો તે નિઃશંક બચી જશે. એ વાત કદિ નથી બની શકતી કે, તે ખૂન કરે. ”

અહાવદીનખાન—“ તો આપને તેના ઉપર પુરતો વિશ્વાસ છે ? ”

ભાગેરથી—“ ખૂબ વિશ્વાસ છે. તેના જેવો માણસ હું દેખતી નથી. ”

અહાવદીનખાન—“ સારું, કોઈ વાતમાં તેના ઉપર કાંઈ સંદેહ થાય છે ? ”

ભાગેરથી—“ નહિ, હું ધણી સારી રીતે જાણું છું કે, તે બીલકુલ નિર્દોષ છે. ”

અહાવદીનખાન—“ તથાપિ હું જે પૂછું છું તેનો જવાબ મળ્યો નહિ. ”

ભાગેરથી—“હું થું કહું, પ્રમાણ મળ્યા વિના તેવા મોટા માણસને તો તે લોકો કેદ નહિ કરી શકે. ”

અહાવદીનખાન—“ પહેલો સોનાનો હાર, બ્યાંથી લાશ મળ્યા ત્યાંથીજ મળ્યો છે. તે હાર સાધારણ નહિ પણ બીલકુલ નવા નમુનાનો બન્યો છે. તેની પણ સાબીતી મળી છે. તે રામરાયે અહીંના એક સોની પાસે તૈયાર કરાવ્યો હતો. સ્ત્રીના બદન ઉપર હારનાં જે નિશાન ડાકટરે જોયા હતા તે આ હાર સાથે મળી ગયા છે, એ હારથી તેનું ગળું દબાવી કાઢ્યું તેનું ખુન કીધું છે. સાવિત્રી મરી બની દીકરી છે તે એકદમ આવો હાર ખરીદી શકે નહિ. અગર રામરાયે આ હાર નહિ દીધો હોય તો કહેવું જોઈએ કે તેવા જે હાર છે. એક હાર સાવિત્રીએ ક્યાંયથી ખરીદ્યો હોવો જોઈએ. ”

ભાગેરથી—“ આપ રામરાય સાહેબને નહિ જાણખતા હોય તેથી આ બધી વાત કહી રહ્યા છો. ”

બહાવદીનખાન—“ હા તે હું માનું છું, એક માણસ કાલેમારો હતો તે આજે ખંડાય કામ કરી શકે છે. તેના ઉપર એ સાબીતી કાંઈ વધુ પડતી કહી શકાય નહિ, પોલીસને ખાતમી મળી છે કે, ગાડીમાંથી સાવિત્રીને બહાર ફેંકી દેવામાં આવી છે રામરાય તે દિવસે તે ગાડીમાં હતા તથાપિ એક ડગ્મામાં નહિ હતા. ” એટલું સાંમ-જતાની સાથે બાગેરથીના શ્વાસ ફેંકાઈ ગયો તે અટકતી અટકતી બોલી—“ એમ ? એ શું વાત છે ? ”

બહાવદીનખાન—“ હા જી ઠીક વાત છે. ”

બાગેરથી—“ તો ઝરના બંગલા બંધાય છે તે જોવા ગયા હશે. ”

બહાવદીનખાન—“ હા, તે વાત પણ ઠીક છે તથાપિ તે રાત્રે તે ગાડીમાં તે હાજર હતા તે વાતમાં કાંઈ સંદેહ નથી. ”

બાગેરથી—“ ત્યારે તો—ત્યારે ”

બહાવદીનખાન—“ તે પ્રમાણુને હું પણ એટલો ટેકો આપતો નથી, પોલીસને તેથી પણ વધુ ખાત્રી લાયક ખાતમી મળી છે. ”

બાગેરથીના મોઢામાંથી વાત ન નીકળી તે પુતળાની પેઠે બેસી રહી.

બહાવદીનખાન ગંભીર ચપ્પને બોલ્યો—“ જુઓ બાગેરથી દેવી, હું કેમની તરફદારી કરીને મુકદ્દમાની તપાસ નથી કરતો, સાચી વાત શોધી કાઢવી એ મારો હેતુ છે, મારી તપાસમાં રામરાય નિર્દોષ નીકળે તો હું ખુશી થઈશ. તથાપિ તે ગુન્હેગાર સાબીત થશે તો મારાથી તેનું જરા પણ બચું કરી શકાશે નહિ. ”

બાગેરથીએ જોયું કે, બહાવદીનખાનથી રામરાયનું મહા ભુંડું થઈ

શકે છે. જ્યારે તે સાચી વાતનીજ ખોળ કરે ત્યારે તો અપરાધી બનવાથી રામરાય સાહેબને બચવાનો કોઈ ઉપાય : રહેશે નહિ તથાપિ અત્યારે હું બીજું પણ શું કરી શકવાની હતી. જ્યારે બહાવદીખાન પાસે આવી ત્યારે તેનાં શરણાંગત થયા સિવાય બીજો શું ઉપાય ! ભાગેરથી તે છોકરી હતી તે કાંઈ પછી બુદ્ધિની પ્રોઠા સ્ત્રી નહિ હતી, તે કેટલોક વખત ચુપ રહીને બોલી--“ હવે : તો બધો ભાર આપના શીર પર છે. ”

બહાવદીખાન--“ તો હું એ ખ્યાલ છોડી દઈને તપાસ શરૂ કરું કે, રામરાય અપરાધી છે કે નિરાપરાધી ? ”

ભાગેરથી તુટતા અવાજથી બોલી--“ હાથ. ”

બહાવદીખાન--“ સાઈ કાંઈ શિકર નહિ, હવે મેં તેની તપાસ કરવાનું કામ હાથમાં લીધું છે. ”

ભાગેરથી ત્યાંથી વિદાય થઈને ઘેર પહોંચી, ઘેર પહોંચવા પછી મનમાંને મનમાં ખુશી થઈ કે, બહાવદીખાન પાસે પોતે ફાટાની વાત કીધી નથી. નહિ તો પોલીસ પણ તે વાતને ઉઘટી સામીતીમાં લેત, હવે તે લોકો તેને તે સામીતીમાં મેળવી શકશે નહિ.

પ્રકરણ ૪ થું.

ન્યાય મંદિરમાં.

નરભેરામનું નામ અમરેલી જિલ્લામાં બહુ મશહુર હતું. ફેજાદારી કેશોમાં જિલ્લા જડજની કલમ પણ રોડી શકતા હતા, બધા આરોપી

સખ્સેને તેણે પોતાની બાહોશીથી ન્યાયાધિશના મત ફેરવી નાખીને ખીન ચૂંદેમારે ગણાવી છોડાવી દીધા છે, તે નરભેરામ રામરાયના તરફના વકીલ તરીકે મુકરર થયા છે.

અત્યારે મુકદ્દમાના સાક્ષીઓ એકઠા થયા હતા. તે પછી ખુની મામલાનો ઇન્સાફ થશે. તે કારણે નરભેરામની ખાલી દેખરેખની જરૂર હતી. તેણે જેલમાં રામરાયની મુલાકાત લીધી તથાપિ તેથી તેઓ નારાજ થવાથી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. રામરાયે તેને કાંઈ વાત જણાવી નહિ. નરભેરામે તેને ઘણો સમજાવ્યો, ડરાવ્યો, તર્ક કર્યો તથાપિ કોઈ રીતે રામરાયે કાંઈ વાત કીધી નહિ. ષકત એટલું કહ્યું કે,—“ મારે કાંઈ પણ કહેવું નથી. ” તેથી નરભેરામ કાંઈ જાણી શક્યા નહિ. પોલીસે ક્યા ક્યા આરોપો મૂક્યા છે તે કાંઈ નહિ જાણવાથી તે શું કરી શકે, તેના હાથમાં શું હતું ? બરોબર બાર વાગ્યે પોલીસ રામરાયને લઈને ન્યાયમંદિરમાં આવી, નરભેરામ તે પહેલાં ન્યાયમંદિરમાં આવી પહોંચ્યા હતા, પોલીસે આ મામલામાં કેટલું શું કીધું છે તે જાણવાની દાશીશમાં હતા. રામરાયના વિરુદ્ધ શું શું વાતો થાય છે તે નહિ જાણી શકવાથી તે તેને જામીન ઉપર કેવી રીતે છોડાવી શકે ? રામરાય પાંજરામાં પહોંચતા કૃષ્ણરાય ચૂપચાપ નરભેરામ વકીલની પાછળ જઈને બેઠો. રામરાય ઘણાજ મોટો માણસ છે, તેના મુકદ્દમે સાંભળનારાઓનાં લીધે ન્યાયમંદિરમાં જગા રહી નહિ. બધાએ જોયું કે, બંને બાઈઓમાં કોઈ એક ખીજની તરફ જોતા નથી રામરાયનો ચહેરો ચાન્ત અને મંભીર છે. કૃષ્ણરાય ઉદાસીથી ચીન્તાતુર છે. અથવા તો માનો કે, બયથી બયબીત થઈ ગયો છે. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું “ હજી તો સાખીતી મળે છે તે દાખલ

કરવામાં આવે છે. તે પછી ગુન્હેગારને કમળમાં રાખવાની રજા લઈને વધુ સાબીતી મેળવવા પ્રયત્ન થશે. ”

નરભેરામ ઉઠીને બોલ્યા.—“ પોલીસની આ વાતોમાં ક્યાં સુધી ન્યાય છે તેનો અદાલત વિચાર કરે. :રામરાય જેવા શરાદ, બહા માણસને આવી રીતે વગર કારણે કમળમાં રાખવા બ્યાજખી નથી. ”

જુલ્લા જડજને એ વખતે વાત પર ધ્યાન દેતા નહિ જોઈને તે બાજતમાં વકીલ નરભેરામે બીજું કાંઈ કીધું નહિ, તે પછી તે લોકોની સાક્ષીઓ લેવામાં આવી. જેને લાશ મળી હતી તેણે વર્ણન કીધું કે, સવારે રેલ્વેની પાસે સ્ત્રીની લાશ જોઈને ઝર સ્ટેશનમાં ખચર આપી. સ્ટેશનના બીજા કેટલાક આદમીઓની જુથાની લેવાણી. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે પોતાની તપાસમાં જે વાત જાણી હતી તે બધી વર્ણન કરી બતાવી, તે પછી ડોક્ટરની જુથાની લેવામાં આવી. ન્યાય મંદીરમાં નરભેરામે જે સવાલો પૂછ્યા હતા તેની મતલબ આ સ્થળે લખવામાં આવે છે.

વકીલ—“ ગળામાં આપે જે ડાઘ જોયો હતો તે શું બહુજ બયંકર હતો. ”

ડોક્ટર—“ નહિ, તે તેવો બયંકર નહિ હતો. ”

વકીલ—“ તો સાધારણ ડાઘ હતો ? ”

ડોક્ટર—“ તે હું કહી શકતો નથી, એ ડાઘ મગાની નીચે હતો તે ગાડી વાગવાનો અથવા પૂલની દીવાલ વાગવાનો જણાતો નથી. ”

વકીલ—“ એ ચપ્પાથી ડાઘ કરવામાં આવ્યો છે. એમ કહેવામાં આવે તો કાંઈ અસંભવીત છે ? ”

ડોક્ટર—“ નહિ ચપ્પાથી પણ તેવો ડાઘ બની શકે છે. ”

વકીલ—“ ચમ્પુ જે સ્ત્રીના હંમેશની વ્યવહારીક ચીજ છે તે ? ”

ડોક્ટર—“ હાજી, તથાપિ આ હાથ તો બહુજ છે. ”

વકીલ—“ તો આપને એમ વિશ્વાસ છે કે, મરતા પહેલા તે હાથ કરવામાં આવ્યો હતો ? ”

ડોક્ટર—“ હાજી તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી. ”

વકીલ—“ તમે એમ ખાત્રીપૂર્વક કહી શકો છો કે, બ્યારે તે સ્ત્રી ગાડીમાં સવાર થઇ ત્યારે તેના ગળામાં તે હાથ નહિ હતો ? ”

ડોક્ટર—“ નહિ, એ વાત હું કેવી રીતે કહી શકું ? ”

વકીલ—“ આપે વર્ણન કર્યું છે કે, હારના ખેંચવાથી એવો હાથ થયો છે અને તે હાથની પાસે બીજા કેટલાક નખના હાથ છે, તો તેથી શું એમ નથી કહી શકાતું કે, કોઇએ તેનો હાર ખેંચી લેવાની કોશીશ કરી હતી. ”

ડોક્ટર—“ હાજી એવું તો માલુમ પડે છે. ”

નરભેરામ જડજના સામું જોઇને ખુશી થતા થતા બોલ્યા—
“ રામરાય જેવો શ્રીમંત માણસ શા માટે આ કામ કરે ? મારો આ સવાલ છે. ”

ડોક્ટર—“ હાથથી માલુમ પડે છે કે, કોઇએ હારવતી ગળું દબાવીને પકડ્યું હોય, હાથનો છાપ ચામડીની અંદર પણ પડી ગઇ છે. ”

ડોક્ટરની વાતોથી સાબીત થયું કે, સ્ત્રીના હાથ અને મોઢામાં જે નાશાન પડ્યું હતું તેથી માલુમ પડે છે કે, સ્ત્રી પૂલની દીવાલની બીજી બાજુ કુદી હતી. ડોક્ટરના પછી મણ્ડીરાય ઢેમરે વર્ણન કર્યું. કે તેને હાર ક્યાંથી મળ્યો હતો. તેની વાત સાંભળીને રામરાય બહુજ વિસ્મય થયો. તેણે તે વાત નહિ કીધી હતી કે, તે હાર તેનો હોય.

ધારીના ધીરધર સોનીએ વર્ણન કર્યું કે, તે હાર તેણે રામરાય સાહેબના માટે બનાવ્યો હતો. તેણે તેવો હાર કહિ કાઢ બીજાને માટે બનાવ્યો નથી. રામરાય સાહેબ ગુપચુપ પીંજરામાં બેઠા હતા. નરભેરામના કહેવાથી ન્યાય મંદિરમાં ત્યાં તેને બેસવાને માટે એક ખુરશી આપવામાં આવી. તે કાઢના તરફ માથું ઊંચું કરી બેઠા નહોતા. આ બધી સાક્ષીઓ સાંભળવાથી વકીલને સંતોષ નહિ થયો. પોલીસે એટલી સાબીતી મેળવી હતી કે, જે દેખાને તે મનમાં દાઝે બરાબર. મંથીરાયે હાર મળ્યો તે વિના બીજું કંઈ કીધું નહિ તેથી પણ બહુજ નારાજ થયા. એકઠા બે વખત નરભેરામે પાંજરા તરફ ઝુકીને તેને કાંઈક વાત પૂછી હતી. તથાપિ ટંગથી માલુમ પડ્યું કે, તે વાતોનો તેમને જવાબ નહિ મળ્યો હોય. તે પછી ઝરના ટિકિટ કલેક્ટર ત્રિભુવનદાસની સાક્ષી થઈ. તેના પીંજરામાં જવાની સાથે નરભેરામના કાવાં ચઢી ગયા.

ટિકિટ કલેક્ટર ત્રિભુવનદાસે જુબાની આપી કે,—“રાતના અગીઆર વાગ્યાની ગાડીમાં ટિકિટ મેં એક કરી હતી. તે ગાડી બીજડીઆથી કોડીનાર જતી હતી. માલુમ પડે છે કે, તે ગાડીથી સાવિત્રી નીચે ઉથલી પડી હોય या તેને કોઈએ ધકેલી દીધી હોય. મેં જનાના ગાડીમાં એક સ્ત્રીને બેઠા હતી, હું રામરાય સાહેબને સારી રીતે ઓળખું છું. ઝરની પાસે તેની જમીન છે, તે ધારીથી વખતો વખત આવે છે. રેલ્વે પૂલની પાસે તેનો બંગલો બંધાયેલો. અગીઆર વાગ્યાની ગાડીમાં સેકંડ ક્લાસમાં રામરાય સાહેબ પણ સવાર થયા હતા.”

વકીલ સાહેબની બ્રકુટી ચઢી ગઈ. ન્યાયમંદિરમાં પ્રેક્ષક ભોંકા સમજ્યા કે, આ બચંકર ખુન રામરાય સાહેબે કર્યું છે.

ત્રિભુવનદામે કહ્યું:—“ જ્યારે મેં ટિકિટ માગી ત્યારે તેમણે મોઢું ખીજી બાળુ કરી ટિકિટ આપી હતી. હું સમજી ગયો કે, તેની ઇચ્છા મને મોઢું બતાવવાની નથી. તેણે એમ શા માટે કીધું તથા તેજ રામરાય છે કે નહિ તે જાણવાની મને ઇચ્છા થઇ, જ્યારે મેં જોરથી દરવાજા બંધ કર્યો ત્યારે તેમણે ચોંકીને બારા તરફ જાયું, તે વખતે મેં ઝાળખી લીધા કે, તેજ રામરાય સાહેબ છે. તેમાં જરા પણ શંકા રહી નથી. ”

વકીલ—“ તો તમને વિશ્વાસ છે કે, તે માણસ એ ગાડીમાં હતા અને તમારાથી મોઢું સંતાડતા હતા? ”

ત્રિભુવન—“ હાજી, તેમાં કંઇ સંદેહ નથી, નક્કી છે. ”

વકીલ—“ તમે તો બારે નક્કીપણું કરનારા નીકળ્યા, હમણાંજ બોલ્યા હતા કે સાવિત્રીનું તે ગાડીમાં ખુન થયું હતું? ”

ત્રિભુવન—“ તો બીજું શું? ”

વકીલ—“ બીજાની વાત તો એ કે, તમે પણ નથી જાણતા, હું પણ નથી જાણતો. રામરાય સાહેબને તમે ખુબ ઝાળખો છો? ”

ત્રિભુવન—“ હા, જેવી રીતે પોતાના બાકને ઝાળખે તેવી રીતે ઝાળખું છું. ”

વકીલ—“ તો એ ગાડીમાં બીજું કોઇ હતું? ”

ત્રિભુવન—“ નહિ, એકલા રામરાય સાહેબ હતા. ”

વકીલ—“ બસ જવ. ”

તે દિવસે તેટલું કામ થયા પછી ન્યાયમંદિર બંધ થયું. રામરાય સાહેબને ફરીને જેલમાં મોકલી દેવામાં આગ્યા.

પ્રકરણ ૫ મું.

નિમકહલાલ મુળીઓ.

મુળીઓ રામરાય સાહેબના ઘરનો જુનો નોકર હતો. કૃષ્ણરાયને જોઈને તેની આંખોમાં ઝેર વરસતું હતું, કૃષ્ણરાય મારે ક્રોધી અને ઉઠ્ઠાઈ હતો. હંમેશાં તેને ગાલ મલોચ દીધા કરતો હતો. મુળીઓ બહુજ બલો માણસ હતો. તે મોઢામાંથી ખીલકુલ કાંઈ બોલતો નહિ. તથાપિ મનમાં મારે દુઃખી થતો હતો. અંદરનો ગુસ્સો અંદરજ રાખતો હતો. રામરાયના તરફ ધણાજ માનથી જોતો હતો. તેમાં તેને મારે શ્રદ્ધા હતી. તેના કેદમાં પડવાથી મુળીઆના હૃદયમાં મારે ખેદ પ્રગટ્યો હતો. તે એક દિવસ રામરાયની ભેટ કરવા માટે અમરેલી ગયો, તે એક સાધારણ નોકર હતો. તેને જેલમાં જઈને રામરાય સાહેબની મુલાકાત કરવી એ કાંઈ સાધારણ વાત ન હતી. તો પણ બહુજ રૂંદ, શીસાદ, આજીજી કરીને મહા મહેનતે રામરાય પાસે ગયો. જેલમાં એકલા પડ્યા રામરાય દિવસ કાટતા હતા. તે શોચતા હતા કે, કૃષ્ણરાય-મારો નાનો ભાઈ તે ઘણો બલો છે તેનો જીવ ઘણો દયાળુ છે, તે કૃષ્ણરાય આજ આટલા ખરાબ લક્ષણોનો કેમ થતો જાય છે ? તે ખરાબ લક્ષણોનો થયો તો તેમાં ગુન્ડો કોનો ? તે મારાથી ઘણાજ ન્હાનો છે. તેની નાની ઉંમરમાં પતા પુરોત્તમરાયનો દેહાન્ત થઈ ગયો છે. તે કારણથી મારે તેને બચાવવો-મુધારવો ઉચિત છે. તેમાં કસુર તેની નહિ પણ મારી છે. રામરાય આવી રીતે ચિન્તામાં મથતો હતો તે વખતે મુળીઓ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેને જોઈને રામરાય ચકિત થયા અને બોલ્યા, “ અરે મુળીઆ, તું અહીં ક્યાંથી ? ”

મુળીઆ—“ આપ સાહેબને જોવા આવ્યો.”

રામરાય—“ અરે તું હમણું જંઘડો કોની સાથે કરતો હતો ?”

મુળીઆ—“ આપના માટે માણસો બહાર ઉભા ઉભા ખરાબ વાતો કરતા હતા તેમની સાથે. ”

રામરાય—“ તો તું મને ખીન ગુન્હેગાર માને છે કે કેમ ? ”

મુળીઆ—“ ખીનગુન્હેગાર નહિ તો ખીજું શું ? જો આપને કોઈ ગુન્હેગાર કહે તો તેની ખોપરી તોડી નાખું. ”

રામરાય—“ નહિ, નહિ, મુળીઆ, કોઈની સાથે લડાઈ જંઘડો કરવાનું કંઈ કામ નથી. આ વખતે તું કેમ આવ્યો મુળીઆ ? ”

મુળીઆ—“ એક ખમર કરવાની છે તેટલા માટે. ”

રામરાય—“ શી ખમર ? ”

મુળીઆ—“ તે રાતની-તે દિવસની—”

રામરાય—“ કઈ રાતની-કયા દિવસની—”

મુળીઆ—“ જે રાત્રે ગાડીમાં ખૂન થયું તે રાતની. ”

રામરાય—“ શું ખન્યું ? ”

મુળીઆ—“ તે રાતના રોટશંનનાં હું એક માણસની ભેટ કરવાને ગયો હતો ”

રામરાય—“ ગયો હતો તો શું થયું ? ”

મુળીઆ—“ અહીં કહેવાને આવ્યો છું કે તે રાત્રે—”

રામરાય—“ શું કહેવા આવ્યો છું ? ”

મુળીઆ—“ તે રાતના નાના શેઠ કૃષ્ણરાય—”

કૃષ્ણરાયનું નામ સાંભળી રામરાયનું કબીજું કંપી ઉઠ્યું, અને બોલ્યો—“ નાના શેઠ, નાના શેઠ શું કરે છે ? ”

મુળીઓ—“ સાહેબ, જે ગાડીમાં આપ આવ્યા હતા તેજ ગાડીમાં નાના શેડ પણ આવ્યા હતા. ”

રામરાય—“ તહે કેમ બણ્યું ? કોણ બોલ્યું ? ”

મુળીઓ—“ જે આદમીને હું મળવા ગયો હતો તે રેલ્વેને નોકર છે. ”

રામરાય—“ તે નાનાં શેડને ક્યાં જોયા હતા ? ”

મુળીઓ—“ જ્યારે તે મારો મિત્ર કામ ઉપર ગયો ત્યારે હું ઓરડીમાં રહ્યો હતો. તે વખતે ઘર તરફની ગાડી આવી. મારી સામે ગાડીનું એક કમાડ ખુલ્યું. ગાડી બહુજ ધીમે ધીમે જતી હતી. તે વખતે કમાડ ખોલીને એક માણસ ચાલતી ગાડીએ ઉતરી પડ્યો. હું જોવાને દોડ્યો કે, કોણ આદમી એવી રીતે નાસે છે. જ્યારે પાસે ગયો ત્યારે તે તાર ડોકવા ગયો જ્યારે બહુજ પાસે જઈને જોયું તો તે બીજું કોઈજ નહિ પણ નાના શેડ હતા. ત્યારે કાંઈ નહિ કહેતાં હું ચુપચુપ ઉભો રહ્યો. ”

રામરાય—“ શામાશ, મુળીઆ, તેં બહું સારું કામ કીધું. ”

મુળીઓ—“ ના સાહેબ, આ વાત આપનેજ કહી છે બીજા કોઈ પાસે હજી સુધી કીધી નથી. ”

રામરાય—“ બહું સારું કીધું, ખજરદાર કોઈને કહીશ નહિ. ”

મુળીઓ—“ તો આપ કેવી રીતે બચશો ? ”

રામરાય—“ એ વાતની રીકર તું કર નહિ. ભગવાન બધાનું બહુ કરે છે. ”

મુળીઓ—“ નાના શેડ બહુ બદ્દા—”

વાત કાપીને રામરાય બોલ્યા—“ અરે બસ ચુપ, કાંઈ પણ

વાત કર નહિ. એવો હું તોરો શેઠ છું તેવો તે પણ છે. ખબરદાર ! આ વાત કોઈને પણ કરીશ નહિ. ”

મુળીઓ—“ સાહેબ, એવો કુકમ ? ”

રામરાય—“ હા, હું એવો કુકમ આપું છું. જો મુળીઆ, તુને હું બહુજ પ્રસન્ન કરીશ. આ વાત ક્યાંઈ જાહેર કરીશ નહિ, કૃષ્ણરાય મારો નાનો ભાઈ છે. ”

મુળીઓ—“ આપનો ! ”

રામરાય—“ હા, હવે બીજી કાંઈ પણ વાત નહિ કરતાં ચાલ્યો જ. ”

મુળીઓ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો એટલે રામરાય એસી ગયો. આકૃતનો લાંબો શ્વાસ ખેંચી તે બોલ્યો, હે ભગવાન ! હે અનાથના નાથ ! હે અખીલનાયક વિશ્વંભર ! આ શું બન્યું ! તમે મારા નશીબમાં આટલું દુઃખ લખ્યું હતું ? ના, ના, ! પ્રાણ જેવી પ્યારી ચીજ નથી હોતી કે જેના લીધે પરમ પુરુષ ઉપર આક્ષેપ કરી શકાય. મારા જીવવાથી શું શયદો છે ? મરવું એ આનંદની વસ્તુ છે. તે ભાગેશ્વરીને મેઘરીને બંને સુખી થાય. શું પિતાજીએ તેને એટલા મારે પાળ્યો પોષ્યો હતો ? નહિ, નહિ, તે નિરૂદ્ધમી-નહાર થયો તેમાં મારો વાંક છે, મારે જાતે તેની દેખરેખ રાખવી જોઈતી હતી, તેની બધી જોખમદારી મારા શીર પર હતી. ” મુળીઓ બહુજ દિલગીરી સાથે પાછો ફર્યો. કોણ જાણે ક્યાંક મોઢેથી કાંઈ વાત નીકળી પડશે તે ડરથી તેણે બોલવું બંધ કર્યું હતું. કોઈ વખત કોઈના બોલાવાથી ખાલી હા, ના, ના જવાબ આપતો હતો.

સંધ્યાનો સમય વિત્યા પછી જ્યારે બહુ રાત્ર મધ ત્યારે મુળીઓ રામરાય સાહેબની કુલવાડીમાં થઈને તેમના મહેલમાં

જવા લાગ્યો તે વખતે પણ તે રેલ્વે ઉપરના પોતાના મિત્રની ભેટ કરીને આવતો હતો. કુલવાડીમાં ફરતાં ફરતાં તેણે કોષના પગને અવાજ સાંભળ્યો. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે, આટલી રાત્રે બગીચામાં કોણ આવ્યું હશે? જરૂર કોઈ ચોર હશે એવું વિચારીને જે તરફથી અવાજ આવ્યો હતો તે તરફ પગ ઉપાડતો ચાલ્યો. કેટલેક દુર જવા પછી તેણે જોયું કે, બે માણસો બહુજ ધીરે ધીરે વાત કરતા કરતા ચાલ્યા જતા હતા. અંધારામાં મુળીઆ બંને માણસોને ઓળખી તો શક્યો નહિ તથાપિ એટલું તો સમજી ગયો કે ચોર નથી. ચોર હોય તો એટલા બેપરવાઈથી ચાલે નહિ, બીજું કાંઈપણ નહિ જોઈ શકવા છતાં પણ તેણે એટલું તો જોયું કે બંને માણસોએ મહત્તરને ઓળખતા સાફ સફેદ કપડાં પહેર્યા છે. તે માણસો કોણ છે અને આટલી મોડી રાત્રે બગીચામાં શું કરે છે તે જાણવાની જગાસાથી હવે મુળીઆ પંખના જોર ઉપર ચાલવા લાગ્યો, તે છતાં પણ તે લોકોને કાંઈ પગરવ આવી પહોંચ્યો એટલે ચોંકીને પાછળ જોયું. અને પાછો ફરીને તેમાંથી એક માણસ મુળીઆની પાસે આવ્યો ત્યારે મુળીઆએ જાણ્યું કે તે નાના શેઠ કૃષ્ણરાય છે. કૃષ્ણરાય દાંત પીશીને બોલ્યો—

“કેમ? તું મારી પાછળ પાછળ આવે છે? નહિ માને એમ કે?”

એમ કહીને તેણે મુળીઆની ગર્દન ઉપર એક મુઠ્ઠો માર્યો. કૃષ્ણરાય પહેલવાન આદમી હતો. તેની વજ્ર જેવી મુઠ્ઠીથી મુળીઆ ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો. તે પડતાં પડતાં તેના મગજ ઉપર ગરમી ચઢી આવી. આંખોની સામે અંધારું છવાઈ ગયું. તેને દાંધાં શુદ્ધિ શુદ્ધિ નહિ રહી. જ્યારે તે હોંશમાં આવ્યો ત્યારે થોડે દુર તેણે ઘણાં માણસોને મથાણો લઈને ચાલ્યા જતા જોયા તે બધા નોકર ચાકર હતા કોષકંઠે ગાડીમાં ઘાડીને મહેલમાં લઈ જતા હતા. મથાણની રોશનીમાં

તેણે જોયું કે જોને પકડીને લઈ જવામાં આવે છે તે નાના શેઠ કૃષ્ણરાય છે. તેને એ માણસ પડ્યું કે, કૃષ્ણરાયની લાશ માણસો ગાડીમાં ધાલીને લઈ જાય છે. મુળીઆતું હૃદય કંપી ઉઠ્યું. બાપરે બાપ, મામલો શું છે! તેના મનમાં એ વાત આવી કે, અહીં તો ભારે ખરાબ બનાવ બની ગયો. લોક આવી રીતે મને આહીં જોશે તો મને તેનો ખૂની સમજશે તે ખીકથી તેનું લોહી સુકાઈ ગયું. જીવની માયા ભારે વિચિત્ર હોય છે. ત્યાંથી ઉડીને ઝટ ઉભો થયો, અને ધીમે ધીમે ભારે સારચેતીથી પગ ઉપાડતો નાડો અને પોતાના એક મિત્રને ત્યાં સંતાઈ ગયો. લગભગ આઠ દશ દિવસ સુધી તે ત્યાં સંતાઈ રહ્યો, અને છુપી રીતે એ વાતનો પતો મેળવવા લાગ્યો કે, પોલીસ તેને શોધે છે કે નહિ? પોલીસ પોતાને શોધતી નથી તેમ તેનું નામ પણ લેતી નથી. તેણે તે પણ સાંભળ્યું કે, તે રાત્રે જ્યારે બગીચામાંથી બહુ જોરથી ચીસ સંભળાણી અને કૃષ્ણરાય મોડી રાત સુધી ઘેર આવ્યો. નહિ ત્યારે રામરાયની માતાના હુકમથી બધા નોકર ચાકર મથાક સળગાળીને જોવા ગયા હતા. બગીચામાં તે માણસોએ જઈને જોયું તો કૃષ્ણરાય બેહોશ પડ્યો હતો. ત્યારે નોકર ગાડી કરીને તેને ઘેર લઈ આવ્યા.

કૃષ્ણરાય હજી હોશમાં આવ્યો નહિ હતો. ધણી જોરથી તાવ આવ્યો છે. તેમાં વળી તે બકબકાટ કરી રહ્યો છે. આ બધું સાંભળીને તે પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો કે, સાઈ થયું કે, હું જે તરફ પડ્યો હતો તે તરફ કોઈ કર્મસંજોગે આવી ચડ્યું નહિ. જ્યારે મુળીએ જોયું કે, પોલીસ પોતાના સંબંધી કાંઈ પૂછતી નથી. ત્યારે તે પોતાના દોસ્તદારના ઘરમાંથી નીકળ્યો અને ધીમે ધીમે હીંમત કરીને

રામરાય સાહેબને ઘેર પહોંચ્યો. તેને જોતાની સાથે નોકર ચાકર પુછવા લાગ્યા “ અરે મુળીઆ, તું આટલા કિવસ ક્યાં હતો? અમે તને જોળતા જોળતા..... ”

મુળીઆને જુહું બોલવામાં કોઈ રોકે તેમ ન હતું. તે બોલ્યો “ મોટા શેઠે બોલાવ્યો હતો. તેથી અમરેલી ગયો હતો ને? ”

નોકરો—“ તો કહીને કેમ ગયો નહિ? ”

મુળીઆ—“ કહે તે ક્યાંથી! વખત મળવો જોઈએ ને! ”

બધા નોકરોએ તેની વાત ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો અને બોલ્યા—“ રામરાય સાહેબની તખીઅત કેમ છે? ”

મુળીઆ—“ સારી છે. ” મુળીઆને કોઈની સાથે વાત કરવાની ઇચ્છા નહતી. એક બોલ્યો—“અરે નાના શેઠને બહુ માર મારીને કોઈ નાશી ગયું હતું. તે સાંભળ્યું નથી? ”

મુળીઆ—“ હાજી સ્ટેશનમાં આવીને સાંભળ્યું છે. હું હોત તો તેવું નહીં થવા પામત. ”

નોકર—“ તું શું કરત? ”

મુળીઆ—“ અચ્ચાજીની સોટે સોટે ચામડી ઉતારી નાખત. ”

નોકર—“ જ્યારે તેને જોત ત્યારે ને? ”

મુળીઆ—“ હાજી. ”

આમ કહીને મુળીઆ ત્યાંથી બગીચાની તરફ ચાલ્યો. તેણે માન્યું કે, તે રાત્રે નાના શેઠની સાથે કોણ હતું તે બગીચામાં ગયાથી જણી શકીશ. જરૂર ત્યાં એ વાતનો કોઈક પતો લાગશે, ચાલતા ચાલતા મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, મને તેમ હોય તથાપિ નાના શેઠને ઘણો બચંકર માર માર્યો છે. હું માનું છું

કે, તેની મતલબ ખુન કરવાની હોવી જોઈએ. એક વાત મુળીઆના મનમાં પાકી બેસી ગઈ હતી તે વાતનું ગમે તે કારણ હો. તથાપિ તે નાના શેઠને જોઈ શકતો નહીં હતો. વાત એ હતી કે, જે રાત્રે સાવિત્રીનું ખુન થયું તે રાતની માડીમાં કૃષ્ણરાય છુપાયો હતો, અને પછવાડેના દરવાજે થઈને નાશી ગયો હતો. જે તેણે ખુન નહોતું કર્યું તો એવી રીતે નાકો શા માટે ? તથાપિ એવો માણસ કોણ છે કે, કૃષ્ણરાયનું ખુન કરવા માગતો હતો ! ખુનીનું ખુન કરવાની તેને શું મતલબ હતી ? બગીચામાં જવાથી કાંઈક પતો મળશે એમ વિચાર કરતો મુળીઆ ચાલ્યો જતો હતો. તેટલામાં ખીજ બાગુએથી એક માણસે તેને ઇસારાથી બોલાવ્યો. મુળીઆએ પાસે જઈને જોયું તો એ એક ઝોળખાણ વગરનો અજણ્યો માણસ હતો.

તેણે કહ્યું—“ મુળીઆ ! એક કામ કરે તો હું તને કાંઈક ચીજ આપું. ”

મુળીઆએ ચોંકી જઈને ખીજ બાગુ જોયું અને પૂછ્યું—“ આપ માફ નામ ક્યાંથી જાણો છો ? ”

તેણે હસીને કહ્યું—“ એ તો સીધી વાત છે, મુળીઆ ! તે વાત પછી કરીશું. કામ એ છે કે, આ ચીઠી બાગેરથીના હાથમાં આપી આવે તો એક રૂપિયો ઇનામ આપીશ. ”

સામેજ ચાંદી જોઈને મુળીઆએ મનમાં કહ્યું—“ એક ચીઠી આપવાનો એક કલદાર રૂપિયો મળે છે ત્યારે શું વાંધો છે. પણ તુરતજ સંદેહ થયો કે, તેમાં કાંઈ મતલબ છે. આ માણસ ભલા માણસના જેવા પોશાક પહેરે છે અને બાગેરથી એક ખાનદાન સ્ત્રી છે, તેથી ચીઠી આપવી યા નહિ તે વિચારવા લાગ્યો. સુલામાં ગડે બધાં, મારે તેની સાથે શું સ્વાર્થ છે ? તે બોલ્યો “ આપો. ”

તેણે કહ્યું—“ પણ ખબરદારીથી ચીઠી તેના હાથમાં આપવી. ”

મુળીઆ—“ સાહે, રૂપિયો ? ”

તે માણસે રૂપિયો અને ચીઠી સાથે તેના હાથમાં આપ્યાં. તુરતજ મુળીઆ કુલવાડીમાં નહિ જતાં મહેલ તરફ પાછો ફર્યો. તે આદમી પણ ધીમે ધીમે ગલીમાં જઈને અત્રોપ થઈ ગયો.

મુળીઆ ચીઠી લઈને બાગેરથી પાસે ગયો. મુળીઆને જોઈને બાગેરથી વિશ્રમય થઈને બોલીઃ—“ અરે મુળીઆ ! તું આટલા દિવસ ક્યાં ગયો હતો ? ”

મુળીઆ—“ તે તો બહેન, બહુ લાંબી વાત છે. ”

બાગેરથી—“ સાહે, જણાવ તો ખરો. ”

મુળીઆ—“ મારી એક માશી બહુજ માંદી થઈ ગઈ હતી. ”

બાગેરથી—“ તેને જોવા માટે ગયો હતો ? તો કહીને કેમ ગયો નહિ ? હમે તને શોધી શોધીને થાકી ગયાં. આ તરફ અમારા ઉપર એવી મોટી આફત આવી પડી છે કે, નાના શેઠ મરણ પથારીએ પડ્યા છે. ”

મુળીઆ—“ મેં આવીને સાંભળ્યું, ” એમ કહીને રોવા જોવા થઈ ગયો.

બાગેરથી—“ રો નહિ મુળીઆ, તું જીનો નોકર છે. આવા સંકટમાં ઘર છોડીને તારે જવું નહિ જોઈએ. ”

મુળીઆ—“ નાજી, હવે શું ક્યાંય નહિ જઈ. ”

બાગેરથી—“ તારી માશીને હવે કેમ છે ! ”

મુળીઆ—“ મરી ગઈ. ”

બાગેરથી—“ શું રોગ હતો મુળીઆ ? ”

મુળીઓ—“ તાવ બહુ જોરમાં આવતો હતો. ”

ભાગેરથી—“ અરે ! રે ! દવા નહોતી કરી ! ”

મુળીઓ—“ બધી દવા કરી પણ એકે ઉપાય કામ લાગ્યો નહિ ! આ છે, લો. ”

ભાગેરથી—“ તે શું છે ? ”

મુળીઓ—“ ચીઠ્ઠી. ”

ભાગેરથી—“ કોની છે ? ”

મુળીઓ—“ તમારી છે. ”

ભાગેરથી—“ કાણે આપી ? ”

મુળીઓ—“ એકે કાઠ આદમી આપી ગયો. ”

ભાગેરથીએ “ હં ” કહીને લપ લીધી, તે ઉઘાડીને વાંચી, તેમાં લખ્યું હતું કે, “ આપ નિરાશ થશો નહિ. ડોક્ટરને પૂછીને બધી હકીકત મેળવજો. કાંપના રસ્તે સાંજના મળજ્યો બ. ”

વાંચીને ભાગેરથીએ સમજી લીધું કે, ચીઠ્ઠી બહાનુદીનખાને મોકલી છે. બચવાનો ભરોસો જણાય છે. જો હૃદયનું લોહી દેવાથી પણ તેનો જીવ બચતો હોય તો હું તૈયાર છું. આવી રીતે સંતાઈને પરાયા પુરૂષને મળવું ઠીક નથી. લોક જીએ તો બહુ વાત ઉડાવે પણ પરવા કોને છે ! સાંજે જરૂર મળું. ડોક્ટર પાસેથી હકીકત જણીને કૃષ્ણરાયની ખબર લેવાનું કહે છે. સાંજે તે પણ લઉં. આ મધ્ય વિચારો તેણે મુળીઆને કહ્યા—“ જો મુળીઆ, હું આ ધરતી છોડી છું. હું જ્યારે નાની હતી ત્યારે તેની સાથે નિશાળમાં બસતી હતી. તું આ ચીઠ્ઠીની વાત કોઈને કહીશ નહિ. ”

મુળીઓ—“ નહિ, મારે શું કામ ? ” કહીને ઉસ્તાદ મુળીઓ ત્યાંથી

ચાલવા લાગ્યો, મનમાં સમજી ગયો કે, ભાગેરથી વાત બનાવે છે.

ભાગેરથી—“ક્યાંક જઈશ નહિ હો, મુળીઆ.”

મુળીઆ—“ના, જવાનું ક્યાં છે ?”

ભાગેરથી—“જવ કામકાજ કરો.”

મુળીઆના જવા પછી ભાગેરથીએ એક વાર સંતાપને ડાકટ-
રની બેઠકેવાનો ઇરાદો કીધો. દેવકૃષ્ણ વૈધ આ ધરના ધણા દિવસથી
વૈધ હતા. તેમણે જામનગરના જંડુ બંદની પાસે વૈદકનો અભ્યાસ
કરી દેશી વૈદકનો પરિપક્વ અનુભવ મેળવી તેમને ત્યાં
થતી વૈદકની પરિક્ષામાં ફતેહમંદ થઇ ઉત્તમ નંબર અને
ઇનામ મેળવ્યું હતું. અમદાવાદમાં અભ્યાસ કરીને ડાકટરી લાઇનમાં
ખારંગત થયા હતા. છતાં બીજા વૈધ ડાકટરની પેઠે
લાંબી લાંબી જાહેર ખર્ચો જાહેર છાપાઓમાં છપાવીને
સાચી ખોટી ડંશસ મારીને તેઓ પ્રસિદ્ધ થવા પ્રયત્ન કરતા નહોતા.
તેમના ઉત્તમ કામથીજ તેઓ મોટા મોટા રાજ રજવાડામાં માનપાન
મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા હતા. રામરાય સાહેબના કુટુંબના તેઓ
ખાસ ડાકટર હતા. તેમને આ ધરમાંથી મોટો લાભ મળતો હતો.
ભાગેરથી તેની સાથે બોલતી હતી. તેમને કાંઈ હકીકત પુછી શકતી
હતી તથાપિ કૃષ્ણરાયની વાત પુછવામાં તેને સંકોચ થયો, કેમકે
બધા માણસો જાણતા હતા કે, કૃષ્ણરાયની સાથે તેના લગ્ન થવાનાં
છે. રામરાયના પિતા પુરુષોત્તમરાયના રૂબરૂમાં એ વાત નક્કી કરવામાં
આવી હતી. પણ શરમ રાખવાથી નહિ બને. સંધ્યા વખતે શું
જવાબ આવીશ. આ વિચાર કરતી વખતે ભાગેરથીએ બારીએથી
જોયું તો દેવકૃષ્ણ વૈધ દરવાને નીકળ્યા છે. હીમત બીડીને સે તેમની

સામે આવી. ડોક્ટર બાગેરથીને દીકરી બરોબર સમજતા હતા. જોતાની સાથે બોલ્યા—“કેમ બાગેરથી, શું છે?”

બાગેરથી—“કેમ છે!”

ડોક્ટર—“જરા ઠીક છે.”

બાગેરથી—“હવે ઝોળખે છે-બોલે છે કે નહિ?”

ડોક્ટર—“ના, હજુ નહિ. જુઓ બાગેરથી કાંઈએ તેની ખોપરી ઉપર લાકડી મારી છે. તેનો ધા મગજમાં પહોંચવાથી બેહોશ બની ગયા હતા. હોશમાં આવ્યા છે. પણ હજુ કાંઈ બોલી શકતા નથી.”

બાગેરથી—“ત્યારે ક્યારે બોલશે?”

ડોક્ટર—“બહુ જલ્દીથી, અલગત કાલ સુધીમાં.”

બાગેરથી—“જરૂર.”

ડોક્ટર—“હા, જરૂર” એટલું કહીને દેવકૃષ્ણ વેઘ ચાલ્યા ગયા. તે મનમાં બોલ્યા, “દીકરી કૃષ્ણરાયને બહુજ ચાહે છે. તેના માટે ભારે-બાકુળ થઈ ગઈ છે.”

તે દિવસે બાગેરથીને માટે સાંજનો સુર્ય પશ્ચિમ તરફ અચળ થઈને ચળકવા લાગ્યો. બાગેરથી ગભરાઈ ઉઠી કે ક્યારે સુર્યનારાયણ અસ્ત પામે અને ક્યારે હું બહાવદીનખાનને મળું? મહાવિધ્વંસે સુર્ય અસ્ત પામ્યો. બાગેરથી જલ્દી જલ્દી કાંપના રસ્તે ચાલી. ત્યાં જઈને જુવે છે તો બહાવદીનખાન પ્રથમથીજ આવ્યો હતો. બાગેરથીના આવવાથી તે ધીમે ધીમે બાગમાંથી નીકળ્યો.

બાગેરથી—“કહો આપે શું કીધું? આપની ચીઠીથી તો મારા જીવમાં જીવ આવ્યો છે. સાહેબજી! હું જીંદગીભર આપનો આભાર નહિ જુદું.”

બહાવદીનખાન—“આમાર માનવાની જરૂર નથી. આ મામલો ભારે પેચકાર છે. તેના માટે મારો ખુબ જીવ લાગી ગયો છે. ખેર. કૃષ્ણરાયની શું ખબર છે ?”

ભાગેરથી—“આપના કહેવાથી મેં પુછ્યું, ડોક્ટર સાહેબે જણાવ્યું કે, હોશમાં આવ્યા છે. જલ્દી બોલતા થશે.”

બહાવદીનખાન—“ખેર; તેટલા વખતમાં તો ઘણી વાત માલુમ પડી જશે.”

ભાગેરથી—“અત્યાર સુધીમાં આપે શું જાણ્યું ?”

બહાવદીનખાન—“અત્યારે હું તે બધું કહી શકતો નથી. તથાપિ ભરૂંસો છે કે, રામરાય સાહેબને છોડાવી શકીશ.”

ભાગેરથીએ એટલી ગભરામણથી: “છોડાવી શકશો ?” કહ્યું કે, બહાવદીનખાન તેના તરફ જોવાને અશક્ત થયો. તેણે શરમાઈ જઈને માથું ઝુકાવી લીધું.

બહાવદીનખાન મનમાંને મનમાં બોલ્યો—“પ્રેમનો છેડો બહુ વાંકો હોય છે. આ છોકરી હજાર કોશીશ કરે છે. પોતાનો પ્રેમ અંતરમાં છુપાવવા કોશીશ કરે છે, તથાપિ સુડલો ઢાંક્યે કાંઈ સુખ છુપો રહે ? હવે તેને તકલીફમાં રાખવી તે તો ઠીક નથી.” તે બોલ્યો—“જુઓ ભાગેરથી, મને જે માલુમ પડ્યું છે તે સમજાવી દઉં છું. મને વિશ્વાસ છે કે, રામરાયે ખુન નથી કીધું.”

ભાગેરથી—“તથાપિ તેમણે તો પોતાની કસુર કયુધ કરી લીધી છે.”

બહાવદીનખાન—“હાથ એ વાત સાચી છે તે તેનું મગજ ફરી જવાથી બન્યું છે. હું સમજું છું. સાવિત્રીનું ખુન થયું નથી. તેમ તે રાતની ગાડીમાં પણ નહિ હતી.”

ભાગેરથી આંખ ફાડીને જોવા લાગી,
બહાવદીનખાન—“આપ ગભરાઓ નહિ. રામરાય સાહેબ છુટી
જશે. જે ખમર મળશે તે આપને આપીશ.” એટલું કહી બહાવદી-
નખાન ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. ભાગેરથીને ભારે સંતોષ થયો. તે બહુજ
શાંત સ્વસ્થ બનીને ઘર તરફ પાછી ફરી.

પ્રકર ૨૫ ૬ હું.

ભુતના લક્ષકારા.

જ્યાં આગળથી સાવિત્રીની લાશ મળી હતી, ત્યાંથી દશ હાથ
ઉપર એક કોટડી હતી. ઝરના પૂલની બંને બાજુપર એક એક કોટડી
બનાવવામાં આવી હતી, તે બંનેમાં એક એક ચોકીદાર રહેતો હતો.
જરૂર પડવાથી ઝંડી અને બતીથી રાત દિવસ લાઇનની સૂચના બંને
જણા આપ્યા કરતા હતા. એક ચોકીદારનું નામ કાળો અને બી-
જાનું નામ કેશવ હતું. એક દિવસે પહેલી નિંદ્રાથી જાગીને કાળો
કોટડીની બહાર ગયો, તો ત્યાં તેણે સાવિત્રીની લાશ જોઇ, તેણે
તરતજ દોડીને કેશવને ખબર આપી. આ બંને જણાઓએ ઝરના
સ્ટેશનમાં જઈને સાવિત્રી મરી ગઇ તે દિવસે લાશના ખબર આપ્યા
હતા. તથાપિ તે દિવસથી કેશવ તથા કાળાના હોશકોશ ઉડી ગયા
હતા. તે બંને જણા ત્યાં ઘણા વખતથી કોટડીમાં રહી કામ કરતા
હતા. રાતના એકલા રહેતા હતા, તેની આજુબાજુમાં ક્યાંઇ ગામ
નહોતું, ફક્ત થોડાજ દિવસથી ત્યાં રામરાય સાહેબના બંગલા બં-

ધાવા શરૂ થયા હતા. હજી સુધી તેમાંનો એક પણ બંમતો પુરા બધાઈ રહ્યો નહોતો. જે દિવસે તે લાશ મળી તે દિવસથી બંનેનું ઝડપ દુર થઈ ગયું હતું. હવે તો તે પડછાયો જોઈને ડરી જતા હતા. પૂલમાં હવા લાગવાથી એક જાતનો વિચિત્ર શબ્દ થતો હતો. આજે તે શબ્દ મહાં ભયાનક થઈ રહ્યો હતો. કેશવ પૂલ સામે ડરતી નજરથી જોઈ રહ્યો હતો, ધણીજ અંધારી રાત હતી, કોઈ આજીબાજી દેખાતું નહોતું. એક ગાડી હમણાંજ ચાલી ગઈ હતી. હવે તે તરફ બે ત્રણ દલાક સુધી કોઈ રેલગાડી આવવાની નહોતી. કાળાથી કોટડીમાં એકલા રહેવાની હીમત ચાલી નહિ, તે ધીમે ધીમે બહાર નીકળીને કેશવની કોટડી તરફ ચાલ્યો. કેશવના પણ ડરના લીધે ખુરા હાલુ થયા હતા, કોટડીની પાસે પહોંચીને કાળો બોલ્યો : “કેશવ ?”

કેશવ ભયના લીધે ડરી ગયો. અને કુટીને બોલ્યો—“આઈ બાપરે આ શું ?”

કાળો—“અરે હું છું કેશવ હું, તું હવાનો અવાજ સાંભળતો હતો તેથી મારા પગનો અવાજ તેં સાંભળ્યો નહિ. મારો તો શ્વાસ ઉડી જતો હતો તેથી દોડીને આંબ્યો, આજ તો સાક્ષાત જોઈ સાક્ષાત !”

કેશવ—“શું જોઈ ?”

કાળો—“પેલીને જોઈ હતી.”

કેશવ—“અરે ! અહીં ?”

કાળો—“હા, હા, અહીં બીજે દિવસે તો ઉપરા ઉપરી એક કરતાં વધુ વખત જોઈ.”

કેશવ—“સાઈ, તો પછી શું જોયું.”

કાળો—“ફરીને પૂછવું શું? અહિંરા ઉપરથી તો માલુમ પડે છે કે, તે પશુ જોયેલ છે.”

કેશવ—“નાના, મેં તો કાંઈ નથી જોયું.”

કાળો—“મેં તો બાઈ જોયું છે, કેટલાક દિવસ થયા અંધા-રામાં કોટડીની ચારે બાજુ ધુમ્મા કરે છે. તથાપિ બાઈ આજ તો શનસના પ્રકાશમાં સાદ જોયેલ છે.”

કેશવ—“કોને જોયેલ છે કોને?”

કાળો—“અરે જેનું ખુન થયું છે, જેની લાશ અહીં.”

કેશવ—“કેવો માંડો માણસ! તેને તો ઝરના તળાવની પાળ ઉપર સગમાવી મુકી છે.”

કાળો—“તે વાત ઠીક છે, તે નહિ પણ તેનું ભૂત જોયું છે.”

કેશવ—“તે બધી જુદી વાત છે, એટલું કહીને કેશવ કાળાની પાસે આવી ગયો.”

કાળો—“ના બાઈ જુદી વાત નથી, શનસના પ્રકાશમાં મેં તેનું મોઢું સાદ જોયું હતું.”

કેશવ—“તેનું મોઢું વળી કેરી રીતે જોઈ લીધું?”

કાળો—“અરે બાઈ! ખીજડીઆમાં ગુણવંતરાયને ત્યાં ઘણું દિવસ મેં કામ કર્યું છે. ખુબ સારી રીતે ઝોળખું છું. કાંઈ અટ-કલની વાત તો થોડીજ છે.”

કેશવ—“નહિ બાઈ તને બ્રમ થયો છે તે તો મરી ગઈ.”

કાળો—“હાજી, મરી ગઈ, તેને નથી દેખી, તેનું ભૂત જોયું છે.”

કેશવ—“સાઈ, તે બધી વાત જવા દે, આવો આપણે બંને

એક જગા ઉપર રહીએ. હવે તો કાંઈ ગાડી આવવાની નથી. કાલે સવારે સ્ટેશન માસ્તરને કહીશું કે, જે આદમી આપો, નહિ તો અમે બચ્ચું નહિ, એક કોટડીની પાછળ જે આદમી રહેશે તોજ બનશે.”

કાળો—“સારૂ, કાલની વાત કાલે જોઈશું આજે તો આપણે બંને એકજ જગાએ રહીશું.”

બ્યારે બંને કોટડીવાળા અંદર અંદર વાતો કરી રહ્યા હતા, ત્યારે બહાવદીનખાન અંધારામાં એ પૂત્રની ઉપર નજર ફેરવતો ઉભો હતો.

ફક્ત કાળાએજ ભૂત સ્ત્રી જોઈ નહોતી, જે સ્ત્રી કાળાએ જોઈ હતી તે બહાવદીનખાને પણ જોઈ હતી. શું મતલબથી અંધારી રાતના પૂલ તપાસતો હતો તે તેના સિવાય બીજાને કાંઈ ખબર નહોતી. આજે પણ એક સ્ત્રી પગથી માથા સુધી કાળા કપડાંથી ઢંકાએલી જોઈ, ચહેરો પણ નકલી જણાતો હતો, બહાવદીનખાન તેના ચહેરો સારી રીતે જોઈ શક્યો નહિ, તે તેની બહુજ નજીક નહિ ગયો. પગનો અવાજ સાંભળીને વખતે તે કોણુ જાણે નાશી જાય તે કારણને લઈને જ્યાંના ત્યાં ઉભો રહ્યો અને જોવા લાગ્યો કે, આ સુનશાન જગામાં તે ત્યાં શું કરતી હશે ? તે સ્ત્રી અંધારામાં શુપ-શુપ તે કોટડીની પાસે આવી અને ત્યાંથી ચારે તરફ જોવા લાગી, જાણે કોઈની રાહ જોતી હોય ? વાત પણ તેવીજ બની. બહાવદીનખાને જોયું કે, અંધારામાં એક બીજા આદમી નીકળ્યો તે સ્ત્રી હતી કે પુરુષ તે જણાયું નહિ. તેનું શરીર પણ કાળા વસ્ત્રથી ઢંકેલું હતું. બંને જણા એક બીજાની સામે વાતો કરવા લાગ્યા. શું વાતો કરતા હતાં તે બહાવદીનખાન સમજી શક્યો નહિ તથાપિ એટલું માલુમ

પડ્યું કે, એ બંનેમાં વાતો ચાલી રહી છે. બીજું તેણે એ જોયું કે, બીજા માથુસે પેલીના માથાનું કપડું પકડીને ખેંચ્યું, તેણે પોતાના કપડામાંથી એક લાંબો છરો કાઢ્યો. તે છરો અંધારામાં પણ ચળકી ઉઠ્યો. એક બીજું ખૂન થવાનો દેખાવ જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો. “ અરે-અરે-શું કરો છો ? ” સ્ત્રી તેના અવાજથી ચોંકી અને જોરથી પોતાના માથાનું કપડું તેના હાથથી છોડાવીને નાહી. બહાવદીનખાને જોયું કે, કપડાનો કંઈક ભાગ તે આદમીના હાથમાં રહી ગયો છે. તે પણ અંધારામાં ગેમ થઈ ગયો. તે રાત્રે કોઠડીમાં ખારે કોલાહલ મચી રહ્યો. તે સ્ત્રી નાશીને કોઠડીની બાજુપર જઈને ઉભી રહી હતી. તેને જોઈને કાળો તથા કેશવ બંને ભય પામીને યુમ પાડી ઉઠ્યા કે, “ અરે દોડો ! દોડો ! જીવ ગયો રે ? મુઠા મુઠા રે, અરે કોઈ મરતા બચાવો ? ” બંને જણા એમ કહેતા ત્યાંજ ઉથલાઈ પડ્યા.

પ્રકરણ ૭ મું.

કૃષ્ણરાય અને બહાવદીનખાન.

ગયા પ્રકરણમાં બતાવ્યાના બીજા દિવસે બહાવદીનખાન ધારી પહેંચ્યો ત્યાં જતાની સાથે કૃષ્ણરાયને મળવા ગયો. પહેલાથી તેને ખબર મળી હતી કે, કૃષ્ણરાયની તખ્તીઅત હવે ઘણી સારી છે. કાંઈ ભયંકર માંદગી નથી ફક્ત નબળાઈ છે. કૃષ્ણરાયના મકાન ઉપર જતાં કૃષ્ણરાયના નોકરે કહ્યું—“ શેઠ માંદા છે કોઈની મુલાકાત લેતા નથી. ”

બહાવદીનખાન—“ જાઓ ખખર આપો કે, લાલુન જરૂરી કામ છે. એકદમ મુલાકાત કરવાની જરૂર છે. નોકર એકદમ દોડ્યો ગયો અને કૃષ્ણરાય મુલાકાત આપવાને ખુશી છે તેવા ખખર લઈ આવ્યો. બહાવદીનખાન કૃષ્ણરાયને ઓળખતો હતો પણ કૃષ્ણરાય બહાવદીનખાનને ઓળખતો નહોતો. અંદર ગયા પછી કૃષ્ણરાયે કહ્યું—“ આપ મને મળવા માંગતા હતા ? ”

બહાવદીનખાન—“ હાજી, એટલા માટે તો આવ્યો છું ? ”

કૃષ્ણરાય—“ આપનું આગમન કારણ જણાવશો ? ”

બહાવદીનખાન—“ આપ આજ જેતપુર જાઓ છો ? ”

કૃષ્ણરાય—“ આપને કોણે કહ્યું ? ”

બહાવદીનખાન—“ કોઈએ કહ્યું છે તેથી કાંઈ કહેતો નથી, આપે સાંભળ્યું હશે કે, આપના ભાઈ રામ-રાય રાત્ર મેળવી આજે જેતપુર ગયા છે અને આપને પણ ત્યાં બોલાવ્યા છે.” કૃષ્ણરાય ચોંકીને તેનું મોઢું જોવા લાગ્યો. તે જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ એ તો આપ સમજો છો કે નહિ, હું બધી વાતની ખખર રાખું છું.”

કૃષ્ણરાય—“ આપ કોણ છો ? ”

બહાવદીનખાન—“ મારું નામ તો બહાવદીન છે. આપે કદિ સાંભળ્યું પણ નહિ હોય.”

કૃષ્ણરાય—“ આ બધી વાતો તમે મને શા માટે કહો છો ? ”

બહાવદીનખાન—“ આપના બહાને માટે કહું છું.”

કૃષ્ણરાય—“ આપના કહેવાની મતલબ મારા સમજવામાં બીજા કુદ આવતી નથી.”

બહાવદીનખાન—“આ વખતે તે બધી વાતો સમજવાની કાંઈ જરૂર નથી. અને મને પણ બધી વાત કહેવાની કુરસદ નથી. મુદાની વાત એ છે કે, આપ ક્યાંઈ આ વખતે ધારી છોડોને જવા માગતા નથી ને ?”

કૃષ્ણરાય—“કેમ સાહેબ ! આપ બધી વાત કરનાર કોણ છો ?”

બહાં—“આપની ઇચ્છા રહેવાની નહિ હોય તો પણ આપને જખરજસ્તીથી રાખવામાં આવશે.”

કૃષ્ણરાય—“ખખરદાર ! મારી સાથે જખરજસ્તી કરવા વાળો છે કોણ ? જીમ વથ રાખીને નહિ બોલો તો.”

વચમાંજ બહાવદીનખાન બોલી ઉઠ્યો—“આપ ગમરાઓ નહિ, હું એક સાધારણ ડીરેક્ટીવ છું. આ સાવિત્રીના ખૂનના કેસની તપાસ કરવાનું કામ મને મળ્યું છે.” ડીરેક્ટીવનું નામ સાંભળીને કૃષ્ણરાય દિગ્મુઠ બની ગયો. ઘણું બયથી તેના સામે જેવા લાગ્યો. પાછો બહાવદીનખાન બોલવા માંડ્યો—“હું પોલીસમાં કામ નથી કરતો પણ તપાસ ઉપરથી જે કાંઈ મેં જાણ્યું છે, તે હરીકતના આધારે પોલીસમાં હું આપને રોકી શકીશ.”

કૃષ્ણરાય—“તો શું આપને ખખર નથી કે, તેણે પોતાના ગુન્હો કપુલ કર્યો છે ?”

બહાં—“હાજી, કહેવામાં આવે છે કે, તેમણે ખૂન કીધું છે. બધો ગુન્હો તેમણે પોતાના ઉપર ઓઢી લીધો છે.”

કૃષ્ણરાય—“શું આ ખૂનમાં આપ મને સપડાવવા માગો છો ?”

બહાં—“નહિ, હું કાંઈ કરવા માગતો નથી. ફક્ત જરૂર એટલી છે કે, જ્યાં સુધી આપના ભાઈના મુકદ્દમાનો નિકાલ ન આવી

જાય, ત્યાં સુધી આપ ધારીમાંથી ક્યાંઈ પણ જશે નહિ. ”

કૃષ્ણરાય—“ સારું, પણ આપની વાત ન સાંભળું તો ? ”

બહાં—“ ત્યારે લાચાર થઈને આપને કેદ કરવા પડશે. ”

કૃષ્ણરાય—“ આપ પોલીસમાં કામ નથી કરતા તો શું તેની તપાસ-આતમી મેળવવાનું કામ કરો છો ? ”

બહાં—“ એ બધું કહેવા અને સાંભળવાની આ વખતે જરૂર ગમે તેટલી હોય પણ મને કુરસદ નથી. આપ મારી વાત સમજી ગયા કે નહિ ? ” આ સાંભળીને કૃષ્ણરાય મોઢેથી કાંઈ પણ બોલ્યો નહિ, તે ચુપચાપ કાંઈ શોચવા લાગ્યો જ્યારે ઘણા વખત સુધી ચુપ રહ્યો ત્યારે બહાવદીખાન બોલ્યો—“ કહો આપ શું ઇચ્છો છો મારી વાત માન્ય કરીને. ક્યાંઈ નહિ નાસતા જેમના તેમ પડ્યા રહેજો નહિતર મારે પોલીસને કહીને તમને રોકવા પડશે. જે નહિ નાસવાનો વાચદો કરો તો હું આપના મકાન ઉપર ધક્કા નજર રાખીશ અને કોઈને કોઈ જાતની ખબર પણ પડવા નહીં દઉં. ”

કૃષ્ણરાય—“ જ્યારે આપ કહો છો ત્યારે મીજો ઉપાય શું છે ? બસે હું તે પ્રમાણે કરીશ. ”

બહાં—“ તો આપ એમ કબુલ કરો છો કે, આ મકાન છોડીને ક્યાંઈ નહિ જાઓ ? ”

કૃષ્ણરાય—“ ક્યાંઈ નહિ જાઉં. ”

બહાં—“ બસ તો બીજી વાતો બીજી વખત આવીશ ત્યારે કહીશ. ”

એટલું કહીને બહાવદીખાન ચાલ્યો ગયો અને કૃષ્ણરાય બારે ગમગીનીમાં પડ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

ન્યાય મંદિરમાં જીવતી જાગતી સાવિત્રી.

રામરાય સાહેબનો મુકદ્દમો શરૂ થઈ ગયો, તેણે અદાલતમાં પોતાનો અપરાધ કબુલ કર્યો હતો. પોતાના વકીલ તથા બહાવદીખાનના ઘણા સમજાવવા પછી તેણે પોતાને બે કસુર કહ્યો હતો. મશહુર ખેરિસ્ટર શુલામ મહંમદ મુન્સી સાહેબ તેના તરફથી નક્કી થઈ ખાસ રાજકોટથી આવ્યા હતા. બહાવદીખાનના બહુજ સમજાવવા પછી રામરાયે જડજ અને જુરીની સન્મુખ પોતાને ખીન ગુન્હેગાર જાહેર કર્યા, પણ તેણે એક વાત કહી હતી કે, કોઈ રીતે કૃષ્ણરાયને આ ખુનમાં લપેટવો નહિ. તેને સાવિત્રીની સાથે જે લાગતું વળગતું હતું તે જાહેર નહિ કર્યું. એ વાત ઉપર મુન્સી સાહેબે કહ્યું કે, તેથી તો મામલામાં કંઈ સફળતા જણાતી નથી સાવિત્રીના ખુનના ઝપાટામાંથી કૃષ્ણરાયને બચાવવાને માટે જ્યારે તેણે ખુન કર્યું છે. ત્યારે આથી શું બને ? ખેર છે. મુકદ્દમો શરૂ થઈ ગયો. લોકોથી કચેરી ઠસોઠસ ભરાઈ ગઈ, આટલી બધી ગીરદીમાં કૃષ્ણરાય અને બહાવદીખાનનો પતો ન લાગ્યો કે તે ક્યાં ઉભા છે ?

સરકારી વકીલ નંબરવાર સાક્ષીઓને પોકાર કરાવવા લાગ્યો. પેલી અદાલત વખતે જે માણસો જુખાની આપી ગયા હતા તેનો આજે કોસ કરવામાં આવ્યો, સાક્ષીદારોથી એમ સાબીત થયું કે

ઝરના પુલ્કમાંથી જે લાસ મળી હતી તેના કપડાં તથા ધરેણુંથી માલમ પડ્યું કે, તે લાસ સાવિત્રી નામની સ્ત્રીની હતી. જે ખીજ-ડીએથી ટ્રેનમાં બેસી તેના બાપને ઘેર ધારી જવા રવાના થઈ હતી. એ પણ સાબીત થયું કે, તે ગાડીમાં રામરાય સાહેબ પણ હતા. તે સ્ત્રીના ગળામાં એક હાર હતો, તે હારના માટે કોઈએ તેનું ગળુ દબાવીને પકડ્યું હતું. તેનો તેના ગળામાં ડાઘ હતો, વળી તે તુટેલો વીખરાયેલો હાર પણ પુલ્કની પાસેથી મળ્યો હતો. સાબીત થયું કે, એક સોનીએ તે હાર રામરાય સાહેબના માટે બનાવ્યો હતો. સાવિત્રીના ધણી ગુણવંતરાયે કહ્યું છે કે, તે હાર સાવિત્રી પોતાના બાપને ઘેરથી લાવી હતી. રામરાય સાથે સાવિત્રીને સંબંધ જરૂર હતો. નહિ તો આવો કાંમતી હાર તે ક્યાંથી મેળવવાની હતી. તેના બાપની સ્થિતિ તેની નહિ હતી.

હવે ગુન્હેગારના તરફથી શું બોલવામાં આવે છે, તે સાંભળવાને માટે ન્યાય મંદિરમાં એકદમ થયેલા બધા માણસો મુન્સી સાહેબના તરફ એકી ટીશે જોઈ રહ્યા હતા. તે વખતે મુન્સી સાહેબ ઉઠ્યા. તે પોતાના સાક્ષી નંબર ૧ વૃદ્ધ પ્રસન્નરાયના વૃદ્ધ પાડોશીને બોલાવીને જુબાની લેવા લાગ્યા.

મુન્સી—“ આપ પ્રસન્નરાયને ઓળખતા હતા ? ”

સાક્ષી—“ હાજી ધણી સારી રીતે. ”

મુન્સી—“ આપ તેને ઘેર બરાબર જતા આવતા હતા ? ”

સાક્ષી—“ દિવસમાં બે વખત તેની મુલાકાત લીધા વિના અમને બંનેને ચેન પડતું નહીં. ”

મુન્સી—“ આપ તેનું લખેલું બરાબર રીતે ઓળખી શકો છો ? ”

સાક્ષી—“ ધણી સારી રીતે ઝાળખું છું. ”

મુન્સી—“ સારું, જુઓ આ કોણનું લખેલું છે ? ”

સાક્ષી—“ આ પ્રસન્નરાયના હાથનું લખેલું છે. ”

મુન્સી—“ ધણી સારી રીતે ઝાળખો છો ? ”

સાક્ષી—“ હાજી સાહેબ ! ધણી સારી રીતે જાણું છું. રાત્રી દિવસ તેનું લખેલું જોતો રહેતો હોતો ને ! ”

મુન્સી—“ સારું વાંચો શું લખેલું છે ? ”

સાક્ષી વાંચવા લાગ્યો “ મેં ઘેર આવીને મારી દીકરીને જોયું. ”

મુન્સી—“ આ વાત પ્રસન્નરાયે લખી છે ? ”

સાક્ષી—“ હાજી તે તેના હાથનું લખાણ છે. ”

મુન્સી—“ તેની દીકરી સાવિત્રી તેને ઘેર નહિ હતી ? ”

સાક્ષી—“ તે દિવસે આવવાની હતી. ”

મુન્સી—“ તો શું આથી એમ વાત જણાતી નથી કે મરતા પહેલાં તેણે પોતાની દીકરી જોયું હતી ? ”

સાક્ષી—“ હાજી આથી તો એમ જણાય છે. ”

મુન્સી—“ ખીજા મણસો કહે છે કે, તેની દીકરીને આ લખતા પહેલાં ધણાજ વખત પહેલાં મારી નાખવામાં આવી હતી. તે વાત આ ચીઠીથી જણાઈ આવે છે ? ”

સાક્ષી—“ નહિ નિહિ. ”

મુન્સી—“ સારું જાઓ, હવે ધાંધ પૂછવાનું નથી. ” એમ કહીને મુન્સી સાહેબે તેને રજા આપી. સરકારી વકીલે પૂછ્યું, “ આ લખાણ પ્રસન્નરાયે તે દિવસે લખ્યું હતું. તે કેવી રીતે જાણવામાં આવ્યું ? ”

સાક્ષી—“ શેર બકોર સાંભળીને અમે બધા માણસો પ્રસન્ન-
રાયના ઘેર ગયા. જ્યેષ્ઠ તો તે મરેલા હતા, તેની સામે એક લખાણ
પડ્યું હતું. તેની શાહી પણ તાજ હતી. ”

સં વકીલ—“ તો આપને વિશ્વાસ છે કે, તેણે મરવાના થોડા
વખત પહેલાં આ લખાણ લખ્યું છે ? ”

સાક્ષી—“ હાજી તેમાં કંઈ શંકા નથી. ”

સં વકીલ—“ તો આપની કહેવાની મતલબ એવી છે કે,
પ્રસન્નરાયની દીકરી મરી ગઈ નથી ? ”

સાક્ષી—“ મને તો એવું માલુમ પડે છે. ”

રામરાય સાહેબના બેરિષ્ટર ગુલામ મહંમદ મુન્સી પાછા ફરીને
ધીમે ધીમે ઉઠ્યા અને પોતાના કાગળ પત્રો ઉઠેલીને બોલ્યા—“ સારું,
મારો બીજો સાક્ષી ગાડીનો ગાર્ડ છે. ”

જડજ—“ આપ તેનાથી શું સાબીતી કરાવવા માગો છો ? ”

મુન્સી—પેલા સાક્ષીથી મેં બતાવી દીધું છે કે, સાવિત્રી તે
રાતની ગાડીમાંથી ઉઠેલી પડીને નથી મરી. તેના ખુદ આપે લખ્યું
છે કે, ઘેર આવીને તેણે તેને જોયું હતી. હવે આ સાક્ષીથી બતા-
વવા માગું છું કે, તે દિવસે તે ગાડીમાં ઝરથી ધારી સુધીમાં કોઈ
સ્ત્રી નહિ હતી. ”

જડજ—“ બોલાવો. ”

પોકાર સાંભળીને ગાર્ડ પીંજરામાં જઈને ઉભો રહ્યો. મુન્સીએ
પૂછ્યું “ આપ તે દિવસે તે ગાડીમાં ગાર્ડ હતા ? ”

ગાર્ડ—“ હાજી હું હતો. ”

મુન્સી—“ ગાર્ડની ફરજ છે કે, સવળા સ્ટેશનમાં ગાડીને સારી
રીતે જોવી ? ”

ગાર્ડ--“હાજી, જરૂર. ”

મુન્સી--“ આપે તે દિવસે રાત્રે ગાડી ઉપર સારી રીતે નજર રાખી હતી ? ”

ગાર્ડ--“ જરૂર રાખી હતી ”

મુન્સી--“ ઝરથી ધારી સુધીમાં આપે તેમાં કોઇ સ્ત્રીને જોઇ હતી ? ”

ગાર્ડ--“ નહિ કોઇ સ્ત્રી તે ગાડીમાં નહિ હતી. ”

મુન્સી--“ એ વાત આપ ચોકસપણે કહી શકો છો ?

ગાર્ડ--“ હાજી, ચોકસપણે કહું છું. તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી. ”

મુન્સી સાહેબના બેશી જવા પછી સરકારી વકીલ હોને કોસ કરવા લાગ્યા.

સં વકીલ--“ ઝરના ટિકિટ કલેક્ટર કહે છે કે, તેણે તેમાં એક સ્ત્રીને જોઇ હતી. ”

ગાર્ડ--“ હાજી, બની શકે છે. ”

સં વકીલ--“ કેવી રીતે બની શકે છે ? ”

ગાર્ડ--“ એક સ્ત્રી ખીજડીએથી ગાડીમાં બેસી હતી. મેં જોઇ હતી તે ઝર સુધી હતી, તે પછી નહિ હતી. ”

સં વકીલ--“ તો આપ કહી શકો છો કે, તે ઝરમાં ઉતરી ગઇ ? ”

ગાર્ડ--“ જરૂર ”

સં--“ કોઇએ તે રાતના તેરી સ્ત્રી નહિ જોઇ ? ”

ગાર્ડ--“ ગાડીને રજા આપવાને માટે સીટી બજારીને બ્યારે હું બધા ડાખા ઉપર નજર કરતો મારી બેઠામાં જઇ બેઠો ત્યારે જે

ગાડીમાં તે એકલી સ્ત્રી બેઠી હતી તેમાં તેને નહિ જોઈ.”

સઠ વકીલ—“આપ એ નક્કીપણે કહી શકો છો ?”

ગાર્ડ—“હાજી ખૂબ નક્કી કરીને કહું છું.”

એ વખતે કોઈ બહારથી જલદી જલદી પગ ઉપાડતો ન્યાય મંદિરમાં આવવા લાગ્યો. ચારે તરફ એવી ચુપકીદી પકડવામાં આવી હતી. કે, સોય પડવાનો પણ અવાજ સાંભળી શકાતો હતો. તે વખતે એક આદમી બધાને હડસેલતો હડસેલતો બેરિષ્ટરની ખુરશી તરફ જવા લાગ્યો અને એક કાગળ એક માથુસના હાથમાં આપીને બોલ્યો કે, “બેરિષ્ટર મુન્સી સાહેબને આપો.” લોકોએ હાથોહાથ તે કાગળ મુન્સી સાહેબને પહોંચાડી દીધો, તેણે તેને અજવાળા તરફ ધરીને બે વાર વાંચ્યો. વાંચતાની સાથે ચહેરા પ્રસન્ન થઈ ગયો. હોઠ ઉપર હસવું આવી ગયું. શું બનાવ બન્યો તે કોઈ કાંઈ સમજી શક્યું નહિ. બધા માથુસો મુન્સી સાહેબનું મોઢું જોવા લાગ્યા તે આદમી શું લખી લાગ્યો હતો કે જે જોઈને મુન્સી સાહેબ ખુશી થઈ ગયા તે જાણવાને માટે બધા ધીરજ છોડવા લાગ્યા. સરકારી વકીલના બેસી જવા પછી મુન્સી સાહેબ ધીરે ધીરે ઉઠ્યા. જડજ સાહેબ પણ શું બન્યું તે જાણવાને માટે તેનું મોઢું જોવા લાગ્યા.

મુન્સી સાહેબે કાંઈક મોટા સાદે માથું ઉંચું કરીને કહ્યું—“મારો ત્રીજો હેવટનો સાક્ષી” એટલું કહીને મુન્સી સાહેબે પાછળ ઉભેલા એક માણસ તરફ જોયું.

જડજ—“હાં આપનો ત્રીજો સાક્ષી.”

મુન્સી વાત કાપીને બોલ્યા “મારો ત્રીજો સાક્ષી ખુદ સાવિત્રી છે.”

સાવિત્રીનું નામ સાંભળીને બધા માણસો ચોંકી ગયા, અને એ સાવિત્રી કોણ છે ? બધા માણસો અંદરો અંદર કહેવા લાગ્યા, કોણ સાવિત્રી છે ભાઈ ! જડજયી માંડીને કચેરીમાં બેઠેલા સાધારણ માણસો સાવિત્રીના નામથી વિશ્વમય થઈને મુન્શી બેરિસ્ટર તરફ જોવા લાગ્યા, બધા સાવિત્રીને જોવાને માટે દરવાજા તરફ જોવા લાગ્યા.

સરકારી વકીલે ઉડીને કીધું—“ મારા વિદ્વાન બેરિસ્ટર સાહેબ સાવિત્રીનું નામ લખીને ઉભા થઈ ગયા. પરંતુ સાવિત્રીને બોલાવે છે કે નહિ તે કાંઈ સમજવામાં આવતું નથી. ”

મુન્શી સાહેબ હસીને બોલ્યા—“ ગભરાઓ નહિ. હમણાંજ તે આપની સામે આવે છે. ”

જે માણસે બેરિસ્ટર સાહેબને દાગળ મોકલ્યો હતો, તે ખુદ બહાવદીનખાન હતો. તે બીડમાંથી મહા મુશ્કેલીએ બહાર ગયો હતો બધાએ જોયું કે, દુરથી એક પાલખી સાથે લઈને તે ચાલ્યો આવે છે. ન્યાય મંદિરના દરવાજા ઉપર પહોંચીને તેણે પાલખી ઉતારવાનો હુકમ કાઢ્યો. અને પોતે બીડમાં થઈને મુન્શી સાહેબ પાસે જઈને તેના કાનમાં કાંતક કહ્યું, તે ઉપરથી મુન્શી સાહેબે જડજ સાહેબને કહ્યું “મારો સાક્ષી પડેનથી નહીં છે. તેને પાલખીમાં બેઠા બેઠા જુઝાની દેવાની આપ નામઝરને નમૂના પૂરક અરજ કરૂં છું. ”

સરકારી વકીલ—“ જાણવું જોઈએ કે, તે સ્ત્રી કોણ છે. અને શું જુઝાની આપવાની છે ? ”

મુન્શી સાહેબ—“ આપ જે સાવિત્રીનું ખૂન થયાનું બતાવો છો, તે સાવિત્રીને અમે આ પાલખીમાં હાજર કરીએ છીએ. ” તે વાતથી ન્યાય મંદિરમાં ફરી શોર મચ્યો. બધા માણસો ધીરે ધીરે

કહેવા લાગ્યા તો શું સાવિત્રીનું ખૂન નથી થયું. આટલા દિવસ તે ક્યાં હતી ! તે લાશ કોની મળી હતી ! તેના લીધે બધામાં ખળભળાટ મચી રહ્યો,

સં વકીલ—“મેં સાક્ષીઓથી પુરવાર કરી આપેલું છે કે, ખીજડીઆથી ગાડીમાં બેઠી હતી, તે પછી લાશ ઝરના પુલમાંથી મળી હતી. મારા વિદ્વાન બેરિસ્ટર સાહેબ કહે છે કે, એજ સાવિત્રીને પાલખીમાં લાવ્યા છીએ જે સાવિત્રીને લીધે આ મુકદ્દમા ચાલે છે તે સાવિત્રી એજ છે કે નહિ ! પહેલા તેની ખાત્રી કરવી ખાસ જરૂરી છે.”

મુન્શી સાહેબ—“હાજી, જરૂર અમે સાબીત કરી આપશું કે જેને પાલખીમાં લાવવામાં આપેલ છે તે પ્રસન્નરાયની પુત્રી છે.”

સં વકીલ—“અને ગુણવંતરાયની સ્ત્રી !”

મુન્શી—“જરૂર.”

સં વકીલ—“હું નથી કહી શકતો કે, રામરાયના પાસેથી રૂપિયા લઈને તેની તરફદારી કરવાની આ તૈયારી છે કે નહિ ?”

મુન્શી—“મારા વિદ્વાન વકીલ સાહેબ જે જણાવે છે તે ખોલકુલ અન્યાયી છે.”

જડજ સાહેબ—“એ બધી વાતોની આ વખતે કાંઈ જરૂર નથી. આ વખતે તો એટલુંજ સાબીત કરવાનું છે આ સાવિત્રી ખૂન વાળી સાવિત્રી છે ?”

આરોપીના બેરિસ્ટરે ગુણવંતરાયનો પોકાર કરાવ્યો. જેત જેતામાં તે કચેરીમાં આવ્યો અને પાંજરામાં જઈ ઉભો રહ્યો. આરોપીના બેરિસ્ટરે કહ્યું—“ગુણવંતરાય આપ જાઓ તે પાલખીમાં બેઠા આવો. તેમાં આપની સ્ત્રી છે કે કોઈ બીજું છે ?”

ગુણવંતરાય ત્યાંથી પાછો ફરીને પાલખીની પાસે ગયો અને વાંકા વળીને તેણે પાલખીમાં મોઢું ધાક્યું. જોઈને બહાર મોઢું ધાક્યું અને અદાલતના પીંજરામાં આવીને બેઠો—“હાજી, મારી સ્ત્રી છે.”

બેરિસ્ટરે મસ્કરી કરીને કહ્યું—“હું હવે કહી શકું છું કે, કોર્ટને હવે વધુ ખાત્રીની જરૂર નથી. આ મામલામાં તેથી વધુ મજબૂત ખાત્રી બીજી કોઈ પણ હોઈ શકતી નથી. ઉમેદ છે કે, હવે મુકદ્દમા પુરો થયેલો માનવામાં આવશે. કેમકે જેનું ખુન કરવાના ગુન્હા માટે આરોપીને પીંજરામાં ઉભો કરવામાં આવ્યો છે તે સ્ત્રી જીવતી જાગતી પાલખીમાં બેઠેલી ન્યાય મંદિરમાં મોજુદ છે.”

સ૦ વકીલ—“ઉતાવળા થાઓ નહિ, જુઓ આરોપી બારે શ્રીમંત માણસ છે રૂપિયાથી બધું થઈ શકે છે. મુણવંતરાય એક ગરીબ માણસ છે તે રૂપિયાના લોભમાં પડીને આરોપીનો પક્ષ લે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. આ સ્ત્રી પ્રસન્નરાયની દીકરી છે તેવી સાબીતી જોઈએ. ચોકસ ખાત્રી થયા સિવાય આ સ્ત્રીને હું સાચી કબુલ કરી શકતો નથી.”

મુન્શી સાહેબ—“જ્યારે ખુદ સાચીની ધણી એમ કહે કે તે મારી સ્ત્રી છે. ત્યારે મારી સમજમાં આવતું નથી કે, મારા વિકાન વકીલ સાહેબ કેવા પ્રકારની સાબીતી માગે છે ?”

સ૦ વકીલ—“આ ફરિયાદીએ લાશની ચીજો જોઈને કહ્યું હતું કે, મારી સ્ત્રી છે. તેવા માણસની વાત ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ રાખી શકાય ?”

જડજ—“આહીં એવો કોઈ આદમી છે કે, જેણે આ સ્ત્રીને કોઈ દિવસ જોઈ હોય.”

સં વકીલ—“ હમણાંજ પ્રસન્નરાયના પાડોશીની સાક્ષી ક્ષે-
વાણી હતી. તેણે જરૂર પોતાના પાડોશીની દીકરીને જોઈ હોવી
જોઈએ. તેને બોલાવો. ” તુરંતજ તેને બોલાવવામાં આવ્યો. તે
પાછો પીંજરામાં ઉભો રહ્યો સરકારી વકીલે પૂછ્યું. “ આપે પ્રસન્ન-
રાયની દીકરીને જોઈ છે ”

પાડોશી—“ હજારોવાર જોઈ છે. ”

સં વકીલ—“ આપ તેને જોળ્યો છો ? ”

પાડોશી—“ ખુબ જોળ્યું છું. ”

સં વકીલ—“ સાહેબ, આપ જોઈ આવો, તે પાલખીમાં સા-
વિત્રી છે કે નહિ ? ”

પાડોશી પાલખી પાસે જઈ જોઈને પાછો પીંજરા તરફ
આવ્યો. તેને સરકારી વકીલે પૂછ્યું—“ જોઈ આવ્યાં ? તે સાવિત્રી છે ? ”

પાડોશી—“ જી, સાહેબ ”

સં વકીલ—“ જી, સાહેબ નહિ, આપ સાચ બતાવો કે, તેમાં
સાવિત્રી છે કે નહિ ? ”

પાડોશી—“ જી સાહેબ તે તો—”

સં વકીલ—“ ફરીને વળી સાહેબ, સાહેબ કહેવા લાગ્યા ? ”

પાડોશી—“ હું તો એમ કહું છું કે, તે નથી. ”

એટલું સાંભળીને માણસોએ શોર બકોર શરૂ કર્યો. બધા
માણસો અંદર અંદર કહેવા લાગ્યા—“ ત્યારે આ સ્ત્રી કોણ છે કે
જેને ગુણવંતરાય પોતાની સ્ત્રી કહે છે ? ”

જડજ સાહેબે પણ આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું—“ તેની શું મ-
તલબ છે ? ”

આરોપીના ખેરિસ્ટર મુન્શી સાહેબ બોલ્યા—“આ માણસ કેવા કારણથી આમ કહે છે તે સમજાતું નથી. પ્રસન્નરાય જીવતા નથી નહિ તો તે દેખતાંની સાથે કહી દેત કે, તે પોતાની દીકરી છે. જ્યારે તેનો ધણી એમ કયુલ કરે છે કે, મારી સ્ત્રી છે ત્યારે બીજી સાખીતીની સ્ત્રી જરૂર છે ?”

સં વકીલ—“ગુણવંતરાય ખુબ રૂપિયા લઇને બીજી સ્ત્રીને પોતાની સ્ત્રી કહીને કયુલ કરે તેમાં સંદેહ કે આશ્ચર્ય શું છે ?”

જડજ—“કાંઈ શીકર નહિ. એ સ્ત્રીને ધણા માણસો ઝાળખતા હશે. તેને જરૂર બોલાવવી જોઈએ. વળી હું પણ એક વાત પુછવા માગું છું.”

મુન્શી—“આપને જે ઇચ્છા હોય તે પુછો. પરંતુ તે જણવું જોઈએ કે, તે સારા ધરની સ્ત્રી છે. આપને જવાબ પાલખીમાંથી આપશે.”

સં વકીલ ઉછળીને બોલ્યા—“વાહ, એક એટલા મોટા અને આખરદાર માણસની ઉપર ખુનની આકતનો મુકદ્દમો છે કે જેની પાસે તે સ્ત્રી તેથી વધુ આખરદાર નથી, કે જે કોર્ટની અંદર જુવાની નહિ આપી શકે.”

મુન્શી—“મારા વિદ્વાન મિત્ર તેને માટે આટલો બધો આગ્રહ શા માટે કરે છે, તે સમજવામાં આવતું નથી.”

સં વકીલ—“પહેલા તો નહિ પરંતુ હવે હું હક કરું છું કે, તે પાલખીમાં કોઈ છેજ નહિ.”

મુન્શી સાહેબ રીસે ભરાયા બધા માણસો દિલગીર થઇને પાલખીની તરફ જોવા અને કહેવા લાગ્યા—“અરે તો શું આ પાલખી ખાલી હશે ?”

જડજ—“સાહે તે સ્ત્રીને જણાવો કે, પાલખીમાંથી નીકળી પાંજરામાં આવે. હું તેને કાંધક પુછું.”

આરોપીના બેરિસ્ટર ઉઠતા હતા તથાપિ મસ્કરી કરીને તેણે બહાવદીનખાનની તરફ કાંધક ધસારો કરીધો. બહાવદીનખાને ઝટ બહાર જઈને પાલખીનો પડદો ઉઘાડ્યો. એક સ્ત્રી ધુંધટથી મોહું કાંકીને તેમાંથી નીકળી અને ધીમે ધીમે કોર્ટમાં આવી. બધાએ તેને રસ્તો કરી આપ્યો તે આવીને પાંજરામાં ઉભી રહી. સરકારી વકીલે પુછ્યું—“ધુંધટ ખોલવાનો હુકમ આપવો જોઈએ” આરોપીના બેરિસ્ટરે ખીજવાઈ જઈને કહ્યું—“આ ભારે અન્યાયની વાત છે. હું તેને પસંદ નથી કરતો મને તેમાં ભારે વાંધો છે.”

સં વકીલ—“તેથી તેની ઓળખ બરોબર થશે. તેનું મોહું ગુણવંતરાય સામે ઉઘાડવામાં કાંધ હરકત નથી. તેની રીતે કરવામાં કંઈ વાંધો નહીં નહિ.”

જડજ સાહેબે શીરસ્તેદારને કહ્યું—“સાહે, તેને પુછો, બે ત્રણ મિનિટ માટે તેનો ધુંધટ ખોલવામાં કાંધ હરકત છે?”

શીરસ્તેદારના કહેવાનો તેણે કાંધ જવાબ તો નહિ દીધો. તથાપિ ધીરે ધીરે ધુંધટ કાઢી નાંખ્યો. હવે બધાએ જોયું કે, એક ઘણીજ ખુશ્મરત યુવતી ઉભી છે. જડજ સાહેબે ઘણી તેજ નજરથી તેના સામું જોયું, ચહેરો સારી રીતે જોઈને તે સમજ્યા કે, આ સ્ત્રી સાથે આરોપીને કાંધ સંબંધ નથી. જો હોત તો તેનો ભાવ જરૂર કાંધક બદલતો જણાત. તેણે કદિ આ સ્ત્રીને જોઈ પણ નથી. સ્ત્રીનો ચહેરો નહિ બદલતાં એકવાર તેણે રામરાય સામું જોઈને માથું નીચું કરી લીધું.

જડજ—“તમારું નામ શું છે.”

સ્ત્રી—“ માઈ નામ સાવિત્રી છે. ”

જડજ—“ બાપનું નામ ? ”

સ્ત્રી—“ પ્રસન્નરાય ”

જડજ—“ તમારા ક્ષત્ર તથા છે ? ”

સ્ત્રી—“ હાઝ, ”

જડજ—“ તમારા સ્વામીનું નામ ? ”

સ્ત્રી—“ સ્વામીનું નામ લેવાનો અમારામાં રિવાજ નથી. ”

જડજ—“ તથાપિ આહી લેવું પડશે. ”

સાવિત્રીએ તેનો જવાબ નહિ આપ્યો. વારંવાર પુછવા છતાં પણ નહિ બોલી. સરકારી વડીલે કહ્યું—“ કાંઈ શીકર નહિ. ગુલુવંતરાયને બોલાવીને પુછી જુઓ. ” ફરી વખત ગુલુવંતરાયને બોલાવામાં આવ્યો તેને પુછવામાં આવ્યું—“ તમે આને તમારી સ્ત્રી કહી છે ને. ”

ગુલુ—“ હવે તો કાંઈ સંદેહ માલુમ પડે છે, ”

જડજ—“ શું સંદેહ ? ”

ગુલુ—“ અહીં અજવાળામાં હું જોઉં છું તો ચહેરો સાફ નજર પડે છે ત્યારે મને સંદેહ માલુમ પડે છે, ”

જડજ—“ સંદેહ કઈ વાત ઉપર થયો છે ? ”

ગુલુ—“ મારી સ્ત્રી આટલી મોટી નથી. ”

જડજ સાહેબ ખીજવાઈ જઈને બોલ્યા—“ બોલો તેનો ફરીયાદી બુધટ બોલો. ”

તે સ્ત્રીએ બુધટ બોલી દીધો.

જડજ—“ સારી રીતે જુઓ આ તમારી સ્ત્રી છે ? ”

ગુલુ—“ આતો મારી સ્ત્રી—”

જડજ—“હાં આ તમારી સ્ત્રી છે કે નહિ?”

ગુણુ—“આતો મારી સ્ત્રી છે નહિ.”

જડજ—“શું કીધું?”

ગુણુ—“મારી સ્ત્રી નથી.”

જડજ સાહેબે સ્ત્રીને પૂછ્યું—“આ તમારો ધણી છે?”

સ્ત્રીએ માથું હલાવ્યું. સરકારી વકીલ બોલ્યો—“તો શું આ તમારો પતિ નથી? તેની સાથે તમારે કાંઈ સંબંધ છે?”

સ્ત્રી—“હાજી”

સં વકીલ—“એ તમારે શું થાય?”

સ્ત્રી—“એ મારા બનેલા થાય છે.”

સં વકીલ—“તો તમારી જે બહેન છે તે ક્યાં છે, તે મરી ગઈ?”

સ્ત્રી—“નહિ જીવતી છે.”

એટલું સાંભળતાની સાથે કોર્ટમાં ફરીને ગડબડાટ મચ્યો. જડજ સાહેબે નારાજ થઈને કોર્ટ બંધ કરી દીધી. અને આખા અમરેલીમાં સાવિત્રીના કેસની ઘેરઘેર ચર્ચા ચાલુ થઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૯ મું.

કૃષ્ણરાયની પુછપરછ.

કોર્ટ બંધ થવા પછી બહાવદીનખાન તે સ્ત્રીને પાછી પાલ-ખીમાં બેસાડીને પોતાની સાથે લઈ ચાલ્યો. માણસોના ટોળાના

ટાળાં તેની આંખુઆંખુ ઘેરામલા રહેતા હતા, તેને વીખેશ્વાને ઘણો પ્રયત્ન કીધો પણ તેમાં તે શ્તેહ મેળવી શક્યો નહિ. સ્ટેશને જઈને તે સ્ત્રીને-સાવિત્રીને-ગાદીમાં બેસાડીને પોતે પણ બેસી ગયો, તે લોકોની પાસે પાસ હતો તેથી કાંઈને માલુમ નહિ પડ્યું કે તે ક્યાં જાય છે. તેજ રા બહાવદીનખાન ધારી જઈ પહોંચ્યો અને કૃષ્ણરાયને મળ્યો. તે મનમાં એમ સમજ્યો હતો કે, તે બીકને માર્યો નાશી ગયો હશે પણ ત્યાં જઈને જોયું તો બીકને લીધે તે સુકાઈ ગયો છે. તેને નાસવાની હીંમત નહોતી રહી.

બહાવદીનખાન—“આજે મુકદ્દમે મુલતવી રહ્યો છે. મેં ઝરથી એક સાવિત્રીને ઉભી કીધી હતી. જોવાથી એમ માલુમ પડે કે આજે-હુબ તે બીજી સાવિત્રીજ છે. આપ તેની બામતમાં જાવું થોડું પણ જાણો છો.”

કૃષ્ણરાય—“હું, હું જાણું—”

બહાવદીનખાન—“હાજી આપ જાણો છો, તે સાવિત્રીની સાથે પણ આપને ઓળખાણ છે. આપ ખુનવાળી રાત્રે ઝર તેને ઘેર ગયા હતા અને—”

કૃષ્ણરાય—“હું, હું જાણું—”

બહાવદીનખાન—“સાંભળો. આપ મારી પાસે જુદું બોલજો નહિ, આપ ખુનવાળી રાત્રે ત્યાંથી પાછા આવ્યા હતા.”

કૃષ્ણરાય—“નહિ જુડી વાત છે. કાંઈએ મને જોયો હતો !”

બહાવદીનખાન—“જોવાની વાત શું કરવા કરવી જોઈએ ? તેના પૂરાવા છે. આપને પોતાને માલુમ છે કે, તે દિવસે રામરાય પણ આપની બોળ માટે ઝર ગયા હતા,”

કૃષ્ણરાય—“તે તો હું નથી જાણતો.”

બહાવદીનખાન—“આપનું ખૂન કરવાની કોશીશ કોણે કરી હતી?”

કૃષ્ણરાય—“તે હું કેવી રીતે જાણું ! પાછળથી મારા માથા ઉપર કોઇએ લાકડી મારી હતી.”

બહાવદીનખાન—“આપ વાત કોની સાથે કરતા હતા ? મુળી-આને આપે માર્યો હતો?”

કૃષ્ણરાય—“તે બધી વાત હું આપને કેમ કરી કહું !”

બહાવદીનખાન—“આપનો માંડ કાંસી જાય તે ક્યુન, પણ સાચી વાત નહિ કહો કેમ?”

કૃષ્ણરાય—“હું કાંઈ જાણતો નથી.”

બહાવદીનખાન—“કાંઈ શીકર નહિ. આપ નહિ બતાવો તો પણ હું જાણી લઉંશ. પરંતુ આપના ઉપર કાંઈક સાબીતી મળશે ત્યારે હું આપના ઉપર દયા નહિ કરું?”

કૃષ્ણરાયે કાંઈ પણ જવાબ નહિ દીધો. બહાવદીનખાને કહ્યું—
“આપને આજ રાત્રે મારી સાથે અમરેલી આવવું પડશે.”

કૃષ્ણરાય—“હું આવીને શું કરીશ?”

બહાવદીનખાન—“આવવું પડશે, જરૂર છે.”

કૃષ્ણરાય—“હું નહિ આવું?”

બહાવદીનખાન—“ત્યારે તો મારે પોલીસ મારફત કામ લેવું પડશે.”

કૃષ્ણરાય—“મેં શું ગુન્હો કીધો છે કે, પોલીસ મને પકડશે?”

બહાવદીનખાન—“ગુન્હો એ છે કે, બદમાસોની ટોળીએ એક સ્ત્રીનું ખૂન કીધું છે. તે લોક રામરાય સાહેબને કાંસી દેવડાવી તેની

બધી મીઠકત પોતાને હાથ કરવા માગે છે અને તમે ગુપ્ત રીતે તેમને મદદ કરો છો.”

કૃષ્ણરાયનું મોઢું એકદમ સુકાઈ ગયું, હોડો ડોરા થઈ ગયા, લથડતા અવાજે બોલ્યો—“જુડી વાત છે.”

બહાવદીનખાન ગંભીર પણે બોલ્યો—“કૃષ્ણરાય! મારાથી કંઈ પણ છુપાવવાની કોશીશ કરો નહિ. હું બધું જાણું છું?”

કૃષ્ણરાય—“મેં આપની પાસે શું છુપાવ્યું છે.”

બહાવદીનખાન—“આ વખતે મને નકામી વાતો કરવાનો વખત નથી. સવારની ગાડીમાં હું જઈ છું. આપ પણ તૈયાર રહેજો, આપને પણ આવવું પડશે?”

કૃષ્ણરાય—“હું જઈને શું કરું.”

બહાવદીનખાન—“તે બધું ત્યાં માલુમ પડશે?”

કૃષ્ણરાય—“ત્યારે તો હું આપની સાથે નહિ જઈ.”

બહાવદીનખાન—“આપ જુદા રહેજો, હું પણ જુદો રહીશ. સુલાકાત થાય તો પણ આપ મારી સાથે કાંઈપણ વાત કરશો નહિ. સાંભળો, હું કહી જઈ છું. નહિ સાંભળો તો તેનું ફળ આપને ભોગવવું પડશે, હવે હું જઈ છું. આપ જાણો અને આપનું કામ જાણો. એટલું કહીને બહાવદીનખાન કૃષ્ણરાયના ઘેરથી ચાલી નીકળ્યો, કે પાછળથી કોઈએ મધુર કંઠથી બોલાવ્યા—“સાંભળો તો” પાછા ફરીને તેણે જોયું તો ભાગેરથી ઉભી હતી.

ભાગેરથીએ ગમરાઈને પૂછ્યું—“તે છુટી જશે?”

બહાવદીનખાન—“જરૂર, જરૂર, આપ ગમરાઓ નહિ.”

ભાગેરથી—“આપ પાછા કાલે અમરેલી જવાના છો કે?”

બહાવદીનખાન—“હાજી, સવારની ગાડીમાં જઈશ. કૃષ્ણરાયને પણ આવવાને માટે કહી આવ્યો છું.”

ભાગેરથી—“તેને પણ આવવાને માટે લખ્યું છે.”

બહાવદીનખાન—“કાણે ?”

ભાગેરથી—“આ જુઓ, તેના માટે તો મેં આપને જોલાચા હતા.” કહીને ભાગેરથીએ બહાવદીનખાનના હાથમાં એક પત્ર આપ્યો. બહાવદીનખાને ઝટ ઉઘાડીને વાંચ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે, “ભાઈ કૃષ્ણરાય ? જરૂર, જરૂર, અમરેલી આવવું. નહિ આવો તો ભારે આશ્ચર્ય આવી પડશે-સ.”

બહાવદીનખાન—“આ પત્ર આપને ક્યાંથી મળ્યો ?”

ભાગેરથી—“કૃષ્ણરાયના ઝોરડામાંથી. આપ નહિ મળ્યા હોત તો ટપાલમાં હું મોકલી આપત.”

બહાવદીનખાન—“આપે ઘણું સાઈ કીધું, મારે ફક્ત રામરાયને બચાવવાના નથી, કૃષ્ણરાયને પણ બચાવવાના છે.”

ભાગેરથી—“શું તો તે—”

બહાવદીનખાન—“બધી વાત ખીજી વખત કરીશું, અત્યારે હું ભારે ગભરામણમાં છું.” એટલું કહીને બહાવદીનખાન ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

બહાવદીનખાને ઘણી બાતમી મેળવી હતી, તો પણ તે બધી વાત જાણી શક્યો નહોતો. ભાગેરથીના કહેવાથી તે આ મામલામાં તપાસ કરી રહ્યો હતો, તેના બેદ મળવાથી તેમને ઘણી ખુશી ઉપજતી હતી. તે આ મામલામાં ખુબ જીવ લગાડીને કામ કરી રહ્યો

હતો. તપાસ ઉપરથી તેને એટલું માલુમ પડ્યું હતું કે, (૧) કૃષ્ણરાય મોટા માણસનો છોકરો છે તેના હાથમાં બણી મોટી સંપત્તિ આવવાની છે તેવો વિચાર કરીને બદમાસોની એક ટોળીએ તેને પોતાના હાથમાં લીધો છે, તે લોક રામરાય, કૃષ્ણરાયની દોષત પોતાની કરવા ચાહતા હતા તથાપિ તેનો પતો નહોતો મળતો કે એ લોક કાણુ છે ? (૨) રામરાય તે લોકોની ખબર જાણી ચુક્યો છે જરૂર તેણે ખૂન કીધું નથી, ખીજું કયા કારણે તે પોતાને બચાવવાની તજવીજ કરતો નથી, તે બહાવદીનખાનને માલુમ પડ્યું નહિ. (૩) ખોળ કરવાથી તેને એક નવી સાવિત્રી મળી હતી, તેને વળી એ પણ ખબર મળી હતી કે, કૃષ્ણરાય ખસુસ કરીને ઝર જતો હતો. શા માટે જતો હતો તે કોઈને ખબર મળી નહિ હતી. ક્યાં જતો હતો તે પણ કોઈને માલુમ નહિ હતું, કોઈએ તેના ઉપર વિચાર કીધો નહોતો. રાતની ગાડીમાં જતો અને રાતના પાછો આવતો હતો. જાણપીછાણવાળા આદમીઓની નજર ચુકાવીને તેનું આ આવવું જવું થતું હતું. બહાવદીનખાનને એ પણ માલુમ પડ્યું હતું કે, રામરાય પણ ઝર જતો હતો. તથાપિ પૂછની પાસે બંગલા બંધાય છે તેની દેખરેખ માટે જાય છે તેવું લોકો જાણતા હતા. આ બંને બાંધઓ ઝર શા માટે જ આવ કરે છે અને કૃષ્ણરાય સંતાઈને ક્યાં જાય છે તે વાતની તપાસ કરવાનું બહાવદીનખાને મન ઉપર લીધું અને વખતો વખત એ પુછની વિઝિટ લેવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

સાવિત્રીને બદલે સાવિત્રી.

બહાવદીનખાન ગુપ્ત ડ્રેસ ધારણ કરીને તે ઝરના પુત્ર પાસે તપાસના માટે રાતના શરવા લાગ્યો. એ એક દિવસ રાતના પુત્રના મુખડા ઉપર રહ્યો. બંને કોટડીવાળાના ડરની વાતથી તેને વધુ સંદેહ થયો. કેટલીક રાત સુધી ખુદ પોતે કોટડીને પહેરેદાર બનીને રહેતો હતો. એક દિવસનો બનાવ એવો બન્યો કે, પાછલા પ્રકરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બહાવદીનખાન બ્યારેકાળા ધુંધટવાળીને નહિ પકડી શક્યો, જેને સામેથી નાસતી જોઈને બંને કોટડીવાળાના હોશકોશ ઉડી ગયા હતા. બીજું તે આદમી પણ નહિ મળ્યો કે, જેણે તે સ્ત્રીને ધુંધટ ઉઘાડવાનું ચાલું હતું, તે છતાં પણ તે નિરાશ નહિ થયો. બીજે દિવસે પાછા રાતના કોટડી ઉપર પહેરાવાળો બન્યો. કોટડીનીપાસે તૈયાર થઈને ચુપચાપ રહેવે લાઇન જોતો ઉભો હતો કે, કોઈ આવે છે કે નહિ. તે વખતે કોઈએ તેના વાંસા ઉપર હાથ રાખ્યો. તેણે પાછા ફરીને જોયું તો તે એક સ્ત્રી હતી, તે વખતે તેણે મનમાં વિચાર્યું કે, શું આ સાવિત્રી છે? બહાવદીનખાનના મનનો ભાવ સમજીને સ્ત્રી બોલી:—

“મેં કાંત્રે આપને આહીં જોયા હતા. તથાપિ આપ આહીં કોની શોધ માટે આવો છો? તે મને બતાવી શકશો?”

બહાવદીનખાન—“આપ સ્ત્રી છતાં અહીં રાતના કોના માટે આવો છો તે પહેલાં મને બતાવો.”

સ્ત્રી—“તે જાણવાથી આપને શો લાભ થવાનો છે? હું તો

વનની રહેવાવાળી વનદેવી હું. એક આદમીની તપાસ માટે અહીં આવું છું. ”

બહાં—“ ઓહો, હું તો જાણતો પણ નથી કે, આ હુંમરાઓમાં માણસો વસે છે. ”

સ્ત્રી—“ તમે તો શું પણ કોઈ નથી જાણતું, હું પંદર વર્ષથી અહીં છું, કોઈને ખબર નથી. ખેર! આપ શા માટે આવ્યા છો? ”

અહાવદીનખાન વિચારવા લાગ્યો કે, આ સ્ત્રી પાસે બધી વાત કહેવી ઉચિત છે કે નહિ? આ કોણ છે તે કાંઈ ખબર નથી. જે કાંઈ કહે છે તે બધી જુડી વાત જણાય છે. તથાપિ માલુમ પડે છે કે, તેનો અહેરો મરેલી સાવિત્રીની સાથે મળતો આવે છે. નહિ તો બંને કોટડીવાળા એવી રીતે હરી જમને બેહોશ નહિ થાત. ફરીને બોલ્યો:—“ સાર, અહીં આ પૂત્ર નીચેથી એક સ્ત્રીની લાશ મળી હતી તે આપને માલુમ છે? ”

સ્ત્રી—“ હાજી, માલુમ છે. ”

બહાં—“ આપે તે લાશ જોઈ હતી? ”

સ્ત્રી—“ હાજી, જ્યારે તે લોક તે લાશને લઈ આવીને લાઈનની પાસે મૂકતા હતા ત્યારે મેં હુંમરા ઉપરથી જોયું હતું. ”

બહાં—“ ઓહો! તો કોઈએ તેને ગાડી ઉપરથી ધકેલી નહોતી કે? ”

સ્ત્રી—“ નહિ, ધણા માણસો મળીને તેને રેલ્વેની પાસે મૂકી ગયા હતા. ”

બહાં—“ તે બધા કોણ હતા આપ જાણો છો? ”

સ્ત્રી--“ નહિ, અંધારામાં હું તેને ઝોળખી શકી નહોતી.”

બહાં--“ તે બધા કંઈ તરફથી આવ્યા હતા તે તો દેખ્યું હતું કે ?”

સ્ત્રી--“ તેને પહાડ ઉપરથી સારી રીતે જોઈ શકી નહોતી.”

બહાં--“ તે લાસ કોની છે તે માલુમ છે ?”

સ્ત્રી--“ માલુમ નથી. તે વાત જાણવાને માટે હું કેટલાક દિવસથી અહીં આવું છું. કાલે તેમાંના એક માણસે મારા ઉપર જીલ્લમ કરવા ધાર્યો હતો ?”

બહાં--“ શી રીતે માલુમ પડ્યું કે, તે તેમાંનોજ હતો ?”

સ્ત્રી--“ તેના સિવાય ખીજું કોણ હોય ? મને વિશ્વાસ છે કે, તે બધા આ પહાડમાં ક્યાંક છે. દિવસના સંતાપ રહે છે અને રાતના નીકળે છે, તેને ઝોળખવાના માટે હું કેટલાએક દિવસથી અહીં આવું છું.”

બહાં--“ તો આપે તેને ઝોળખવાની એટલી બધી ચિન્તા શા માટે રાખવી જોઈએ ?”

સ્ત્રી--“ તે બધી બહુ ઉંડી વાતો છે આપને તે વાતો સાંજ-જાવાનું શું કામ છે ?”

બહાં--“ આપને માલુમ હશે કે, તે સ્ત્રીનું ખૂન થવાથી એક બહો માણસ કે જે ધારીના મોટા શ્રીમંત છે તે આરોપી હાલ જેલમાં છે, તેનો કેસ ચાલે છે, પણ તેને બચવાનો કાંઈ ઉપાય જણાતો નથી.”

સ્ત્રી--“ તે કોણ છે ?”

બહાં--“ તે ધારીના મશહૂર શ્રીમંત રામરાય સાહેબ છે.”

સ્ત્રી ચોંકીને બોલી ઊઠી--“ કોણ ?” વિશ્વમય થઈને બહાવ-

દીનખાનને પોતાના તરફ દીકરી દીકરીને જોતા જોઈને તે સ્ત્રી બોલી—
“રામરાય સાહેબનું” નામ તો હું સાંભળી ચુકી છું. આ બધી
જમીન તેમનીજ છે. કોનું ખૂન કરવાને લીધે તે જલમાં ગયા છે?”

બહાન—“ધારીના પ્રસન્નરાયની દીકરી સાવિત્રીનું.” એટલું
સાંભળીને સ્ત્રી “કોણ?” કહીને ચોંકી ઉઠી બહાવદીનખાન કાંઈક
અચંબો પામીને કેટલાક પગલા પાછો હટી ગયો, પાછો કહેવા
લાગ્યો—“તેને સ્વામી ખીજડીઆ રહે છે, સાવિત્રી ખીજડીએથી
ધારી આવતી હતી પોલીસને સાબીતી મળી છે કે, રામરાય સાહેબે
આ જગાએ તેને રેલ્વેમાંથી ધકેલી દીધી છે,” આ સાંભળી સ્ત્રી
કેટલાક વખત બોલ્યા ચાલ્યા વિના ચુપચાપ રહી અને પછી ધીમે
ધીમે બોલી—“જે સાવિત્રી તેજ ગોડીમાં મર્દ હોય તો ચોક્કસ
તેનું ખૂન નથી થયું. કોઈ લાશ આ જગાએ રેલ્વેથી નીચે પડી
નથી એ હું બહુજ સારી રીતે જાણું છું.”

બહાન—“આપના કહેવાની મતલબ શું એમ છે કે, તે લાશ
સાવિત્રીની નહિ હતી?”

સ્ત્રી—“ખચીત નહિ હતી. આવો મારી પર્ણિકુટીમાં. પહેલાં
તો હું તે લોકોને ઝોળખવા માગતી હતી પરંતુ હવે હું જીરજનથી
જાણવાની કોશીશ કરીશ કે તે લોક કોણ છે?”

બહાન—“કેમ તેવી રીતે ઉતાવળ કરવાનું કારણ?”

સ્ત્રી—“કારણ એ છે કે, હું પ્રસન્નરાયની દીકરી
સાવિત્રી છું.”

બહાવદીનખાન ભારે ગોટાળે ચઢ્યો તે અભયમ થઈને
બોલ્યો—“હું, તો આપ આવી રીતે ગુપ્ત કેમ રહો છો? આપનું
ખૂન કરવાના અપરાધમાં એક આદમી ફાંસી ચઢે છે. અને આપ

તો આવી રીતે ગુપ્ત છોવ. હું રામરાય સાહેબના તરફથી આ મામલામાં તપાસ કરું છું. હવે જ્યારે આપની મુલાકાત થઈ છે ત્યારે હવે હું આપને છોડવાવાળો નથી.

સ્ત્રી હસીને બોલી—“આપ આટલા બધા ગભરાઓ નહિ. હું પ્રસન્નરાયની દીકરી છું પણ તે સાવિત્રી નથી કે, જેના લીધે આપ આટલા બધા ગભરાયા છે. આપ મારી પર્યુક્ટીમાં આવો. ત્યાં હું બધી હકીકત કહીશ એટલે આપ બધું સમજી જશો.”

સ્ત્રી આગળ આગળ ચાલી, અંધારામાં બહાવદીનખાન ચુપચાપ તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો તે તેને પર્વતની એક ગુફામાં લઈ ગઈ અને તેને “ આવો, ચાલ્યા આવો. ” કહેતી કહેતી અંદર ચાલી. હીંમત રાખીને બહાવદીનખાન પણ અંદર બરાબર ચાલ્યો ગયો. જેવાથી એમ માલુમ નહોતું પડતું કે, તે ગુફામાં બીજી બાજુ રસ્તો છે. વગર જાણે કોઈની તેમાં જવાની હીંમત ચાલતી નહોતી. બહાવદીનખાન સાવિત્રીની સાથે સાથે ચાલીને ગુફા વટાવી ગયો ત્યાં જઈને તેણે જોયું કે એક પાતળી પગદંડી જંગલ ઝાડીઓમાં વાંકી ચુંકી થઈને ઉપર ગઈ હતી. એ રસ્તે થઈને બંને જણ પહાડ ઉપર ચઢ્યા અને એક બીજી ગુફામાં પહોંચ્યા. જ્યારે તે પણ વટાવી ગયા ત્યારે એક બીજી પગદંડી મળી તે વાંકી ચુંકી થઈને પહાડની અંદર નીચે ઉતરી પડી હતી તે પછી આગળ વધ્યા, ત્યાં ઝાડના ઝુંડમાં એક નાની સરખી પર્યુક્ટી જેવામાં આવી. તે જોતાંની સાથે તે સન્યાસીનો આશ્રમ જણાયો. આશ્રમમાં મૃગચર્મ, શીંદુર લગાડેલું ત્રિશૂળ અને ચીપીઓ જેવાથી માલુમ પડી ગયું કે, આ કોઈ સન્યાસીનો આશ્રમ છે, આશ્રમમાં પહોંચતાની સાથે તે સ્ત્રીએ એક મૃગચર્મ પાથરી આપ્યું, બહાવદીનખાને અજાયબ થતા પૂછ્યું—“ મને તો

કાંઈ સમજમાં આવતું નથી કે, આ શું મામલો છે. ”

શ્રી બોલી—“ આપ બેસો હું બધું કહું છું. એ તો આપ જોતાં હશે કે, જે સાવત્રીની શોધમાં આપ સર્વે ચક્રરમાં પડ્યા છો તે હું નથી પણ હું તે પ્રસન્નરાયની દીકરી સાવિત્રી છું.” બહાવ-
દીનખાન તુરતજ મુગચર્મ ઉપર બેસી ગયો. એટલે શ્રી બોલી—“ જુઓ, તમે મારો ઇતિહાસ સાંભળીને જરૂર અજબબી પામી જશો. અને ત્યાં સુધી કે તમે ત્રિશાસ પણ નહિ કરો. તથાપિ હું ધારીના પ્રસન્નરાયની દીકરી છું. માતા હઠરમાં હું પહેલી આવી હતી. તેને કેટલાક દીકરા દીકરી થયાં હતાં તથાપિ તે મરી ગયાં હતાં. એક પણ બચ્યું નહિ, જ્યારે દવા દારૂ અને પૂજા પાઠથી મારા પિતા થાકી ગયા. ત્યારે તેને એક સન્યાસીની બેટ થઈ, તેણે એક દરાર કરીને દવા આપવી શરૂ કરી.”

બહાન--“તે કરાર શું હતો ?”

સ્ત્રી—“ કરાર એ હતો કે, દવા ખાવાથી જે કન્યા પહેલી જન્મે તે કન્યા સન્યાસીને આપવી.”

બહાન—“એ વાત ઉપર તે રાજ થઇ ગયા?”

સ્ત્રી--“હાજી, રાજી થઈ ગયા. અને તે કરાર પ્રમાણે મારા પિતાએ મને પાંચ વરસની ઉંમરમાં સન્યાસીને આપી દીધી. સન્યાસી જ્યારે મને અહીં લાવ્યા ત્યારથી હું અહીં આ રહી છું. તે સન્યાસી મારા સ્વામી, -ગુરુ, -અધુ તે છે.

બહાનું—“કોઈ ક્વિસ તમે તમારા પિતાની પાસે ગયા નથી?”

સ્ત્રી—“ગર્ભ તો નથી. તથાપિ સન્યાસી મારફત મારા પિતાના ખખર મેળવતી રહી છું. જે સાલમાં હું અહીં આવી તે સાલ મારી એક બેન જન્મી. મારા વિરહનું દુઃખ બુલવાને માટે મારા પિતાએ

તેનું નામ પણ સાવિત્રિ રાખ્યું હતું.”

બહાનું—“એ બહેનનું ખૂન થયું છે.”

સ્ત્રી—“આપ લોકોને જે લાશ મળી છે તે મારી બહેન સાવિત્રીની નથી.”

બહાનું—“હૈં ! એ આપ શું કહો છો ? આપના બનેલી ગુણ-વંતરાયે કપડા અને ધરેણાં ઉપરથી કમુલ કર્યું છેકે તે લાશ પોતાની સ્ત્રીની હોય ?”

સ્ત્રી—“નહિ તે તેણે ભૂલ કીધી છે.”

બહાનું—“આપે સાંભળ્યું છે કે, આપના પિતા મરી ગયા છે !”

સ્ત્રી—“મારા પિતાજી શું ગુજરી ગયા ?” કહીને સ્ત્રી બહાવદીન-ખાનના તરફ જોવા લાગી અને પાછી ધીમે ધીમે બેઠી—“હું એટલી નાની ઉંમરમાં આડી આવી છું કે જેથી તેમનો ચહેરો પણ મને યાદ રહ્યો નથી. તેથી મને આ ખબર મળવાથી કાંઈ ભારે દુઃખ થતું નથી. તો પણ છેવટ તે મારા બાપ હતા. તે કેવી રીતે ગુજરી ગયા ?”

બહાનું—“જે દિવસે આપની બહેનના મરણના સમાચાર અમોએ જાણ્યા તે દિવસ તેઓ હેમત પામીને એકદમ મરી ગયા છે. આપ કહો છો કે તે લાશ આપની બહેનની નથી તે વાત તમારા પિતાએ લખી આપેલા કાગળથી પણ સાબીત થાય છે.

સ્ત્રી—“તે શું લખી ગયા હતા ?”

બહાનું—“લખી ગયા હતા કે મેં પાછા આવીને મારી દીકરીને જોઈ.”

સ્ત્રી—“ત્યારે જરૂર મારી બહેન તે રાત્રે મરી ગઈ નથી. જરૂર બીજે દિવસે સવારે તે મારા પિતાને મળી હશે. અને તે પછી તે મકાનથી અલોપ થઈ ગઈ છે. આપ તેની શોધ કેમ કરતા નથી ?”

બહાનું—“તેને શોધવા જતા તો આપ મળી આવ્યાં ?”

સ્રી હસીને બોલી—“ એક સાવિત્રી શોધતા બીજી સાવિત્રી મળી કેમ ? ”

બહાવદીનખાને તે સન્યાસીની સાવિત્રીને રામરાયના મામલાની જેટલી વાત બની હતી તે બધી કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને સ્રી બોલી—“ હું સમજું છું, મારી બહેન સાવિત્રી મરી ગઈ નથી પણ અલોપ થઈ ગઈ છે. પહેલા તેને શોધી કાઢવી જોઈએ અને જાણવું જોઈએ કે, તે પોતાની ઇચ્છાથી અલોપ થઈ ગઈ છે કે, તેને જબર-જસ્તીથી લઈ ગયું છે. તે પછી ત્રીજી વાત એ કે, જે લાશ મળી આવી હતી તે કોની હતી ? અને તે લાશને લાઇન ઉપર ચૂકી જનાર કોણ હતો ? ચોથી વાત રામરાય અને કૃષ્ણરાયની જે વાતો સાંભળી તેથી તે ખુનમાં ન હોય પણ આ ગુપ્ત મામલામાં તો જરૂર હોવા જોઈએ તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી. ”

બહા—“ આપનું કહેવું બરોબર છે પણ એ ગુપ્ત બેદનો બંડાર શોધવાને માટે તો વખત જોઈએ. આટલા દિવસમાં હું કાંઈ જાણી શક્યો નહિ તો એ ચાર દિવસમાં તે જાણી શકવાની આશા રાખવી ફાગટ છે. આ બાબુ રામરાય સાહેબનો એ દિવસમાં ફેસલો આપવાનો છે. તેણે આપની બહેનનું ખુન નથી કીધું ત્યારે તેને ફાંસીએ ચઢાવે તે શું બ્યાજબી થાય છે ? ”

સ્રી—“ તેને બચાવવાના માટે આપ શું ઉપાય કરો છો ? ”

બહા—“ અત્યાર સુધી તો મેં કાંઈ ઉપાય શોધ્યો નથી તથાપિ જો આપ કૃપા કરો તો હું સમજું છું કે રામરાય સાહેબનો જીવ બચી શકે બરો. ”

સ્રી—“ કેવી રીતે ? ”

બહા—“ આપ ન્યાયમંદિરમાં આવીને કહો કે, તમે પોતે પ્રસન્નરાયની દીકરી સાવિત્રી છો. બસ તેટલાથી જીવ બચી જશે. ”

સ્રી—“ તથાપિ આપ મને શોધતા નથી અને રામરાય સાહે-

બને માફ પુન કરવાના વાંક માટે પકડવામાં આવ્યા નથી. ”

બહા—“ તે બધું ઠીક છે. તો પણ આપની ત્યાં હાજરી હોય તો હું તેમને બચાવી શકું. ”

સ્ત્રી—“ તે કેવી રીતે ? ”

અદાલતની આંખમાં ધુળ નાંખતી. આ સાવિત્રીને શુભ થયેલી સારીત્રિ કહીને રામરાય સાહેબને બચાવવાની ઇચ્છાથી બહાવદીનખાને એ વાત કીધી. તથાપિ તે સોમન ઉપર અદાલતમાં વાત કરશે નહિ એમ તેણે જોયું. એક માણસનો જીવ બચાવવા માટે આ સ્ત્રી ખીજી સ્ત્રીઓના જેવી જુદું બોલનારી નથી. તુરતજ બહાવદીનખાનને એક વાત સુઝી આવતાં તેણે કહ્યું—“ હું આપને તે મરી ગયેલી શુભ થયેલી સાવિત્રી બનાવીને ન્યાયમંદિરમાં લઈ જવા માગતો નથી. તથાપિ સાક્ષીઓથી અમોએ એમ સાબીત કર્યું છે કે, તે સાવિત્રી તેજ રાત્રે મરી ગઈ નથી. ખીજે દિવસે પણ જીવતી હતી. અને પિતાના મરણ પહેલાં તેણે તેની સુનાકાત લીધી હતી. જ્યારે હમે એવું સાબીત કરી દઈશું કે, તે લાશ ગાડીથી નથી પડી પણ કોઈ માણસો ત્યાં જઈને લાઇન ઉપર રાખી આવ્યા છે ત્યારે તુરતજ રામરાય સાહેબને મુક્તિ મળશે. આપે જે કાંઈ જોયું છે તે સાચેસાચી વાત મહેરબાની કરીને કોર્ટમાં આવીને કહો તો તે બિચારા ખીન ગુન્હેગારનો જીવ બચી જાય. ” સાવિત્રી તેની વાત ઉપર કેટલોક વખત સુધી ગુપચુપ વિચાર કરવા લાગી તે પછી તે ધીમે ધીમે બોલી—“મારા ગુરૂ-સ્વામીની આજ્ઞા આ પણ કુટ્ટી છોડીને ક્યાંઈ જવાની નથી...”

બહા—“ સારું, બતાવો તે ક્યાં છે ? હું તેના પગે પડીને વિનંતિ કરીશ, એક માણસનો જીવ બચાવવાના માટે તે દયાળુ મહાત્મા આપને જવાની રજા આપવામાં જરાપણ ના કહેશે નહિ. ”

સ્ત્રી—“ તે જો આહી હોત તો હુંજ તેમની રજા લઇ લેત. ”

બહાન—“ એક ખિયારા ખીન ગુન્હેગારને ફાંસીએ ચઢાવવામાં આવે છે તે આપની એક સાચી વાતથી જ્યારે ખચી જવા પામે છે ત્યારે આપને આવધું શું ઉચિત નથી ? ”

સાવિત્રી ઘણા વખત સુધી વિચાર કરતી રહી. તે પછી પાછી બોલી—“ સાહે, આવી હાલતમાં પર્યુકુટી છોડવાથી સ્વામીજી ક્રોધ નહિ કરે એમ હું માનું છું. ”

બહાન—“ બેશક ક્રોધ નહિ કરે. ”

સ્ત્રી—“ બહે હું આવીશ. આપ રહેને લાલનની પાસે પાલખી લઇને તૈયાર રહેજો. જુઓ, આ પર્યુકુટીની ખબર અલાર સુધી કાંઈ પણ માણસને નથી. શકત એક આપેજ જોઈ છે. વળી બાગુ-માંજ એક સ્ત્રીનું ખુન થયું છે તેનું કાણુ ખુન કીધું તેના સંજોગો વચ્ચે આપની મુલાકાત થઈ છે. કોર્ટમાં જવાથી મારે મારો ઇતિ-હાસ અને આ પર્યુકુટીની વાત જાહેર કરવી પડશે. શું કંઈ ખીજે કાંઈ ઉપાય જડતો નથી. ખેર ! તથાપિ જ્યાં સુધી હું રસ્તો નહિ ખતાવું ત્યાં સુધી કાંઈ પર્યુકુટીમાં આવી શકશે નહિ. આપ પણ આવી શકશો નહિ. તથાપિ એક માણસ જીવથી માર્યો જાય છે તથા મારી એક સાચી વાતથી ખચે તેમ છે તો હું રાજી છું. આપ ચાલો, હું બહાર મુકવા આવું છું. તે દિવસે પાલખી હાજર રાખજો, હું જરૂર આવીશ. ”

સાવિત્રીએ બહાનદીનખાનને ખીલકુલ બોલવાનો વખત આપ્યો નહિ, તે એકદમ તેને લઇને ચાલતી થઈ. રસ્તામાં એકાદ બે વખત તેણે બોલવાની કાશીશ કરી તથાપિ સાવિત્રી ગુપચુપ રહી. બહાન-દીનખાને જોયું કે જે રસ્તેથી તે પ્રથમ લાવી હતી તે રસ્તેથી તે

પાછી લાઇ જતી નથી. એક તો રાતનો વખત, બીજું વઢી પક્ષ (પખવાડીઈ) તેથી ઘણી કોશીશ કરવા છતાં પણ તે રસ્તો યાદ રાખી શક્યો નહિ. પહેલાં તે પુલની પૂર્વ બાજુથી આવ્યા હતા પણ બહાર નીકળતી વખતે જોયું તો પશ્ચિમ બાજુ આવ્યા હતા. ત્યાં પહોંચતાની સાથે “ હવે જાઓ ” કહીને તે તુરતજ અલોપ થઇ ગઇ. બહાવદીનખાન કેટલોક વખત ત્યાં ઉભો રહ્યો પણ તે કંઈ નહિ સમજી શક્યો કે તે કઈ તરફ ગઇ. ત્યારે નિરાશ થઇને તે ધીરે ધીરે ઝરના સ્ટેશન તરફ ગયો તે પછી તો ન્યાયમંદિરમાં રામરાયના કેસ વખતે પાલખીવાળી સ્ત્રી આવી હતી તે સર્વે વાંચકોને યાદ છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

રામરાયને મુક્તિ.

બીજે દિવસે ન્યાયમંદિરમાં અમરેલી, ઝગ, ધારી, ચલાલા અને આજુબાજુના ગામડાના લોકોથી તલ મુકવા જોટલી પણ જગો રહી નહિ. કાલે પાલખીવાળી સ્ત્રીની, પ્રસન્નરાયના પાડોશીની સંક્ષીપ્તવાદ ગઇ છે. તે આપણા વાંચકોથી અજાણ્યું નથી. આજે પણ રામરાયનું કામ ચાલવાનું હોવાથીજ આટલી ગીરદી થઇ રહી છે. બધા માણસો પોતપોતાનું કામ છોડીને રામરાયનો કેસ સાંભળવા આવ્યા છે.

બરોબર અગીઆર વાગે મુકદ્દમાની શરૂઆત થઇ. આરોપીના બેરિસ્ટરે ઉભા થઇને કહ્યું. “ કાલે મેં થોડીક ભૂલ કીધી હતી તેથી આજે હું પહેલાં તે મુદ્દારવાનું કામ હાથ લકું છું. કાલે જેની ચીડી

પરથી મેં સાવત્રીને સાક્ષીના પાંજરામાં બોલાવી હતી. તેથી બધી વાત સાંભળી શેવાનો મને વખત મળ્યો નહોતો. સાવિત્રીનું નામ સાંભળતાની સાથે મેં સમજી લીધું હતું કે, જેના ખુનનો વિચાર થાય છે તે મળી આવી છે. હવે માલુમ પડ્યું કે, તે મારી બૂલ થઈ હતી. આ સાવિત્રી તે સાવિત્રી નહિ, તેની બેન છે.” સરકારી વકીલે હસીને કહ્યું—“ ત્યારે મારા વિદ્વાન બેરિસ્ટર સાહેબ આ સાવિત્રીથી શું સાબીત કરવા માગે છે ? ”

મુન્શી બેરિસ્ટર—“ હાં, કાંઈક થોડી વાત જાણવી જરૂરી છે તેણે પોતાની આંખોથી જોયું હતું કે, લાશ કેટલાક માણસો લઈ આવીને, લાઇન ઉપર મૂકી નાંચી ગયા હતા, લાશ ગાડીથી નથી પડી. ખુદ તેની જુઝાની ઉપરથી બધા લોકોને માલુમ પડી જશે કે, ખરી વાત શું છે ? ” તુરતજ સાવિત્રી ત્યાં આવીને ઉભી રહી, તેણે પોતાનો બધો ઇતિહાસ કહ્યો, તે રાત્રે જે કાંઈ જોયું હતું તે ખૂંટી કહી સંભળાવ્યું, કોર્ટના બધા માણસો તેની વાત સાંભળીને બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેની વાતપર માણસોને વિશ્વાસ બેસતો નહોતો. પણ તેની ગંભીર ભૂતિ, સ્થિર પ્રકૃતિ અને નિર્ભય શબ્દ પ્રવાહ ઉપર બધાને પૂર્ણ વિશ્વાસ બેસી ગયો.

તે પ્રસન્નરાયની પુત્રી છે. સન્યાસીને ત્યાં મોટી થઈ છે તેની બાબતના બધા કાગળો અને ધારીના માણસોને બહાવદીનખાને એકઠા કર્યા હતા. ત્યાં કોર્ટમાં તે માણસોનું વર્ણન અને સહી લેવામાં આવી બંને વકીલોએ થોડાજ વખતમાં પોતાના ભાષણો સમાપ્ત કરી દીધા.

મુન્શી સાહેબ બોલ્યા—“ સાવિત્રીનું ખુન નથી થયું.

અલોપ થઇ ગઇ છે, અને આરોપીએ ખુન કીધું નથી તે હું નિઃસંદેહપણે સાબીત કરી ચૂક્યો છું.”

હવે જડજ સાહેબ જુરીની સામે ફરીને બોલ્યા—“ આરોપીના ઉપર એટલી સાબીતી મળી છે કે, તે રાત્રે તે ગાડીમાં તે હતો તેણે જેવો હાર બતાવ્યો હતો. તેવોજ હાર મળ્યો છે. લાશના ગળામાં જે ડાઘ થઇ રહ્યો હતો તે પણ હારનોજ છે તેથી એમ કહી શકાય છે કે, આરોપીને સાવત્રી સાથે કાંઈ પણ મેળ મુલાકાત છે, તેણીને તેમણે તે હાર દીધો હતો. તે પછી ગમે તે કારણે નારાજ થઇને તેણે ગાડીમાં તેનું ગળું દબાવી મારી નાખી લાશ પૂલની પાસે ફેંકી દઇ મનમાં સમજ્યો હોય કે તેનું ખુન થયું છે તેવો કોઇ ખ્યાલ નહિ કરી શકે.

આ બધી સાબીતીઓ તેના ઉપર અપરાધ લાવે છે. બીજું જે સાબીતીઓ તેને બચાવે છે તે આ છે.

૧ સાવત્રીની લાશ મુરંગની પાસેથી મળી છે તેવો વિશ્વાસપાત્ર પુરાવો નથી મળ્યો. તેનો ઘણી લાશના કપડા વિગેરે જોઇને પોતાની સ્ત્રી કહે છે.

૨ પ્રસન્નરાયને! લખેલો કાગળ મળ્યો છે, તેણે પોતે મરતા પહેલાં લખ્યો છે તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે, તેની છોકરી ઘેર ગઇ હતી. જો એ વાત ખરી હોય તો, તે રાત્રે તે મૈરી ગઇ નથી.

૩ ગાર્ડ કહે છે કે, ગાડી જ્યારે ઝરથી છુટી ત્યારે તેમાં કોઇ સ્ત્રી નહિ હતી. અને જો એ વાત ઉપર વિશ્વાસ કરવામાં આવે તો સમજવું જોઇએ કે, સાવત્રી કોઇ પણ સ્ટેશન ઉપર ઉતરી ગઇ છે, અને બીજી કોઇ ગાડીથી બીજી વખત ધારી પહોંચી પોતાના પિતાની મુલાકાત લીધી છે.

૪ અસોપ થયેલી સાવિત્રીની બહેન કહે છે કે, તે રાત્રે કેટલાંક આદમીઓ એક સ્ત્રીની લાશ લાઇન ઉપર રાખી ગયા હતા. તેઓને લાશ રાખતી વખતે સન્યાસીની સાવિત્રીએ જોયેલ છે. તે માટે એમ જાહેર થાય છે કે, જે લાશ મળી છે તે ગાંડીથી પડી ગઇ નથી.

આરોપીની તરફદારીમાં આટલા પુરાવા મળ્યા છે. અને આપ લોકોને તે ઉપર વિશ્વાસ હોય તો આરોપીને ગુન્હેગાર નહિ કહેતાં તેને સંદેહનો લાભ આપવો જોઇએ. હવે જુરી ત્યાંથી ઉડીને જ્યુરીના હોલમાં ગઇ અને બધા માણસો કાન માંડીને મોઢું શડીને જોવા લાગ્યા કે હવે શું ફેસલો આપશે. પંદર મિનિટ પછી જુરી પાંછી ફાઈમાં આવી, તેમાંથી એક માણસે ઉડીને કહ્યું—“અમે બધાએ એકમત થઈને આરોપીને ખીનગુન્હેગાર માન્યો છે,” તે વખતે પ્રેક્ષકોમાં શોર મચ્યો. સીપાઇઓ તેમને શાન્ત કરવા લાગ્યા શોર બંકોર શાન્ત થયા પછી જડજ સાહેબ ઉભા થઈને બોલ્યા—“સારં. આપ લોકોના મતમાં મારો મત પણ મળ્યો છે, હવે હું આસામીને છોડી મુકું છું.”

હુકમ મળતાંની ક્ષણે કોન્સ્ટેબલ આવ્યો ખસી ગયો. રામરાય આરોપીના પાંજરામાંથી બહાર નીકળ્યો.

જુરીએ જડજ સાહેબને કહ્યું—“અમારી એક ખીજ વિનંતિ છે.”

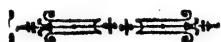
જડજ—“કહો.”

જુરી—“રેલ્વેમાં બન્ના માણસોની સ્ત્રીઓ જ આવ કરે છે, રેલ્વેથી એક સ્ત્રી ગેય થઇ ગઈ. અને એક ખૂન થયું. જે આનો કાંઈ પતો નહિ લાગે તો ભારે અન્યાય અને મકર ત્રાસ થઇ પડશે.”

અને તેથી અમારી વિનંતિ છે કે, તેનો પતો લગાડવામાં આપ સાહેબ સરકારમાં ઘણું અસરકારક લખશો. ” જડજે તેનો હકારમાં જવાબ આપ્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

રામરાય છુટી આગ્યા.

રામરાય બચી ગયો તેને અમરેલીમાં કોઇની મુલાકાત લેવાનું હતું નહિ. તેથી કોઇની ભેટ લેવા નહિ જતાં રાતનીજ ગાડીમાં ધારી પહોંચ્યો અને કોઈ જોવા ન પામે તેટલા માટે ગાડી નહિ કરતાં પગે ચાલીને ઘેર ગયો. હજુ સુધી તેના છુટયાના ખમર ઘેર પહોંચ્યા નહોતા, દરવાજા ઉપર ધકકો દેવાથી પહેલાં તો કોઇએ જવાબ આપ્યો નહિ. તે પછી થોડીવારે આવીને મુળીઆએ દરવાજો ઉઘાડ્યો અને રામરાયને જોઇને અજાયબી પામી બોલી ઉઠ્યો—
“કોણ શેઠ સાહેબ ?”

રામરાય—“હા, મુળીઆ હું છું. કોર્ટમાં જડજે મને ખીન-ગુન્હેગાર ઠરાવી છોડી મૂક્યો.”

મુળીઆ—“તે તો શેઠ સાહેબ હું જાણતોજ હતો કે, આપે તે કામ કયુંજ નથી.”

રામરાય—“તું જેને ગુન્હેગાર સમજતો હતો તેણે પણ તે કામ કીધું નથી. કૃષ્ણરાય ક્યાં છે ?”

મુળીઆ—“નાના શેઠ ? શું અમરેલી નથી આગ્યા ?”

રામરાય—“તે તો ત્યાં નહિ હતો.”

મુળીઆ—“ ત્યારે ક્યાં ગયા હોય ? ”

રામરાય—“ ઘરમાં નથી ? ”

મુળીઆ—“ ના, તે તો સવારમાંજ અમરેલી જવાનું કહી સ્ટેશન ઉપર ગયા છે. કેમકે બહાવદીનખાન તેની પાસે રાત્રે આવ્યા હતા. ”

કૃષ્ણરાય અમરેલી નથી ગયો તે રામરાયને ખુબ ખાતરી હતી. ત્યારે ક્યાં ગયો ? રામરાય તેના ભારે વિચારમાં પડી ગયો. તે નાના ભાઈને જીવથી પણ વધારે ચાહતો હતો.

રામરાય—“ સાંઝે મુળીઆ તે ઘરમાંથી ક્યારે ગયો છે ? ”

મુળીઆ—“ સવારમાં ઘણાજ વહેલા. ”

રામરાય—“ સ્ટેશને જઈને શું ગાડીમાં સવાર થયો હતો ? ”

મુળીઆ—“ હાજી, આત્મારામ તેનો સામાન ગાડીમાં ચઢાવીને આવ્યો હતો. ”

રામરાય—“ ત્યારે તે ગયો ક્યાં ? અમરેલી તો ગયો નથી. જો ત્યાં આવ્યો હોત તો જરૂર કોઈને કોઈ ખબર આપત ” એ વિચાર કરતો કરતો તે બંગલામાં ગયો અને પાકો પૂછવા લાગ્યો—
“ ભાગેરથી શું સૂઈ ગઈ છે ? ”

મુળીઆ—“ ના જાગે છે સાંજના દશેક વખત તો આપની ખબર પૂછી ચૂકી હતી. ”

મનમાં રામરાયે વિચાર્યું કે, કૃષ્ણરાયને ભાગેરથી ઘણાજ ચાહે છે. તેના ઉપર વિપત્તિ પડવાથી ભાગેરથીને દુઃખ થશે તે માટે તો હું મારો જીવ આપવાને તૈયાર થયો હતો. લાંબો નિસાસો નાખીને બોલ્યો, તો જીવવાથી શું લાભ છે માંહે રહેવું એ તેમનું દુઃખ છે, હું પણ તેથી હંમેશા દુઃખી રહું છું. બહેતર છે કે હવે કૃષ્ણરાયના ભાગેરથી સાથે લગ્ન કરી હું અહીંથી બીજી જગ્યાએ જઈને રહું.

ભગવાને મારા નશીબમાં સુખ લખ્યું નથી. તથાપિ :કૃષ્ણરાય ગયે.
ક્યાં ? કુસંગતમાં પડીને તે આવી રીતે ખરાબ થયો છે. બિચારી
ભાગેરથીને તેની કાંઈ ખબર નથી. તે બિચારી સીધી સાદી કુમા-
રિકા પોતાનું સર્વસ્વ તેને સોંપી ચૂકી છે. તથાપિ અંદરનો બેદ
કાંઈ જાણતી નથી. હું સમજું છું કે વિવાહ પછી પણ તે સુખી
થશે નહિ. પણ કરવું શું ? કાંઈ ઉપાય સૂઝતો નથી. અને હું કરી
પણ શું શકું ? હું જો ફાંસીએ ચઢી જાત તો તે ઘણું સાફ
થાત, આ બધું દુઃખ વેઠવું પડત નહિ.

આ વખતે કોઈના પગનો અવાજ સાંભળીને તેણે પાછળ
જોયું તો ભાગેરથી ઉભી હતી. તેને જોઈને તેનો ચહેરો ખીલી ઉઠ્યો.
પણ તુરતજ આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યા.

રામરાયે ઉઠાસ થઈને કહ્યું--“ભાગેરથી હું તો છુટી આવ્યો.”

ભાગેરથી ચૂપની ચૂપ રહી તેના મોઢેથી વાત ન નીકળી પણ
હૃદય આનંદથી ઉમરાઈ ગયું. રામરાય તેથી ઉંધું સમજ્યો, તેણે
મનમાં વિચાર્યું કે, મારા છુટવાથી તે ડરી ગઈ છે કે હવે કૃષ્ણરાય
ઉપર આશ્રત આવશે તે બધથી તે ચૂપ રહી છે તે વિચારે તેના
મનમાં ભારે દુઃખ પેદા થયું બહુ મુશ્કેલીએ રામરાય બોલ્યો, “કૃષ્ણ-
રાયના માટે કાંઈ બધ રાખવા જેવું નથી.” હવે તો ભાગેરથીની
આંખોમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યા ત્યારે રામરાય જરાક ક્રોધે ભરા-
ઈને બોલ્યો “કેમ ભાગેરથી ! મારા છુટકારાથી તને જરા પણ ખુશા-
લી નહિ ઉપજી ?” હવે તો ભાગેરથી રહી શકી નહિ, તે રોઈ
પડી. રામરાયે મનમાં વિચાર્યું, “નાહક બીજના કહેવાથી મેં મુઠ-
દમાંમાં તેવી વાત કરી. પહેલાં જેવી રીતે ક્યુત્ત કયું હતું તેવી રીતે
ચાલ્યું જાત તો ફાંસીનું પણ નકકી થઈ જાત અને હું કૃષ્ણરાયના

સુખની આડકાડ પણ નીકળી જત અને તેથી ભાગેરથીને આટલું દુઃખ પેદા ન થાત. એટલે વિચાર મનમાં કીધા પછી તે જાહેર રીતે બોલ્યા—“કેમ ભાગેરથી તું રૂંદે છે શા માટે?”

ભાગેરથીએ ઝટ આંસુ લોહી નાંખીને કહ્યું—“ના, રોજ છું ક્યાં? આપને જમવાનું આપું?” એમ કહીને તે ઓરડામાંથી ચાલી ગઇ. રામરાય નિરાશ થઇને ત્યાંજ બેસી રહ્યો. કેટલાક વખત પછી મુળીઆએ આવીને કહ્યું—“જમવાનું તૈયાર થયું છે.” રામરાય ઉઠીને જમવાનાં ઓરડામાં ગયો. તે સમજ્યો હતો કે, હંમેશની પેઠે ભાગેરથી ત્યાં હશે. પણ ત્યાં તેનો પત્તો નહોતો. આમુખામુખી ઓરડીનાં બેચું તો ત્યાં પણ ક્યાંય નજરે ચઢી નહિ. ક્યાં છે? એમ પુછવાને એક વાર ઇચ્છા થઈ, તથાપિ પાછો તે ચુપ થઇ ગયો. ઝટપટ થોડુંક ખાઇ લઇને ઉઠ્યો અને પોતાના સુવાના ઓરડામાં જઇને તેણે બારણું બંધ કરી લીધું. તે એમ સમજ્યો હતો કે, આટલા દિવસથી જેવું દુઃખ ભોગવ્યું છે તેથી ઘેર ગયા પછી કાંઈક સુખી થઇશ તથાપિ ઘેર આત્મા પછી તો ભારે દુઃખ પેદા થયું. મનમાં વિચારવા લાગ્યો. મને ફાંસીની શિક્ષા શા માટે કરવામાં ન આવી? આ બધા અનર્થનું મુળ બહાવદીનખાન છે જો તેણે આવી ફેરવીને આવું કીધું નહોત તો હું ફાંસીએ ચઢી જાત. તેવી રીતે મરી જવામાં મને સુખ હતું.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

કૃષ્ણરાય અલોપ.

રામરાયને આખી રાત નિંદ્રા આવી નહિ તે ધણો વહેલો
 ઝોરડામાંથી બહાર આવ્યો. તે દિવસે ધણે સ્થળે તેના છુટ્યાના
 ખબર મળ્યા હતા. સવાર થતા થતામાં તો આખી ધારીમાં તે ખબર
 ફેલાઈ ગયા. રામરાય શેઠને બધા માણસો શ્રદ્ધાભક્તિથી ચાહતા
 હતા. દિવસ ઉગતામાં તો ધણા માણસો તેને મિળવા તથા ખુશી
 બતાવવા માટે આવ્યા જોટલા માણસો મુલાકાત લેવા આવ્યા તે
 બધાએ કૃષ્ણરાયના ખબર પુછ્યા, તથાપિ તે લોકોને ખુદ રામરાય
 પાસેથી કાંઈ પણ ખબર મળ્યા નહિ, આ ઉપરથી રામરાયને એટલું
 ચોક્કસ થઈ ગયું કે, ખરેખર કૃષ્ણરાય અમરેલી જવાની વાત કરીને
 સ્ટેશન ઉપર જઈ સવારની ગાડીમાં સવાર થયો ત્યારથી કાંઈ
 પત્તો નથી. બધા માણસોએ એમજ કહ્યું કે, તે જરૂર અમરેલી હશે.
 આપને રજા મળતા આપ ટ્રેનમાં બેસીને ચાલ્યા આવ્યા તેથી મુલા-
 કાત નહિ થઈ હોય. આ વખતે રામરાયે એકદમ પોતાના એક મિત્ર
 ઉપર અમરેલી તાર કીધો અને વહેલામાં વહેલી જતી ગાડીમાં એક
 માણસ અમરેલી તપાસ માટે મોકલી દીધો. કેટલાક કલાક પછી તેના
 મિત્રનો તારથી જવાબ આવ્યો કે, અહીં કૃષ્ણરાય નથી. અને
 માણસ સાંજના પાછો આવ્યો. તે બોલ્યો “નાના શેઠ અમરેલી ગયા
 નથી. ધણા બોલ્યા ક્યાંઈ પત્તો નથી. જો ગયા હોત તો જરૂર ખબર
 મળત.” હવે રામરાય કૃષ્ણરાયના માટે બહુજ ગમરાણો તે શા માટે

આવી રીતે અક્ષોપ થયો. આવી રીતે ઘર છોડીને નાશી જવાની અને ગુપ્ત રહેવાની કાંઈ મતલબ જણાતી નથી. શું તેને એમ થયું હશે કે, હું મુક્ત થવાનો છું એટલે તે જેલમાં જશે. શું ખરેખર તેણે જ ખૂન કર્યું છે. આ અવનવો વિચાર કરવા છતાં રામરાય કાંઈ ચોક્કસપણું કરી શક્યો નહિ તેથી તે બહાવદીનખાનની મુલાકાત કરવા અને સલાહ લેવા ચાલ્યો, રસ્તામાં ખર મળી કે, તે આજે સવારે અમરેલીથી પાછા આવી પહોંચ્યા છે, આ ખર સાંભળીને રામરાય ઘણો ચીવટાઈથી પગ ઉપાડતો તેને ઘેર પહોંચ્યો. સાંજ પડી ગઈ હતી. બહાવદીનખાન પોતાના ઝોરડામાં બેઠો બેઠો બીડી પીતો હતો. રામરાય તેને એકલો જોઈને ઘણો જ ખુશી થયો અને મનમાં સમજ્યો કે, ઠીક થયું, એકાંતમાં બંધી વાત ઘણી સહેલાઈથી થઈ શકશે. તેને જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો. “આવો આવો હું આપની રાહ જોતો હતો.” તેની એવી વાતથી રામરાય ચોંકી ઉઠ્યો. બહાવદીનખાનની મહેનત અને તેની બુદ્ધિથી તેણે મુક્તિ મેળવી હતી તેથી તેનો આભાર માનવાને માટે તે આવતો હતો પણ આજ આવવાની પ્રયત્ન નહોતી તો પછી બહાવદીનખાન શા માટે તેમની આવ્યાની રાહ જોતો હતો. મનમાં તે વિચારીને બોલ્યો “મારે આપનો ખરા હૃદયથી આભાર.....” વાત રોકીને બહાવદીનખાન બોલી ઉઠ્યો—

“સખુર ! સખુર ! હજી તેના માટે ઘણો વખત લાંબો છે.”

રામરાય—“ત્યારે આપ મારી વાટ શા માટે જોતા હતા ?”

બહાવદીનખાન—“તો શું આપ આભાર દર્શાવવાને માટે આવવાના છો. તે માટે હું બની હતીને બેઠો છું એમ સમજો છો ?”

રામરાય—“તેમ નહિ તો હું આપની પાસે આવવાનો છું તે આપ કેવી રીતે જાણો છો ?”

બહાવદીનખાન—“ જુઓ રામરાય સાહેબ, થોડાક વિચાર રવાથી તે જાલુવું કાંઈ કડચુ નથી. હું એટલા માટે આપની રાફ જોતો હતો કે, કૃષ્ણરાયના માટે આપ મારી પાસે આવશો. ”

રામરાય—“ એ આપ બહુજ વ્યાજખી સમજ્યા છો, તે અમરેલી જવાની વાત કરીને ગાડીમાં સવાર થયો. લારથી તેની કાંઈ ખચર નથી મળી, તેના માટે આપની સલાહ લેવા આવ્યો છું. હું કૃષ્ણરાયના માટે બહુજ ગમરાણો છું, કે તે ક્યાં ગયો હશે મને બારે ચિંતા થઈ રહી છે. ”

બહાવદીનખાન—“ બેરાક ચિંતા થતીજ જોઈએ, હું પણ તેના માટે અફસોસમાં છું. ”

રામરાય—“ મેં સાંભળ્યું છે કે, આપ તેની ભેટ કરવાને માટે ગયા હતા. ”

બહાવદીનખાન—“ હાજી, ખીજું તેને અમરેલી જવાતું કહેવા માટે ગયો હતો. ”

રામરાય—“ તો પછી તેઓ ગાડીમાં સવાર થયા હતા ? ”

બહાવદીનખાન—“ હાજી, ખીજું તેને અમરેલી આવવાની પણ એક ચીડી મળી હતી. ”

રામરાય—“ કોની ચીડી ? ”

બહાવદીનખાન—“ કોઈ માણસે તેને અમરેલી આવવા માટે લખી હતી. ”

રામરાય—“ તે કોણ હતું ? ”

બહાવદીન—“ ને હું નથી જાણતો તે ચીડીમાં નામ લખ્યું નહોતું. ”

રામરાય—“ આપે તે ચીડી ક્યાં જોઈ હતી ? ”

બહાવદીન—“તે વાત હું પછી કરીશ. ખેર, એટલું મને માલુમ પડ્યું છે કે, અમરેલી જવાના માટે કૃષ્ણરાય રવાના થયા હતા, મારી સાથે એકજ ગાડીમાં જવાની વાત નક્કી થઈ હતી. પણ મને એક જરૂરી કામ આવવાથી હું રાતની એક માલગાડીમાં ચાલ્યો ગયો હતો. મને શોધખોળથી માલુમ પડ્યું કે, તે સવારે પેસેન્જર ગાડીમાં અમરેલી જવા માટે સવાર થયા હતા.”

રામરાય—“પણ અમરેલી નથી ગયા.”

બહાવદીન—“ખરેખર મળી છે કે, અમરેલી જવું તો દુર રહ્યું. ઝર સ્ટેશનમાં પણ નથી ઉતર્યા અને—”

રામરાય—“તો આગળ ખીજે ક્યાંય ચાલ્યા ગયા હોય ?”

બહાવદીન—“તે જાણવું મુશ્કેલ છે, મેં ઝરના સ્ટેશનમાં સારી રીતે તપાસ કરી હતી. જ્યાંથી માલુમ પડ્યું છે કે, ઝરમાં જ્યારે ગાડી આવી ત્યારે તે ગાડીમાં નહિ હતા.”

રામરાય—“તો શું રસ્તામાં ઉતરી ગયા ?”

બહાવદીન—“તે જાણવું મુશ્કેલ છે. ધારી અને ઝરની વચ્ચેમાં ફક્ત એકજ સ્ટેશન છે ત્યાં પણ મેં તપાસ કરી પણ સ્ટેશન ઉપર કોઈએ નહિ કહ્યું કે, કૃષ્ણરાયના જેવા કોઈ પણ માણસને ઉતરતા તેઓએ જોયો હોય.”

રામરાય ધણોજ બ્યાકુળ થઈને બોલ્યો—“ત્યારે તો ધણો બચકર મામલો થઈ પડ્યો. તે જાણ ક્યાં ?”

બહાવદીન—“એ તો હું પણ કહું છું કે, ધણો વિકટ મામલો છે, કાંઈ પતો નથી લાગતો.”

કેટલાક વખત સુધી ચિન્તાયુક્ત ચહેરાથી રામરાય વિચાર કરવા લાગ્યો. બાઈના અક્ષેપ થઈ જવાથી બહુજ ગભરાઈને બહાવ-

દીનખાનને કહ્યું—“ તો આપે અમરેલીમાં તેના અલોપ થયાની વાત સાંભળી હતી ? ”

બહાવદીન—“ મેં તો તેને અમરેલી જવાને માટે કીધું હતું, તે માટે સ્ટેશનમાં માણસ હાજર રાખ્યો હતો, અને અહીં પણ એક માણસ એ જોવાને માટે રાખ્યો હતો કે તે જાય છે કે નહિ ? તેણે કૃષ્ણરાયને અમરેલીની ટિકટ ખરીદતા તથા ગાડીમાં ચઢતા જોયા પછી મને તાર કીધો હતો. જ્યારે તે અમરેલી નહિ આવ્યા ત્યારે મને અજબબી ઉપજી. તે પછી મને જે કાંઈ પતો મળ્યો છે. તે મેં આપને કહ્યો. ”

રામરાય—“ મને શું આપ સહાય નહીં કરો ! આપે મારો જીવ બચાવ્યો. છે. આ વિપતિમાં પણ આપ સહાય નહિ કરો તો હું એ કૃષ્ણરાયને નહિ બચાવી શકું. હું ઘણા દિવસોથી જાણું છું કે, તે બદમાસોના હાથમાં સપડાઈ ગયો છે. ”

બહાવદીન—“ ઓહો, તમોને એ વાતની ખબર છે ? ”

રામ—“ મને સંદેહ જરૂર પડ્યો. છે પણ માલુમ નથી પડ્યું કે, તે લોક કોણ છે ? ”

બહા—“ જણાવાની કોશીશ પણ નથી કરી ? ”

રામ—“ કોશીશ તો એકવાર કરી હતી. પણ કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. ”

બહા—“ આપને વહેલામાં વહેલો સંદેહ ક્યારે પડ્યો હતો ? આ તપાસનો બધો ભાર મને આપવા માગો છો ? ”

રામ—“ જરૂર, જરૂર, આ મામલાની તપાસનો બધો ભાર આપના ઉપર દોળું છું. આપનું બ્યાજબી થતું મહેનતાણું પણ આપીશ. ”

બહાનું—“ સાર, પૈસાની વાત પાછળથી થશે. પહેલા તો હું જે પુછું છું તેનો જવાબ આપો પહેલા તો એ બતાવો કૃષ્ણરાય કુસંગતમાં પડ્યા છે તેવા ખચર તમેને ક્યારે મળ્યા ? ”

રામરાયનું—“ તે વાત પછી કહું છું, પહેલા મને કહેવા દો કે, આ મુકદ્દમામાં જે રજુ કરવામાં આવ્યો હતો તે હાર મેં બાગેરથીના માટે તૈયાર કરાવ્યો હતો તે આપને માલુમ છે. ”

બહાનું—“ હાજી માલુમ છે. ”

રામનું—“ તૈયાર થયા પછી મેં બાગેરથીને આપી દીધો. આપને ખચર મળ્યા હશે કે, મારા પિતાજીની રૂબરૂ બાગેરથીનાં લગ્ન કૃષ્ણરાય સાથે કરવાનું નક્કી થયું હતું. ”

બહાનું—“ હાજી, કહો હું જાણું છું. ”

રામનું—“ એક દિવસ કૃષ્ણરાયે તે હાર જોવાના બહાને બાગેરથી પાસેથી લીધો હતો તેના પાછળથી ખચર મળ્યા. ”

બહાવદીતખાન ચક્રીત થઈને કહેવા લાગ્યો—“ ત્યારે તો કૃષ્ણરાયે તે હાર જરૂર સાવિત્રીને આપ્યો હોય, તેનો સંબંધ સાવિત્રી સાથે હતો તે આપ જાણતા હતા કે નહિ ? ”

બહાનું—“ કૃષ્ણરાયે કાંઈ બીજા રૂપિયા ખરાબ કર્યા છે ? ”

રામનું—“ હાજી કાંઈક ક્યારે છે. તેની પાસે તો કાંઈ રૂપિયા પૈસા રહેતા નથી, પણ કોઈ કોઈ વખત મુનીમ પાસેથી લઈ જતો હતો, તેમ મુનીમ કહેતો હતો. ”

બહાનું—“ સાર, આ બાબતમાં કાંઈ વાત ચોકસપણે કહી શકાતી નથી. તેની તપાસ બહુ સાવચેતીથી કરવાની છે, તેના કૃત્યો આપ બહુ સારી રીતે જાણો છો ને ? ”

રામ૦—“ હુંતો નથી જાણતો. કાંઈ આફતની શંકા છે કે શું ? ”

બહા૦—“ જરૂર, તે સાવિત્રીને આહતા હતા અને તેણે હાર તેને બક્ષિસ આપ્યો હોય તો તે તેનું ખુન નથી કરી શકતા તથાપિ પ્રેમનો ધણો વીકટ માર્ગ છે તેની કાંઈ વાત કહી શકાતી નથી. હા, એક વાત છે કે તે ગાડીમાં તે નહિ હતા. ”

રામ૦—સાંભળો, જ્યારે આપના ઉપર મેં બધો બોલો નાખ્યો છે, ત્યારે હવે મારે એક પણ વાત છુપાવવી જોઈતી નથી. ”

બહા૦—“ જરૂર મારાથી વાત ગુપ્ત રાખવી જોઈતી નથી. ”

રામ૦—“ કૃષ્ણરાય આ ખુનવાળી રાત્રે ગાડીમાં હતો. ”

બહાવદીનખાન કોઈ વાત ઉપર અજાણ્ય નહિ હતો અને અજાણ્ય થવા જેવું હોય તો પણ તે આવ મનમાંને મનમાં રાખી લેતો પણ આ વાત સાંભળીને રામરાયનું મોઢું જોવા લાગ્યો તે પછી તે ધીમે ધીમે ગંભીર બાવથી બોલ્યો—“ આપે તે વાત પહેલા નહોતી કીધી. ”

રામરાયે ઉદાસ થઈને કીધું—“ આપને તો માલુમ પડ્યું છે કે, મેં તેને બચાવવાના મારે આફત માથે લીધી હતી. ”

બહા૦—“ તે તો હું જાણું છું. અને આપના ભાતુભાવની પ્રશંસા કરું છું. પણ આપે બધી વાત મને કહી દેવી વ્યાજબી હતી. ખેર, આપે તે રાત્રે તે ગાડીમાં કૃષ્ણરાયને જોયા હતા ? ”

રામ૦—“ નહિ મેં નહોતો જોયો. ”

બહા૦—“ સારે આપે કેવી રીતે જાણ્યું કે તે એ ગાડીમાં હતા ? ”

રામ૦—“ મારો મુળીઆ નામનો એક નોકર છે તેની ઓળખાણ વાળો એક માણસ સ્ટેશનમાં નોકર છે, તે રાત્રે મુળીઆ તેની

કોટડીમાં હતો. જ્યારે ગાડી ધારી સ્ટેશનમાં પહોંચી ત્યારે કૃષ્ણરામ બીજી બાજુથી દરવાજા ઉઘાડીને ઉતરી ગયો હતો. ”

બહાનું—“ ખેટકેઈમંથી બીજી બાજુ ઉતર્યો હતો ? ”

રામનું—“ હાજી, મુળીઆએ તેને ઉતરતાં જોયો હતો. ”

બહાનું—“ સાંભળો શેઠ સાહેબ ! આ બધી વાત પોલીસ જાણે તો કૃષ્ણરાયને બચવું બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે. તેથીજ કહું છું કે, આ તપાસ બહુજ સાવચેતીથી કરવાની છે. ”

રાનું—અત્યારે તો બધો ભાર આપના ઉપર છે. આપે મને બચાવ્યો છે અને તેની પણ રક્ષા કરશો એવો મને ભરસો છે. ”

બહાનું—“ આપ બીન ગુન્હેગાર હતા. અને કૃષ્ણરાય—”

રામરાય વચમાંજ બોલી ઉઠ્યો—“ તે પણ બીન ગુન્હેગાર છે. આપ વિશ્વાસ રાખો હું કહું છું કે, તે પણ બીનગુન્હેગાર છે ”

બહાવદીનખાન બહુજ નવાઈ પામીને બોલ્યો—“ સાંભળો, આપ મારા સાથે કપટ રાખો છો. બધી વાત સાર જણ્યા વિના હું કોઈ કામ ખાત્રીપૂર્વક કરી શકું નહિ, આપને જે કાંઈ માલુમ હોય તે બધું સ્પષ્ટ દીલથી કહી દો. ”

રામરાય જેજેં ફેંફેં કરવા લાગ્યો. મોઢેથી કંઈ કહેતો નથી એવું જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ જો આપ મને બધી વાત સ્પષ્ટ નહિ કહી દો તો હું આપનું આવી રીતનું કામ હાથમાં નહિ લઉં તેના માટે આપ મને માર કરશો. ”

રામરાય ઉતાવળા થઈ જઈને—“ આપ મને શું કહેવાનું કહો છો ? ”

બહાનું—“ જે આપ છુપાવવા માગો છો તે હું જાહેર કરવાનું કહું છું. આપ આમાં જે કાંઈ જાણતા હો તે બધું મને બતાવો. ”

બધી વાત જણાવતા હું કોઈ પ્રકારની તપાસતો ભાર ઉપાડીશ નહિ.”

રામ—“હું તો કહું છું કે, કૃષ્ણરાયે સાવિત્રીનું ખૂન નથી કર્યું.”

બહા—“તે આપને કેવી રીતે માત્રમ પડ્યું?”

રામ—“આપ સાંભળો, હું બધું કહું છું.”

બહા—“કહો હું સાંભળવાને તૈયાર છું.”

રામ—“સાવિત્રી અને કૃષ્ણરાયનો પ્રેમ હું એક બીજા કા-
રણથી પણ સમજ્યો છું.”

બહા—“શું કારણ તે સમજાવો.”

રામ—“એક દિવસે બાગેરથી તેના એરડો વાગતી હતી.
તે વખતે તેના ટેબલ ઉપરથી સાવિત્રીનો ફોટો મળ્યો હતો.”

બહા—“આપે આ વાત પહેલાંથી મને કહી નહોતી.”

રામ—“હાજી નહોતી કીવી, ખેર હું સમજ્યો હતો કે,
કૃષ્ણ કુસંગતમાં પડ્યો હતો. પિતાશ્રી મરતી વખત મને સોંપતા
ગયા હતા. તેના માટે તેને અચાચ્ચાની સદા હું દેશીશ કરતો હતો.
તપાસથી માલુમ પડ્યું કે, તે સંતાપને રાતના વખતો વખત ઝર
જાય છે. પાછળથી જાણ્યું કે, ખસુસ કરીને તે રેશ્વેના પૂત્ર પાસેના
મારા બંગલામાં જાય છે.”

બહા—“તે બંગલા હજી સુધી તૈયાર નથી થયા?”

રામ—“હજી સુધી તૈયાર નથી થયા તથાપિ એકાદ તૈયાર
થયો છે એમ નોકર કહે છે. એક દિવસ હું કૃષ્ણરાયની પાછળ જે
ટ્રેનમાં તે ગયો હતો તે ટ્રેનમાં હું પણ છુપાઈને બેસી ગયો. તેને ઝરમાં

ઉતરતાં જોઈને હું પણ ઉતરી પડ્યો, જ્યારે અંગલાની તરફ આંધ્યો ત્યારે હું પણ તેની પાછળ પાછળ આંધ્યો પણ તેણે મને જોયો નહિ.”

બહાન—“ તે પછી ! ”

રામન—“ રેલ્વે લાઇનની પાસે પહોંચતી વખતે તે મારી નજરથી ગેબ થઇ ગયો, ધણી વખત સુધી મેં આમ તેમ જોયું તથાપિ તેનો પતો નહીં મળ્યો ત્યારે હું સમજ્યો કે, કોઇ બીજી તરફ થઇને તે અંગલામાં ગયો હશે ત્યારે હું અંગલા તરફ રવાના થયો, પાસે જતાની સાથે કેટલાક માણસોના પગનો અવાજ સંભળાયો, ત્યાં હું એક દુવામાં સંતાઇ ગયો. સંતાઇને જોયું તો થોડાક માણસો કોઇ ચીજ ઉંચકીને રેલ્વે લાઇન તરફ લઇ જતા હતા.”

બહાન—“ આપે તેમાંથી કોઇને ઓળખ્યા ? ”

રામન—“ નાહ, બીલકુલ અંધારી રાત હતી, અને બધાના મોઢા ઉપર કપડું બાંધી લીધું હતું.”

બહાન—“ એવું માલુમ પડ્યું કે, તેમાં કૃષ્ણરાય છે ? ”

રામન—“ નહિ તે હું બરોબર કહી શકતો નથી. ”

બહાન—“ તે પછી આપે શું જોયું ? ”

રામન—“ તે ચીજ લાઇન ઉપર રાખીને અલોપ થઇ ગયા. હું તે ડરથી પાસે નહિ ગયો કે, તે લોક મને ઓળખી લેશે. તેથી હું એ પણ ન જોઇ શક્યો કે, તે માણસો કઇ તરફ છુપાઇ ગયા. ધણી વખત સુધી હું એક જગાએ ઉભો રહ્યો જ્યારે કોઇ તરફથી કાંઇ અવાજ નહિ મળ્યો ત્યારે લાઇનની પાસે જોવા ગયો કે શું રાખી ગયા છે ? હું ડોકર ખાઇને ત્યાં પડી ગયો. ધરીને કપડા ખંખેરીને ઉઠ્યો અને જોયું તો એક લાશ હતી પણ અંધારામાં એ નહિ જાણી શક્યો કે, પુરૂષની લાશ છે કે સ્ત્રીની બહુ સારી રીતે

તેનું મોઢું જોવા ગયો પણ ચહેરાના હાથ બેહાથ જોઈને મારો આત્મા હીડી ગયો, સમજી લીધું કે, ચંડાલોએ તેનું ખુન કીધું છે. હું ઝટપટ ત્યાંથી નાહો, મનમાં બય ઉપજ્યો કે, જો મને કોઈ જોઈ જશે તો ખુની સમજશે તે વખતે મારા મનમાં શું આવ્યું હશે તે તે આપ સમજી શકતા હશે. ”

બહાનું—“ હાજી હું સમજ્યો, આપના મનમાં એ વાત આવેલી હોતી જોઈએ કે, કૃષ્ણરાય પણ આમાં જરૂર હશે. ”

રામનું—“ આપની પાસે હું છુપાવવા નથી માગતો, મારા મનમાં તેવુંજ થયું હતું. ”

કેટલાક વખત સુધી બહાવદીનખાન મનમાંને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, રામરાય સાહેબ પણ ગુપચુપ બેઠો હતો. ફરીને બહાવદીનખાને ધીરે ધીરે પૂછવું શરૂ કર્યું, તેણે કહ્યું, “ કાંઈક તો હું સમજી ગયો, તથાપિ આપને એક વાત પૂછવા માગું છું. આશ્ચર્ય છે કે, આપ મારી પાસે કાંઈ ગુપ્ત રાખશો નહિ. મને બતાવો કે, આપ આપના ભાઈને બચાવવાને માટે આફતમાં પડ્યા હતા કે તેમાં કાંઈ બીજું કારણ હતું ? ”

રામરાય સાહેબ નીચું જોઈ રહ્યો. શું કહેવું તે કાંઈ પણ ચોક્કસ કરી શક્યો નહિ ત્યારે મશ્કરી કરીને બહાવદીનખાને કહ્યું—“ હવે હું સમજી ગયો. ”

રામરાયે વિશ્વમય થઈને તેના તરફ જોઈને કહ્યું—“ શું સમજી ગયા. ? ”

બહાનું—“ સમજી ગયો કે, આપ ભાગેરથીને ચાહો છો. ”

રામરાયનું મોઢું લાલ થઈ ગયું, તે બોલી ઉઠ્યો—“ જુદી

વાત છે, તેની સાથે કૃષ્ણરાયના લગ્ન કરવાનું મારા પિતાજી નક્કી કરી ગયા છે વળી તે પણ કૃષ્ણરાયને ચાહે છે, કૃષ્ણરાય મળે કે, તુરતજ તેની સાથે તેના લગ્ન કરીને હું તુરતજ અહીંથી ચાલ્યો જાઉં. ”

બહાવદીનખાનને મસ્કરી કરતો જોઈને રામરાય ચુપ થઈ ગયો. તેણે સમજી લીધું કે, જે કહેવાનું ઉચીત નથી તે પણ કહી દીધું છે તે કારણથી તેને પોતાની જાત ઉપર ક્રોધ આંબ્યો. અને તેના ઘણા ભાગ તેણે બહાવદીનખાન ઉપર નાખ્યો, તે જોઈયો “ સાંભજો, હસવું તો ઠેકાણે ઠેકાણે સારૂ લાગે છે, હું આપને શરણે આશ્રયો છું તેથી આપ મારી મસ્કરી કરવા માગો છો ? ”

બહાવદીનખાન ગંભીર થઈને જોઈયો—“ આપ એવો ઉતાવળે ખ્યાલ કરો નહિ. હું નકામી વાત કરતો નથી. આપ બાગેરથીને ચાહો છો તે વાતનો ઇન્કાર કરો નહિ. આ ગંભીર મામલામાં કંઈ પણ વાત છુપાવશો તો તપાસમાં સુગમતા નહિ પડે. ”

રામ—“ હું તેને ચહાઉં છું કે નથી ચાહતો તેની સાથે આ તપાસનો શું સંબંધ છે ? તે મારા ધરની પાળેલી પોષેલી છોકરી છે, હું તેની સાથે બહેનથી પણ અધિક હેત કહું છું. ”

બહાવદીનખાને ફરીને ગંભીર થઈને કહ્યું—“ જુઓ રામરાય સાહેબ ? જો આપે પહેલાંથીજ આ બધી વાત કીધી હોત તો મારે નાહક આટલી તકલીફ વેડવી પડત નહિ આપ પણ જેવમાં જાત નહિ અને આટલો મુકદ્દમો પણ ચાલત નહિ. આપના ભાઈને પણ હું બચાવી લેત અને બદમાસોની ટોળીને પણ સહજમાં પકડી કાઢત એ બધી મહેનત મારે હવે નવેસરથી કરવાની રહી, ખેર, હું આ કામનો ભાર લઉં છું. ”

રામરાયે ઉઠતા ઉઠતા કહ્યું—“ આપે આ કામનો ભાર લઉં

હોમો; હવે હું બેસીકર થયો, આપે મને બચાવ્યો છે અને બરસેદ છે કે, કૃષ્ણરાયની પચુ રક્ષા કરશો. ”

બહાવદીનખાન—“ તે વાત તો બમવાનના હાથમાં છે. ”

રામરાય જવા માટે હસી ચાલવા લાગ્યો પછી ઠરવાળ સુધી જઈને ઉભો રહ્યો અને બોલ્યો—“ એક વાત પુછવાની છે. ”

બહા—“ કહો. ”

રામ—“ આપનું નામ અને આપની બુદ્ધિના વખાણ મેં પહેલા બહુજ સાંભળ્યા હતા. ”

બહા—“ આપ આપની મતલબ જણાવો. ”

રામ—“ આપે મારો જીવ બચાવ્યો છે. ”

બહા—“ વારંવાર એ વાત કેમ કરો છો ? ”

રામ—“ પુછવાનું એ છે કે, મારો જીવ બચાવવાને માટે આપને કોણે રોક્યા હતા ? ”

બહા—“ એ વાત જાણવાની કાંઈ જરૂર નથી. ”

રામ—“ શું કૃષ્ણરાયે કીધું હતું ? ”

બહા—“ નાજી. ”

રામરાય અચકાઈને—“ ત્યારે કોણે આપને રોક્યા હતા ? તે મહેરબાની કરીને જણાવો. ”

બહા—“ હું જવાબ આપી ચુક્યો છું. ”

રામ—“ આપને બતાવવામાં કાંઈ વાંધો છે ? ”

બહા—“ નાજી, હું ધારું છું કે બતાવવામાં કાંઈ વાંધો નથી. કેમકેતે નામ જાહેર કરવાની તેમણે મને મના કરી નથી. ”

રામ—“ ત્યારે તેનું નામ બતાવો. ”

મહાન—“ મને ભાગેરથીએ રાખ્યો હતો. ”

બહુજ વિસ્મય થઇને રામરાયે બહાવદીનખાનના તરફ જોયું
અને પછી ધીમે ધીમે બોલ્યો—“ ભાગેરથી ! ”

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બદમાસોના અડાનો લાગેલો પતો.

લગભગ ત્રણેક અઢવાડીઆ વીતી ગયા તથાપિ કૃષ્ણરાયનો કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. બહાવદીનખાનની સલાહથી રામરાયે પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવી દીધી. પોલીસ ભારે કાળજીથી તપાસ કરવા લાગી. રામરાયે પણ બધા પેપરામાં જાહેર ખબર આપી દીધી. કે જે માણસ કૃષ્ણરાયનો પતો મેળવી આપશે તેને એક હજાર રૂપિયા ધનામ આપવામાં આવશે. તથાપિ ત્રણ અઢવાડીઆ વીતવા છતાં પણ તેનો કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. આ તરફ રામરાયને છોડી મુકવામાં આવ્યો અને સાવિત્રીના ખુનનું કાંઈ છેવટ ન આવ્યું તેથી નામદાર સરકારની નજર તેના ઉપર પડી. પોલીસ ઓફીસરોના પર સખત ઠપકો આવ્યો તેથી પોલીસે ઘણી ચાંપતી તપાસ શરૂ કરી તથાપિ સાધારણ પોલીસથી કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ તેથી નામદાર સરકાર તરફથી એક બાહોશ ડીટેક્ટીવ આ મામલાનો ભેદ મેળવવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો. તેણે અમરેલી આવીને મામલાની તમામ પાછલી હકીકત જાણી લીધી અને ઝર પહોંચીને સેંકડો ચોરીદારો અને કોન્સ્ટેબલોની સાથે ડુંગરના બધા ખોલુ

ખાંચા, નેળા, નાખરા, ગુરા, ખોહ, ખુંદી કાઢ્યા. ઝરના ડુંગરાં કાંઈ બહુજ લાંબા નહિ હતાં. તે માટે તેની તપાસ લેવામાં બહુ મુશ્કેલી નહીં નહિ.

તેમણે જોયું કે, તે પહાડમાં એવી બે જગા હતી જ્યાં કોઈ રહે છે તથાપિ એટલું જાણવા અને હજાર કોશીશ કરવા છતાં તેમાં :જવાનો :રસ્તો મેળવી શક્યાં નહિ. તેઓ એટલું પણ સમજ્યા કે, તે બંને જગામાં માણસો રહેતા હોય તેના નિશાન છે. એકમાં એક નાની પર્ણિકુટી છે અને બીજામાં પથરનું બાંધેલું એક નાનું ઘર છે. કોઈ રીતે જ્યારે તે બંને જગામાં જવાનો રસ્તો નહિ મેળવી શક્યા ત્યારે તે લોકો તેમાં લાંબા લાંબા દોરડા લટકાવીને તે રસ્તે અંદર ઉતરી ગયા અને સાથે સાથે ઉપર આવવાની સીડી પણ અંદર લેતા ગયા. પહેલાં તો એ નાની પર્ણિકુટીમાં બધા પોલીસના માણસો ઉતર્યા. તે પર્ણિકુટીની ખબર અમારા વાંચક બંધુને પહેલાથીજ છે, ત્યાં એક દિવસ સન્યાસીની સાવિત્રી બહાવદીનખાનને લઈ ગઈ હતી તે પર્ણિકુટી જેવીને તેવી મળી આવી. મૃગચર્મ ઝાળી, દંડ, કમડળ વિગેરે મળ્યું તથાપિ સાવિત્રી નહિ મળી, તેને ત્યાં કાંઈ પતો નહિ લાગ્યો.

પોલીસના માણસોએ રીસે ભરાઈને તે સન્યાસીનો આશ્રમ વીખી નાખ્યો જે કાંઈ મળ્યું તે દોરડાથી બાંધી સાંચીને ઉપર ઉઠાવી ગયા, બધા માણસો પણ દોરડાથી અને સીડીથી ઉપર ચઢ્યા. કેટલાક માણસોને ત્યાં પહેરા ઉપર મુકી બાકીના પોલીસવાળાઓ બીજી જગાએ ચાલ્યા. ત્યાં પહોંચીને તેમણે જે જોયું તેથી તેઓને બહુજ અટકળ કરવાનું મળ્યું. આ પહાડી ભુમીમાં નાનું સરખું પથરનું એક સુંદર મકાન બનાવવામાં આવ્યું હતું, તેમાં ચાર

ઝોરડા હતાં તેમાંના એક ઝોરડો બેઠકનો માલુમ પડ્યો. તેની પાછળનો ઝોરડો જોઈને પોલીસવાળા હેરત પામી ગયા; તેમાં લો-
ઢાની ચાર મોટી મોટી તીજોરીઓ હતી. તે સિવાય બીજી
બાર બંદુકો લટકાવવામાં આવી હતી. તરેહ તરેહની ઢાલો, તલવારો
બરછીઓ કટારીઓ, હતી; લગભગ પચાસેક પીસ્તોલો પણ ટાંગી
હતી, તેથી બીંત ઉપર ક્યાંઈ જગ્યા રહી નહોતી, તે સિવાયના
બીજા બે ઝોરડા સુવા બેસવાના હતા એકમાં જોવાથી સાફ માલુમ
પડ્યું કે, તેમાં કોઈ સ્ત્રી રહેલી છે તેની એકાદ દુસાડી, ચાકર,
અને ચોળી હજુ પણ તેમાં લટકતી હતી. નવો ડીટેક્ટીવ બહુજ
બારીકોથી તે ઝોરડામાં જોવા લાગ્યો. તેણે સારી રીતે જોઈને
કહ્યું—“આમાં લોહીના ડાઘ છે, અને તે ડાઘ મટાડવાને માટે
ઝોરડો પાણીથી ધોવામાં આવેલ છે.!!

એટલું સાંભળીને એક ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું—“તો ખુન રેલમાં નહિ
પણ અહીં થયું હોય એમ માલુમ પડે છે.”

નવા ડીટેક્ટીવ—“લોહી લોહાણુનો કાંઈક મામલો અહીં
થયો હોય તેમ સમજાય છે પણ એ કહેવું મુશ્કેલ છે કે, તે
સાવિત્રીનું અહીં ખુન થયું છે કે બીજી કોઈ સ્ત્રી અહીં રહેતી હતી
તેનું, નિશાન તો આપ જોઈ રહ્યા છો.”

ઇન્સ્પેક્ટર—“ત્યારે તો તે જરૂર સાવિત્રી હશે,”

નવા ડી—“તે કાંઈ બરોબર કહી શકાય નહિ.”

ઇન્સ્પેક્ટર—“ચાલો જોઈએ કે તીજોરીમાં કાંઈ છે કે નહિ?”

એમ કહી બંને જણ તીજોરીવાળા ઝોરડામાં ગયા તો તેમાંથી
કેટલીક તીજોરી ખુલ્લી મળી તે ઉઘાડીને જોયું તો તેમાં કશુંએ
નહોતું.

નવા ડી૦—“અહીં આ બદમાસોએ મુકામ નાખ્યો હતો તેમાં તો કાંઈ સંદેહ નથી. બદમાસો પણ ચાલાક છે આ પહાડમાં આવું મકાન બનાવીને નિર્ભયપણે રહીને પોતાનું કામ નિર્ભયપણે ચલાવતા હતા તે કેને માલુમ હતું ? જો સન્યાસીની સાવિત્રીએ ન્યાય મંદિરમાં જઈને જુગારની નહિ આપી હોત તો કેને ખબર હતી કે, આહીં માણસો રહે છે.”

ધન્વેક્ટર—“સાવિત્રી પણ તે માંહેની હોય તેમ જણાય છે.”

નવા ડીટેક્ટીવ—“નહિ એ સમજવું બુદ્ધ ભરેલું છે, એમ માલુમ પડે છે કે, સાવિત્રીએ જે કહ્યું તે ખરું હતું. જો તે આ બદમાસોમાં હોત તો ખુદ બહાવદીનખાનને જઈને મળત નહિ. તેને અહીં લાવત નહિ. અને તેના કહેવા ઉપરથી જુગારની આપવા પણ આવત નહિ. આ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે, તેને પણ તે માણસોની ખબર નહોતી.”

ધન્વેક્ટર—“આપની વાત બ્યાજબી છે.”

નવા ડી૦—“અહીં આવવાનો માર્ગ ક્યાં છે.”

બહુજ શોધખોળ પછી પણ જ્યારે તે મોટા પર્વતની ખોહ-માંથી બહાર નીકળવાનો માર્ગ નહિં મળ્યો, ત્યારે ધીમે ધીમે તે ખોહની અંદરની બધી ચોળે દોરડાવતી ઉપર પહોંચાડવામાં આવી. શક્ત તે ચાર લોહાની તીજેરીઓ ઉપડી ચડી નહિ તેથી તેને ત્યાંજ પડતી મુકી.

આ તપાસથી એવું માલુમ પાડ્યું કે, આ પહાડમાં ચોડાક બદમાસોએ મુકામ કર્યો હતો. અને તેઓ ત્યાંથી નિર્ભયપણે પોતાનું કામ કરતા હતા. જ્યારે તેઓએ જોયું કે, શમરાયના મુકદ્દમામાં લાજના માટે બહુજ ગોટાળો થયો છે, સાવિત્રીએ કોર્ટમાં જુગારની આપી

કે, લાશ રેલ્વેથી લપસી પડી નથી, કેટલાક બદમાસ લોકો અમલ-દારોને ભુલમાં નાખવા માટે લાશને લાઇન ઉપર લઇ ગયા હતા એ વાત ખુશી થઇ ત્યારે તે લોકો પોતાનો ઠીમતી માલ લઇને ત્યાંથી ચાલતા થયા. કેમકે તેમણે સમજી લીધું કે, હવે બેઠ ખુશી ગયો અને પોલીસ અહીં પહોંચીને કેદ કરી લેશે.

આ વાત પોલીસના જાણવામાં આવી પણ કોણે ત્યાં અડે! ક્યો હતો અને તેઓ ક્યાં નાશી ગયા તેની સાથે સ્ત્રી કોણ હતી તે વાતનો કાંઈ પત્તો મળ્યો નહિ, તેમ એ પણ માલુમ પડ્યું નહિ કે સાવિત્રી આ પર્ણકુટી મુકીને ક્યાં અલોપ થઇ ગઇ. પર્વતમાંથી જે કાંઈ મળ્યું તે બધું લઇને પોલીસ ખુશી ખુશી થતી ઝરના થાણામાં ગઇ, બદમાસોના અડાની તે વાત એકદમ ચારે તરફ ફેલાઇ ગઇ. હજારો માણસો બદમાસોનો અડો જોવાના માટે ઝરના હુંગર તરફ જવા લાગ્યા પણ ત્યાં પોલીસનો પહેરો હતો તેથી કાંઈ તેની પાસે જવા પામ્યું નહિ. બદમાસોનો મુકામ તો હાથ આવ્યો પણ તેમનો ખરો બેઠ અને ઘટનાનું ખરું સ્વરૂપ મળ્યું નહિ.

આ તરફ કૃષ્ણરાય અલોપ થઇ ગયો છે અને સાવિત્રીનું ખુન થયું છે કે નહિ તે વાત પણ અંધારામાં રહી અને હજી એ સવાલો લટકતોજ રહ્યો કે, જેનું ખુન થયું છે તે સાવિત્રી નથી તો કોણ છે? સાવિત્રીનું ખુન નથી થયું તો તે ક્યાં છે? શું તે પણ બદમાસોમાં છે? પ્રસન્નરાયના કાગળથી પણ માલુમ પડે છે કે, બીજે દિવસે સાવિત્રી તેને મળી હતી તો તે ક્યારે અને ક્યાં અલોપ થઇ ગઇ તે વાતોમાંથી પોલીસે એક પણ વાતનો પતો મેળવ્યો નહિ. ઓફીસરોની આ કેસ ઉપર ખરોખર નજર હતી. બદમાસોએ પહાડમાં મુકામ કર્યો છે તે જાણ્યું પછી ઓફીસરોએ તુરતજ દયાણુ

કર્તુ' કે, " આટલા દિવસથી પોલીસના કપાળ ઉપર બહમાસો મુકામ રાખી નિઃશંકપણે પોતાનું કામ બજાવી રહ્યા છે છતાં ત્યાંની પોલીસ એટલી નકામી છે કે, તેની કાંઈ પણ ખબર મેળવી શકી નથી. એવી નકામી પોલીસ કાઠિયાવાડમાં બીજે ક્યાં છે ? જો તેનો પતો નહિ લાગે તો પોલીસના બધા માણસો મારે સખત પગલા લેવા પડશે, " આ હરામણા હુકમને જોઈને ડીટેક્ટીવ સરદારની હોંશ ઉપર પાણી પડ્યો. તે મનમાં કહેવા લાગ્યો—“હે ભગવાન! કેવી જીદાસાથી આવ્યો હતો. આ મામલાનો ભેદ મળવાની કોઈ પણ ઉમેદ દેખાતી નથી, બહમાસોનો પતો નથી. તેમ સાવિત્રીનું ક્યાંઈ નામ નિશાન નથી ! આ કેસનું કાંઈ પણ છેવટ આવતું નથી. " આ વખતે એક માણસે આવી કહ્યું, “ આપનું નામ ડીટેક્ટીવ મહીપતસિંહ છે ? ”

મહીપત—“ જી હા. ”

આવનાર—“ આપનું નામ તો મેં ઘણા દિવસથી સાંભળ્યું હતું. ”

મહીપત—“ હું આપને ઓળખતો નથી. ”

આવનાર—“ હમણા ઓળખાણ થઈ જશે, મારું નામ ડીટેક્ટીવ બહાવદીનખાન છે. ”

મહીપત—“ ઓહો, આપે તો મહેરબાન રામરાય શેઠનો જીવ બચાવ્યો છે, આપનું નામ હું પ્રથમથી જાણી ચુક્યો છું— ”

બહાવદીનખાન વચમાં બોલી ઉઠ્યો—“ ભગવાને એ નિર્દોષની રક્ષા કરી છે. ”

મહીપત—“ તે તો ઠીક છે પણ મેં તો આપની ઉસ્તાદીની વાત સાંભળી છે. ”

બહાવદીન—“ શું કહ્યું બાપદાદાની કમાઈ પુરુષ છે. વખત કોઈ રીતે જતો નથી. તેથી શોખને લીધે ડીટેક્ટીવનું કામ કહ્યું છું, તેમાં

મને બધે ખુશાલી ઉપજે છે.”

મહીપત૦—“તો આપ ડીટેક્ટીવ શોખને લીધે થયા છો, ? અમારા લોકોની પેઠે વીપત્તીમાં પડીને નહીં ?”

બહા૦—“આપ જેવા પ્રસિદ્ધ ડીટેક્ટીવ એવી વાત કેમ કરે છો ? શું આ કામથી આપને કાંઈ નારાજ થવું પડે છે ?”

મહીપત૦—“નારાજની વાત પુછો છો ? આમ જુઓ, આ મામલામાં કેવી આફત છે જેની તપાસ માટે આવ્યો છું તેનો માર્ગ તો દુર રહ્યો. પણ બદમાસોનો અડો વીખી ચુંથી નાંખી આફત વહેરી, અને એ બદમાસોને નહિ પકડવાથી આ વૃદ્ધાવસ્થામાં નોકરી છોડવાનો પ્રસંગ આવ્યો.”

બહા૦—“નહિ સાહેબ ! આપ જેવા બાહોશ ડીટેક્ટીવને પકડતા શું વાર લાગે ?”

મહીપત૦—“આપનું એ કહેવું ઠીક છે, પણ મને તો ચારે તરફ અંધારું લાગે છે.”

બહા૦—“આપને કાંઈ પણ માર્ગ હજી નથી મળ્યો.”

મહી૦—“કાંઈ પણ નહિ.”

બહા૦—“સારું, જે ચીજે આપે બદમાસોના અડામાંથી મેળવી છે તે હું એકવાર જેવા માર્ગ છું.”

મહી૦—“બહે ખુશીથી જુઓ, આપે રામરાયને બચાવી લીધા પછી આ મામલાથી જુદાઈ કરી દીધી છે.”

બહા૦—“હાજી કરી તો હતી પણ રામરાય શેઠે કૃષ્ણરાયની તપાસમાં મને રોક્યો છે.”

મહી૦—“બહુજ ખુશી થવા જેવી વાત છે. આપ જેવા ઉસ્તાદ આદમી અમને મદદગાર થયા. પોલીસે હજી સુધી કૃષ્ણરાયનો

પણ કાંઈ પતો મેળવ્યો નથી. ”

બહાનું—“ સાર, ચાલો એક વાર બધી ચીજો જોઈએ ” એટલું કહીને બંને જણા જે તે વાતો કરતા ચાલ્યામાંથી બહાર નીકળ્યા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

કૃષ્ણરાયના ઓરડાની વિગત.

આજ બે અઢવાડિયાથી બહાવદીનખાન ગેબ થઈ ગયો હતો. તેનો કાંઈ પણ પતો નહોતો. સરકાર તરફથી આવેલો મહીપતસિંહ પણ કમર પકડીને બેસી ગયો હતો. રામરાય પોતાના બાઈ કૃષ્ણરાયના માટે શોધ કરતો હતો. ગામમાં વિચિત્ર વાતો થઈ રહી હતી. રામરાય મનમાં બોલ્યો. બહાવદીનખાન આજ ૧૫ દિવસ થયા છતાં કેમ આવ્યા નહિ હોય ? તેને વિચાર કરતો હતો એટલામાં કોઈના પગનો અવાજ સંભળાયો. પાછા ફરીને જોયું તો બહાવદીનખાન.

રામરાય—“ આવો આવો સાહેબ, હું હમણાં આપનાજ વિચારમાં બેઠો હતો. ”

બહાવદીનખાન પાસે જઈને બોલ્યો—“ રામરાય શેઠ ! આપની તબીબત કેવી છે. ચહેરો તો એવો બદલી ગયો છે કે, ઝાળખાઈ થકાતા નથી. ”

રામરાય—“ તબીબત સારી છે. આવો. બેસો. ” કહીને તેને બેસવાનું આસન આપ્યું. અને પોતે પણ સામે બેસીને બોલ્યા, “ હલો કૃષ્ણરાયની કાંઈ ખબર મળી ? ”

બહાં—“ પુરી નહિ પણ યોડી ધણી ખબર મળી છે. ”

રામ—“ શું ખબર મળી બતાવો. ”

બહાવદીનખાને પોતાના ખીસામાંથી એક રૂમાલ કાઢ્યો અને રામરાયના હાથમાં આપીને પુછ્યું—“ કહો આ રૂમાલને આપ જોખ્યો છો ? ” રામરાય તેને ઉલટ સુલટ કરવા લાગ્યો. બહાવદીનખાને કહ્યું—“ આ તરફનો ખુણો જુઓ. દોરાથી કૃષ્ણરાય ચીતર્યું છે. ”

રામ—“ આપને તે ક્યાંથી મળ્યો ? ”

બહાં—“ તે હું અત્યારે બતાવું છું, આ રૂમાલ તો કૃષ્ણરાયનો છે ને ? ”

રામ—“ હા જી કૃષ્ણરાયનો છે તે તમેને ક્યાંથી મળ્યો. ”

બહાં—“ આવો રૂમાલ તેને ખીજે છે ? ”

રામ—“ હા જી છે, અમારા ખંતેના રૂમાલ ઉપર ભાગેરથીએ તેવી રીતે નામ કાઢી આપ્યું છે. આપને તે ક્યાંથી મળ્યો તે તો કહો. ? ”

બહાં—“ આપે સાંભળ્યું હશે કે, પોલીસે ઝરના ડુંગરમાંનો બદમાસોનો મુકામ બરબાદ કર્યો છે ? ”

રામ—“ હા સાંભળ્યું છે. ”

બહાં—“ ત્યાંથી તે લોકો ધણી ચીજો લાવ્યા છે. આ રૂમાલ પણ તેમાંથી મળ્યો છે આપ તો જાણતા હશે કે, પોલીસવાળા આંધળા હોય છે. નહિ તો તે લોક આપના ભાઇને પણ બદમાસોમાં સમજવા લાગત. મેં વખત જોઈને તે રૂમાલ લઈ લીધો છે. ”

રામ—“ ત્યારે તો ત્યારે—”

બહાં—“ હવે એ સાફ માલુમ પડે છે કે, આપના ભાઈ હરકોઈ રીતે એ બદમાસોની ટોળીમાં સામેલ છે. ”

રામ૦—“અરે આપરે ! ત્યારે તો તે બદમાસોની સાથે નાશી ગયો છે કેમ ?”

બહા૦—“હાજી એવું માલુમ પડે છે, તે બદમાસોને મળવા માટે ઝર ગયા કરતા હતા.”

રામ૦—“હા એવું માલુમ પડે છે. ફીક તે બદમાસોનો કાંધ પત્તો લાગ્યો ખરો કે ?”

બહા૦—“નહિ, તેની કાંધ ખખર નથી. તે બધા ઝર સ્ટેશનેથી ગાડીમાં નહિ બેઠા હોય, જુદે જુદે સ્ટેશનેથી સવાર થઇ તે એક નવા અડ્ડામાં મળી ગયા હશે.”

રામરાય—“તે બધા ક્યાં છે કાંધ ખખર મળી ?”

બહા૦—“તેનો હજુ સુધી કાંધ પત્તો મળ્યો નથી પણ એટલું માલુમ પડ્યું છે કે, સાવિત્રી તેની સાથે છે.”

રામ૦—“તે કેવી રીતે માલુમ પડ્યું ?”

બહા૦—“બદમાસોના અડામાંથી એક નાનું સરખું બોક્સ મળ્યું છે. તે સાવિત્રીનું છે એમ નક્કી થયું છે. તે પણ ખખર મળી છે કે, એક સ્ત્રી ઝરના આગલા સ્ટેશનમાં ઉતરી હતી. નીચે ઉતરીને તે પેશાબખાનામાં ગઇ પણ તે ત્યાંથી પાછી નીકળે તે પહેલાં ગાડી રવાના થઇ. તે વખતે એક આદમીએ દોડીને ચાલતી ગાડીમાંથી સાવિત્રીનું બોક્સ ઉતારી લીધું હતું.”

રામ૦—“ત્યારે તો તેણે જાણી જોઇને ગાડી બદલી હતી.”

બહા૦—“હા, અત્યારે તો એમ અનુમાન કરવામાં આવે છે તે ઉપરાંત તપાસથી એવું પણ માલુમ પડ્યું છે કે, તે સ્ત્રી હર-કોઈ ગાડીમાં ધારી પહોંચી એક ભાડાની ગાડી કરી પ્રસન્નરાયના મકાન સુધી ગઇ. તે પછી તે ત્યાંથી ક્યાં ગઇ તેનો કાંધ પત્તો લાગ્યો

નહિ. એવું બની શકે છે કે, દિવસે આહીં આવી ક્યાંક સંતાપ ગઇ હોય અને રાત્રે સંતાપને ઝર ગાડીમાં ગઇ હોય અને ત્યાંથી બદમાસોના રહેઠાણે જઈ પહોંચી હોય. ”

રામ૦—“ ત્યારે તેનો પાકો પતો મળ્યો નથી કે તે બદમાસોની ટોળીમાંજ છે. ”

બહા૦—“ એક સ્ત્રી બદમાસોની ટોળીમાં છે એ ખાકી વાત છે અને તે સાવિત્રી છે એવી સાબીતી મળે છે. જે દિવસે એક સ્ત્રીનું ખુન થયું તેના બીજે દિવસે સવારે સાવિત્રી પોતાના બાપના ઘેર ગઇ હતી. તેથી તે જાહેર થાય છે કે, જેનું ખુન થયું છે તે સાવિત્રી નથી. અને તેની પેટી બદમાસોના રહેઠાણમાં હતી તેથી કહેવું જોઈએ કે, તે તેની સાથે છે એક બાજુ નવાઇ પામવા જેવી વાત એ છે કે, તેના ધણી ગુણવંતરાય રેલવેની નોકરી છોડીને કાણ જાણે ક્યાં અસંખ્ય થઇ ગયો છે. ”

રામ૦—“ અરે બાપરે! તો શું તેણે જાણી ખુજને પોતાની સ્ત્રીને ત્યાં જવા દીધી હશે ? ”

બહા૦—“ હાજી તેવું પણ બની શકે છે. જેનું ખુન થયું હતું તે પોતાની સ્ત્રી નથી એમ જાણવા છતાં પણ તેણે તે સાથેને પોતાની સ્ત્રીની સાથે છે એમ કહીને ફરિયાદ કરી હતી તેની તપાસ કરીને મેં એટલી વાત સમજી લીધી છે. ”

હવે રામચંદ્રના મોઢામાંથી વાત નહિ નીકળી. આ બધી ઘટના સાંભળીને તે દિગ્મુઠ થઇ ગયો. તેની સમજમાં કાંઈ પણ નહિ આવ્યું કે, આ બધો શો પ્રમંથ છે.

બહા૦—“ હું એક વાતના માટે આપની પાસે આવ્યો છું. ”

રામચંદ્રે ધસારાથી કહ્યું કે “કઈ વાત ? ”

બહાં—“ હું કૃષ્ણરાયના ઓરડા એક વખત જોવા માણું છું. તેના કાગળ પત્રો જોવાની ખાસ જરૂર છે. ”

રામં—“ કેમ તેથી શું થશે ? ”

બહાં—“ એવો કોઈ કાગળપત્ર મળી શકે છે કે જેથી બહાં-સોની સાથે તે ક્યાં સંતાયો હોય કે જેથી તેનો કાંઈ પત્રો મેળવી શકાય. ”

રામરાય બહાવદીનખાનની એ વાતનો તુર્ત જવાબ આપી શક્યો નહિ. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે, કૃષ્ણરાયના ઓરડામાં બહુજ ગુપ્ત રાખવા જેવી ચીજો છે પેટી અને કબાડોમાં કેટલીક ચીજો પડી છે તે બધી બહાવદીનખાનને બતાવવી બાજબી છે ? તે તો પોલીસનો માણસ છે તેની સાથે એવી રીતે પડો ઉપાડો ઉચીત નથી. તેવા વિચારમાં કેટલાક વખત સુધી રામરાયને જોઈને બહાવદીનખાન બોલી ઉઠ્યો—“આપે આ તપાસ કરવાનું કામ મને આપ્યું છે કે નહિ ?”

રામં—“ હાજી આપ્યું છે આપને તો તે હું પહેલાથીજ કહી ચુક્યો છું. ”

બહાં—“ તો તપાસમાં મારી કામગીરી આપ ખચ્છો છો કે નહિ ? ”

રામં—“ હાજી જરૂર તથાપિ—”

બહાં—“ બોલો, બોલો આપ મારાથી કાંઈ ગુપ્ત રાખો નહિ, નહીં તો હું આ ગુંચવાડા બધાં મામલાનો ભેદ કાંઈ મેળવી શકીશ નહિ. અને આપનું કામ પણ પુરૂ કરી શકીશ નહિ. ”

રામરાય ગંભીર બાવથી બોલ્યો—“ સાંભળો મેં આપને આ મામલાનો ભાર ફક્ત એટલા માટે નથી આપ્યો કે, આપ કૃષ્ણરાયને શાંધીને લાવી આપો બહાં.....”

વચમાં બહાવદીનખાન બોલી ઉઠ્યો—“ હાં, આપના મનનો ભાવ હું સમજ્યો છું. આપનો વિચાર એવો છે કે, કૃષ્ણરાયને શોધી લાવવાથી તે બદમાસોના ટાળામાં છે એમ સામીત થઈ જાય, અને ખૂનમાં પણ સામેલ છે એમ સમજી શકાય...”

રામ—“ હાં, તે મારે હું તેને શોધતો નથી, પણ જેવી રીતે આપે મારો જીવ બચાવ્યો તેવીજ રીતે તેની પણ રક્ષા કરશે તેવા ભરૂંસાથી આપના શરણે આવ્યો હતો. ”

હવે બહાવદીનખાને કાંઈ જવાબ નહિ આપ્યો. ગુપત્યુપ વિચારતો બેઠો અને પછી ધીરથી બોલ્યો. “ આપને તો માલુમ છે કે, બદમાસોની ટાળીને પકડવા મારે પોલીસ જીવનનથી કાશીશ કરી રહી છે અને એ વાતનો પણ ખૂબ ભરૂંસો છે કે, પોલીસ બદમાસોને પકડી શકશે. આપના ભાઈ બદમાસોની સાથે જ્યારે કેદ પકડાશે ત્યારે તો તેને બચાવવાને કોઈ ઉપાય અગર ભરૂંસો રહેશે નહિ. ”

રામ—“ હાં, ત્યારે તો કાંઈ ઉપાય રહેશે નહિ. તો પછી આપ મને શું કહેવા માગો છો ? ”

બહાવ—“ હું એ કહું છું કે, આપ મારા તરફથી પૂર્ણ રીતે નિર્ભય રહો. ”

રામ—“ આપ એ વચન આપો કે ગમે તેમ અને પણ કૃષ્ણરાયને બચાવીશ. ”

બહાવદીનખાને મશ્કરી કરીને કહ્યું—“ હું કયુલ કહું છું. ” પાછો મનમાં કહેવા લાગ્યો “ અહાહા, આ પ્રેમને ધન્ય છે. આ પ્રેમ સ્વર્ગમાં પણ દુર્લભ છે. ”

રામરાયને ચૂપ જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ અત્યારે હું કૃષ્ણરાયનો ઝોરડો જોઈ તો આપને કાંઈ હરકત છે ? ”

રામઃ—“ બહે આવો ” કહીને રામરાય ઉઠ્યો અને બંને જણા કૃષ્ણરાયના ઓરડામાં ગયા.

હવે બહાવદીનખાન કૃષ્ણરાયનો ઓરડો સારી રીતે જોવા લાગ્યો, દુર ઉભા રહીને રામરાય તેને જોવા લાગ્યો પણ બહાવદીનખાન શું કરે છે તે પોતાના જણુવામાં નહિ આવ્યું.

બહાવદીનખાન—“ આ બારીનું બારણું તો ભાંગી ગયેલું લાગે છે. બ્યારે માણસ ચાહે ત્યારે ઉતારી શકે છે. માલુમ પડે છે કે, બહારનો માણસ આ રસ્તેથી અંદર આવતો હતો.” એટલું કહીને બહાવદીનખાન બારણું કાઢી નાખીને બોલ્યો—“ આ તરફ તો બગીચો છે તેથી કાંઈનું આવવું આપને માલુમ પણ પડી શકે નહિ. ”

રામરાયે મનમાં સમજી લીધું કે, બહાવદીનખાન ખરી વાત કરી રહ્યો છે પણ તે મોઢેથી કાંઈ બોલ્યો નહિ. પોતાનો ભાઈ કેવી કુસંગતિમાં પડ્યો છે તેનો વિચાર કરતાં તેના મનમાં ભારે આઘાત થયો. ઓરડો જોઈને બહાવદીનખાને પોતાના ખીસામાંથી કુંચી-ઓનો એક ઝુડો કાઢ્યો તે વતી કબાટ પેટી વિગેરે ઉઘાડીને જોવા લાગ્યો, પ્રથમ રામરાય શેઠના મનમાં તેને શેઠવાનો વિચાર થયો. પણ તુરંતજ પોતે પોતાની તખીઅત સંભાળી લીધી અને ગુપચૂપ એક ખુરશી ઉપર બેસી રહ્યો.

પેટી અને કબાટમાં જે કાંઈ હતું તે બધું બહાવદીનખાન વીખી ચુંધીને જોવા લાગ્યો પણ કાંઈ જરૂરી ચીજ તેના જોવામાં ન આવી. નિરાશ થઈને બ્યારે ત્યાંથી ઉઠ્યો ત્યારે તેની નજર એક જગા ઉપર પડી, તે જોઈને બોલ્યો—“ અરે આતો ગુપ્તખાતું છે. પણ કુંચીની જગ્યા નથી જરૂર આ ઉઘાડવાની કાંઈક યુક્તિ હશે. ” તેની વાત

સાંભળાને રામરાયે નજર ઉઠી કરીને જોયું પણ મોઢેથી કાંઈ બોલ્યો નહિ. જ્યારે તે ઉઘાડવાનો કાંઈ ઉપાય બહાવદીનખાનને ન મળ્યો, ત્યારે તે મનમાં મનમાં બોલ્યો, ગુપ્તખાનું તો બહુજ ઉત્તમ હાથ આવ્યું પણ જ્યારે ઉઘડતું નથી ત્યારે હવે શું કરવું? આતો તોડવું પડશે. ” વળી ચિચારવા લાગ્યો. કેવી રીતે બોલવું. હવે તેણે બંને હાથથી ગુપ્તખાનાનો બહારનો ભાગ જોરથી ઉપર નીચે ઠીધો તે વખતે જરા કડીંગ કરતો અવાજ થયો. બહાવદીનખાને વધુ જોરથી ઉઠાવ્યું તે વખતે બારણું કડીંગ કરતું ખુલી ગયું હવે બહાવદીનખાન બહુજ ખુલી થયો. તેણે જોયું કે, તેમાં કાગળોનાં કેટલાક બંડલો બાંધેલા હતા, ખીજ કેટલાક છુટા કાગળો હતા, સાથે એક પ્લાન પણ હતો. પહેલા તેણે તેને બહાર કાઢીને જોયો. તેને ઉખેળતાની સાથે તેણે જોઈ લીધું કે, ઝરના હુંગરની અંદર જવાનો પ્લાન છે. કયે રસ્તેથી કેટલું કંઈ તરફ શરીને કંઈ તરફથી પહાડમાં જવું પડે છે તે બધું આ નકશો જોવાથી સમજમાં આવી ગયું. બહાવદીનખાને તે પ્લાનને ઝટપટ ખીસામાં નાખી દીધો.

હવે તેણે ચીઠીઓનું એક બંડલ કાઢ્યું, જોયું તો તે કોઈ સ્ત્રીની લખેલી ચીઠીનું જણાયું. કોઈકમાં સાવિત્રી અને કોઈમાં સાં નીનીશ્વાની સહી કરવાની જગાએ હતી. બધી ચીઠીઓ વાંચીને જોયું તો તે ત્રણ વરસની અંદર લખાણી હતી. ચીઠીઓ વાંચીને બહાવદીનખાન સમજ્યો, પહેલવહેલા પ્રસન્નરાયના મહાનમાં સાવિત્રીને જોઈને કૃષ્ણ-ચાયનું મન તેના ઉપર ચોંટ્યું તે વખતે સાવિત્રી ખીસતી યુવાનીમાં હતી.

સાવિત્રીની કાવેરી નામની દાસીની માર્ફત કૃષ્ણરાયે ચીઠી મોકલી હતી. અને સાવિત્રીનો જવાબ પણ તેની માર્ફતજ મળ્યો.

હતો. પ્રેમનો જવાબ પ્રેમ પુરીત શબ્દોથી મળ્યો હતો. બંનેની આંખ, હૃદય-મન મળી ગયા. કાવેરીના પ્રતાપે બંનેની મુલાકાત થઈ ગઈ. તે પછી પ્રસન્નરાયે સાવિત્રીના લગ્ન ગુલાબરાયની સાથે કરી દીધા તથાપિ સાવિત્રી કૃષ્ણરાયના પ્રેમમાં ગુલતાન થઈ રહી હતી, તે ગુલાબરાયને કેવી રીતે પસંદ કરે. તેણે લોકલજ્ઞને લીધે લગ્નમાં કામ હાનામાંની કોધી નહિ અને તેના પિતાને પણ કાંઈ કહી શકી નહિ. છેવટે તેના લગ્ન થઈ ગયા. એટલા વખતમાં કેટલાક બદમાશોએ કૃષ્ણરાયને સીધો માણસ જાણીને તેના રૂપિયા ઉડાવવાના ઇરાદાથી તેની સાથે સંબંધ વધાર્યો. કૃષ્ણરાય ખરી રીતે હજી દુનિયાના રૂંદ શ્રેષ્ઠ જાણતો નહોતો. તે તેના રૂંદામાં રસાયો. તે પોતાને પણ માણસ પડી ગયું હતું પણ હવે તેને જાળમાંથી નીકળવાની શક્તિ રહી નહોતી. કૃષ્ણરાયે આ વાત સાવિત્રીને લખી પણ હતી. સાવિત્રીએ પોતાની કેટલીક ચીડીઓમાં કૃષ્ણરાયને બદમાશોના હાથમાંથી નીકળી આવવાનું લખ્યું હતું. આ બધી ચીડીઓથી બહાવદીનખાને જાણ્યું કે, કૃષ્ણરાય સંતાઈને ખીજડીઆમાં મળ્યા કરતો હતો. કૃષ્ણરાય સાવિત્રીને બહુ ચાહતો અને સાવિત્રી પણ તેને હૃદયથી ચાહતી હતી. બંનેને અરમપરસ ગાઢ પ્રેમ હતો. તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી. બદમાશો તેના મનનો ભાવ સારી રીતે સમજી ગયા હતા; તે કારણે બદમાશોએ સાવિત્રીને પોતાના હાથમાં લઈને ખેલ કરવો શરૂ કર્યો હતો, અને કૃષ્ણરાય પાસે કહ્યું હતું કે, ગુલાબરાયની પાસેથી કાઢી લાવીને તમને સોંપીએ. સાવિત્રીની ચીડીઓથી બહાવદીનખાને આ બધી વાત સારી રીતે સમજી લીધી. તેની છેવટની ચીડીનો પાછો ભાગ આ પ્રમાણે હતો.

“પ્રાણપ્રીય ? તમારી ચીડીના માહે હું હંમેશાં રાહ જોઉં છું. એ શું તમે સમજતા નથી. અત્યારે તમારી બધી વાતોથી રાજી છે,

તમારા રૂપિયા મળતાની સાથે નોકરી છોડીને દેશમાં ચાલ્યા જશે અને ત્યાં ખીજ લગન કરવાને તૈયાર છે. અને આપે અહીં રાખવામાં કાંઈ લાભ નથી. જ્યારથી મારા લગન થયા ત્યારથી હું ફક્ત નામની તેની સ્ત્રી છું. તમારો માણસ આવ્યેથી હું ધારીના નામે અહીંથી રવાના થઈશ અને વયમાં ઉતરીને ખીજ ગાડીમાં મારા પિતાજીના મકાન ઉપર પહોંચીશ. તે પછી લખ્યું હતું કે, તમે નથી જાણતા કે, હું તમારા માટે જીવ આપવાને તૈયાર છું ! તમે જેમ કહો તેમ હું કરીશ એ શું નથી જાણતા ? રૂપિયા મોકલીને તેની સાથે બધું ઠીક ઠીક કરી મને લઈ જાઓ. તમારી સા. ૦”

આટલું વાંચતાની સાથે બહાવદીનખાન બધો ભેદ જાણી ગયો. એ મધો બદોબસ્ત પહેલાથી થયો હતો. લગન કરવા છતાં પણ ગુણવંતરાયના નશીબમાં સ્ત્રી સુખ નહોતું તે કારણે વખત વીચારીને મનમાન્યા રૂપિયા લઈને સ્ત્રી છોડી દેવા માટે રાજ થયો. તેમાં આશ્ચર્યપણ શું હતું ? બન્યું પણ તેમજ. તે નોકરી છોડી દેશમાં ચાલ્યો ગયો. અને સારા માણસની પેઠે રહેવા લાગ્યો. સાવિત્રી ધારી જવાનું બહાનું કરીને સ્સ્તાના કોઈ સ્થેશને ઉતરી ગઈ અને પછી કૃષ્ણરાયના માણસની સાથે ધારીમાં પિતાને, ઘેર પહોંચી ત્યાં જરૂર કૃષ્ણરાય તેને મળ્યો. હોય અને ત્યાંથી સંતાઈને તે ઝરના પર્વતમાં બહમાસોના ગુપ્ત અડ્ડામાં લઈ ગયો. હોય હવે વાત એ રહી કે, સાવિત્રી આ ખૂનની વાત જાણતી હતી કે નહિ. જ્યાં સુધી સાધન મળ્યા છે ત્યાં સુધી કાંઈ જાણતી નથી. બહમાસોએ મારી નાખેલી ખીજ સ્ત્રીની લાશ જોઈને ગુણવંતરાયે પોતાની સ્ત્રીની લાશ કાઢી હતી. બહાવદીનખાને ચીડીઓનું એ બંડલ પણ ખીસામાં નાખી ખીજનું બંડલ કાઢ્યું. સાવિત્રીની ચીડીનું બંડલ જેવું પેકમંથ હતું તેવું આ નહોતું. તેમાં કેટલીક નાની

મોટી ચીઠીઓ અને એ કેટલાક કાગળો હતા. તેમાંથી બે ત્રણ ચીઠી ઉપર છાપ બેઠને બહાવદીનખાનને એક આદમીનું નામ મળ્યું. તે ધારીના બારે શ્રીમંત હતા. તે પત્રો વાંચીને બહાવદીનખાને સમજી લીધું કે, કૃષ્ણરાયે પોતાની જગીર હવાલામાં સોંપીને જરૂરી પ્રસંગે પ્રસંગે રૂપિયા ઉપડાયા છે આ પત્રથી એમ માલુમ પડે છે. કે, શંકર પ્રસાદ નામનો એક માણસ આ રૂપિયાના લેણદેણમાં દલાલ છે.

બહાવ-ખેર ! તે બદમાસોમાંના એક માણસનું નામ તો મળ્યું. માણેકચંદ નામના એક શ્રીમંતે કૃષ્ણરાયને બહુજ રૂપિયા ઉધાર આપ્યા છે અને શંકરપ્રસાદ તેનો દલાલ છે. માણેકચંદ પાસેથી શંકર પ્રસાદનો પત્રો જરૂર મળશે. બીજો એક કાગળ મેરેડીમાં હતો તે વાંચીને બહાવદીનખાન સમજ્યો કે, વીડુઆ નામનો એક બીજો માણસ પણ આ ટોળામાં હતો. તેની ચીઠીમાં કેટલીક સુંદર સ્ત્રીઓની વાતો લખી હતી. માલુમ પડ્યું કે, તેમાં કૃષ્ણરાયના માટે ખૂબસુરત સ્ત્રીઓ લાવવાની બાબત હતી. કોઈ પણ પત્રમાં કોઈ વાત સાફ જણાવવામાં આવી નહોતી. ઇસારા ઉપરથી બધું કામ ચાલતું હતું. જે વાતો કૃષ્ણરાય સાથે થઈ હતી, તેના ઇસારા ચીઠીઓમાં લખ્યા હતા. તે કારણે બહાવદીનખાન તેની પુરી અને સાફ મતલબ સમજી શક્યો નહિ. તો પણ બદમાસોની ટોળીના બે માણસોના નામ માલુમ પડ્યાં. એકનું નામ શંકરપ્રસાદ અને બીજાનું નામ વીડુઆ.

હવે બહાવદીનખાન એક એક કરીને બધા કાગળો બેઠ ગયો. બેતા બેતા એક ચીઠી મળી. તેમાં એક સ્ત્રીનું વર્ણન હતું, " તે

કાઠ રીતે તેની વાત જાણી ગઈ છે. ચંડાલીની કહે છે કે, આજેજ પોલીસમાં જઈને બધું કહી દઉં. તમે જલદી જઈને તેને શાન્ત કરો.” એક બીજી ચીટીમાં લખ્યું હતું. “તે માનવા વાળી નથી, બીલકુલ નિડર થઈ રહી છે, અમોને વારમવાર ડરાવે છે, ધમકાવે છે, તમે જલદી આવો, એવા માણસને ટોળીમાં રાખવું ઠીક નથી.” તે પછીની એક ચીટીમાં લખ્યું હતું. “તમારા નહિ આવવાથી અમો સમજ્યા કે, તેવા માણસનું રહેવું બીલકુલ સાફ નથી. તેથી બધું કામ કરી નાખ્યું છે અને એક પંથ અને એ કામનો બંદોબસ્ત થઈ ગયો છે, આજની ગાડીમાં સાવિત્રી જશે. તથાપિ વચમાં ઉતરીને બીજી ગાડીમાં તમારા તરફ પહોંચશે. સાવિત્રીવાળી ગાડીમાં તમારા બાઈ પણ આવશે એ આ વખતે બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે આ પ્રસંગ છોડવા ચોગ્ય નથી. અમો તે માલ લાદન ઉપર રાખી દઈશું. ગુણવંતરાયની સાથે પણ બધું ઠીકઠીક કરી રાખ્યું છે. તેની પાસેથી અમો હાર ખરીદી લાત્રા છીએ. તમે તો જાણો છો કે રૂપિયા શું ન કરે? સારા સંજોગે સાવિત્રીને એવો લોભો ધણી મળ્યો છે. તેણે સાવિત્રીના શરીર ઉપર એક પણ ધરેણું રહેવા દીધું નથી. સાવિત્રીની ટેકને પણ ધન્ય છે તેણે એક પણ ધરેણું લીધું નથી, ગુણવંતરાય તે લાશને પોતાની સ્ત્રી કહીને ઝાળખશે, હાર પણ એવા મોઝા ઉપર રાખવામાં આવશે કે તમારા મેનેજર પણ જોઈ શકે, બંદોબસ્ત પાકો છે. સાવિત્રીનું ખૂન કરવાના વાંક માટે તમારા બાઈ ફાંસીએ ચઢશે એટલે બસ બધી સંપત્તિ તમારી છે. હવે તમને સમજાવવા નહિ પડે કે તમારા માટે અમો શું શું કરી રહ્યા છીએ અને કરવાને માટે જીવનનથી તમાર છીએ, અમે કાચા માણસો નથી. જેને

મળીએ છીએ તેને જીવ ખોલીને આપી દઇએ છીએ. આ ચીટીને સળભાવી દેજો.”

હવે કાંઈ જાણવું બાકી નથી. સાવિત્રી અને કૃષ્ણરાયને શોધી કાઢવા જોઈએ. જો તે બંને જણા એ દુષ્ટોના હાથમાં હોય તો પહેલા તેમને બચાવી લેવા અને પછીથી દુષ્ટોને કેદ કરવા કહીને બહાવદીનખાને કામજોતું એક બંડલ કાઢ્યું; તેમાંથી એક બીજો કામળ મળ્યો. તેમાં જોયું તો કૃષ્ણરાયના હાથનો લખેલો કામળ હતો.

તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

“બાપ, હું તમારો બાપ થવાને લાયક નથી. કુમારો ચીટીને કર્મ દોષે કેવા સંકટમાં દિવસ વીતાવી રહ્યો છું. તે કટક હું જાણું છું કેટલીક વખત આ બંધી વાત હૃદય ખોલીને આપને કહેવાનો ધરાદો ક્યો પણ હું એવો બેવકુફ છું કે, આજ દિવસ સુધી હીંમત નથી કરી શક્યો. હું જે લોકોના હાથમાં પડ્યો છું. તેનાથી આ જીંદગીમાં તો નહિ નીકળી શકું, એવી દશામાં મેં આત્મઘાત કરીને આ દુઃખમાંથી બચવાનો ધરાદો કીવો છે, ભાગેરથી સાથે વીવાહ કરી નાખો. તે તમોને યાદ છે. તેને સગી બહેન સિવાય બીજી નજરથી કદિ જોઇ નથી. મારા મનમાં ધણી દિવસ પહેલાથી એક બીજી સ્ત્રીએ ધર ક્યું છે, તથાપિ માલુમ પડે છે કે, તે હવે મારો કાળ છે. હું હવે આ જીંદગીમાં સુખી થઇ શકીશ નહિ. બાઈ! મારા જીવવાથી કોઇ રીતે તમારું બહુ થવાનું નથી. હું એ બહુજ સારી રીતે સમજું છું. આશિર્વાદ દ્યો એ લોકમાં મારી—”

એટલું લખીને કૃષ્ણરાય આગળ લખી શક્યો નહિ. ચીટી જોવાથી માલુમ પડ્યું કે, લખતા લખતા કૃષ્ણરાયને કામળ છોડીને

આત્મ: જલું પડ્યું છે. ચીઠીની તારીખ જોવાથી બહાવદીનખાનને માલુમ પડ્યું કે, તે દિવસે સાવિત્રીનું ખૂન કરવાના ગુન્હા માટે રામરાય કેદ થયા હતા. માલુમ પડે છે કે, તે વખતે કૃષ્ણરાય ચીઠી લખતો હશે. અમર રામરાય જો તે દિવસે કેદ નહિ થયો હોત તો કૃષ્ણરાય જરૂર આત્મઘાત કરી ચૂક્યો હોત. લાખો નીસાસો નાખીને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ ઇશ્વરની કળા કળી ચકાય તેવી નથી. વિધીના લખેલા લેખ કોણ ટાળી શકે? તે દિવસે રામરાય શેઠને કેદ પકડવાથી ઘણા લોક દુઃખી થયા હતા. તથાપિ તેઓને એમ માલુમ નહિ પડ્યું હતું કે, તે કેદનહિ થયા હોત તો એક બીજી વાચકર ઘટના બની જાત. કૃષ્ણરાય પોતાને ઘેર પોતે આત્મઘાત કરી ચૂક્યો હોત તે ચીઠી પણ બહાવદીનખાને પોતાના પાકીટમાં રાખી લીધી. હવે કાંઈ જોવાનું નહિ હતું. તે ત્યાંથી ઉઠ્યો, તેને ઉઠતા જોઈને રામરાયે ચોંકીને તેના તરફ જોયું. એટલા વખત સુધી ત્યાં રહેવા છતાં પણ રામરાયનું મન કોણ જાણે ક્યાં હતું. બહાવદીનખાન થું કરે છે. અને થું કહે છે તે તેને કાંઈ પણ માલુમ પડ્યું નહિ, તે માટે તેને ઉઠતી વખતે રામરાયે ચોંકીને કહ્યું—“ કાંઈ પતો મળ્યો? ”

બહાવદીનખાન—“ નહિ, તેવો તો કાંઈ પતો મળ્યો નથી. ”

રામરાય—“ આ કાગળોથી એ જાણવામાં ન આવ્યું કે, કૃષ્ણરાય ક્યાં છે? ”

બહાવદીનખાન—“ નહિ તેતો માલુમ પડ્યું નથી. તથાપિ આજ મન-રાશી નહિ. જ્યારે કામતો બોલે હું લઈ ચૂક્યો છું ત્યારે બહુસો છે કે, તેને પુરું કરીશ. બાંને જાણ વાત કરના કરતા દરવાજા સુધી

મયા. તે વખતે બહાવદીનખાને એક કાગળ તેના હાથમાં આપીને કહ્યું—“ જરા આ વાંચો તો ? ” રામરાયે તે હાથમાં લીધો. અને વાંચીને કાંઈ કહેરા જતા પહેલા તો બહાવદીનખાન કહ્યું ત્યાંથી ગેબ થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ભાગેરથી પ્રત્યે લાવ.

રામરાય હવે પોતાના ઓરડામાં ચાલ્યો ગયો. બહાવદીનખાન જે કાગળ પોતાને આપી ગયો હતો તે લઈને તે ઓરડામાં જઈ બેઠો. તેનો હાથ કંપવા લાગ્યો, તે વાંચવાની પહેલા તેને હીંમત થઈ નહિ. ભાગેરથીની કાંઈક વાત લખી હતી. એવો વિચાર કરીને ધણુ લાંબા વખત સુધી ગુપચૂપ બેસી રહ્યો. તે પછી ધીમે ધીમે તેને ઉઘાડીને તેણે જોયું તો કૃષ્ણરાયના હાથનું લખાણ હતું. ચોંકીને જોવા લાગ્યો. તે સમજ્યો કે, કૃષ્ણરાય શા માટે ધર છોડી ગયો. અને ક્યાં છે તે વાત તેણે આમાં મને લખી હશે.

રામરાયે તે ચીઠી વાંચી, ચીપ્રે એવી હતી કે, જે કૃષ્ણરાયે આત્મઘાત કરવાનો પાકો વિચાર કરીને લખી હતી. એકવાર નહિ. પણ બે ત્રણ વખત રામરાયે તે વાંચી, વાંચવાથી તેને ભારે દુઃખ પેદા થયું. મનમાં તે સમજ્યો કે, તેણે તે દિવસે આત્મ હત્યા નહિ કરીધી તો જરૂર ખીણ જમાએ જઈને આત્મઘાત કરીધો હશે. નહિતર આવી રીતે તે અત્યાર સુધી બહાર રહે નહિ કોઈને કાંઈ તેની ખબર

મળવી જોઈએ! હે ભગવાન! એ શું બન્યું! હે પિતાજી! આપ અત્યારે સ્વર્ગમાં છો. મરતી વખત આપ મને કૃષ્ણરાયને સોંપી ગયા હતા. હે પિતાજી! તેની બીજી બાજુ તરફ ધ્યાન ન દેવાથી તેનું આવું ખરાબ પરિણામ આવ્યું છે. નહિતર આવી રીતે ખરાબ રસ્તે જત નહિ અને તેની આવી ગતિ થાત નહિ. રામરાયને મનમાં ધણી વેદના થવા લાગી. ધણાં વખત સુધી તે ત્યાં દીલગીરીમાં ડુબી રહ્યો પછી ધીમે ધીમે બાગેરથીની વાત તેના મનમાં આવવા લાગી. કૃષ્ણરાયે એક બીજી સ્ત્રીની સાથે પ્રેમ કર્યો છે અત્યારે પણ તે તેમ પ્રેમમાં પડ્યો છે. પણ તે કોણ છે તે તેને સમજવામાં જાજો વખત લાગ્યો નહિ. તેને ધણા વખતથી સંદેહ હતો કે, ગુણવંતરાયવાળી સાવિત્રી સાથે તેને મેળ જોળ હતો. રામરાયને પહેલી વાત યાદ આવી એક વખત અત્યારે કૃષ્ણરાય બ્રહ્મસમાજ અને ક્રિશ્ચિયન થઈ જવાને તૈયાર થયો હતો તે તેમ થયો હોત પણ જીવતો રહ્યો હોત તો શીકર નહોતી.

રામરાય એમ જાણતો હતો કે, તે બાગેરથીને ચાહતો નથી. તથાપિ એટલું જાણતો હતો કે, બાગેરથી તેને ચાહે છે અને પિતાજી પણ તેની સાથે વિનાહ કરવાનું નક્કી કરી ગયા હતા. મરતી વખત પણ તેમણે કીધું હતું. તે કારણથી રામરાયના મનમાં કેટલાક વખતથી ચુક રમ્યા કરતું હતું. કોઈ રીતે તે પોતાના મનનો ભાવ જાહેર કરી શકતો નહિ. કૃષ્ણરાયે લખ્યું છે કે, બાગેરથી તમને ચાહે છે અને તેની સાથે તમે લગ્ન કરો. તે વાત ઉપર ઇચ્છા નહોતી છતાં પણ રામરાયના હૃદયમાં અનુપમ આનંદ થયો. પોતે પોતાને કહેવા લાગ્યો. "તો શું ખરેખર બાગેરથી મને ચાહે છે. કે કૃષ્ણરાયે મને સમજાવવાને માટે આમ લખ્યું હશે. તે બાગેરથીને નહોતે."

ચાહતો તેતો હું જાણું છું તથાપિ ભાગેરથી તેને નથી ચાહતી મને ચાહે છે તે ભાવ તો કદી જાહેર નથી. થયો કેટલાક વખત મેં ભાગેરથીના હૃદયની વાત જાણવાનો હસદો કર્યો હતો તથાપિ કોઈ દિવસ હું તેમને પૂછી શક્યો નહિ.

આ વખતે કોઈ માણસના પગનો અવાજ સાંભળી રામરાયે માથું ઉંચું કર્યું. જોયું તો ભાગેરથી છે તે હમેશાં તેના ઝોરડો પાળી ઝાડીને સાફ કરતી હતી. આજ પણ તેના માટેજ આવી હતી. ભાગેરથી રામરાયને જોઈલા જોઈને ગુપચૂપ ઉભી રહી. તેના ગાલ ઉપર રતાશ આવી ગઈ, તે ઝોરડામાંથી ઝટપટ પાછી દરવા લાગી તે વખતે રામરાયે કંપતી જાણી કહ્યું—“ ભાગેરથી ! ”

ભાગેરથી અવાજ સાંભળીને ઉભી રહી. અને ધીરે ધીરે તેના પાસે ગઈ. તે વખતે જો કોઈ માણસ તેને સારી રીતે જુએ તો જાણી લે કે, તે પગથી માથા સુધી કંપી રહી હતી. તે માથું નીચું રાખીને રામરાય શેઠની સામે ગુપચૂપ ઉભી રહી. રામરાય કાંઈ જોતી શક્યો નહિ.

કેટલાક વખત સુધી ચૂપ રહીને રામરાયે કહ્યું—“ ભાગેરથી. ” ભાગેરથીએ માથું ઉંચું કરીને તેના તરફ જોયું. ફરીને માથું નીચું કીધું. રામરાયે કંપતી જાણે કહ્યું—“ ભાગેરથી તમે મને બચાવવાને માટે બહાવદીનખાનને રોક્યા હતા તે વાત તમે મને આજ દિવસ સુધી કેમ કીધી નહિ ? ”

નજર નીચી રાખીને ધીરે ધીરે ભાગેરથી બોલી—“ આપે કદિ પૂછ્યું નહિ તો કહું કેવી રીતે ? ”

રામરાય શેઠ આવેશમાં બોલી ઉઠ્યો “ભાગેરથી તમે મારો જીવ બચાવ્યો છે, બ્યારે બધા માણસો મને વીસારી બેઠા ત્યારે શક્ત એકલા તમેજ મને બૂલી નથી. ગયા તમે એકલા હીંમત કરીને બહાવદીનખાનની

તેના કપડામાંથી એક ફોટો સરી પડ્યો તે ગમરાયે
 લેવાની જોયો.....

ભેદી લાંબ.

૫. ૧૨૫

અમરસિંહજી પ્રેસ

અમદાવાદ.

પાસે ગયા અને મારા માટે તેને રોક્યા. નહિતો મારો જીવ બચત નહિ. તમેજ મારી રક્ષા કરી છે.”

ભાગેરથીની આંખો આંસુથી ભરાઇ આવી રહતા. કંઠે બહુજ ધીરથી બોલી. “મેં કાંઈ નથી કીધું.” રામરાય અધીરો થઇ ગયે હતા. જોશમાં કંપતો કંપનો બોલ્યો—“કાંઈ નથી કીધું કેમ તમે જો નહોત તો હું ફાંસીએ લટકી ગયે હોત. મને સજાવું નથી કે, તમારા એ ઉપકારનો હું શું બદલો આપું. તેનો બદલો તો આ દુનિઆમાં નહિ આપી શકું. ભગવાન પાસે વિનંતિ છે કે, કૃષ્ણરાય આવે અને તમારા લગ્ન તેની સાથે કરી નાખી આ બધું તમને સોંપીને હું પાંક દુર દેશમાં ચાલ્યો જઉં.”

ભાગેરથી આ સાંભળીને રોષ પડી. રામરાયની વાતો તેના હૃદયમાં બાજુની પેઠે લાગી. તેનું હૃદય રામરાય સમજતો નથી એવું સમજીને ત્યાંથી ચાલવા લાગી. રામરાયે ઝટ તેનો હાથ પકડ્યો. ભાગેરથીએ આંખો બંધ કરી દીધી. તેની દેહ થરથર કંપવા લાગી. રામરાયે જોયું તો તેની દેહ બરફથી પણ વધુ ઠંડી થઇ ગઇ હતી. રામરાય જોસ્થી બોલ્યો—“કેમ ભાગેરથી ? તમે શું મને ચાહો છો ?” તેનો જવાબ મળતા પહેલાં રામરાયે જોયું કે, ભાગેરથી સુર્જિત થઇ ગઇ છે. તે પડી જતી હતી. તથાપિ રામરાયે ખોળામાં લઇ લીધી અને તે સુર્જિત ભાગેરથીના ગાલ અને હોડ ઉપર અગણીત ચુંબન લીધા. પછી તેને ઉપાડીને કોચ ઉપર સવાડી દીધી. અને પોતે પાછી બેવા દોડ્યો. જ્યારે આંખ અને મોઢા ઉપર પાછી છાંટ્યું, ત્યારે ભાગેરથીની આંખો ઉઘડી. તે ઝટ હડીને ઉભી થઇ. તેના કપડામાંથી એક ફોટો સરી પડ્યો. તે રામરાયે ઉઘાડી જોયો તો પોતાનો હતો, જોઇને તેને પરમાનંદ થયો. તેને લાગ્યું કે, આજ આ જગતમાં પોતાથી અધિક સુખી કોણ છે ?

પ્રકરણ ૧૭ મું

માણેકચંદ શેઠની મુલાકાત.

બહાવદીનખાન રામરાય શેઠના મકાનથી ઉઠીને માણેકચંદ શેઠના ઘર તરફ ચાલ્યો. તેણેશંકર પ્રસાદના મકાનનો ચતો મેળવવાનું મનમાં નહીં કર્યું હતું. માણેકચંદ મોતીચંદ સંઘાણીનું નામ આખા રી તાલુકામાં મશહુર હતું. લેણેણનો કારભાર આ વખતે તેના જેવે ખીજે કોઈનો નહોતો. માણેકચંદ શેઠ પોતાની ગાદીએ બેઠો બેઠો કાંઈક કાગળ પત્ર વાંચતો હતો. સામે બહાવદીનખાનને આવતો જોઈને બોલ્યો—“ આવો, આવો, ખાન સાહેબ ? ઘણા દિવસે દર્શન આપ્યા ? ”

માણેકચંદ શેઠ બહાવદીનખાનને ઝાળખતો હતો. તેની વાત ઉપરથી હસીને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ એક વાત કરવાના માટે આવ્યો છું. આપ જરા એકલા આવો તો કહું. ”

માણેકચંદ—“ આ વખતે હું ઉતાવળના કામમાં છું, કેમ કાંઈ જરૂરી કામ છે ? ”

બહાવદીન—“ જરૂરી તો ખરું. ”

તુરતજ માણેકલાલ શેઠ ગાદીપરથી ઉઠીને બહાર આવ્યા અને બાજુના એક ચોરડામાં જઈને બહાવદીનખાનને ખુરશી આપી અને પોતે પણ એક ખુરશી ઉપર બેસીને બોલ્યો—“ કહો ખાન સાહેબ ? આપ તો કદિ આવતા પણ નથી. ”

બહા—“ હું વગર કામે આવીને આપના જેવા ધંધા વાળા માણસોને તકલીફ આપવા માગતો નથી. ”

માણેકચંદ હસીને બોલ્યો “ વાહ સાહેબ, શું કામ ન હોય એટલે કાંઈ કાંઈને ઘેર નથી આવતું ? ”

બહાં—“ આપ આપના કામકાજમાં લાગી રહેલા હોય અને અમે આવીને તેમાં હાથ દીધા છીએ એ શું સારું કહેવાય ? ”

માણેકચંદ—“ એ શું વાત છે. આપના આવવાથી અમે શું હાથ સમજીએ ? ”

બહાં—“ હરકત થાય તો ખરીને, આપ તેને હરકત ન સમજો તો આપની મહેરબાની કહેવાય. ”

માણેકચંદ—“ નહિ, આપે તેવો ખ્યાલ રાખવો નહિ જોઈએ. તાપતું તો આ ઘર છે. વાર કહો, શા કામે પધારવું થયું છે ? ”

બહાં—“ કૃષ્ણરાય તો ક્યાંઈ અત્રોપ થઈ ગયા છે ને ? ”

માણેકચંદ આ સાંભળીને બહાવદીનખાનના મોઢા તરફ જોઈ પછી ધીમે ધીમે બોલ્યો—“ તે વાતની મતલબ શું છે ? ”

બહાં—“ આપને તો એ વાત માલુમ છે ને ? ”

માણેકચંદ—“ આપ તેના સંબંધી શું જાણો છો ? ”

બહાં—“ બહુજ વાતો જાણવામાં આવી છે તેને શોધવાનો ભાર મારા શીર છે. ”

માણેકચંદ—“ મેં સાંભળ્યું છે કે, આપેજ રામરાય શેઠનો જીવ બચાવ્યો છે અને તેથી માલુમ પડે છે કે તેણેજ પોતાના ભાઈની શોધ કરવાનું કામ આપને સોંપ્યું હશે. ? ”

બહાં—“ હા, એમજ વાત છે. ”

માણેકચંદ—“ તો આપે ક્યાં સુધી પતો મેળવ્યો. ”

બહાં—“ સાંભળો, મેં જે કાંઈ પતો મેળવ્યો છે. તેને લીધે આપની પાસે આવ્યો છું. ”

“ મારી પાસે ” કહીને માણિક્યંદ શેઠે બહાવદીનખાનના મોઢા તરફ જોયું, બહાવદીનખાન ધીરે ધીરે બોલ્યો—“ આપે તેમને ઘણી મોટી રકમ કરજે ધીરી છે એ વાત બરોબર છે ને ? ”

માણિક્યં—“ જ્યારે તમે જાણી ચૂક્યા છો તો પછી પૂછો છો શા માટે ? ”

બહાં—“ હાથ એટલું તો હું જાણી ચુક્યો છું કે એ કામમાં શંકરપ્રસાદ આપની અને તેની વચ્ચે દલાલ છે. ”

માણિક્યં—“ હાં એ વાત પણ ઠીક છે. ”

બહાં—“ કૃષ્ણરાયના જેવ થવાથી આપને કાંઈ હરકત નથી ને ? ”

માણિક્યં—“ નહિ, મને કાંઈ હરકત નથી. તેની જગીર મેં માંડી લઈને નાણા ધીર્યાં છે. ”

બહાં—“ વાર તેણે આપની પાસેથી કેટલા રૂપિયા લીધા છે ? ”

માણિક્યં—“ મને માલુમ નથી. આપને એ બધું મને પૂછવાનો શો અધિકાર છે ? ”

બહાં—“ આપની મરજી, બતાવો યા ન બતાવો. મને જે કાંઈ માલુમ પડ્યું છે તે આપને કહું છું અને સમજું છું કે, તે બધું સાંભળી લીધા પછી આપને તે બતાવવામાં કાંઈ હરકત નહીં જણાય. ”

માણિક્યંદ શેઠે તેનો કાંઈ જવાબ નહિ આપ્યો. બહાવદીનખાન કહેવા લાગ્યો. “ મેં સાંભળ્યું છે કે, કૃષ્ણરાય બદમાસોના હાથમાં રમકડું બન્યો છે, તેના બધા રૂપિયા બદમાસો ઉઠાવી ગયા છે. તેઓએ ચક્ર રચીને આપનું દેવું કરાવ્યું છે. હું સમજું છું કે, કૃષ્ણરાયે પોતાના જાતિ બચ માટે આપની પાસેથી એક પાંચ પણ લીધી નથી. ”

માણે—“ તે હું કેવી રીતે...”

બહાં—“કિમ નહિ, અકલ્લ તો બધાની સાથે છે. આપ અટકળ કરી શકો છો. ખેર, તે બદમાસોનો અડો ઝરના પહાડમાં હતો. પોલીસને તેની ખબર મળવાથી તપાસ કરી છે, તે તો આપે જરૂર સાંભળ્યું હશે.”

માણે—“ હાજી કાંઈક કાંઈક સાંભળ્યું છે.”

બહાં—“ તો આપ જાણો કે, તે કુશુરાય પણ તેમાંજ છે ?”

માં—“ તે હું કેવી રીતે જાણી શકું ?”

બહાં—“ અટકળથી બધું જાણી શકાય. આપે એવા અગામને કૃપિયા ઉધાર આપ્યા છે તેથી કોઈ કોઈને એવો સંદેહ થઈ જાય છે કે, આપ પણ આ ટોળીમાં હશે.”

માણે—“ કાણ હું ” એમ કહીને બહાવડીનખાન તરફ ધુરકવા લાગ્યો.

બહાવડીનખાન તેના ઉપર ખાલ નહિ કરતાં બોલ્યો—“ શું એ લોકો એ રી અને ડગાઈ નથી કરતા ? એક સ્ત્રીનું તે લોકોએ ખૂન કર્યું છે, તે સિવાય પણ બીજા કેટલાએ ખૂન કરીયા છે તે સારું ન કહેવાય.”

માણે—“ તો આપ એ ખંચી વાત મને શા માટે કહેા છો ?”

બહાં—“ આપની બલાઈને લીધે કહું છું.”

માણે—“ મારી બલાઈ શું છે ! આપની વાત મારી સમજમાં આવતી નથી.”

બહાં—“ તો હું સમજવી દઉં છું. આપ એ બદમાસોની ટોળીમાં નહિ—”

માણેકચંદ વાત રોકીને બોલ્યો,—“ સાંભળો ! એવી વાત જીભ ઉપર લાવો, નહિ હું એ બધું સાંભળવા નાગતો નથી. આપ અત્યાચારેજ આહીંથી વિદાય થઇ શકો છો. ”

બહાં—“ સાંભળો શેઠજી, આપ ગમરાઓ નહિ, હું આપનો મિત્ર બનીને આવ્યો છું. આપ બદમાસોની ટોળીમાં નથી. તેની સાખીતી આપની કઠણ થઇ પડશે. તેથી કહું છું કે, ઉતાવળા થાઓ નહિ, આપની પાસે રૂપિયા છે. રૂપિયાના જોરે આપ કુટી જશો તથાપિ રૂપિયા પણ બહુજ ખર્ચાઇ જશે. ”

માણેક—“ આપ શું ઇચ્છો છો ? ”

બહાં—“ હું કાંઇ ઇચ્છતો નથી. મતલબ એ છે કે, આપ બધી વાતનો ખુલાસો કરી દ્યો. નહિતર પછીથી હું આપને બચાવી શકીશ નહિ. ”

માણેકચંદ કેટલોક વખત ચુપ રહીને બોલ્યો—“ તો શું આપ મને હરાવવા આવ્યા છો ? ”

બહાં—“ એમ સમજવું એ આપની ભુલ છે. જે હીતની વાત સાંભળશો નહિ તો પછી મારો કાંઇ ઉપાય નથી આપના નામ ઉપર વારંટ નીકળશે એ ખુબ યાદ રાખો. ” એટલું કહીને બહાવદીનખાન હત્યો. માણેકચંદ શેઠનો ચહેરો પીળો પડી ગયો હતો તેણે ઝટ હાથ પકડીને બહાવદીનખાનને ખેસાડ્યો, બહાવદીનખાન મશ્કરી કરીને બોલ્યો, “ હું તો પહેલાથીજ કહી ચુક્યો છું કે, બધું સાંભળવા પછી આપનો વિચાર બદલાઇ જશે. ”

માણેક—સાંભળો ખાન સાહેબ ! આપ મારા મિત્ર છો. બતાવો કે, શું આ મામલાના લીધે ખરેખર મારે આશ્વત્થમાં પડવું પડશે ? ”

બહાં—“સાંભળો, જે ખરી વાત છે, તે આપનાથી નહિ છુપાવું, આમાં આપના ઉપર આશત આવી શકે છે, આપે કૃષ્ણરાયને શંકર પ્રસાદની વાત ઉપર આટલા બધા રૂપિયા આપ્યા છે તેમાંથી કૃષ્ણરાયના હાથમાં એક પૈસો પણ આવ્યો નથી. શંકરપ્રસાદ એ બદમાસોની ટાળીનો એક માણસ છે. તમારે સામીત કરવું ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડશે કે, તમે એ બદમાસોની ટાળીમાં નથી. પોલીસ આપને પકડીને ઘણા પંજવી શકે તેમ છે. તે તો આપ જાણો છો કે, પોલીસવાળા પૈસાદાર આદમીઓને પંજમાં લેવાને માટે હંમેશાં તૈયાર થઈ રહ્યા હોય છે.”

માણેકલાલ એટલું સાંભળતાની સાથે ચુપ થઈ ગયો. મોઢામાંથી જ્ઞાત નીકળી નહિ, બહાવદીનખાને પણ તેને વિચાર કરવાનો વખત દીધો. તે કુચ્છારડાની વળીઓ ગણવા લાગ્યા. કેટલાક વખત પછી તે બોલ્યો—“આપનું કહેવું ઘણું સાઈ છે. હું આપની સલાહ લઉં છું કે, તેમાં મારે શું કરવું જોઈએ ?”

બહાં—“પહેલાં હું જે પૂછું તેનો ખરો જવાબ આપો.”

માણે—“આપ શું પૂછવા માગો છો ?”

બહાં—“પહેલી તો એ વાત કે, આપ તે શંકરપ્રસાદને કેટલા મહીનાથી ચાહો છો ?”

માણે—“વીત વરસથી.”

બહાં—“તેનું મકાન કયાં છે ?”

માણે—“તે તો માલુમ નથી, કોઈ કોઈ વખત આહીં આવ્યા કરે છે.”

બહાં—“તેનું કાંઈ ઠેકાણું જાણો છો ?”

માણે—“એક કાગળ ઉપર તે પોતાનું ઠેકાણું લખીને એક

વખત આપી ગયો હતો. અને કહેતો હતો કે, જ્યારે કોઈ વખત જરૂર પડે ત્યારે તે ઠેકાણે લખવું. અત્યાર સુધી કાંઈ કામ નહિ પડવાથી તે કાગળ જોયો નથી મારી પેટીમાં પડ્યો છે.”

બહાનું—“તે કાગળ મને દેખાડો.”

માણેકચંદ શેઠે એક નોકરને યુમ પાડી: તેની પાસે પેટી મંગાવી. કેટલાક કાગળો દંઢોળ્યા પછી તે કાગળ મળ્યો. કાગળ બહાવદીન-ખાનના હાથમાં આપીને તે બોલ્યો. “જુઓ આ તે કાગળ છે.”

બહાવદીનખાને તે લઈને બહુ કાળજીપૂર્વક પોતાની નોટપુકમાં રાખ્યો અને શેઠને કહ્યું:—“બસ, મારું કામ પુરૂ થયું; હું તે માટે આવ્યો હતો.” તેટલું કહીને બહાવદીનખાન ઉડીને ઉભો થયો. માણેકચંદ શેઠે અભરામણથી કહ્યું. “તો આપ એ લોકોને પકડાવી દેશો?”

બહાનું—“હાજી.”

માણેકચંદ—“મારા ઉપર તો કાંઈ આક્રમ આવશે નહિને?”

બહાનું—“આપને બહુ જ થોડો ધક્કો લાગે છે, જ્યાં સુધી મારું ચાલશે ત્યાં સુધી તો હું આપને ઉની આંચ પણ નહિ આવવદ દઉં. તો પણ એટલું મારુમ પડે છે કે, કૃષ્ણરાયને આપે જે રૂપિયા આપ્યા છે તે મારી બાહોશીના બદલામાં મુકી દેવા પડશે.”

માણેકચંદ—“એમ કેમ? મારા રૂપિયા કાંઈ જાય?”

બહાનું—“આપ બદમાસોના ટોળામાં છો તેવું સાબીત થાય તો ફાંસીથી બચી જાઓ પણ જીંદગીભર ફાળે પાણીએ ગયા સીવાય રહેો નહિ. તો પછી કૃષ્ણરાયને જે રૂપિયા આપે આપ્યા છે તે છોડી દેવા શું સારા નથી? તેતો આપ જાણો છો કે, તેના હાથ એક પૈસો પણ આવ્યો નથી.” એટલું કહીને બહાવદીનખાન ત્યાંથી ચાલતો થયો.

તેની વાત સાંભળતાની સાથે માણેકલાલ શેઠનું લોડી પાણી થઇ ગયું હતું. તે કાંઇ પણ કહી શક્યો નહિ ફક્ત દીગમૂઠ થઇને બેસી રહ્યો. બહાવદીનખાન ત્યાંથી પોતાના ઘેર પહોંચીને જેતપુર જવા ફીકરમાં પડ્યો. અને તેજ રાતની ગાડીમાં જેતપુર ઉપડી ગયો તેને શંકર પ્રસાદનું જેતપુરનું ઠેકાણું યાદ હતું, તે સમજ્યો હતો કે, ઝરનો અડો તોડીને જેતપુર બધા બદમાસો નાશી ગયા હશે. તેવા અંડાળોને મોટા શહેરોમાંજ સંતાઈ રહેવાનાં ઠેકાણાં મળે છે.

તેને નાગર વાસનું ઠેકાણું મળ્યું હતું. તે કારણે જેતપુરના સ્ટેશને કિતરીને પગ ચાલતો રસ્તે થયો. દીગમૂઠ છોડીને રાજમહાલયના ચોકમાં થઇને આગળ ચાલ્યો કે કોઇએ તેનું દપડું ખેંચ્યું. તેણે પાછા ફરીને જોયું તો સંન્યાસીની સાવિત્રી છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

બદમાસોનો લાગેલો પતો.

બહાવદીનખાન સાવિત્રીને જેતપુરના રાજમાર્ગ ઉપર જોઇને બોલી ઉઠ્યો. “અરે ! તમે અહીં ક્યાંથી ?”

“આવો, આવો, હું બંધી હકીકત કહું છું.” એમ કહીને સાવિત્રી આગળ ચાલી અને બહાવદીનખાન તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો. નાગરવાસના એક મકાનની અંદર જઇને સાવિત્રીએ બહાવદીનખાનને પણ અંદર આવવાનો ઇસારો કર્યો. બહાવદીનખાન તેની પાછળ પાછળ અંદર ગયો. દાદરા ઉપર ચઢીને સાવિત્રી બીજા માળ ઉપર પહોંચી. તે

મકાન બહુ લાંબુ પહોળું હતું અને ત્યાં એ ઝોરડા હતા. ત્યાં એક સન્યાસી બેઠા બેઠા પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા. સાવિત્રી ત્યાં જઈને બોલી—“સ્વામીજી ! આ ગ્રંથસ્થ ડીટકટીવ બહાવદીનખાન છે. બાદર નદીમાં સ્નાન કરીને હું પાછી આવતી હતી ત્યારે રાજ્યમહાલય પાસે રાજ માર્ગ ઉપર મને તે મળ્યા. હું તેમને આહીં બોલાવી લાવી છું.”

સન્યાસી—“ આવો આવો બાઈ ! આપની હકીકત તો મેં બધી સાંભળી છે. ” બહાવદીનખાન સન્યાસીજીને પ્રણામ કરીને બેઠો. સન્યાસી મહારાજ બોલ્યા. “ આપની વાત હું સાંભળી ચૂક્યો છું. રામરાય સાહેબનો જીવ આપે બદમાસોના હાથથી બચાવ્યો છે, તે પણ મેં સાંભળ્યું છે, પોલીસ હવે સંતાપશે એવો વિચાર કરીને સાવિત્રી પહોડવાળી પર્ણિકુટીમાં ગઈ નહિ. માઈ આહીંતું રહેડાણ તેને યાદ હતું. તેથી આહીં ચાલી આવી. ”

બહાં—“ હું પણ તેમના તેવી રીતના અલોપ થવાથી બારે તાજુબ થયો હતો. ”

સં—“ પહેલા એ બતાવો કે, આહીં શું કામે આવ્યા છો ?

બહાં—“ મહારાજશ્રી હું આપની પાસે ખરી વાત છુપાવીશ નહિ, આપે સાંભળ્યું હશે કે, રામરાય સાહેબના બાઈ કૃષ્ણરાય ગેમ થઈ ગયા છે. તેનો પતો મેળવવાનો રામરાય સાહેબે મારા ઉપર ભાર નાખ્યો છે. ”

સં—“ તો શું કાંઈ પતો મેળવ્યો છે ? ”

બહાં—“ હવે તો એટલો પતો મળ્યો છે કે, તે બદમાસોના હાથ સપડાયો છે. તે બધાઓએ મળીને કૃષ્ણરાયની પાસે ખૂબ ખર્ચ કરાવ્યો છે. રામરાય અને કૃષ્ણરાયના બધા રૂપિયા તેઓ હજમ કરી જવા માગે છે. તેનો મુકામ ઝરના હુંગરામાં હતો. તે લોકોએ એક

ઓનું ખૂન કીધું અને લાશ રેલ્વે લાઇન ઉપર રાખી ગયા, તેઓને તે વખતે સાવિત્રીએ જોયા હતા. ”

સ૦—“ ખીજું કાંઈ ? ”

બહા૦—“ પોલીસે તે અડો તોડી ફાડા નાંખ્યો અને જે કાંઈ ત્યાંથી મળ્યું તે બધું લઈ ગયા. ”

સ૦—“ કૃષ્ણરાયની કાંઈ ખબર મળી. ”

બહા૦—“ ના તેનો પતો તો મળ્યો નથી. પણ તે ટોળી માંહેના એક માણસનો પતો મળ્યો છે. ? ”

સ૦—“ તે કોણ છે ? ”

બહા૦—“ તેનું નામ શંકરપ્રસાદ છે. તેની બોળમાં હું આડીં આવ્યો છું. ”

સ૦—“ સાવિત્રી તો આપને ચીડી લખવાની હ..... ”

બહાવદીનખાન વચમાંજ બોલી ઉઠ્યો—“ શું આપને કાંઈ ખબર મળ્યા છે ? ”

સ૦—“ હા, જે દિવસે આ જેતપુર આવતી રહી, તે દિવસે તે ગાડીમાં કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રી પણ આવ્યા હતા. તે લોકોએ તો આને નહિ જોઈ પણ આમણે તેમને જોયા. બોમ્બુ રેલ્વેથી ઉતર્યા પછી તેની પાછળ પાછળ છુપાઈને જોઈ આવી કે, ક્યાં જાય છે ? તે લોકો પાસેના એક મકાનમાં રહે છે. ”

બહાવદીનખાને નોટ યુકમાંથી તે ઠેકાણું કાઢીને બતાવ્યું અને પૂછું કે, “ આ ઠેકાણે તે લોક રહ્યાં છે ? ”

સ૦—“ હાજી તે ઠેકાણે છે. ”

બહા૦—“ ત્યાં શંકરપ્રસાદ રહે છે ? ”

સ૦—“ નહિ તે લોક ત્યાં નથી. ફક્ત કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રી

છે. પણ તે નંજર કેદ છે.”

બહાં—“ કેમ ? ”

સં—“ તે લોકોએ પાંચ સાત દરવાનોનો પહેરો રાખ્યો છે, કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રીને બહાર નીકળવા દેતા નથી. બહારના માણસોને પણ ત્યાં જવા દેતા નથી, ચીઠી પત્રી પણ તેઓ ત્યાં આગળ લે દે. આમણે કેટલાક વખત પોતાની બહેનને મળવાનું ઇચ્છ્યું પણ તે લોકોએ જવા નહિ દીધી. હું પણ કૃષ્ણરાયને મળવા ગયો હતો પણ તે લોકોએ મને જવા દીધો નહિ.”

બહાં—“ સાવિત્રી બાઈની મુલાકાત થવાથી માફ તો થઈ કામ થઈ ગયું. નહિ તો તે લોકોને શોધવાને માટે મારે બહુજ હેરાન થવું પડતું હશે દુઃખ એ વાતનું રહ્યું કે, દુષ્ટોને દંડ આપી શકીશ નહિ.”

સં—“ કેમ ! તેને છોડી મુકશો ? તો તે આપ લોકોનું સત્યાનાથ દાદી નાંખશે.”

બહાં—“ હું સમજી છું, કે તે લોકોને પકડવા મુશ્કેલ નથી. તે લોક કોઈ નવા માણસોને દરવાન નહિ રાખવાના. પોતે જ દરવાન બનીને બેસી હોવા જોઈએ.”

સં—“ ત્યારે તો પોલીસમાં પકડાવી દેવાથી ઠીક થાશે.”

બહાં—“ ઠીક તો થાય, આજેજ તેને કેદ કરી શકીએ, પણ કેદ કરે તો તેનો કેસ ચાલે અને કેસ ચાલે તો આહું વેતરાઈ જાય. કોઈ પણ રીતે હોય પણ કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રી તેમાં સામેલ છે તેમ હરે ત્યારે પોલીસ તેને છોડવાવાળી નહિ. કોર્ટમાં તેને પણ શિક્ષા થાય. ત્યારે હું બંનેને બચાવી શકું નહિ.”

સં—“ હાં, તે તો ઠીક છે. ગમે તેમ અને પણ કૃષ્ણરાય

અને સાવિત્રીને બચાવવા જોઈએ.”

બહાવદીનખાનને તે દિવસે સન્યાસી મહારાજના મહેમાન થાવું પડ્યું અને તેજ દિવસે રામરાયને જેતપુર આવવાનો તાર દીધો. બાળે દિવસે રામરાય જેતપુર આવી પહોંચ્યો. ખજર પડશે તો તે લોકો નાશી જશે તેવો ભય હતો તે માટે બહાવદીનખાન રાત્ર દિવસ તે મકાન ઉપર પહેરો ભરતો હતો.

જેતપુરનો એક પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર વીરસિંહજી બહાવદીનખાનને મીત્ર હતો, તેને બધી વાત કહીને મદદ આપવાનું કહ્યું. તે વખતે તે બોલ્યો—“બદમાસોનું ટાળું એવી રીતે કેદ કરવાનો મોકો કોણ છોડી શકે ? ”

બહા—“તો બિચારો કૃષ્ણરાય જેલમાં જાય છે.”

વીર—“એ વાત દીક છે, પણ મારો ચાન્સ ખુલી જાય છે.”

બહા—“આ વખતે જવા દો, તેના ઉપર નજર તો રહેશે, એ જાનવરો જશે ક્યાં ? ”

બ્યારે રામરાય જેતપુર પહોંચ્યો ત્યારે બહાવદીનખાન વીરસિંહજી સાથે તેની મુલાકાત કરાવી, બધી સલાહ દીક થઈ ગઈ. પોલીસમાં ખજર નહિ હોવા છતાં પણ વીરસિંહજીએ ધણી સિપાઈઓનો બંદોબસ્ત કર્યો. રૂપિયાથી શું નથી થતું, ભાઈનો જીવ બચાવવાના માટે રામરાય પાણીની પેઠે રૂપિયા ઉઠાવતો હતો.

કૃષ્ણરાયને જે મકાનમાં કેદ કરવામાં આવ્યો હતો તે મકાન સાધારણ માટીનું નહિ તેમ સાધારણ પથ્થરનું નહિ, પણ મજબૂત કાળમીંઠ પથ્થરનું બાંધેલું હતું. તે મકાન એક બે ઓરડાવાળું કે એકાદ દરવાજાવાળું નહિ, પણ પુષ્કળ ઓરડા ઓરડીથી ભરપૂર અને જુદા જુદા દરવાજા અને ગુપ્ત બારીઓવાળું હતું તે મકાન સાદુ

સીધું અને સર્વને સમજ તેવું નહિ પણ બહુનું મુંઝવણવાળું અને પુષ્કળ ભેદ ભરેલો બરેલું હતું. તે મકાન અનાજ કે માલ થાલ સંગ્રહવાને માટે ખાલી કોઠારીઆ જેવું નહિ પણ મકાનમાં પેદા પછી બહાર નીકળવાને મુશ્કેલી થઈ પડે તેવું લુલ્લુલુલુ વણીવાળું હતું. જોત જોતામાં માણસો અલોપ થઈ જાય, જોત જોતામાં માણસો મરણના મુખમાં હોમાઈ જાય, અને જોતજોતામાં માણસનો રંગ બદલાઈ જાય તેવી યુક્તિથી રચાયેલું હતું. તે મકાન ખાલી પાણીના કુવા કે ઠાંકવાળું નહિ હતું. પણ માણસને પિશાચી રીતે મારી નાંખાને અદ્રશ્ય કરી દેવાને માટે પાતાળ કુવાઓ, ગુપ્ત ભોંયરાઓ અને બીજાઓ અવાજ ન સાંભળી શકે તેવા મજબુત હંડા અને ભોંયમાં ઝોરડાઓવાળું હતું. તે મકાન એકલા પ્રકાશવાળા ઝોરડાથીજ ભરપૂર નહોતું પણ અંધારા ઝોરડાઓ પણ તેમાં પુષ્કળ હતા. ખાલી તુટી જાય તેવા કમાડોવાળાજ ઝોરડા નહોતા પણ કેદખાનાને બાંધુ ઉપર મૂકી દે તેવા લોઢાના મજબુત સળીઆવાળા બારી બારણા અને લોઢાના પતરાથી મઢેલા મજબુત કમાડવાળા ઝોરડા હતા. અને એકંદર રીતે જો કોઈ બારીકાઈથી તપાસે તો તે એક ભયંકર ‘યમયાતના’ યાને યમપુરી જેવું મકાન હતું. અગર તો પિશાચખાનું હતું. પરંતુ જો ઉપર ચોટીયા દ્રષ્ટિથી જોઈએ અગર તો માંહેલો ભેદ જાણ્યા સિવાય મકાન તરફ યાને અંદર જોઈએ તો તે એક સુંદર રાજ્ય મહાલય જેવું હતું, રંગરોગાનથી રંગેલું બપકાદાર મકાન હતું. જાણે કે તે કોઈ બાદશાહનો મહેલ હોયતી ! મકાનના દરવાજા ઉપર એવો દેખાવ રાખ્યો હતો કે, કેમ જાણે તે કોઈ ભાવિક ભક્ત શ્રીમંત ગ્રહસ્થનું મકાન હોય અને ત્યાં હંમેશા કથાવારતા થતી હોય. દરવાજા ઉપર કોઈ જાતનો દેખીતો પહેરો નહિ હોવાથી કોઈ માણસને

શકે લઈ જવાનું કારણ ન મળે તેવી યોજના ઘડાઈ હતી.

મકાનનોજ એવો ડાળદમામ હતો કે કોઈપણ બકારનો માણસ તેમાં તે મકાનના ઘણીની પરવાનગી મેળવ્યા સિવાય પગ ન મૂકે. આમ સર્વ રીતે પ્રાપ્તિયુક્ત બેઠેથી તે મકાન ભરપૂર બર્થ હતું. જેતપુરના કોઈ પણ માણસને આ મકાનના માટે વહેમ નહોતો. તેના માલીકને કોઈ પણ ખરાબ માણસના નામથી ઝોળખતા નહોતા. કોઈ પણ માણસને આ મકાનના માલીકના ધંધાના સંબંધમાં માહિતી નહોતી. બધા એમજ માનતાં હતા કે, તે કોઈ શ્રીમંત ગ્રંથસ્થ છે, બાપની અખુટ દોલતથી તે પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે અને ગાડી ઘોડા દોડાવે છે. તથાપિ કોઈએ પણ ગુપ્તમેદ જાણ્યો નહોતો.

આ મકાનની આગુબાગુ બીજે દિવસે બાર વાગ્યે સિપાઈઓથી ફરતો ઘેરો ધાલવામાં આવ્યો. તે પછી ત્રણે જણ પોતપોતાના કપડામાં તૈયાર થઈને એક એક પીસ્તોલ છુપાવીને તે મકાનમાં ચાલ્યા. બયાનક ખુનીઓ સાથે રાતની મુલાકાત લેવી ઠીક નહિ જણાયાથી દિવસની ચઠાઈ લઈ જવામાં આવી હતી. રસ્તામાં લોદોની ભારે ભીડ હતી. ત્રણે જણા એ મકાનના બારણા પાસે જઈને જુએ છે તો બારણા ઉઘાડા છે. લોક સંદેહ ન કરે તે વિચારથી દિવસના તે લોકો દરવાજા ઉઘાડા રાખતા હતા. દરવાજા પાસે કેટલાક માણસો મગીને રામાયણ વાંચતા હતા.

બહાવદીનખાન ઝટ તેમાં જઈ પહોંચ્યો અને ગંભીર સાદથી બોલ્યો—“ શંકરપ્રસાદ ! ”

એક આદમી ઉઠીને ઉભો થયો બધા માણસો અશ્ચર્ય પામીને બહાવદીનખાનના તરફ જોવા લાગ્યા. બહાવદીનખાન પીસ્તોલની નાલ તે તરફ કરીને બોલ્યો—“ ખબરદાર ! હલશો નહી, જે ઉદશે

તે જીવ સાટે જશે. પહેરાવાળાએ મહાન ઘેરી લીધું છે, અને મારી સાથે ઇન્સ્પેક્ટર પણ છે. ”

રામરાય અને વીરસિંહજી પણ દરવાજા ઉપર જઈને ઉભા રહ્યા. રામાયણ સાંભળનારા અને વાંચનારાઓએ જોયું કે તેના હાથમાં પણ પીસ્તોલ છે, આવો અચાનક બનાવ બની ગયો તે તેને સ્વ. પનામાં પણ ખ્યાલ નહોતો. બીજાકુલ ખચર નહોતી બધા મેલ સામે દિશેલું જોઈને અવાચક રહ્યા. કોઈના મોઢામાંથી વાત નીકળી નહ.

બહાન—“ સાંભળો, કૃષ્ણરાયના માટે આ વખતે અમે તમને છોડીએ છીએ પણ તમારા લોકો ઉપર નજર રહેશે. સાંભળો શંકર-પ્રસાદ ! ફરીને ટોળો ફરી અગર બદમાશી ફરી તો બીજી વખત નહિ બચે. ”

કોઈએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ ! બહાવદીનખાન ફરીને ગર્જના કરી બોલ્યો—“ શંકરપ્રસાદ ! ” શંકરપ્રસાદ કોણ હતો તે ઓળખતો નહિ હતો પણ બહાવદીનખાનની લાકડી ઠીક નીશાને લાગી ગઈ. શંકરપ્રસાદ તેની સામે આવ્યો તેને કહ્યું—“ બસ ચાલ્યા જાઓ આહીંથી બીજું કંઈ કામ નથી. હવે મોઢું દેખાડી ગુરસો ઉપજવો નહિ. ” એટલું સાંભળતાની સાથે શંકરપ્રસાદ બહાર જઈ ગેમ થયો. પાંચ મિનિટ મુંઘી બહાવદીનખાન ચૂપ રહ્યો. પાછો બોલ્યો—“ વીહુખા ! ” તુરતજ વીહુખા સામે આવ્યો. બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ બસ જાઓ, પાસે આવવાનું કંઈ કામ નથી. ” તે પણ તુરતજ બહાર જઈને નાડો. હવે બહાવદીનખાને એક બીજાને ઇસારો કીધો. તે પણ પેલાઓની પેઠે નાશી ગયો. બસ એવી રીતે એક પછી એક બહાવદીનખાને બધાને ત્યાંથી વિદાય કર્યા.

બહાવદીનખાન હસીને બોલ્યો—“ પાપી હંમેશા કાયર હોય છે. હવે તેની ટોળી ટુટી ગઈ, હવે જલદીથી તે લોકો એકઠા થવાની હીંમત નહિ કરે. તેમણે આપણે એક એક કરીને વીખેરી નાંખ્યા છે, તેઓમાંના સર્વ જુદી જુદી દિશાએ નાદા હશે અને તેથી હવે એકઠા થઈ શકવા મુશ્કેલ છે, વળી જે નાસવું પડ્યું છે તે ઘણીજ દુર્લભ સ્થિતિમાં નાસવું પડ્યું છે. શકત પહેરેલા ત્રણ કપડા બેરજ તેઓ નાદા છે. નથી પાસે સાધન સામગ્રી નથી, પાસે હથી-યાર કે નથી પાસે નાણું અને તેથી હવે તેની ટોળી જલદીથી બંધાવી મુશ્કેલ છે. વળી તેમાંના કેટલાક તો પહેરેલા પોતીઆ બેરજ હતા. કેટલાક ઉઘાડે માથે હતા એવી સ્થિતિમાં તેમને નાસવું પડ્યું છે કે, જે ઘણી નિરાધાર સ્થિતિ બતાવે છે. બરોબર થયું છે. પાપીઓ શિક્ષાને પાત્ર હતા. તથાપિ આ પ્રસંગે તેથી વધુ શિક્ષા આપી શકાય તેવી આપણી સ્થિતિ નહોતી. ખેર, દુષ્ટો ભણે નાશી ગયા, ભણે છુટી ગયા, તથાપિ કૃષ્ણુરાય અને સાવિત્રી તો સુખ રૂપ આપણે હાથ આવી જશે. દુષ્ટોને પકડવાને માટે હજુ ક્યાં વખત વીતી ગયો છે. તેમને હવે પછી ધીમે ધીમે એક એક વીણી ચુંટીને પકડી પાડીશું. ખેર, મારી બીજી તપાસમાં હું સુદૃઢ નીવડ્યો છું. મારી પહેલી શ્રેણ તમેને (રામરાયને) નિર્દોષ ઠરાવી છોડાવવાની હતી અને બીજી શ્રેણ કૃષ્ણુરાયને શોધી કાઢી બદમાસોના અફામાંથી નિર્વિઘ્ને મુક્ત કરવાની હતી અને ખુનના ગુન્હામાંથી બચવાની હતી. તે પણ આજે પાર પડી. વીરસિંહજી! તમેએજે મને મદદ નહિ કીધી હોત તો હું આ કાર્યમાં ફળીભુત કેટલે અંશે થાત તે કહી શકતો નથી. હું તમારો આભારી છું. તમેએ પણ જાતિ ભોગ આપીને આજે મીત્રના કામમાં ભારે મદદ કીધી છે.”

વીરસિંહજી—“ ઘણું ખુશી થવા જેવું થયું છે, આપણે આપણા કાર્યમાં ફાવી શક્યા છીએ. તમે ભલે મારા વખાણ કરો, પણ તે તમારી ભક્તમનસાધ છે. તમે મારી પ્રશંસા કરો છો, તો તે હું માથે ચઢાવી લઉં છું, પણ ખરી રીતે તો તે બધો તમારાજ પ્રતાપનો પ્રભાવ છે. જો એ મારી કુશળતાનું પરિણામ હોત તો હું આ શહેરમાં દસ વરસથી ઇન્સ્પેક્ટર છું. મેં કેમ તે બદમાસોને શોધી કાઢી શિક્ષાએ પહોંચાડ્યા નહિ માટે માફ કરો સાહેબ ! મારા ખાલી વખાણ કરો નહિ. ”

રામરાય—“ હું ઘણો ખુશી થાઉં છું વીરસિંહજી ! તમારો ઉપકાર કાંઈ થોડો નથી. તમેજો તમારો ચાન્સ ગુમાવીને અમોને મદદ કીધી છે. હું તમારો હંમેશા એકશાનમંદ રહીશ. બહાવદીનખાને તમારા જે વખાણ કીધા છે તે કાંઈ ખાલી વખાણ નથી પણ તે વાજખીજ છે. ”

વીરસિંહજી ખંતેનો ઉપકાર માન્યો. તે પછી ત્રણે જણાએ તે મકાનની અંદર પ્રવેશ કીધો. કેટલાક ઓરડા ઓરડીઓ તપાસ્યા, પણ કૃષ્ણરાયનો ક્યાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. એવડા મોટા મકાનમાંથી ક્યાંઈથી અત્રાજ સુધ્ધા આવતો નહોતો. આખું મકાન ઢંઢોળી વળ્યા તથાપિ કૃષ્ણરાયનો જ્યારે કાંઈ પતો નહિ મળ્યો, ત્યારે રામરાય નિરાશ થઈને બોલ્યો—“ અહો ! ભાગ્ય તો જુઓ ! જે કૃષ્ણરાયને માટે હું તલખું છું, જે કૃષ્ણરાયને માટે હું પાણીની પેડે રૂપિયા વાપરું છું, જે કૃષ્ણરાયને માટે જનતા જોખમો ખેડાવું છું, તે કૃષ્ણરાય આટલા પ્રયાસ પછી અને આ મકાનમાં છે તેવી ખાત્રી મેળવ્યા પછી પણ ના મળે ! એ કેરી ગજગની વાત છે. શું કૃષ્ણરાય

આ મકાનમાં નહિ હશે ? શું સાવિત્રીની સમજણ ખોટી હશે ? નહિ, નહિ, એમ બની શકતું નથી, ત્યારે કૃષ્ણરાય શા માટે ખોલતો નથી. શું તેને કંઈ શરમ લાગતી હશે ? શું તે મને મોઢું બતાવવા માગતો નહિ હોય ? શું કારણ હોઈ શકે ? વીરસિંહજી, બહાવદીન-ખાનજી ! તમે શું અભિપ્રાય આપો છો, તમો શું અટકળ બાંધો છો ! હું મુઝાઉ છું, કંઈ માર્ગ બતાવશે ના મારા ધૈર્યનો ભંગ ન થાય તેવો કયો રસ્તો છે.”

બહાવદીનખાન — “રામરાય શેઠ ! ગભરાવાનું કંઈ કારણ નથી. પ્રયત્ન કરો. જ્યારે સાવિત્રીએ એમ કીધું છે કે કૃષ્ણરાય આ મકાનમાં છે તો તે બીજાકુલ જુદું હોઈ શકે નહિ. વળી તે બદમાસોએ જ્યારે આહીં જમાવ્યાને પડાવનાંખ્યા હતા ત્યારે તેઓ કૃષ્ણરાયને ક્યાંઈ બીજે સંતાડે અગર તો રાખે નહિ. માટે આપણે વધુ વખત જોઈશું, વધુ બારીકાથી જોઈશું તો આજ મકાનમાંથી સહેજે પતો લાગી જશે. આ મકાન કાંઈ ખાલી શ્રીમંતોને રહેવાનું મકાન નથી આ મકાન તો બદમાસો અને ખુનીઓનો અડો છે. તો તેમાં કાંઈ ખાલી ઓરડાઓજ હોય નહિ, તેમાં તો જુદાજુદા ભોંયરાઓ, ગુપ્ત માર્ગો, અંધારા અને ગુપ્ત ઓરડાઓ અને આપણે નહિ જોયેલું કે નહિ સાંભળેલું તેવું હશે. હજી તો આપણે ફક્ત ખાલી ઓરડાઓજ તપાસ્યા છે. અને તે પણ તાળા વાસ્યા સિવાયના ખાલી ઓરડાઓજ. હજી આપણે ઘણું તપાસવાનું છે હવે ચાલો વાસેલા ઓરડાઓ તપાસવા ચાલ્યા.

બહાવદીનખાન એક બાજુ ચાલ્યો તેથી વિરૂદ્ધ બાજુ રામરાય અને મધ્ય ભાગે વીરસિંહજી ચાલ્યા.

બહાવદીનખાન ઉતાવળે ચાલીને એક ઓરડા તરફ ધસ મર્યો ચાલ્યો. બારણા પાસે પહોંચીને જ્યાં બારણાને હાથ અડકાડ્યો ત્યાં તો તે બારણું કડાક કરતું તે ખુલી ગયું. બારણું આવી અજાણ્ય ભરી રીતે વગર ધકકો માર્યું ખુલી ગયું જાણીને બહાવદીનખાન હેરાત પામી ગયો અને તે ખુશી થતો થતો એકદમ ઓરડાની અંદર દાખલ થયો. બહાવદીનખાને જાણ્યું કે આ ઓરડામાં કંઈક જાણવા જેવું હશે. અને તેથી તે બહુ ખુશી થતો અંદર ગયો પણ જેવો અંદર પાંચ પગલા ગયો કે તુરતજ કમાડ બંધ થઈ ગયા હવે બહાવદીનખાન અંદર સપડાયો તેને બહાર નીકળવાનો કશો માર્ગ સૂઝ્યો નહિ તેણે કમાડ ખોલવાને ધણે પ્રયત્ન કર્યો પણ તે નિષ્ફળ નીવડ્યો. આ બધો બનાવ મધ્ય ભાગે ચાલતા વીરસિંહ જીએ જોયો. તેણે જોયું કે બહાવદીનખાન બારણા પાસે ગયો કે તુરતજ બારણા ખુલી ગયા અને અંદર ગયા પછી તુરતજ બંધ થયાં હવે તે તેને તે મકાનમાંથી બહાર કાઢવાની ખટપટમાં પડ્યો તેને ભારે ચિન્તા થઈ પડી, કૃષ્ણરાયને શોધતાં બહાવદીનખાન ગુમાવ્યો. તે બારણાની પાસે આવીને બારણું ખેંસવવા માટે જોર કરવા લાગ્યો ધાણું જોર કરવા છતાં પણ બારણું ખરયું નહિ છેવટે નિરાશ થયો પણ હવે તેમ નિરાશ થવું પરવડી શકે તેમ નહોતું. હવે તે જીવના જોખમે પણ તે બારણું ઉઘાડવુંજ જોઈએ. વીરસિંહે ફરી એકવાર બારણું ખેંસવવાનો પ્રયાસ કર્યો અને બહુ જોર અજમાવ્યું તે ધુંટણીઆ ભર થઈને બળ કરતો હતો. જ્યારે ભારે બળ કર્યું ત્યારે કડીંગ કડીંગ અવાજ થવા લાગ્યા વીરસિંહે જાણ્યું કે હવે કદાચ બારણું ખુલી જશે. તથાપિ અજાણ્ય વચ્ચે જોયું તો

તે બારણું ખુલવાની જગાએ-નીરસિંહજી જે જગાએ બેઠો હતો તેજ જગાએ તે એકદમ અલોપ થઇ ગયો. આમ બે જણાને એકાએક એમ થતા જોઇને રામરાય હીંમત હારી ગયો. તે આવડા મોટા ભેદી મક્કાનની અંદર એકથો થઇ રહ્યો. તે હવે ભય પામવા જાગ્યો. તે એક પથુ પગલું આગળ પાછળ ચાલી શક્યો નહિ, જે બારણા પાસે પોતે પહોંચ્યો હતો તેજ બારણા પાસે તે બેસી ગયો. તેને હવે ભય લાગવા માંડ્યો કે, જે હું એક પથુ પગલું આગળ પાછળ જઇશ તો કદાચ સપડાઇ જઇશ તે ત્યાં તેવા વિચારમાંજ મશગુલ થઇ ગયો. હવે આપણે જોઇએ કે બંને ડીટકડીકોનું શું થયું.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ડીટકડીવો સપડાયા.

બહાવદીનખાન જે ઝોરડામાં સપડાયો હતો તે ઝોરડામાં તે કાંઇ ખાલી હાથ પગ જોડીને બેસી રહ્યો નહિ. તેને આવો ભેદી ઝોરડો હાથ આવ્યો તેથી તે ધસોજ ખુશી થયો. તેણે ધાર્યું કે, કાંઇક મુંઝવણ થાશે પણ આ ભેદી ઝોરડાનો ભેદી ભરમ જાણી શકાશે. તે ઝોરડામાં એટલું બધું અંધાઈ હતું કે, પોતાની હથેલી પણ સ્પર્શી નહોતી, જાણે અમાવાસ્તાની ઘોર અંધારી રાત. હવે બહાવદીનખાન તે ઝોરડામાં ધ્રુમવા લાગ્યો. એક વાંભ જે વાંભની પેઠે ભીંત માપતો ચાલ્યો અને આવો ઝોરડો માપીને તે પાછો

બારણા પાસે આવ્યો, પણ તેમાંથી કાંઈ પણ તેના હાથમાં આવ્યું નહિ. નહિ આવ્યું બીજું બારણું હાથમાં કે નહિ આવ્યું બીજું કોઈ પેટી પટારો કે કપાટ હાથમાં. તેણે ફરીથી જમીન માપવી શરૂ કરી, પણ નિષ્ફળ. એમ બે ત્રણ વખત તે ઓરડાની દિવાલ તેણે માપી લીધી પણ કાંઈ હાથ આવ્યું નહિ, બારણાથી પોતે જેટલા ડમલા અંદર આવ્યો ત્યારે બારણું બંધ થયું હતું તેટલા ડગલા તેણે વખતો વખત ચાલી બતાવ્યું પણ તેનું કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ તેથી તે નિરાશ થયો. ક્યાંથી ખુલે તેણે પહેલી વખત જે જગાએ પાંચમું પગલું મૂક્યું હતું તે ઠેકાણું કાંઈ તેને યાદ નહોતું અને તેથી વખતો વખત તેનો પગ થોડે ઘણે દુર જઈ ઉભો રહેતો હતો. વળી તે પાંચમે પગલે કાંઈ બારણું ખુલતું નહોતું પણ બંધ થતું હતું જેથી બહાવદીનખાન ગમરાયો અને એક વધુ વખત બારણું ઉઘાડવાનો ઉપાય અજમાવી જોવા તૈયાર થયો. તેણે બારણા પાસે આવીને કુદમ કુદી કરવા માંડી પણ તેમ કરવાથી તેનું સાઈ પરિણામ આવ્યું નહિ. તે જ્યારે કુદમ કુદી કરતો હતો ત્યારે એક વખત કડીંગ થયું અને બહાવદીનખાન ઓરડામાંથી અલોપ થયો. ઓરડામાંથી તે એકદમ ભોંયમાં પંદર હાથ નીચે ઉતરી પડ્યો. બહાવદીનખાન આ અન્યથા બર્ચું મદાન જોઈને હેરાત પામી ગયો. તેને કાંઈક ખુશાલી ઉપજી અને નવું જાણવાનું મન્યું ખરું, પણ તે સાથે એ ભોજવાળા ભાગમાં અને ગંદકીવાળા ભાગમાં વધુ વખત દેહના બંધારણને હીત કરતા નહિ હોવાથી તે ઝટપટ તેમાંથી નીકળવા મહેનત કરવા લાગ્યો. તેણે તે ભોંયરામાં પણ ચક્રર મારવા શરૂ કર્યા. તેને એમ જણાયું કે, આ ભોંયરું છે અને જો એમજ હોય તો તેને જરૂર કાંઈક દાદર જેવું હશે. કેટલીક મુદતે તેના પગમાં દાદરનો છોડા બટાગ્યો અને તેથી તે પડી

ગયો. કપડા ખંખેરીને ઉભો થયો અને જોયું તો દાદર જેવું જણાયું. તે એ અધારામાં ધીમે ધીમે દાદરના પગથીઆ ચઢવા લાગ્યો, થોડે દુર ગયો એટલે પોતાના માથામાં કંઈક ભટકાયું હોય તેવું જણાયું; તેણે ત્યાં હાથ ફેરવી જોયો તો તે પથરની એક મોટી શીલા હોય તેવું જણાયું. હવે બહાવદીનખાનની ઝુંઝવણનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે તે શીલાને ખસેડવાને ઘણું બળ કીધું પણ તે પથરો જરાપણ ચલ્યો નહિ. હવે શું કરવું? શું પાછા નીચે ઉતરવું? શું આમાંજ રખડીને હુડે મોતે મરવું? શું કરવું અને શું ન કરવું તેના ભારે વિચારમાં—અફસોસમાં બહાવદીનખાન પડી ગયો. તે હવેઃ કંઈક નિરાશ થવા લાગ્યો. પણ વળી હીંમત લાવીને એક વખત નશીમ અજમાવવા લાગ્યો.

અત્યારસુધી તો બહાવદીનખાનને વખતો વખત કડીંગ કડીંગના અવાજ સાથે સપડાવાનો કે છુટવાનો રસ્તો મળતો હતો, પણ આ ઠેકાણે તો કંઈ અવાજજ થતો નહોતો. તે દાદરા ઉપર ઉભો હતો, તેનું માથું પથર સાથે અટકાયલું હતું તે છતાં તે વાંકો વળીને વધુ બેચાર પગથીઆ આગળ વધ્યો અને બરોબર ચોથા પગથીઆ ઉપર પગ મુક્યો કે તુરતજ તે શલ્યા આપોઆપ ડોલવા લાગી અને તેવી રીતે :એકાદ મિનિટ ડોલીને તે એકદમ એક બાજુ ઉથલાઈ પડી.

જે વખતે બહાવદીનખાને ચોથા પગથીઆ ઉપર પગ મુક્યો અને શીલા ડોલવા લાગી ત્યારે બહાવદીનખાનના કાને કંઈક ભયભીત કરનારો અવાજ આવવા લાગ્યો. કાન રડતું હોય તેવું જણાયું. તે તરફ પોતે કાન દબા સાંભળવા લાગ્યો. હજુ તો એકાઃ મિનિટ

તે રહ્યાને પુરી નહિ થઈ હોય ત્યાંનો એકદમ શોલા ઉથલાય પડો અને બહાવદીનખાન બહાર નીકળ્યો. તેણે બહાર નીકળીને જોયું તો તે રહનાર ખીજે કોઈ નહિ પણ રામરાય હતો. રામરાય જે પથર ઉપર બેઠો હતો તેજ પથર ડોલવા લાગ્યો હતો. અને જ્યારે તે પથર ડોલવા લાગ્યો ત્યારે રામરાયને બધ લાગ્યો કે, જેવી રીતે બહાવદીનખાન અને વીરસિંહજી સપડાયા તેવીજ રીતે પોતાને સપડાયાનો વારો આવ્યો, તથાપિ જ્યારે તેણે બહાવદીનખાનને ઉપર આવેલો જોયો ત્યારે તેને ભારે અન્યયખી ઉપજી, તે ઘણેજ ખુશી થયો. બહાવદીનખાનને ભેટી પડ્યો અને વીરસિંહજીની વીતક વાર્તા દીધી. આ વાત સાંભળીને બહાવદીનખાનને પુનઃ સંદેહમાં સપડાવા તૈયાર થવું પડ્યું. તેની એવી ઇચ્છા હતી કે, બહાર નીકળ્યા પછી ખુશી હવા લઈશ પણ જો તેમ ખુશી હવા લેવા રોકાય તો વીરસિંહજીની શું મતિ થાય તે ખ્યાલે તે તુરતજ પાછો જ્યાં આગળથી વીરસિંહજી ભોંયરામાં ગેબ થયો હતો ત્યાં રામરાય સાથે ગયો. રામરાયને ત્યાં બાજુમાં બેઠાડી પોતે તે જગા તપાસવા લાગ્યો. તે પહેલાં પોતાને એવી ઇચ્છા થઈ કે, મેં ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે ઓરડો શાથી ખુલી ગયો તે પહેલા તપાસું. થોડીજ મિનિટમાં તેણે જાણી લીધું કે, કમાડના મધ્ય ભાગે જે નકુચો છે. તેની સાથે જોરથી હાથ અડકવાથી આ બારણું ખુલી જાય છે. તે પછી વીરસિંહ જે જગાએથી ભોંયમાં ગેબ થયો હતો તે જગા તપાસવા લાગ્યો. તપાસના પરિણામમાં તે શાળા, તેણે જોયું કે, બારણાની બરોબર પુવ ભાગમાં ચુંટણુથી, હાથથી કે પગથી જોર દેવાથી દાદરનું બારણું ખુલી જાય છે, રામરાયને તે બતાવીને

પોતે અંદર ઉતરી પડ્યો. તે ઝોરડો પણ અધારાથી છવાયેલો હતો તેની અંદર ગયા પછી તેણે વીરસિંહજીની તપાસ કરવી શરૂ કરી. પછી તેનો ક્યાંક પતો મળ્યો નહિ, તે ધણો નિરાશ થયો. તે તપાસવા લાગ્યો કે, આ ઝોરડામાં ક્યાંક બારણું છે ? તથાપિ તપાસમાં બારણું માલુમ પડ્યું નહિ, તેણે ફરીને ભોંયરામાં ચારે ખુણે ફરવું શરૂ કર્યું. બરોબર પા કલાક ફર્યો હશે ત્યારે તેને એક ખુણા ઉપર એક નાનું સરખું કબાટ હાથ આવ્યું, તે કબાટ ઉઘાડવાની તેણે તબીબી કોધી, લગભગ પાંચ મિનિટ થઈ હશે તેટલામાં તે કબાટ ઉઘાડવાની કળ તેના હાથ સાથે અથડાણી અને બારણું ખુલી ગયું, તેમાં હાથ ફેરવતા બહાવદીનખાને જોયું કે કોઈ બેશુદ્ધ થયેલો માણસ તેમાં પડ્યો છે. બહાવદીનખાન વિચારમાં પડ્યો, આ બેશુદ્ધ માણસ કબાટમાં આવી રીતે ક્યાંથી હોય ! શું તે વીરસિંહજી હશે ? શું તે કૃષ્ણરાય હશે કે કેઈ બીજો હશે ? તથાપિ કાંઈ નક્કી કરી શક્યો નહિ, તેને બહાવદીનખાન ઘડીક કૃષ્ણરાય સમજતો હતો અને ઘડીક વીરસિંહજી સમજતો હતો. જે હોય તે ભણે હોય તેને મારે એકદમ બહાર લઈ જવો જોઈએ. તે એકદમ જે દાદરથી અંદર ગયો હતો તેજ દાદરથી ઉપર આવ્યો. જ્યારે શીલા માથા પર અટકી ત્યારે બરોબર ચાર પગથીઆ ગણીને તેણે પગ દબાવ્યો. શીલા ધુજવા લાગી અને એક મિનિટમાં તે શીલા ઉથલાઈ પડી. માર્ગ મોકળો થઈ ગયો અને બહાવદીનખાન વીરસિંહજીને લઈને બહાર આવ્યા.

થોડી મિનિટ બહારની હવા ખાધી કે તુરંતજ ચિરસિંહજીને આરામ થઈ ગયો.

વોરસિંહજીએ શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી વાત કીધી કે, “ હું તે ભોંયરામાં આમ તેમ ધ્રુમતો હતો. ત્યારે મારા હાથમાં એક કબાટ આવ્યું, ટેટલી મુદત ખોલવામાં કાઢ્યા પછી તેની આંપ મારા હાથમાં આવતા ઉઘડી ગયું, તેમાં કુશુએ જોયું નહિ તથાપિ તેની પાછળના ભાગમાંથી કાંઈક અવાજ આવતો જણાયો તેથી ધાયું કે, આ કબાટ નથી પણ કબાટના રૂપમાં બારણું છે, હું કબાટમાં બેશીને કબાટની પીઠ તરફ જોવા લાગ્યો અને તેમાં કાંઈ કલ છે કે કેમ તે તપાસવા લાગ્યો પણ એટલામાં તો કબાટનું બારણું બંધ થઈ ગયું. મને લાગ્યું કે, તે બંધ કરવાની કલ મારા હાથે દબાણી હોતી જોઈએ હવે શું કરવું, હું મુંઝાણો અને બેભાન થયો. તે પછીની હઠીકત તો તમો જાણો છો, મને કંઈ ખબર રહી નથી.”

બહાવદીનખાન—“ હું ઝોરડામાં પુરાયો તે પછી આખો ઝોરડો ફરી વળ્યો પણ કંઈ રસ્તો મુઝ્યો નહિ, બારણું ખોલવાને માટે તકલીફ ઉઠાવી પણ તે ઉઘડવાને બદલે હું તેજ જગાએ ભોંયમાં ગેબ થયો. હું ધારું છું કે મારા પગની ડોકર તે ભોંયરામાં ઉતરવાની કલ ઉપર લાગી હશે. ભોંયરામાં ગયા પછી અને તેમાં ખુબ શોધ્યા પછી એક દાદરો હાથ આવ્યો તે ઉઘાડવાને તજવીજ કીધી પણ તે શીઝા ખરી નહિ છેવટે વાંકો વાંકો વધુ ઉંચે આવ્યો અને બરોબર ચાર પગથીઆ રહ્યા ત્યારે શીઝા એકાએક ખરી ગઈ અને બહાર નીકળ્યો તે ઉપરથી મેં જાણ્યું કે, તમો જે ભોંયરામાં ગેબ થયા તેમાં પણ તેવીજ યુક્તિ હશે અને હતું પણ તેમજ. અહીં આખા મકાનમાં તેવીજ યુક્તિઓ ગોઠવેલી જણાય છે, ખેર, આથી પણ આપણને વધુ જાણવાનું મળે છે અને આપણે આપણા કામમાં

પરિપક્વ થઇએ છીએ હવે આપણે કૃષ્ણરાયને શોધી કાઢવો જોઇએ. તમેએ કહ્યું કે, કપાટની અંદર ગયા પછી કોઇકનો અવાજ સાંભળ્યો હતો તો જરૂર ત્યાં કૃષ્ણરાય હોવો જોઇએ. આપણે ચાલો ફરીને તે ભોંયરામાં ઉતરીએ અને કૃષ્ણરાયને શોધીએ. આવખતે મીણુબતીઓ અને દીવાસળીઓ સાથે લઇ જવી જોઇએ.”

વીરસિંહજી બજારમાંથી દીવાસળી અને મીણુબતીઓ લઇ આવ્યો અને પુનઃ બંને જણા અંદર ઉતર્યા.

કપાટની કળ હાથ આવી એટલે તુરતજ કપાટ ખુલ્યું, વીરસિંહ કપાટ બહાર રહ્યો અને બહાવદીનખાન અંદર ગયો, તેણે તેની પીઠની કળ શોધી શરૂ કરી. કેટલીક મુશ્કેલી પછી કડીંગ કડીંગ થઇને કપાટની જમાએ બારણું થઇ ગયું. એ કપાટ એક ઓરડાનું બારણું હતું. ઓરડાની અંદર થોડો થોડો પ્રકાશ આવતો હતો. પ્રકાશના મારે નામનું જળીયું હતું. આ ઓરડામાં કૃષ્ણરાય કૃષ હાલતમાં પડ્યો હતો. એક ભીખારીથી પણ ઉતરે તેવા કંગાલ દેખાવતો હતો. તુરતજ તેને સચેત કરવામાં આવ્યો. કૃષ્ણરાય પોતાની બેમાનીમાંથી જાગૃત થયો. તથાપિ સાવિત્રીનો આ ઓરડામાં પતો નહોતો. કૃષ્ણરાયને પૂછવાથી માલુમ પડ્યું કે, બાગુના ઓરડામાં તે છે. બહાવદીનખાનને તે કળની હવે ખબર પડી ગઇ હતી તે બારણું પણ તેણે કળદમાવીને બોલ્યું, ત્યાંથી સાવત્રી હાથ લાગી તે પણ કૃષ્ણરાયના જોવીજ હાલતમાં મળા આવી, તેને પણ જાગૃત કરીને કૃષ્ણરાયના ઓરડામાં લાવવામાં આવી ત્યાંથી બંને જણાને લઇને ધીમે ધીમે બહાવદીનખાન અને વીરસિંહજી પ્રથમના જણીતા રસ્તે બહાર નીકળ્યા. બહાવદીનખાને કૃષ્ણરાયનું અને વીરસિંહે સાવિત્રીનું બાવડું પકડીને તેમને ધીમે ધીમે બહાર

આણ્યા. રામરાય પોતાના બાઈને મળેલો જોઈને બેહદ હર્ષિત થયો. કૃષ્ણરાય પણ પોતાની મુક્તિથી અને ભાનના મેળાપથી ખુશી થયો.

બાઈ બાઈને મળ્યા તે વખતનાં આનંદનું અમે વર્ણન કરી શકતા નથી. બહાવદીનખાને બધું માલુમ પડી મયું હતું તથાપિ એ માલુમ નહોતું કે, તે પાપીઓએ કંઈ સ્ત્રીનું ખૂન કર્યું છે ? કૃષ્ણરાય તે સ્ત્રીના ખૂનના વખતે હાજર નહિ હતો પણ તે સ્ત્રીને કૃષ્ણરાયના માટે ઉડાવી લાવ્યા હતા તે બધો બેદ ખુદ્દો ન પાડી દે તેના ડરથી તેનું ખૂન કરવામાં આવ્યું હતું.

કૃષ્ણરાય ઘર તરફ નહિ ગયો તે સાવિત્રીની સાથે લગ્ન કરીને જેતપુરમાંજ રહ્યો. રામરાય શેઠ દર મહીને તેના હીરસાની આમદાની મોઢક્યા કરતો હતો. રામરાય બાગેરથીની સાથે લગ્ન કરીને પોતાના દિવસો આનંદમાં કાઢવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ખુનના ભોગનો લાગેલો પતો.

રામરાય અને કૃષ્ણરાયની ખાતર બહાવદીનખાને શંકરપ્રસાદ તથા વીહુઆ વિગેરેને છોડી દીધા તથાપિ મનમાં વિચાર્યું કે, આવી રીતે એ ચાંડાલોને છોડવા બ્યાજખી નથી. અગર તેના ગુન્હાના પ્રમાણમાં શિક્ષા ન થાય તો તે લોકો હજી તેવાજ બદમાસી બન્યાં દાર્યો કરશે તે માટે બહાવદીનખાને પોતાના દુત બહરને તે

મદાનની પાસે તેનાતમાં રાખ્યો હતો. અને હુકમ આપ્યો હતો કે, તે બદમાસો ઉપર નજર રાખે, જ્યારે તે બધાને છોડી દેવામાં આવે ત્યારે તેનો પીછો કરીને એ જોઈ આવે કે, ક્યાં જાય છે. જાદર બહાવદીનખાનનો બહુ ઉપયોગી નોકર હતો. તેને ખૂબ મારી કુટીને પોતાના કામમાં કુશળ બનાવ્યો હતો. જાદર ઉપરથી સીધો સાદો અને બેમાના જેવો રહેતો હતો તથાપિ આંદર તો તે બહાવદીનખાનના જેવો ભારે ધુર્ત અને વિચક્ષણ બુદ્ધિમાન હતો.

શંકરપ્રસાદ વિગેરે એક બે ને સાડાત્રણ ગણીને નાદા, ત્યારે જાદર ભારે સંકટમાં પડ્યો, કોનો પીછો કરવો તે તેને સુઝ્યું નહિ, જ્યારે તેણે જોયું કે કોઈ હાથ આવતું નથી, ત્યારે ઝટ એક આંદમીની પાછળ લાગ્યો. આ તરફ બહાવદીનખાન કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રીને લઈને પોતાને મુકામે પહોંચ્યો. ત્યાં આખો દિવસ તેણે જાદરની રાહ જોઈ પણ સાંજ પડવા છતાં પણ તે ઘેર આવ્યો નહિ.

બહાવદીનખાને મનમાં વિચાર્યું કે, એક સ્ત્રીનું એ દુષ્ટાએ ખુન કરીધું છે તે વસ્તુ બધા માણસો જાણી ગયા તથાપિ તે કોઈને માનુષ નથી કે, તે સ્ત્રી કોણ હતી ? અને તેનું ખુન કેવી રીતે થયું ? લાશની સાથે જે ચીજો મળી હતી. અને અડામાંથી જે સામાન મળ્યો તેમાંથી પણ એવો કંઈ મુઠામાલ મળ્યો નહિ કે જેથી તેનો પત્નો મેળવાય. તથાપિ લાશના હાથમાંથી જે કંકણ મળ્યા હતા. અને પોલીસ તેને પોતાના કામના સમજતી નહોતી તે કંકણ વડે પોતાને પત્નો લગાડ્યો છે એમ કહીને બહાવદીનખાને પોલીસ પાસેથી લીધા હતા. કેમકે તે પોલીસને કામના નહોતા. પોલીસે બધા પ્રકારની તપાસ બંધ કરીધી હતી. તે કંકણને બહાવદીનખાન દીવાના

“કાશે સારી રીતે જોવા લાગ્યો, તે વખતે જાફર પાછો આવ્યો. તેનું હાંફવું જોઈને બહાવદીનખાને પૂછ્યું—“કેમ જાફર શું થયું ? ”

જાફર—“ શું કહું સાહેબ, તેતો પાણીમાં ડુબી ગયો. ”

બહાવદીનખાન કેટલાક વખત સુધી તેના તરફ લુપ્તવતો રહ્યો, તે પછી બોલ્યો—“ એકદમ ડુબી ગયો ? ”

જાફર—“ હાજી, એકદમ ડુબી ગયો. ”

બહાવદીનખાન—“ હુંતો સમજ્યો હતો કે, તારી અકલ વધશે, પણ હતી તે પણ ખલાસ થઈ ગઈ. ”

જાફરને બહાવદીનખાનના મોઢેથી એવી વાત સાંભળીને દુઃખ ઉપજ્યું અને કહેવા લાગ્યો. “ ના સાહેબ, જ્યારે બધા માણસો તે મકાનમાંથી નીકળીને આમ તેમ નાસવા લાગ્યા. ત્યારે મેં એકનો પીછો પકડ્યો. તે ત્રણ ચાર કલાક સુધી આમ તેમ લુપ્તવતો રહ્યો. ”

બહાવદીનખાન—“ તે જાણી ગયો હતો કે, તું તેની પાછળ પડ્યો છે ? ”

જાફર—“ નાજી તેને તે ખજાનો પડી નહોતી. પણ જ્યારે આમ તેમ લુપ્તવતો જાફર નદીના કાંઠા ઉપર ગયો ત્યારે હું પણ ત્યાં ગયો. તે પાણીમાં ડુબી ગયો. ”

બહાવદીનખાન—“ અને તું ગંધડાની પેઠે ઉભો રહ્યો ? ”

જાફર—“ તો હું શું કરવાનો હતો ? ત્યાં એટલા માટે ઉભો હતો કે, જો તે પાણી ઉપર દેખાય તો તેનો પીછો પકડું, પણ તેતો પાણીમાં ડુબ્યો તે ડુબ્યો, ઉપર આવ્યોજ નહિ. ”

બહાવદીનખાન—“ તું તદ્દન બેવકુફ છે, તારે પણ તેની સાથે નદીમાં નાવા ઉતરવું જોઈતું હતું, તથાપિ તારી આંખમાં ધુળ નાખીને તેતો ચાલ્યો ગયો. ”

બહર,—“એમ સાહેબ ! મને તો ભરૂંસો નહોતો કે, તે એવી રીતે પાણીની અંદરને અંદર ક્યાં નાશી જશે.”

બહા—“તે પાણીમાંને પાણીમાં રહીને બીજા ઘાટ ઉપર નીકળ્યો અને ત્યાંથી ચાલતો થયો, હવે તે જલદી મળશે નહિ.”

બહર,—“એશક મારી એટલી ભૂલ થય કે, તેની સાથે હું નહાવા ન ઉતર્યો.”

બહા—“ભૂલ નહિ, તું અકલનો ઝોથમીર છો” કહીને બહાવદીનખાન પોતાના સુવાના ઝોરડામાં ગયો. રાત વીતી ગઈ. નીત્ય કર્મથી પરવારીને શહેરમાં ચાલ્યો. નોકરને કહેતો ગયો. “ધ્યાન રાખજે હું બજારમાં જઈ છું.” બજારની અંદર એક સોનીની દુકાને જઈને તે કંકણની જોડ બતાવી કહ્યું. “આવા ઘાટની મારે બે જોડ જોઈએ છે.”

સોની:—“માઝ આ કંકણ આપે ક્યાંથી ખરીદ્યા ?”

બહાવદીનખાન જરા ખોભરાઈને બોલ્યો, “મારા એક નાતાદારે ખરીદ્યા છે, મને ખબર નથી કે, ક્યાંથી ખરીદ્યા; સ્ત્રીને પસંદ પડ્યા છે, તે માટે નમુનો લાગ્યો છું.”

સોની—“માઝ તેની જોડ તો આ શહેરમાંથી મળશે નહિ. કદાચ પરામાં જાઓ તો મળે.” બહાવદીનખાન પરામાં પહોંચ્યો. ત્યાંના સોનીને બતાવીને તેવી જોડ માગી. સોનીએ તેને ઘણા વખત સુધી જોઈને પૂછ્યું—“આવાજ ઘાટના જોઈએ ?”

બહા—“હાજી, આજ ઘાટના જરા તેથી નાના.”

સોની—પોતાના એક માણસના હાથમાં આપી કહ્યું—“જા પૂછ જોઈએ કરશન પાસે તેવા ઘાટની જોડી છે.” તે માણસ કંકણ લઈને ગયો. બહાવદીનખાને પૂછ્યું—“આપની પાસે નથી.”

સોની—“ભારી પાસે તો શું પણ આપ્યા શહેરમાં તે જાત નહિ મળે. મને ખાત્રી છે કે, કરશનને ત્યાં પણ નહિ હોય.”

થોડીવારમાં એક અલમસ્ત આદમી તે સોનીના માથા સાથે આવ્યો અને બોલ્યો—“તે નમુનાની તો હમણા એક પણ જોડ નથી. એક ખીજી જોડ છે તે હું સત્યે લાવ્યો છું.”

બહાં—“નહિ મને તો તેની જોડજ જોઈએ.”

મોટો આદમી—“તે નમુના તો અમદાવાદ ગયા વિના નહિ મળે. ત્યાં ફક્ત એકલો ગીરધર સોની આ જાતના કંકણ બનાવે છે. દામ સોંપ્યા પછી છ મહીને લોકોને મહા મુશ્કેલીએ માલ મળે છે કેમકે એકલો હોવાથી કામમાં પુરો પડતો નથી.”

બહાં—“કાંઈ હરકત નહિ, પાછળ પડીને એક મહીનામાં તૈયાર કરાવું, પરંતુ જોઈએ આ ઘાટના.”

મોટો આદમી—“તે ઘાટના બનાવીને મેલી દે તો આપઆપના ઝાળખી શકો નહિ તેવા તે બનાવે છે. રતનપોળમાં તેની દુકાન છે.”

બહાં—“ખેર, તો હું ત્યાંથી બનાવરાવીશ.” કહીને બહાવદી-નખાન ત્યાંથી ઉઠ્યો. અને અમદાવાદ જવાને રવાના થયો.

અમદાવાદ ગયા પછી ગીરધર સોનીનું મકાન મેળવવામાં તેને વધારે વખત જોયો નહિ. તેની દુકાન ઉપર જઈને બહાવદીનખાને પૂછ્યું, “ગીરધર સોની ક્યાં છે?”

એક દશ અગીઆર વરસનો છોકરો બેઠો હતો. તેણે પૂછ્યું “શું જોઈએ શેઠજી!”

બહાં—“મને ગીરધર સોનીની પાસે દામ છે?”

ચક્ષુ ચડાવીને ગીરધર જત્રીમાં તાર પરાવી રહ્યો હતો. માથું ઉંચું કરીને બોલ્યો—“કહો, ગીરધર તો હું છું.”

બહાવદીનખાને તેના હાથમાં કંકણ આપીને કહ્યું. “આ કંકણ જુઓ તો તમારા બનાવેલા છે ?”

ચક્ષમાવતી તે બેદીની સશઘ બેઝને ગીરધર ચોંકી ઉઠ્યો. અને ઝડ આવનારના તરફ બેઝને કહ્યું, “શેડજી આ કંકણ આપને ક્યાંથી મળ્યા ?”

બહાવદીન—“તે હું બતાવું છું, પણ તમે આને ઝોળખ્યા કે નહિ. તે પહેલાં બતાવો.”

ગીરધરના બોલવા પહેલાં છોકરો બોલ્યો—“આપને આ નમુનાના કંકણ બેઝને છે ?”

બહાવદીનખાને કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ. છોકરાએ ફરીને તે પુછ્યું, બહાવદીનખાન બોલ્યો—“હું કંકણ માગતો નથી. ઝોળખાવું છું કે, ડોસા આ બેદીને ઝોળખે છે કે નહિ ?”

હવે ગીરધર પોતાની આંખોના આંસુ રોકી શક્યો નહિ, કંકણ સહિત તેનો હાથ કંપતો બેઝને બહાવદીનખાન મનમાં સમજી ગયો કે, ડોસો કંકણ ઝોળખી ગયો છે.

બહાવદીનખાને પુછ્યું—“આ કંકણ તમે તૈયાર કર્યા છે ?” ડોસાએ કંપતા અવાજથી કહ્યું—“સાહેબ ! આ કંકણ આપને ક્યાંથી મળ્યા ?”

બહાવદીન—“તે હું બતાવું છું, પહેલાં એ બતાવો કે તમે તેને ઝોળખ્યા કે નહિ ?”

ગીરધર—“સાહેબજી--તે તો મેં.....આપને આ કંકણ મળ્યા ક્યાંથી ?”

બહાવદીન—“તે હું બતાવું છું, પણ હવે હું સમજી ગયો કે.

તમે તેને ઓળખો છો. તેના સંબંધમાં હું તમોને કંઈક વાત પુઠવા માગું છું જે તમે સાચી વાત બતાવો તો બદમાઓની એક ટોળી કેદ થાય તેમ છે.”

ગીરધર ધુજતો ધુજતો બોલ્યો,—“આપને આ કંઈક મળ્યા ક્યાંથી ?”

બહાં—“એક લાશ મળી હતી તેના હાથમાં આ કંઈક હતું.”

ગીરં—“લાશના હાથમાં ? તો મારી સુંદરી અત્યારે જીવતી નથી ?”

બહાં—“તો તે સુંદરીના હાથમાં આ કંઈક હતું, પણ તે સુંદરી કોણ છે ?”

હવે ગીરધર બંને હાથે મોઢું ઢાંકીને રોવા લાગ્યો.

બહાં—“હું સુંદરીના ખુનીની શોધમાં આવ્યો છું.”

ગીરં—“ખુની ?”

બહાં—“હા, સુંદરીનું ખુન થયું છે.”

ગીરં—આપ એવી વાત કરો નહિ તે મારી સુંદરી મારા જીવ.....”

બહાવદીનખાને ખીસામંથી એક ફોટો કાઢીને બતાવાને કહ્યું ઓળખો આ ફોટો કોનો છે ?”

ગીરં—“હા, તે તો મારી સુંદરી છે. અરે મારા સુંદરની આવી દશા કોણે કરી ? શું આપે તેના મરી જવા પછી આ ફોટો પાડ્યો છે.”

બહાં—“હાજી ગુજરી જવા પછી આ ફોટો દિતારવામાં આવ્યો હતો.”

ગીર૦—“ આપ શું પોલીસ અમલદાર છો ? ”

બહા૦—“ કાંઈક એવું છે ખરું. ઝરના પહાડ પાસે રેલ્વે લાઈનના પૂલ નીચે લાશ પડી હતી. તેના હાથમાં આ કંકણ હતું. છબ્બી પણ તેની છે, હું પણ તેનો પતી મેળવવા આવ્યો છું. તમારી તે દીકરી હતી ? ”

ગીર૦—“ હા તે મારા દીકરાની દીકરી છે. આ છોટીઓ તેનો નાનો ભાઈ થાય છે તે આનાથી ત્રણ વરસે મોટી છે. ”

બહા૦—“ તો આપના દીકરા ક્યાં છે ? ”

ગીરધર હવે રોવા લાગ્યો તેના રોવાથી છોટીઓ પણ રોવા લાગ્યો. બહાવદીનખાન સમજી ગયો કે, છોટીઆનો બાપ જીવતો નથી. હવે ડોસાને હૈયું ખાલી કરી લેવા માટે બહાવદીનખાન મોઢું ફેરવીને ખેડો. કેટલાક વખત પછી આંસુ લુછી નાંખીને ગીરધર બોલ્યો—“ મારી દીકરીનું ખુન કોણે કર્યું સાહેબ ! ”

બહા૦—“ હજી ખુનીનો બીલકુલ પતો લાગ્યો નથી. હું તેનીજ શોધ કરું છું. ”

ગીર૦—“ ક્યા ચાંડાળે તેવું કૃત્ય કીધું, પ્રભુ ! ”

બહા૦—“ કાંઈક કાંઈક મને પતો મળ્યો છે, આ મામલામાં તમે જે કાંઈ જણાતા હોવ તે કહો તો ભરંસો છે કે, ખુની જલદીથી પકડાઈ જવા પામે. ”

ગીર૦—“ આપ પોલીસના અમલદાર છો સાહેબ ! ”

બહા૦—“ મારા ઉપર આ ખૂતની તપાસ કરવાનો ભાર છે. ”

ગીર૦—“ આપને હવે હું બધી વાત સાફ કહી દઉં છું. મારી દીકરીનું જે ચાંડાળોએ ખુન કર્યું છે તેને જ્યાં મુંઘી શંસી

નહિ ચાય ત્યાં સુધી મને એન નહિ પડે. આપ પૂછો. શું પૂછો છો ? ”

ડાસો કેટલાક વખત સુધી બહુ બ્યાકુળ રહ્યો. બહાવદીનખાન પણ ત્યાં સુધી ચુપચાપ બેસી રહ્યો તે પછી ગીરધર ઠીક થઈને કહેવા લાગ્યો—“ સાહેબજી મારી સ્ત્રી એક છોકરો સુકી મરી ગઈ તેને મેં પાળીપોશી મોટા કર્યો, લગ્ન પણ કરી દીધાં એક એ સુંદરી દીકરી અને આ છોટીઓ દીકરો થયો. જ્યારે છોટીઓ આડ વરસનો થયો ત્યારે મારો દીકરો અને તેની વડુ એક દિવસે પેટની બામારીથી ત્રણ ત્રણ કલાકના અંતરે મરી ગયા, ત્યારથી મેં આ બે છોકરાંઓને પાળ્યા પોશ્યા મોટા કર્યા અને તેનું મોઢું જોઈને જીવતો રહ્યો. ”

બહાં—“ હજી સુધી તમે દીકરીના લગ્ન કેમ કર્યા નહિ ? ”

ગીરં—શું કંઈ સાહેબ ! મન લાયક વર મળ્યો નહિ અને તેને દેખી મને ધીરજ રહેતી હતી તેથી લગ્ન કરવામાં ઠીલ થઈ હતી. ”

બહાં—“ તો તે ઝર શા માટે ગઈ ? ”

ગીરં—“ તે તો હું આજેજ સાંમળું છું કે તે ઝર ગઈ છે તેનો તો મને કાંઈ પતો મળતો નહોતો. હું એક વરસ દિવસથી તેના માટે તલસી રહ્યો છું. ”

બહાં—“ તો એક વરસથી તેનો પતો નહોતો ? ”

ગીરં—“ બરોબર એક વરસ થઈ ગયું. ”

બહાં—“ તે ગઈ હતી કોની સાથે ? ”

ગીરં—“ તે તો મને માલુમ નથી. ”

બહાં—“ કોઈના ઉપર કાંઈપણ સંદેહ નથી ? ”

ગીર૦—“સંદેકની વાત તો સાહેબજી એવી કે, સામે આપ જે મોટું મકાન જુઓ છો. તેમાં એક દક્ષિણી રાત્ર સાહેબ રહેતો હતો. જ્યારે મને એમ ખબર મળ્યા કે, સુંદરીને તેની સાથે રહેલ બંધાણો છે. ત્યારે તે દીકરીને તેને ઘેર નહિ જવાને ધમકાવી ત્યારે તેનું જવાનું બંધ થયું. પણ સાહેબજી ! હું તો કામકાજમાં મચ્યો હોઉં. મેં આ છોટીયાથી જાણ્યું કે તે છુપાઈને જાય છે ત્યારે તેને ખુબ ધમકાવી. તે દિવસે તે રાતના દશ વાગ્યા સુધી પાછળના ઘરમાં રેતી રહી અને તે રાત્રેથીજ તે દીકરીનું મેં મોટું જોયું નથી. આખું શહેર શોધી વળ્યો પણ પતો લાગ્યો નહિ.”

બહા૦—“પોલીસમાં ખબર આપી હતી ?”

ગીર૦—“હા સાહેબ, ત્યાંથી પણ કંઈ પતો નહિ મળ્યો.”

બહા૦—“ત્યાર પછી કંઈ ખબર નહિ મળી ?”

ગીર૦—“ના સાહેબ ! આજ અત્યારે સાંભળું છું કે, મારી દીકરી દુનિયામાં નથી.” એટલું કહીને તે રોષ પડ્યો.

બહા૦—“તે માણસનું નામ યાદ છે ?”

ગીર૦—“નામ તો સાહેબ, બધા તેને ગોવિંદરાવ કહેતા હતા.”

બહા૦—“તે કયા ગામનો રહીશ હશે ?”

ગીર૦—“તે તો હું જાણતો નથી.”

બહા૦—“અહીં શું કરવા આગ્યો હતો ?”

ગીર૦—“સાંભળ્યું હતું કે, દેશ જોવા નીકળ્યો હતો. તે કયાં-કનો મોટો શ્રીમંત હતો. દેશમાં જમીન જાગીર ખેતરવાડી ધણું હતું.”

બહા૦—“તેની સાથે તમારે કોઈ દિવસ વાતચીત થઈ હતી ?”

ગીર૦—“ના સાહેબ, તે મોટો માણસ હતો. મોટા માણસો સાથે હજતો મળતો હતો. તેમાં મારી વાત કયાં કરવી.”

બહા—“ઉમર કેટલી હતી ? ”

ગીર૦—“તેની ઉમર સતાવીશ અઢાવીશ વરસની હતી.”

બહા૦—“દેખાવમાં કેવો લાગતો હતો ? ”

ગીર૦—“દેખાવમાં તો ખરાબ નહોતો લાગતો, જેવા દાઢાં રહેતો હતો તેવો સુંદર પણ હતો.”

બહા૦—“તો તમને સંદેહ છે કે, સુંદરી તેની સાથે ગઈ હતી ? ”

ગીર૦—“હાજી સંદેહ પૂરેપૂરો થયો હતો.”

બહા૦—“તો પોલિસમાં કેમ ખબર ન આપી ? ”

ગીર૦—“ખબર આપી હતી. તે લોકોએ મારી વાત મસ્કરીમાં ઉડાવી દીધી.”

બહા૦—“તે દિવસે ગોવિંદરાવ આલ્યો ગયો હતો ? ”

ગીર૦—“ના સાહેબ, તે પછી તો તે એક મહિના સુધી રહ્યો હતો.”

બહા૦—“ઓહો, ત્યારે તો ધણા દિવસ સુધી રોકાણો. બધા તેની સાથે કોઈ શંકરપ્રસાદ નામનો માણસ હતો ? ”

ગીરધર ચોંકીને બોલ્યો—“ હા સાહેબ, આપને કેવી રીતે માણસ પડ્યું. ? ”

બહા૦—“ તે હતો તો ખરોતે ? ”

ગીર૦—“ હા તે ગોવિંદરાવનો નોકર હતો. કદિ કદિ આ દુકાન ઉપર બેસીને તમાકુ પીઈ જતો હતો.”

બહા૦—“તો પહેલા તેની સાથે સુંદરીને વાતચીત થઈ હતી ? ”

ગીર૦—“ હા, જ્યારે તે દુકાન ઉપર આવતો ત્યારે સુંદરી સાથે બોલતો હતો. ”

બહાન—“તો તે પોતાની રાજી ખુશીથી ગઇ છે કે તે લોકો જખરજસ્તીથી લઇ ગયા ?”

ગીર—“તે હું કેવી રીતે જાણું ? જે દિવસે હું બહુજ ધખ્યો હતો તે દિવસે આખો દિવસ રોય હતી. ખાધા વિના સુષમઇ અને સવાર પહેલા તો તે ગેમ થઇ ગઇ, હું જો એવું જાણુતો હોત તો તેને ધમકાવત નહિ. ”

બહાન—“એ ગોવિંદરાવે કોઇ સ્ત્રી નોકર રાખી હતી.”

ગીર—“એક બાણીની મા તેનો એકો બળતણ કરવા રહી હતી પણ—”.

બહાન—“પણ શું ?”

ગીર—“તે શ્રીમંત બની ગઇ, તેનો દિવસ ફરી ગયો, હવે તે એકો બળતણ કરતી નથી.”

બહાન—“તે રહે છે ક્યાં ?”

ગીર—“અહીં નાકા ઉપરજ લક્ષ્મિવિલાસ હોટલ સામે પાનની દુકાન છે”

બહાન—“હવે હું જાઉં છું. કામ હશે તો પાછો આવીશ.”
એટલું કહીને બહાવદીનખાન ચાલતો થયો. ગીરધરે રોડીને પાછું પૂછ્યું
“તો મારી સુંદરી અત્યારે દુનિયા ઉપર નથીને સાહેબજી ?”

બહાન—“ના તેવું તો ખૂન નથી ગયું, તેની લાશ ઝરની પાસેના પર્વતમાં આવેલા રેલ્વે પૂત્ર નીચેથી મળી હતી. ધારીના એક આખરદાર શ્રીમંત મહારાજા ખૂનની કસુરમાં સપડાઇ ગયો હતો. બહુ મહેનતે અને બારે ખર્ચે તે ખીન ગુન્ડેગાર થતો બચ્યો છે.”

ગીર—“તો મારી સુંદરીને ક્યા હત્યારાએ મારી નાખી ?”

બહા૦—“ તે શંકર પ્રસાદની ટોળીવાળા માણસોએ મારી છે. ”

ગીર૦—“ તો એ ચાંડાલને ફાંસી નહિ મળે ? ”

બહા૦—“ હું તેને પકડવાની ફિકરમાં પડ્યો છું. ”

પ્રકરણ ૨૧ મું.

બહાવદીનખાન સપડાયો.

ગીરધરને રોતો મુકીને બહાવદીનખાન બાણીની મા પાસે પહોંચી ગયો. મોટા મોટા આઠનાથી તેની પાનની દુકાન ચળકી રહી હતી. શ્રી કૃષ્ણનો રાસ, શ્રી કૃષ્ણ લીલા, કંસ વધ, ગૌદોહન, શ્રી નાયજી બાવા વિગેરે જુદી જુદી જાતની છબીઓ ગોઠવવામાં આવી હતી. જેવો જોઈએ તેથી અધિક ભપકો રાખવામાં આવ્યો હતો, બહાવદીનખાન દુકાનની સામે જઈને બોલ્યો—“ અરે બાણી ક્યાં છે, બાણીની મા ? ”

બાણીની મા—“ શું કહે છે, કહે, તે તો રમવા ગઇ છે. ”

બહા૦—“ ભલે ગઇ, જરા ઉઠ, બાણુપર ચાલ તને કાંઈક કહેવું છે. ”

બાણીની માએ પહેલા અચકાઈને તેનું મોઢું જોયું, તે પછી નસકેરા ચઢાવીને મોઢું બગાડતી બોલી. “ આવ મર. ”

બહા૦—“ હજુ મરવાને વાર છે, તારા માલિક ગોવિંદરાવની ખબર લાવ્યો છું કે જેના પૈસાથી તું રાજ કરે છે. ”

ગોવિંદરાવનું નામ સાંભળીને બાણીની માનું બધું હસવું અલોપ થઇ ગયું, ગુલાબી ગાત્ર ઝાંખા પડી ગયા, આંખોમાં આંસુ હતો.

છલ ભરાઈ આળ્યા, મોઢામાંથી વાત નીકળી નહિ. આખો લુછીને બહાવદીનખાનના તરફ જોવા લાગી.

બહાવદીનખાનના તરફ જોવામાં કાંઈ વાંધો છે ? હોય તો બોલ, હું અહીં બધું દેહી દઉં, મને શું છે ? ”

બાણીની મા—“ ઘરમાં જઈએ ”

બહાવદીનખાન—“ હું તો પહેલાથીજ કહું છું. ” એટલું કહીને બહાવદીનખાન પલંગવાળી ઓરડીમાં ગયો. ત્યાં જઈને પલંગ ઉપર બેઠો. બાણીની મા પણ ઓરડીમાં જઈને ઉભી રહી. તેની દેહ કંપતી હતી. વખત જોઈને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“ સાંભળો હું પોલીસનો માણસ છું અને તું પણ સારી રીતે સમજી ગઈ હશે કે, હવે તમારા લોકોના બેલ પુરા થયા છે, પાપનો ઘડો હવે ફુટી ગયો છે. ”

બાણીની મા તેના બંને પગ પકડીને બોલી—“ આપ સાહેબના સોગંદ ખાધને કહું છું કે, મારો કાંઈ ગુન્હો નથી, તે જ્યારે મારો જીવ લેવાને તૈયાર થયા ત્યારે હરથી હું કોઈની વાત જાહેર નથી કરતી. ”

બહાવદીનખાન—“ સાહેબ, તું ઉઠ, અને બધી વાત સાચી કહી દે, તો તને સરકાર તરફથી સાક્ષી બનાવી બચાવી લઈશ. ”

બાણીની મા—“ આપ પૂછો, હું બધી વાત ખરી કહી દઈશ, જોકું નહિ બોલું. આપના સોગંદ ખાધને કહું છું કે, મારો કાંઈ ગુન્હો નથી. ”

બહાવદીનખાન—“ પહેલા એ બતાવ કે તને એ લોકોએ કેટલા રૂપિયા આપ્યા હતા ? ”

બાણીની મા—“ રજુછોડરાયજીના સોગંદ ખાધને કહું છું કે, કશુંયે રૂપિયાઓ એક પૈસો પણ વધુ નહિ. ”

બહાં—“ તો એટલા રૂપિયા તને શા માટે આપ્યા ? ”

ભાં મા—“ તે હું કેવી રીતે જાણું સાહેબ. ”

બહાં—“ જો બચવું હોય તો ચોકખું કહી દે, નહિ તો પછી તું જાણે મેં તારું કામ જાણે. ”

ભાં મા—“ આપના સોગંદ. ”

બહાં—“ જો આહીં સોગંદ ખાવાથી કામ નહિ ચાલે, હું ચોકખું કહી દઉં છું કે, જો સાચું નહિ કહે તો એકદમ થાણામાં લઈ જઈશ. ત્યાં હાથ જોડીને બધું કહેવું પડશે. ”

ભાં મા—“ સાહેબ બધું કહું છું, મારી આત્મ રાખો. ”

બહાં—“ તો સાધી રીતે વાત કરી દે, તેંજ સુંદરીને તેને ઘેર પહોંચાડી દીધી હતી ? ”

ભાં મા—“ હા સાહેબ, મારા જણવામાં નહોતું કે, તે બધા એવી રીતે કરી—”

બહાં—“ કેવી રીતે કરીને ? ”

ભાં મા—“ સાહેબ, તેઓ બેહોશીની દવા ખવડાવીને લઈ ગયા હતાં. ”

બહાં—“ તે જવા માગતી નહોતી ? ”

ભાં મા—“ ના સાહેબ, બહુજ લોભ આપતા હતા પણ પોતાના બાપને છોડીને કોણ રીતે જવા રાજી નહોતી. ”

બહાં—“ તેણીને ઘેરથી બોલાવીને દવાથી બેહોશ કરી દીધી ? ”

ભાં મા—“ તેણીના દાદા તે દિવસ બહુ બકવાદ કરી રહ્યા હતા તેથી તેણીએ ધરના પાછલા ભાગમાં બેશીને બધા સુઈ ગયા ત્યાં સુધી રોયા કીધું અને પછી ત્યાંથી તેણીને એ ઘેર આણી. ત્યાં

તેને બેહોશ કરી પાલખીમાં બેસાડી લઇ ગયા.”

બહા—“ક્યાં લઇ ગયા?”

ભાં મા—“સાબરમતીના સ્ટેશન ઉપર લઇ ગયા, ત્યાંથી ટ્રેનમાં બેસાડી ક્યાં લઇ ગયા તે મને શું ખબર?”

બહા—“કોણ કોણ સાથે ગયું હતું?”

ભાં મા—“શંકરપ્રસાદ એકલો સાથે ગયો હતો.”

બહા—“તો તારું મોઢું બંધ કરવા માટે ફક્ત પાંચસો રૂપિયા આપ્યા હતા?”

ભાં મા—“હા સાહેબ?”

બહા—“ગોવિંદરાવ ક્યાં ગયા હતા?”

ભાં મા—“તે તો સાહેબ એ—તો—”

બહા—“જો જુડી વાત કહેશે તો તને પ્રભુ પણ નહિ બચાવે. તને શંસી થઇ જશે. હું કહી દઉં છું કે, સુંદરીનું ખૂન થઇ ગયું છે.” એટલું સાંભળીને ભાણીની મા થરથર કંપવા લાગી. કાંપતી કાંપતી બોલી. “ખૂન થઇ ગયું?” બહાવદીનખાન ગંભીર થઇને બોલ્યો—“હા, એ શંકરપ્રસાદની ટોળીવાળાએ તેનું ખૂન કરીધું છે.” આ ખબર સાંભળીને ભાણીની મા બહુજ અભયમ થઇ, રોક્ષતા અવાજથી બે ત્રણ વખત બોલી. “ખૂન થઇ ગયું, આપરે આપ ! એ દવા એવી હશે કે, બેમાન થયા પછી શરીરે ભાન નહિ આવતું હોય !”

બહા—“નહિ, શંકર પ્રસાદના માણસોએ તેને ઝરના ડુંગરામાં સંતાડી રાખી હતી, આજથી લગભગ ચાર મહીના પહેલાં તેને મારી નાખીને રેલ્વે લાઇન ઉપર નાખી ગયા હતા.”

હવે બાણીની માને કાંઈક ધીરજ આવી અને બોલી—“ તો તે મરી ગઈ ? ”

બહા—“ એમ જણાય છે કે, તે દવા તે આપી હતી, તો હું પુરું છું, ખતાવ, શંકરપ્રસાદ અગર તેના માથુસો તારી પાસે આવે છે ? ”

બાં માં—“ ના ધણી દિવસથી કોઈ આવ્યું નથી. ”

બહાં—“ કેટલા દિવસથી ? ”

બાં માં—“ લગભગ ચાર માસ થયા હશે. ”

બહાં—“ તો વચમાં કોઈ કોઈ વખત ચીઠી આવતી હતી ? ”

બાં માં—“ ના સાહેબ ના. ”

બહાં—“ પાછી બદમાસી કરવા લાગી ? ”

બાં માં—“ સાહેબ ચીઠી આવે છે, થોડા દિવસ પહેલાં આવી હતી. ”

બહાં—“ ક્યાં છે તે ચીઠી ? ” કહીને બહાવદીનખાન ઉભો થયો, સામેની એક કાંધી ઉપર કાગળોની બરેલી નાની સરખી ટોપલી પડી હતી, તે ઉતારવા ચાલ્યો. બાણીની માએ રોક્યો, તેને ધક્કો મારીને બહાવદીનખાન આગળ વધ્યો. ફરીથી બાણીની મા સંભાળીને “ તેમાં કાંઈ નથી. ” કહેતી આડે ફરી. તે વખતે એવો ધક્કો દીધો કે, ધબ્બ-દેખે ભોય ઉપર પડી, ટોપલીના કાગળો પોતાના ખીસામાં નાખ્યા. તે જોઈને બાણીની મા ખીજાઈ જવા લાગી. પણ બહાવદીનખાન ખીજાઈને બોલ્યો—“ અરે ખીજાઈશ તો ફરીને હું બચાવી શકીશ નહિ, તું જાણે અને તારું કામ જાણે. ” હવે તો તેની રીસ અંતરમાં જ રહી ગઈ. ડરની મારી નીચેજ બેસી ગઈ.

બહાવદીનખાને તેને જામરજસ્તીથી પલાંગ ઉપર બેસાડીને

કહ્યું—“ તારે ડરવાનું કાંઈ કારણ નથી. જો આ કામગીરી તારે માસ જરૂર હશે તો તે હું વાંચીને તરત પાછા આપી દઈશ. પણ તારી ગભરામણથી હું જોઉં છું કે, તેમાંથી મને બધો ભેદ મળી જશે. ”

ભાં ભાં—“ ના સાહેબ, આપના કામના એ કામગીરી નથી, મને પાછા આપી દો. ”

બહાં—“ હમણા નહિ, મકાન ઉપર જઈને તે બધા વાંચીને પછી આપીશ. માલુમ પડે છે કે, તને રૂપિયા પૈસા આપીને તે કાંઈ જુદા પડી ગયા નથી, તું હજી પણ તેના માટે કુટણીનું કામ કરે છે. બતાવ તે બધાનો મુકામ ક્યાં છે ? ”

ભાં ભાં—“ મને કાંઈ ખબર નથી. ”

બહાં—“ અરે ચુડેલ તારી પાસે એ બધી ચીઠીઓ મોકલે છે અને તેના મુકામ નથી જાણતી ? બોલ બતાવે છે કે, થાણામાં લઈ જાઉં. ”

ભાં ભાં—“ ના સાહેબ, થાણામાં લઈ જઈને એ આખર કરો નહિ. ”

બહાં—“ તો બતાવી દે એટલે તોફાન બંધ થાય. ”

ભાં ભાં—“ શું બતાવું ? ”

બહાં—“ વળી એ વાત ? બોલ એ બધાનો અડો ક્યાં છે ? ”

ભાં ભાં—“ મને માલુમ નથી. ”

બહાં—“ તો પછી ચાલ થાણામાં ત્યાં તને માલુમ પડશે. તે વખતે બાણીની મા બહાર જોઈને જોઈ જોલી ઉઠી, ” અરે શંકરપ્રસાદ ? ”

અહાવદીનખાને એકજ ક્ષણ શંકરપ્રસાદને સડક ઉપર જોયો. કોઈએ બારણું બંધ કરીને ઝટ અહારથી સાંકળ ચઢાવી દીધી. હવે અહાવદીનખાન તેમાં બંધ થઈ ગયો. પહેલા તો તેના મનમાં બારે ડર પેદા થયો. ખીસ્તામાં હાથ ધાલીને જોયું તો પીસ્તોલ મોબુદ હતી ત્યારે કાંઈક ધીરજ આવી, મનમાંને મનમાં કહેવા લાગ્યો. કાંઈ શિકર નહિ, સાતતું ખૂન કીધા પછી હું પકડાઈશ. એટલું કહીને તેણે ખીસામાંથી સાત નળીની એક પીસ્તોલ કાઢી તે જોતાની સાથે બાણીની માના હોંશ કોશ ઉડી ગયા. તે બોલી “ નાના, સાહેબ, મારો જીવ ન લો. ”

અહાં—“ સાંભળ હું કહી દઉં છું, મારી સાથે તારી બદનાસી નહિ ચાલે. ”

ભાં માં—“ ના સાહેબ, મને બચાવો, અહીંથી હું બહાર કાઢી આપું છું. ”

અહાં—“ તું મને બહાર જવાનો માર્ગ બતાવ, મને મદદ કર અને જે કહું તે કર, તો બચાવું. ”

ભાં માં—“ મને બચાવો સાહેબ. ”

અહાં—“ હું તો કહું છું, બલા માણસની વાત એક હોય છે કે બે ? ”

ભાં માં—“ સાહેબ, આપ પલંગની નીચે જાઓ. નીચે નાતું સરખું બારણું છે, તે ઉઘાડીને બહાર ચાલ્યા જાઓ. ”

અહાવદીનખાનને ક્યાં વાર હતી, પલંગ નીચે જતાની સાથે ગેમ થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

પદ્માવલા પત્રો.

નીચે જઈને બહાવદીનખાને જોયું તો એક માણસ મહા મુશ્કેલીએ જઈ શકે તેવું બારણું છે તે ઉઘાડીને અંદર ગયો. ત્યાં આગળ નીકળવાથી કીચડ અને મેલા પાણીની ભરેલી એક ગલી આવી. જોડા હાથમાં લઈને ચોરની પેઠે ખીતો આગળ ચાલ્યો. અર્ધા કલાકમાં તે એક જાહેર રસ્તા ઉપર આવી પહોંચ્યો. એક નળની પાસે પહોંચીને તેણે હાથ પગ ઘોઈ સાફ કર્યા અને જોડા પહેરીને બાણીની માની દુકાન શોધતો ચાલ્યો. દુકાન ઉપર પહોંચવામાં એક કલાક વીતી ગયો. ત્યાં જઈને જુએ છે તો દુકાન બંધ છે અને બારણું મોટું તાળુ માર્યું છે. પાડોશીને પૂછવાથી માણસ પડ્યું કે, એક કલાકથી દુકાન બંધ છે. બાણીની મા ક્યાં ગઈ છે તે કહી ગઈ નથી. બહાવદીનખાન સમજી ગયો કે, શંકર પ્રસાદ બાણીની માને ક્યાંક આડી અવળી લઈ ગયો છે. તેણે એવી ધારણાથી બારણું બંધ કર્યા હતા કે, કમાડ તોડીને બહાર આવે તેટલા વખતમાં નાશી જવાય, બહાવદીનખાનને જોતાંજ તેણે બાણી લીધું હતું કે, ભેદ ખુલી ગયો છે, હવે બચવાનો કાંઈ ઉપાય નથી.

બહાવદીનખાન ગીરધર સોનીની પાસે ગયો. તેણે તેની પાસે જઈને કહ્યું—“હું બાણીની માની મુલાકાત લઈ આવ્યો. વિશ્વાસ છે કે, હવે ખુની જલદી પકડાઈ જશે. અહીંથી હું માફ મુકામ બતાવી દઉં છું. કાંઈ નવી ખબર હોય તો આપવી.” જ્યાં ઉતર્યો હતો તેનું ઠેકાણું બતાવી બહાવદીનખાન પોતાને મુકામે આવતો થયો. ચાલતા

આલતા મનમાં કહેવા લાગ્યો, ખેર, કામ તો બધું સુજી ગયું છે. સુંદરીનું તે ફુટેાએ શા માટે ખૂન કીધું તેટલું જાણવાથી બધો ભેદ ખુલી જાય છે. તે પછી તે લોકોને કેદ કરવામાં કાંઈ હરકત નથી. આ કાગળોમાં જરૂર કાંઈ ભેદની વાત છે. નહિતર બાણીની મા આ કાગળો માટે આટલી બધી ગમરાત નહિ, મકાન ઉપર પહોંચીને ખાચપીને તે પછી બહાવદીનખાન એ કાગળો વાંચવા બેઠો, તે ચીઠીઓ ઉપરના પાકીટો પણ મોજીદ હતા. બધી પોષ્ટ દ્વારા આવી હતી. બધી ગુજરાતીમાં લખી હતી. બે ત્રણ ચીઠીઓ વાંચવાથી બહાવદીનખાન ખુશી થઈ ગયો. જે કાંઈ શોધતો હતો તે આ ચીઠીઓમાંથી મળી જવાથી મનમાં મનમાં ખુબ રાજી થઈ ગયો. તારીખવાર બધી ચીઠીઓ અતુકમે વાંચવા લાગ્યો. તેમાં પાંચ સાત તો સુંદરીની લખેલી ચીઠીઓ મળી, કેટલીક શંકર પ્રસાદ તરફથી આવેલી મળી. બે એક ચીઠી ગોવિંદરાવની લખેલી હતી. સુંદરીની પહેલી ચીઠી આ પ્રમાણે હતી.

“ બાણીની માને માલુમ થાય કે, તું મને બૂલ ખવડાવીને લઈ મઈ, તારા કૃત્યથી મારી આવી દુર્ગતી થઈ છે, તારા કૃત્યનું ફળ પ્રભુ તને આપશે. મારા નશીબમાં જે માંડ્યું હતું તે બન્યું. પિતાજીને હું થું મોહું લઈ ચીઠી લખું? તે તો મારા માટે રોઈ રોઈને અધમુવા થયા હશે. બની શકે તો તેને કહી દે જે. હું હજી જીવતી છું. જે દિવસો આવે છે તે ભોગવું છું. આ બધાએ મને એક પર-તમાં લાવીને રાખી છે. આહીં કાંઈ તકલીફ નથી. તે જાણવા લખું છું. સુંદરી.”

સુંદરીની છેલ્લી ચીઠી આ પ્રમાણે હતી:—

“આ બધા કૃષ્ણરામ નામના એક શ્રીમંતના છોકરાનું સર્વ નાશ કરી રહ્યા છે, માલુમ પડે છે કે, તેને તમારી પાસે લઈ આવશે. હું આ બદમાસોથી બચું તો તે શેકની દાસી થઈને રહું. શંકરપ્રસાદ અને બીજા તેના માણસો તે શેકનો કાંઈ બીગાડ ન કરે તેવી હું જીવજનથી કોશીશ કરીશ. શંકરપ્રસાદના મોઢા ઉપર હું આ વાત કરી ચૂકી છું. તારથી મને જીદી જીદી જાતના ત્રાસ આપી રહ્યા છે. બધે તેનાથી અપાય તેટલો ત્રાસ આપી દ્યે. મારો પશુ દિવસ આવશે. વધુ શું લખું? સુંદરી.”

તે પછી જે કાંઈ હતું તે બધું શંકરપ્રસાદની ચીઠીથી તેને માલુમ પડી ગયું. ખૂનની રાત્રે જે કાંઈ બન્યું હતું તે બધું શંકરપ્રસાદે પોતાની ચીઠીમાં બાણીની માને લખ્યું હતું. અસલ વાત એ હતી કે, બાણીની મા આ ટોળામાં પ્રધાન હતી. તેને પૂછ્યા વિના કાંઈ કામ થતું નહોતું. શંકરપ્રસાદની ચીઠી વાંચીને બહાવદીનખાને ભારે યુક્તિથી તેને પોતાની નોટયુક્તમાં રાખી, મનમાં કહ્યું, “આ એક ચીઠીથી તે ચંડાળને શંસી થઈ જશે.”

શંકરપ્રસાદે નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

“હું સુંદરીને લાગ્યો તે સાઈ કામ નથી કીધું. તેના જેવી પાજી બદમાસ મેં ક્યંઈ જોઈ નહોતી. કેટલાએ વખત મનમાં આવ્યું કે, આને દુર કરું, તથાપિ તેણે અમારો બધો ભેદ જાણી લીધો છે. છોડી દેવાથી એ બધી વાત જાહેર કરી દે. તે વખતે અમે ભારે વિપત્તિમાં પડી જઈએ. હું ભારે ચિન્તામાં છું કે શું કરું. અમારો એક મજેદાર શીકાર આ પાજીને લીધે હાથમાંથી જતો રહે છે તેણે તેની સાથે પ્રેમ જોડી લીધો છે તથાપિ ચિન્તા છે કે આનું શું કરું.

શંકરપ્રસાદ.”

“કામ ખતમ થઈ ગયું, હવે તેના રહેવાથી ભારે વિપત્તિ આવે તેમ જાણીને તેને ખતમ કરી નાખી છે. કામ થઈ રહ્યું. તેણે અમારી બધી વાત કૃષ્ણરાયને કહી દીધી હતી. તે સિવાય બધી વાત એક લાંબી ચીઠીમાં લખીને પોલીસમાં મોકલવાની તજવીજ કરી રહી હતી, તેવી બચકર ચુકેટને પાસે રાખવાથી આજે નહિ તો કાલે જરૂર આકૃત આવવાની. તેથી કાલ રાત્રે તેને પુરી કરી નાખી છે. તે સુતી હતી. ધીમે ધીમે તેના ઓરડામાં જઈને તેનું ગળું મેં ખેંચે હાથે જોરથી દાખી દીધું, તે કાંઈ કમજોર તો નહોતી. મારો હાથ છોડાવવાને ધણી ધણી કોશીશ કરી, પણ મેં ગળું એટલા જોરથી દબાવ્યું કે, છેવટે તેના હાથ પગ ઢીલા પડી ગયા, જીભ બહાર નીકળી ગઈ, આંખો ઉપર ચઢી ગઈ, જ્યારે જોયું કે મરી ગઈ છે, ત્યારે ગળું છોડી દીધું, તે પછી અમે બધા મળીને તેને રેલ્વે લાઇન ઉપર રાખી આવ્યા છીએ. કોઈએ જોયું કે જાણ્યું નથી. બધા લોકો જાણે છે કે, ગાડીથી ઉથલી પડી છે, કોઈએ ઝોગખી પણ નહિ, તેથી અમારા માહેના કોઈને જરા પણ ચિન્તા જેવું છે નહિ. હવે તેના જવાથી નચિન્ત થયા છીએ. કોણ જાણે કયા ક્રમે તે વિપત્તિ આવી પડી હતી. તથાપિ હવે ચિન્તા નથી. કોઈ અમારા ઉપર કોઈ રીતે સંદેહ નહિ કરે. પોલીસને કોઈ જન્મમાં પતો નહિ મળે કે એ અમદાવાદના ગીરધર સોનીની પુત્રી સુંદરી હતી. બધા જેતપુર જઈએ છીએ, ત્યાંથી પછી તમારા તરફ આવીશું. ખબરદાર માલ મીલકત પૈસો વિગેરે સંભાળીને રાખજો. ખીજું શું લખું થોડું લખ્યું થાણું કરી માનજો.”

બહાવદીનખાન જે જાણવાને માટે ધુળ ફાકતો ફરતો હતો તે આજે તેને અનાયસે મળી ગયું. તે ચીડીઓ મળવાથી ધણેજ ખુશી થયો તેવી ખુશાલી તેને ખીજ કોઇ વખત નહોતી થઇ.

તે દુષ્ટો હાથમાં આવ્યા છતાં કૃષ્ણરાયના માટે છોડવા પડ્યા હતા તેથી તેને ભારે દુઃખ લાગ્યું. હંતુંઅનેકોધ પણ બહુજ ચઢ્યો હતો તે જગાએ આજ તેને ભારે ખુશાલી ઉપજી. હવે બધી સાખીતી પુરતી મળી ગઇ, માલુમ પડ્યું કે, સુંદરીને બેહોશ કરીને લઇ ગયા અને ડુંગરામાં રાખી, મારી નાખી. હવે તેને કેદ કરવા પછી તુરતજ ફાંસી મળવાની, તથાપિ બહાવદીનખાન એટલું સમજી ગયો હતો કે, આ વખતે તેને પકડવા સહેલા નથી. કેમકે એકવાર પકડીને છોડી દીધા છે વળી આજે મને જોઇને ખુબ જાગૃત થઇ ગયા છે. તે દિવસે બહાવદીનખાન મકાનમાંથી બહાર નીકળ્યો નહિ. પડ્યા પડ્યા વિચાર્યા કીધું કે, હવે શું કરવું. તેમનમાં કહેવા લાગ્યો, તેમાં જરા પણ સંદેહ નહી કે, હમણા તેની ટોળીમાંના

‘કોઝ અહીં’ હોય એકે એક અહીંથી ચાલ્યા ગયા છે. ખેર, તોપણ ત્રણ ચાર દિવસ અહીં રહેવું. બની શકે છે કે, બાણીની મા પોતાનો જીવ બચાવવા માટે સરકારી સાક્ષી બનીને આવશે. ભરૂંસા ઉપર બહાવદીનખાન તેની રાહ જોવા લાગ્યો. બહાવદીનખાન છેવટે રાત્રે આઠ વાગ્યે બાણીની માને જોવા ચાલ્યો. દુકાનની પાસે પહોંચતા અંધારામાં કોઇએ તેનું ‘લુગડું ખેંચ્યું’, તેણે પાછા ફરીને જોયું તો આઠ નવ વરસની એક છોકરી છે, તે છોકરી બહાવદીનખાનના હાથમાં એક કાગળ આપીને નાસવા લાગી, બહાવદીનખાને ઝટ તેનું ગળું પકડ્યું. તે ખીજાઇ ગઇ તેને બહાવદીનખાને પૂછ્યું—“તું કોણ છે ?” તે રોતીરોતી બોલી—“બાણી.”

બહાં—“તારી મા ક્યાં છે ?”

બાણી—“કહું તો મારે.”

બહાં—“ કોણ મારે. ? ”

બાણી—“ મારી મા. ”

બહાં—“ તે ક્યાં છે ? ”

બાણી—“ ગઈ છે. ”

બહાં—“ ક્યાં ? ”

બાણી—“ કોણ જાણે. ”

બહાં—“ તું તારી મા પાસે જઈશ ને ? ”

બાણી—“ ના, મને ના કહી ગઈ છે, કાકાની પાસે રહી છું.”

બહાં—“ તારી મા ક્યારે આવશે ? ”

બાણી—“ કોણ જાણે ? ”

બહાં—“ ચોઠી આપી દેણે ? ”

બાણી—“ મારી મા આપી ગઈ ? ”

બહાવદીનખાને તેનો હાથ છોડ્યો નહિ, છોકરીને લઈને એક વીજળીની બતીના પ્રકાશે ગયો. ત્યાં તે કાગળ વાંચ્યો તો તેમાં લખ્યું હતું કે, “મારા ઉપર આ લોકો શક લઈ જઈને મને કેદ કરે છે. જે પકડવા કમ્પો તો બાર વાગે રાતના પૂર ઉપર આવો.” બહાવદીનખાને છોકરીને પૂછતાં માલુમ પડ્યું કે, તે કાગળ સવારે તેની માએ દુકાને આપ્યો હતો અને કહ્યું હતું કે, જે દાઢીવાળા ખાન સાહેબ આવે તેને આપજો, બીજા કોઈને બતાવીશ નહિ, તે સાહેબ જરૂર દુકાન ઉપર આવશે. ત્યારની તમારી રાહ જોતી રમતી હતી. મારી મા કાલે આવવાનું કહી ગઈ છે.

બહાં—“ તારી મા ક્યાં ગઇ છે ? ”

બાણી—“ કોણ જાણે. ”

બહાં—“ જો તું કહે તો આ રૂપિયા તને આપું. ”

બાણી—“ પહેલાં આપો તો. ”

બહાવદીનખાને ત્રણ રૂપિયા તેના હાથમાં પહેલાથી આપ્યા. છોકરીએ લઈને ચારે તરફ જોયું, તે પછી બોલી—“ મારી મા મને મારશે તો નહિને ? ”

બહાં—“ તારી મા મારે તો ગોળી મારે. ”

તે પછી ચારે તરફ જોઈને છોકરી ધીમેથી બોલી—“ પૂલની પેલી બાગુ બધા ગયા છે. ”

બહાં—“ પેલી બાગુ ક્યાં ? ”

બાણી—“ ભોંયડું, ભોંયડું, અસલી ભોંયડું. ”

બહાં—“ તે ક્યાં છે. ? ”

બાણી—“ કોણ જાણે. ”

બહાં—“ તું સાથે ચાલીને મકાન બતાવી શકે છે ? ”

બાણી—“ ના, સાહેબ ના. ”

બહાં—“ જો બતાવે તો આટલા રૂપિયા આપી દઉં. ”

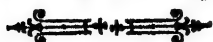
તે વખતે તેને દશ રૂપિયા બતાવ્યા તો પણ છોકરી બોલી કે,
“ કોણ જાણે ક્યાં હશે. ”

બહાવદીનખાને વિચાર્યું કે, હવે તેનાથી વધુ વાત કાંઈ મળી શકતી નથી. જે કાંઈ તેના પાસેથી જાણ્યું તે ફક્ત પૂલની પેલી પાર ગયા છે. ત્યાં આગળ કોઈ અસલી ભોંયરામાં તેનો અડો છે. તે કેટલે દુર છે તે માલુમ નથી.

હવે બહાવદીનખાન મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, બાણીની માથું કહે છે, શું છય્છે છે તે કાંઈ ઠીક કહી શકાવું નથી, તે સાક્ષી બનીને મદદ કરે અને પોતાનો જીવ બચાવે એવો ભરંસો તો છે, તથાપિ તેવી સ્ત્રીનો કાંઈ વિશ્વાસ નહિ. શંકરપ્રસાદની સાથે સલાહ કરીને મારા ઉપર ત્રાપ મારવા ચાહતી હોય તો કોને ખબર! રાતના એકલા બાર વાગે પૂલ ઉપર મળવું તે ઠીક તો નથી, એમ વિચારતો પોતાના મકાને પહોંચ્યો. ઘડીઆળમાં જોયું તો આઠ બજી ગયા હતા. પોલિસને લઈ જવાયા તે બધા સાવચેત થઈ જાય અને પકડી શકાશે નહિ. વળી પોલિસને પણ બધી વાત કહેવી હમણા ઠીક નથી. તેમનાં આવવાથી બધું ખુલ્લું થઈ જશે. છેવટે બહાવદીનખાને એ નક્કી કીધું કે, અર્ધી રાત્રે એકલા એકાંત જગામાં મળવા જવું એ ઠીક નથી. તે માટે સંગાથે ઓછામાં ઓછો ૧ માણસ તો લેવો. ખુબ જરૂર પડ્યા સિવાય કોઈને આ વાત કહેવી તે પણ બિજાની નથી. જેને ત્યાં મુકામ કર્યો છે તે તેના બચપણનો સોબતી હતો. તેઓ બંને સાથે ગુજરાત કોલેજમાં બહુતા હતા. વળી પોતે અમદાવાદ જે કામે આવેલ છે તે તે જાણતો હતો, તેથી બહાવદીનખાને પોતાના મિત્રને બધી વાત કહી. તે સાંભળીને તે મિત્ર બોલ્યો—“હાજી, હું જરૂર આવીશ, મારી પાસે પહેલા નંબરની બે પિસ્તોલ છે.” મસ્કરી કરીને બહાવદીનખાન બોલ્યો, “મારી પાસે પણ બે છે. કાંઈ ફિકર નહિ. સહજમાં આપણને કાંઈ ધાયલ કરી શકશે નહિ” તે પછી આઠપીછને રાતના અગિયાર વાગ્યે રેલ્વે પૂલ તરફ ચાલ્યા.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

ગોવિંદ અને ભાણીની મા.

પૂલની પાસે જઈને બહાવદીનખાને કહ્યું, “અને જણા સાથે જઈશું તો કદાચ તે લોકો આપણને જોઈને નાશી જશે અને ભાણીની મા એકલી આવી હશે તો પણ તે આપણને મળશે નહિ. તમે આહી અંધારામાં છુપાઈ જાઓ. બરોબર પૂલના ઉપર નજર રાખજો અને જ્યાં સુધી બનશે ત્યાં સુધી હું તમારી નજરથી દુર જઈશ નહિ. જ્યારે હું સીટી વગાડું ત્યારે તમે તુરતજ આવજો, અગર પંદર મિનિટ સુધી મારો કાંઈ પણ અરાજ ન સંભળાય તો ધીમે ધીમે પૂલના ઉપર આવવું અને જો મને કાંઈ પણ બારે સંકટ આવશે તો હું પિસ્તોલનો અવાજ કરીશ.”

મિત્ર:—“કાંઈ ફિકર નહિ, તમે બે ફિકર રહો.”

મિત્રના સંતાવા પહેલા બહાવદીનખાને ચારે તરફ જોયું કે કોઈ બદમાશ ક્યાંય સંતાયો તો નથી ને? મારા જે વેરી છે તેનાથી એક પણ કામ એવું નથી કે જે ન બની શકે? તે લોકો જરા જેટલો સંજોગ મળવાથી તુરતજ ખૂન કરશે. ભાણીની મા પણ તેજ ટોળીની છે. તેની ચોડી ઉપર એટલો બધો વિશ્વાસ રાખી શકાય નહિ. બદમાશો ઉપર વિશ્વાસ રાખવો એ કોઈ રીતે બાજબી નથી અને તેથી ધણુંજ સાવચેતીથી કામ કરવું જોઈએ વિગેરે વિચાર કરીને પછી તે પૂલ ઉપર આગળ ચાલ્યો.

આ સાંજરમતી ઉપર અંધાયરો પૂલ છે તે ધણા બહોળા ખરચે

બાંધવામાં આવ્યો છે તે એટલો તો લાંબો અને પહોળો છે કે જેની વચ્ચે માડી, મોટર અને ખટારા ઘણી સહેલાઈથી જ આવ કરી શકે છે. માણસોને જવાને અને આવવાને માટે એમ બંને બાજુ રસ્તા ગોઠવેલા છે. એક બાજુના રસ્તેથી જઈ શકાય છે અને બીજી બાજુના રસ્તેથી આવી શકાય છે. તે પૂલ ઉપર એવો તો સુંદર અને ખુશનુમા પવન આવે છે કે જેની લીઝત લેવાને માટે એક કરતાં અધિક માણસો તે પૂલ ઉપર હવા ખાતા ટહેલે છે. પૂલ ઉપર દુર દુર સાધારણ રોશની આપતા દિવા ગોઠવેલા છે. એ દિવાનો પ્રકાશ એટલો બધો તેજદાર નથી કે જેથી પૂલ ઉપર ચાલ્યો જતો માણસ વિશેષ દુર ગયા પછી જોઈ શકાય.

બહાવદીનખાન ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યો ગયો અને આખો પૂલ વટાવી ગયો તે છતાં તેને બાણીની મા મળી નહિ, તે પૂલના છેડા ઉપર જઈને ખોભરાયો, વિચારમાં પડ્યો, મને બાણીની માએ આવવાને અને આહીં મળવાને ચીડી લખી હતી છતાં તે આવી નહિ. શું કારણ બન્યું હશે ? શું તેણે મને દબ્યો તો નહિ હોય ને ? શું તેણે મને ખરાબ કરવાના ઈરાદાથી તો તેમ ચીડી લખી નહિ હોય ને ? ગમે તેમ હોય પણ આહીં થોડો વખત ઉભા રહીને જોવું તો જોઈએ કે, બાણીની મા આવે છે કે નહિ. જો બાણીની માએ મને શુદ્ધ દાનતથી બોલાવ્યો હશે તો તે જરૂર આવશે, પણ મને ખરાબ કરવાની દાનતથી બોલાવ્યો હશે તો એ બદમાસો માંહેના કોઈકના પંજમાં ફસાવાનો પ્રસંગ આવશે. જ્યારે તેણે બાણીની માની રાહ જોઈ છતાં તે આવી નહિ, ત્યારે તેણે બચના માર્ગ પોતાની પિસ્તોલ ખીસામાંથી કહાડી હાથમાં રાખી ખબરદાર થઈ ઉભો રહ્યો. તે ઘડીક નદિ તરફ જોતો તો ઘડીક પોતાની પાછળ જોતો.

અને ધડીક સામી બાજુમાં જોતો એમ ચક્રાર દ્રષ્ટિથી :જેમ રહ્યો હતો. તેટલામાં કોઈએ આવીને તેના ખભા ઉપર હાથ મૂક્યો. બહાવ-દીનખાને ચોંકીને તેના તરફ જોયું તો કોઈ અજાણ્યો માણસ જણાયો. તેનું નામ ગોવિંદ હતું.

ગોવિંદ આ બદમાસોની ટોળી માંહેનો એક હતો. તે જે કે અમદાવાદના એક શ્રીમંત ગ્રહસ્થનો છોકરો હતો. અને બહાવદીન-ખાનનો બાળગેદીઓ હતો. તેઓ બંને જણા ગુજરાત કોલેજમાં સાથે અભ્યાસ કરતા હતા. તે વખતે ગોવિંદ બાણુમાં કુશળ હતો પણ કુસંગતને લઈ તે ખરાબ થયો હતો. તેણે પોતાના વડીલની બધી મીલકત ઉડાવી દીધી હતી. તે શંકરપ્રસાદના સહવાસમાં આવીને અવળે રસ્તે ચઢ્યો હતો, તે પોતાના કામના માટે ઘણું પસ્તાવો કરતો હતો તથાપિ હવે તેનો કાંઈ ઉપાય નહોતો. તેણે ખાત્રીથી માની લીધું હતું કે, બહાવદીનખાન જેવો બાહોશ ડીટેક્ટીવ પાછળ પડ્યો છે તો હવે તેના પંજમાંથી છુટવું બારે થઈ પડશે. તે જરૂર એક દિવસે પકડી પાડશે અને અમારા કૃત્યોથી અમને જાહેર કરી ફાંસીના લાકડે લટકાવશે. જ્યારે એમ ચોક્કસ છે ત્યારે હવે બહાવ-દીનખાનને શરણે જવું અને તેની પાસે માફી માગી સહીસલામત બચી જઈને સન્યાસી થઈ ચાલ્યા જવું એ બેહતર છે. આ દુનિયામાં બાવા થયા સિવાય હવે મારો કાંઈ ઉપાય નથી. ખરેખર મેં મારી જીંદગી ખરબાદ કરી છે, વડીલોની આજરૂ ખરબાદ કરી છે, દોલતનો ગંજલખર ખજાનો ખરબાદ કરી છે અને આ બદનામી વહોરી લીધી છે. હવે મારે આ દુનિયામાં રહીને શું કરવું છે ? બસ, બહાવદીનખાનના શરણે રહ્યા સિવાય કાંઈ ઉપાય નથી. બહા-

વદીનખાન મારે મા બચાવે, તેની ઇચ્છામાં આવે તે કરે. તેનુંજ શરણુ કામનું છે અને એ શરણુમાંજ આત્માનો ઉદ્ધાર છે. તે મારો બાળ ગોદીઓ છે, તે મારા ઉપર બહુજ પ્રીતિ રાખતો હતો, અભ્યાસમાં એ મને બહુજ મદદ કરતો હતો; હું મારું ઓળખાણ આપીશ તો તે મને જરૂર માફ કરશે. એવો પાકો વિચાર કરીનેજ તે બહાવદીનખાનને મળ્યો હતો.

બહાવદીનખાનને પોતાના તરફ જોતો જોઈને તે ઝટપટ તેના પગમાં પડ્યો. બહાવદીનખાન તેને એકો કરીને પૂછ્યું—“તમે કોણ છો ? અને આમ શા માટે કરો છો ?”

ગોવિંદ—“હું એક કાળા કૃત્ય કરનારો અને કાળી ટોળીનો મેમ્બર છું, શંકરપ્રસાદના ખરાબ સહવાસથી હું ખરાબ થયો છું. હું તમારો જીનો અને બચપણનો સોબતી છું, તથાપિ આવા હલકા કૃત્યે ચઢવાથી આપના સહવાસમાં આવ્યો નથી. જેથી આપ મને પિછાણી શકતા નથી.”

બહાવદીન—“શું તમે મારા જીનો અને બચપણનો સોબતી છો ?”

ગોવિંદ—“જી હા, હું તમારી સાથેજ ગુજરાત કોલેજમાં અભ્યાસ કરતો હતો.”

બહાવદીન—“બહા, કહો, તમારું નામ શું ? હું તો તમોને પિછાણી શકતો નથી.”

ગોવિંદ—“મારું નામ ગોવિંદ, ઘણા લાંબા વખતથી સહવાસમાં નહિ આવવાથી અને બચપણના ચહેરામાં ફેર પડેલો હોઈને તમે ન પિછાણી શકો તેમાં નવાઈ નથી.”

બહાવદીનખાન અજાણી વચ્ચે બોલ્યો—“શું ગોવિંદ

અરે ગોવિંદ! તમારી આવી દુર્ગતિ? શું તમે ખરેખર ગોવિંદ! જરા આવો પેલા લેમ્પ નીચે."

બન્ને જણા લેમ્પ નીચે ગયા ધણી બારીક રીતે જોવાથી બહાવદીનખાનને ખાત્રી થઇ કે તે ગોવિંદ છે.

બહાવ—“તમે જે ધાતકી કૃત્યો કરીયા છે તેના બદલે તમારે ભોગવેજ પડશે ગોવિંદ! હવે શરણે આવ્યું શું કામનું? તમારે શું કમીનો હતો ગોવિંદ! કે તમે તમારા વડીલોની કીર્તિ ઉપર પાણી ફેંચ્યું.”

ગોવિંદ—“મને બચાવો, હું તમારે શરણે છું, હજી પણ આપ મને બચાવી શકો છો, એવી ખાત્રી રાખીનેજ હું શરણે આવ્યો છું. જો તમે મને બચાવો તો હું આવા કૃત્યો હવે કદિ પણ નહિ કરું. એટલુંજ નહિ પણ હવે હું ભગવા ધારીને અગર જંગલમાં ચાલ્યો જવા માગું છું. મને હવે સંસાર સુખની અપેક્ષા નથી.”

બહાવ—“ભણે હું તમને બચાવીશ. તમે મને તે બદમાસોને પકડાવવામાં મદદ કરો.”

ગોવિંદ—“હું મદદમા છું. મને બાણીની માએ વાત કરી હતી અને તે ઉપરથીજ હું આપની સામે આવ્યો હતો.”

બહાવદીનખાન—“બાણીની મા ક્યાં છે? તે મને અહીં મળવાની હતીને?”

ગોવિંદ—“હાજી મળવાની હતી પણ તેના ઉપર બદમાસોને વહેમ જવાથી તેને કેદ કરવામાં આવી છે. બાણીની માએજ મને અહીં મોકલ્યો છે. કારણકે તેમણે આપને અહીં મળવાને ટાઇમ આપ્યા પછી તે તેમાં જુડી ન પડે તે માટે કાળજી રાખે છે.”

બહાનું—“ત્યારે શું તે હવે અમારી સાથે બદમાસી કરવા નથી માગતી ?”

ગોવિંદ—“જી ના, આપની સાથે બદમાસી કરનારાઓની ટોળી હવે છિન્ન ભિન્ન થઈ ગઈ છે. બધા બદમાસો જેતપુરમાંથી નાકા પછી એકઠા મળ્યાંજ નથી. અહીં અમે ફક્ત ચાર જણાજ છીએ.”

બહાનું—“કોણ ચાર જણા ?”

ગોવિંદ—“હું, ભાણીની મા, વીઠુઆ અને શંકરપ્રસાદ.”

બહાનું—“તો શું હવે બીજા એકઠા થવાના નથી ? હું તેમને વિણી વિણીને શિક્ષાએ પહોંચાડીશ.”

આવી રીતે બહાવદીનખાન અને ગોવિંદ વાતો કરી રહ્યા છે તેટલા વખતમાં કોઈ પાછળથી ધીમેધીમે પગલે આવતું જણાયું. બહાવદીનખાને પાછળ ફરીને જોયું, તો પોતાનો મિત્ર.

મિત્ર—“કેમ તમે હજી અહીંજ ઉભા છો ? ભાણીની મા આવી છે ? મને તો ભય લાગ્યો હતો કે, તમે કંઈ સંકટમાં સપડાયા. વખત વધુ વીતી ગયો હતો.”

બહાનું—“હા, વખત વધુ વીતી ગયો હતો, ભાણીની મા આવી ચકી નથી, આ માણસનું નામ ગોવિંદ છે, તે બદમાસોની ટોળી માંહેનો છે તે ભાણીની માના કહેવાથી અહીં આવ્યો છે.”

મિત્ર—“તો હવે ચાલો, અહીં શા માટે વધુ વખત રોકાવું જોઈએ ?”

ગોવિંદ—“ચાલો, મારી પાછળ આવો, હું તમોને માર્ગ બતાવું છું.”

બહાનું—“ગોવિંદ ખરદાર ! બદમાસી કરી છે તો, આ જોઈ છે પિસ્તોલ ? અમને જરાક જોમ પડતા તમને કુંડી દઈશું.

ગોવિંદ—“મહેરખાન, એમ બને ખરૂં કે, જો હું એમ બદ-
માસી કરવાનો ધરાદો ધરાવતો હોઉં તો પછી આપને શરણે શા
માટે આવું ?”

ગોવિંદ આગળ ચાલ્યો તેની પાછળ બહાવદીનખાન અને તેની
પાછળ તેનો મિત્ર હતો. કેટલાક વખત સુધી ચાલ ચાલ કીધા
પછી ગોવિંદ અટક્યો, તેણે પાછા ફરીને બહાવદીનખાનને
કહ્યું. “હવે તે જગા આવી ગઈ છે કે જે જગાએ શંકરપ્રસાદ અને
વીરુખા સુતા છે. પહેલા આપણે બાણીની માને છોડાવીએ કેમકે તે
આજુના ઓરડામાં કેદ છે.”

ત્રણે જણા તે જુના-પુરાણા ઓરડા તરફ ગયા. તે ઓરડાને
મજબુત તાળું વાસેલું હતું. ગોવિંદે તે તાળું ખોલવાને ધણી મહેનત
કીધી પણ તે મહેનત નિષ્ફળ નીવડી, તાળું નકામું કર્યા સિવાય
ખોલી શકાય તેમ નહોતું. અને જે નકામું કરવા પ્રયત્નનો ઉપયોગ
કરે તો અવાજ થાય અને બદમાસો જાગી જાય. તેથી તાળું ખોલ-
વાનું પડતું મેટ્રીને કમાડ ખેડવાનું શરૂ કર્યું ધણીક મહેનત પછી
કમાડ ખેડવામાં આવ્યાં. તેમાંથી બાણીની મા મળી આવી.

બાણીની મા—“તમેને મેં ચીડી લખી હતી. અને તમેને
સામે લેવા આવવાની હતી પણ આ બદમાસોને જોઈને પડરાયી તેણે
મને કેદ કરી લીધી, તથાપિ ગોવિંદ બહુ બલો માણસ છે તેનું
હૃદય હું જાણું છું, તેથી તેને મેં બંધી વાત કીધી અને તે પૂછ ઉપર
આવ્યો. ખેર, હવે ચાલો, વિલંબ કરો નહિ, આપણે તેને આજ આ-
બાદ રીતે પકડી શકીશું, તેઓ સુતા છે.”

બહાન—“ક્યાં સુતા છે ?”

ભાણીની મા—“ બાળુમાંજ એક ભેદી ભોંયરૂં છે, તે ધણું વિચિત્ર ધાટથી બાંધવામાં આવ્યું છે. તેમાં જેવા તેવજ અજણ્યા માણસથી તો પેસવુંજ મુશ્કેલ છે, બહુજ સંભાળીને જવાતું છે. ચાલો ચાલો, હું આગળ થાઉં છું. તમે મીણુબત્તી કે તેના જેવું કાંઈ સાધન આણ્યું છે ? હોય તો લાવો, પ્રગટો, જોજો બહુજ ખબરદાર રહેજો, બિલકુલ અવાજ ન થવો જોઈએ, નહિતર એ દુષ્ટો હાથ આવશે નહિ તે ધણાંજ ચંચળ છે. જેતજેતામાં ગેય થઈ જશે.”

બહાન—“ભાણીની મા ખબરદાર રહેજો ! જે બદમાસી કરતી નહિ, નહિતર શંકર પ્રસાદ કે વીઠુઆને પકડતા કે મારતા પહેલાં તનેજ આ પિસ્તોલથી ઉડાવી દઈશ. જોઇ આ પિસ્તોલ ?”

ભાણીની મા—“ના સાહેબ ના, જે મારી તેવી ઇચ્છા હોય તો હું આવી રીતે પ્રયાસ શા માટે કરું ? તમે એ ફિકર રહો. ચાલો, ધીમે ધીમે પગે મારી પાછળ આવો.”

સૌથી આગળ ભાણીની મા, તેની પાછળ ગોવિંદ અને તેની પાછળ બહાવદીનખાન તથા તેનો મિત્ર હતો. તે ધીમેધીમે ભોંયરાના પગથીઆ ઉતરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ભોંયરામાં ડીટકડીવો.

ભોંયરામાં જઈને જુવે છે તો શું જોયું, કાંઈ નહિ. જે જગાએ

બદમાસો સુતા હતા તે જગાએ ખાલી પથારી પણ હતી નહિ. તે ચારે જણાએ આખું ભોંયડું શોધ્યું પણ તેમાંથી કશું મળ્યું નહિ. બાણીની મા અને ગોવિંદ ઝખવાણું પડી ગયા. બહાવદીનખાન અને તેનો મિત્ર નિરાશ થયા.

જે વખતે ગોવિંદ બાણીની માને બહાર કહાડવાને માટે મકાનનું કમાડ ખેડવતો હતો તે વખતે વિહુખા જગી ગયો, તેણે બહાર કંઈક ગડબડ થતા સાંભળી, તેના કાન ધણું ચંચળ હતા, વળી તેને ચંચળ રહેવાની જરૂર હતી, કેમકે તેના ઉપર હવે ડીટકટીવો ફરતા હતા અને તે જો ચેતતા ન રહે તો સહેજમાં પકડાઈ જાય તેમ હતું. પોતાની ટોળી વીખરાઈ ગઈ છે, પોતાના ટોળીવાળા ડુરી ગયા છે અને પોલિસવાળાને મદદરૂપ થઈ ગયા છે, એ બધું પોતાનાથી અજાણ્યું નહોતી. તેથી તે જાગતો સૂવે યાને શ્વાન નિંદ્રા લે તેમાં કંઈ નરાઈ નહોતું તેણે શંકર પ્રસાદને નિદ્રામાંથી જાગૃત કરીધો, એક ઇસારામાં તેને બધું સમજાવી તે બંને જણા ત્યાંથી એકદમ અન્ય ગુપ્તદ્વારે અદ્રશ્ય થઈ ગયા હતા.

જ્યારે આખું ભોંયડું ફરી વળવા છતાં બદમાસો હાથ ન પડયા ત્યારે બહાવદીનખાને બાણીની માને કહ્યું,—“ તું ઘણી લુચ્ચી છે, અમને આવી રીતે હેરાન કરવાને તુંજ ચાહતી હોવી જોઈએ. તારા વિશ્વાસ ઉપર અમે ખુવાર મળ્યા, અમે તને ફરજ પાડીએ છીએ કે, જો તું ખરીજ હો તો અમને તે બંને બદમાસોનો પતો મેળવી આપ. જ્યાં સુધી તું તેઓને મેળવી આપે નહિ ત્યાં સુધી અમે તને કેદમાં રાખીશું.”

ગોવિંદ—“ સાહેબ મને હવે છોડી મૂકો, હું આ બધા ગોટા-

જાથી બહુજ કંટાળ્યો છું. હું હવે ભગવા ધારી પ્રભુતા ભગ્નમાં નિમગ્ન થઈ જઈશ, મને બાણીની મા પેડે હેરાન કરશો નહિ. ”

બહાન—“ નહિ, તને સરકારી સાક્ષી બનાવવો છે તારી અમને ખાસ જરૂર છે, હજી અમારે ગુન્હેગાર પકડવા છે. કોર્ટમાં તારી સાક્ષી અમને બહુજ અગત્યની થઈ પડશે. ”

ગોવિંદ—“ સાહેબ, મને માફ કરો, મારે સરકારી સાક્ષી થવું નથી. મારે કોર્ટમાં હાજર થવું નથી. મારા બાપદાદાની આજ્ઞાનો આપ ખ્યાલ કરો, મને છોડી મૂકો, હું સદાને માટે આ સંસારમાંથી વિરક્ત થવા માગું છું. ”

બહાન—“ ગોવિંદ એ બનશે નહિ. કદાચ તને ભય લાગતો હોય અને તું કોર્ટમાં જીજ્ઞાસી આપવા કે સરકારી સાક્ષી થવા ન માગતો હો. તો પણ જ્યાં સુધી અમે બદમાસોને પકડી પાડીએ નહિ ત્યાં સુધી તારે આ જગાએ રહેવું પડશે. તું તેમ રહેવાને કમ્પલ થા તો પછી અમારે બીજી કાંઈ જરૂર નથી. ”

ગોવિંદ—“ બહે, હું તેમ કરવાને ખુશી છું. બાણીની માને પણ છુટકો આપશો, તેનું હૃદય આપના તરફ ખરાબ નથી. ”

બહાન—“ તે હું બહુ સારી રીતે જાણું છું અને તે સરકારી સાક્ષી થશે એટલે નિર્દોષ થશે. બાણીની મા તરફ શ્રીને—“ બાણીની મા તારે અમને મદદ કરવી પડશે, તારે ત્યાં જો તે બદમાસો આવે તો અમને તેની બખર આપવી અને બને તેટલી રોકવા તબવીબ કરવી. ”

બાણીની મા—“ હું કમ્પલ છું, હું પહેલાથીજ કમ્પલ થઈ છું

અને હજી પણ દબુલ છું. તમે મારા તરફથી કોઈ જાતનો ભય કે બહેમ રાખો નહિ. ”

બહાનું--“ ભત્તા, ભાણીની મા ! જ્યારે આપણે આ ભોંયરામાં આવ્યા છીએ અને આ ભોંયરાના ભેદભરમથી ખીન માહિતગાર રહીએ તે તો સાચું કહેવાય નહિ, આપણે આ ભોંયરાના ભરમોથી માહિતગાર થવું જોઈએ, તું આ ભોંયરાની માહિતગાર છે અમને તે બધો ભેદ બતાવ. ”

ભાણીની માનું--“ એ જાણવાની તમારે શી જરૂર છે ? એ જાણવાથી શું ફાયદો થવાનો છે, એમાં કાંઈ વિશેષ જાણવા જેવું નથી. જે છે તે આપણે આ જોઈ લીધું. ”

બહાનું--“ નહિ નહિ, ભાણીની મા એમ બદમાસી કર નહિ, જ્યારે તું શંકરપ્રસાદથી વિરૂદ્ધ થઈ છે તો પછી આ ભોંયરાનો ભેદ ભરમ બતાવવો તેમાં તને શી હરકત છે ! ”

ભાણીની મા હવે બારે વિચારમાં પડી ગઈ, તે કાંઈ પણ ઉત્તર આપી શકી નહિ, આમ થવાનું શું કારણ હશે તે સંબંધી બહાવદીનખાન વિચાર કરવા લાગ્યો, શું ત્યારે ભાણીની માના પેટમાં હજી પણ કપટ છે ? શું ભાણીની માના સંબંધમાં આપણને કાંઈ નવું જાણવાનું મળતું હશે તેથી તે આપણને એ બતાવતી નથી ? એવો વિચાર કરીને ભાણીની માને ઉદ્દેશીને બોલ્યો--“ જો ભાણીની મા, તારી આ રીતભાતથી મને તારા ઉપર બહેમ જાય છે કે, તું અમને આંહી બોલાવીને ખાલી હેરાન કરવા માગે છે, ચોરને ખાતર પાડવાનું કહી ઘર ઘણીને જાગતા સુવાનું કહેવા જેવું તું કરે છે. તેં અમને વિશ્વાસ આપીને અહીં બોલાવ્યા અને શંકરપ્રસાદ અને

વીહુખાને નાશી જવાને સૂચવ્યું હોયું જોઈએ, નહિતર આમ બને નહિ, ખેર, તું શુદ્ધ દાનતથી અમને મદદરૂપ થવા માગતી હો તો અમને એક વખત આ ભોંયરું બધું બતાવ અને તે પછી વીહુખાને અને શંકર પ્રસાદને પકડવામાં પુરતી મદદ કર.”

ભાણીની માન—“ જો તમેને મારા ઉપર જોમ આવતો હોય અને તમારે ભોંયરાનો ભરમ જાણવોજ હોય તો મને તે બતાવવામાં કંઈ અડચણ નથી પણ આ અંધારી રાતમાં આપણને જોવાની મજા નહિ પડે. આપણે દિવસના કોઈ પણ ભાગમાં આવીશું ક જેથી બધો ભાગ સારી રીતે જોઈ શકાય. ”

ભાણીની માની આ સમજવટથી બહાવદીનખાને શાન્તિ માની. ગોવિંદને તેજ ભોંયરામાં રાખીને ત્યાંથી ત્રણે જણા ચાલ્યા ગયા.

ગોવિંદે આ ભોંયરામાં ઘણો લાંબો વખત ગાળ્યો હતો, તે આ ભોંયરાનો વતની થઈ રહ્યો હતો તેથી તેને કંઈ અકાંઈ લાગ્યું નહિ, તથાપિ તેને હવે વધુ વખત આ દુનિયામાં રહેવું તે અકાંઈ લાગવા માંડ્યું. તેને હવે ઝટપટ સન્યાસી-કંથા ધારી થઈ જવાની જાણાસા હતી તથાપિ બહાવદીનખાન જ્યાં સુધી તેને રંજ ન આવે ત્યાં સુધી કંથાધારી થવામાં તેને ભય હતો. ભય હતો કે, હું કંથાધારી થાઉં અને બહાવદીનખાન અમુક મુદતે શોધી પકડી પાડી ફાંસીએ લટકાવે, તેવી સ્થિતિમાં કંથાધારી થવું સારું નથી અને તેથી બહાવદીનખાનની ઇચ્છા ઉપર તે અવલંબી રહ્યો હતો.

ગોવિંદનું હૃદય અત્યારે ખીલકુલ શુદ્ધ થઈ ગયું હતું. તેનામાં પાપ પ્રપંચ કરવાની હવે ખીલકુલ જાણાસા રહી નહોતી, તેણે આ

દુનિયાની બધી તાતી ઠંડી જાણી લીધી હતી. તે આ સંસારને ખારે માની રહ્યો હતો.

જે માણસે દુનિયામાં નવનવીન અનુભવો મેળવ્યા હોય એક કરતાં વધુ વખત ઠોકર ખાધી હોય, અને સુખ દુઃખના આંદોલનમાં અથડાયો હોય તેને ખીખના કરતાં વહેંચે આ સંસાર ઉપર અભાવો થાય છે અને જગત કર્તા તરફ આકર્ષા થાય છે. ગોવિંદના માટે તેમજ હતું.

ધર તરફ જતી વખતે બાણીની માને ઉદ્દેશીને બહાવદીનખાન બોલ્યો—“બાણીની મા, બદમાસો મારા હાથથી ગયા, હવે મારે તેને ફરીથી શોધવા રહ્યા. તેઓ ક્યાં ગયા હોય તે સંબધી તું કાંઈક કહી શકે છે! તે બદમાસો હવે અહીં તો રહેવા નજા જોઈએ. તે જરૂર અમદાવાદ છોડીને નાશી ગયા હોય. અને તે નાશી ગયા હોય તો ક્યાં ગયા હોય તે તું અમને બતાવ. તારી સમજ બહાર તે વાત હોય નહિ.”

ખીજે દિવસે સવારમાં બાણીની મા સાથે બહાવદીનખાન અને તેનો મિત્ર તે ભોંયરામાં જઈ પહોંચ્યા. બહાવદીનખાને ભોંયરામાં ઉતરીને જોયું તો તે ખીલકુલ ચોકખું સપાટ મેદાન જણાયું, તેમાં કોઈ પણ જગાએ ખારી ખારણું કે દાદર જેવું કાંઈ નહોતું. દેખીતી રીતે તો કાંઈ પણ ભેદ ભરમવાળું હોય તેવું જણાયું નહિ છતાં તે ભેદ ભરમથી ભરપુર મદાન હતું. બાણીની માએ જઈને એક જગાએ પગ પછાડ્યો અને તુરતજ તે જગાએ ખારણું થઈ ગયું. ધીમે ધીમે ત્રણે જણા તેમાં નીચે ઉતરી પડ્યા. બ્યારે ત્રણે જણા નીચે ઉતરી ગયા ત્યારે અને બાણીની મા દાદરના છેલ્લા પગથીએ પહોંચી ત્યારે

તે બારણું આપો આપ બંધ થઇ ગયું. આ બારણું બંધ કરવાની એક કળ દાદરના છેલ્લા પગથીઆ ઉપર ગોઠવેલી હતી. તેથી જ્યારે છેલ્લું પગથીયું આવ્યું ત્યારે ભાણીની માએ કળ ઉપર પગ મૂકીને તે બંધ કર્યું હતું. હવે આખા મકાનમાં અંધારું છવાઇ ગયું ભાણીની માએ પોતા સાથે આણેલી મીણબતી સળગાવી અને તે આગળ ચાલી. બહાવદીનખાન અને તેનો મિત્ર તેની પાછળ ચાલતા હતા. થોડે દુર એક ખુલ્લામાં ગયા તો ત્યાં એક લાકડાનું કપાટ ગોઠવેલું હતું. એ કપાટનું બારણું ઉઘાડવા માટે ભાણીની માએ કળ દબાવી અને તેમાંથી એક મોટી લાકડાની રંગીન મૂર્તિ નીકળી. એ મૂર્તિ સાક્ષાત કાળીકામાતાની જાણે હોય નહિ તેવી ભક્ત દેખાવની અને પ્રચંડ મૂર્તિ જોઈને બહાવદીનખાનનો મિત્ર ભયભીત થયો. થોડીવારે તે મૂર્તિ ખડ ખડ હસતી હોય તેવો દેખાવ થયો અને તે જોત જોતામાં બે વિભાગમાં જુડી પડતી દેખાણી, ભાણીની મા એક બાજુ ઉભી હતી અને તેની હાથ ચાલાડીથી—કળ દબાવવાથીજ—આ ભવ્ય મૂર્તિ હસતી અને બે વિભાગમાં વહેંચાતી જતી હતી. થોડીક મિનિટમાં તે મૂર્તિના બે ભાગ જુદા થઇને વચમાં માર્ગ થઇ ગયો. તેમાં ભાણીની મા પહેલા પેહી તેને રોકીને બહાવદીનખાને કહ્યું—“ ભાણીની મા જો હો બદ-માસી કરી તો આ તમચો, હું કુંડી દઇશ. જોકે અમને તારા ઉપર વિશ્વાસ છે પણ તું તે બદમાસો માંડેલી છે. તેથીજ આટલી ચેતવણી આપવી પડે છે. ”

ભાણીની મા—“ તમે બે ફિકર રહો. બહાવદીનખાન ! હું જ્યારે તમને મદદરૂપ થઇ છું અને તમે જ્યારે મને નિર્દોષ ગણી છોડી મૂકવાનું કબુલ કર્યું છે તો પછી શું હું એવો દગો રમીશ ! દાદ

પણ નહિ બને, તમે મૂંગા મૂંગા મારી પાછળ ચાલ્યા આવો અને જોતા આવો આ ભોંયરાના ભરમો. " એમ કહીને ભાણીની મા તે મૂર્તિમાં થયેલા ખુલ્લી જગામાં પેદી તેની પાછળ બહાવદીનખાન અને તેના મિત્ર પેદા બ્યારે તે મૂર્તિવાળા ભાગમાંથી આગળ નીકળી ચુક્યા અને પાછું વાળી જુએ છે તો જોવીને તેરી આખાદ મૂર્તિ હતી. તેમાંથી પોતે જે ચાલ્યા ગયા હતા તેવી કાંઈ પણ જગા નહોતી. મૂર્તિ ધણું ચિકરાળ હસતી હોય તેવું બાન કરાવતી હતી. એ જોઈને બહાવદીનખાન ડર ખાઈ ગયો. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે "મદ-માસ લોકોએ શું યુક્તિઓ રચી છે! શું પ્રપંચો ખેલ્યા છે! જો તેણે પોતાની બુદ્ધિ સારા કાર્યો કરવામાં વાપરી હોત તો તે જગતમાં અખુટ સમૃદ્ધિ અને નામના મેળવી જાત, તેઓ આજ આ જગતમાં જેટલા અપમાન અને ધિઃકારને પાત્ર છે તેથી પણ વિશેષ માન અને ધન્યવાદને પાત્ર નિવડત, પણ પ્રભુની માયા અકળ છે."

મૂર્તિને વટાગ્યા પછી જે ભાગમાં તે ત્રણે જણા આવ્યા તે ભાગ બહુજ વિસ્તારવાળો હતો. તેમ છતાં તે ઘણોજ ગંદકીવાળો અને ભયંકર હતો. તેના એક ખુણામાં જઈને બહાવદીનખાને જોયું તો કેટલીક માણસની મુંછીઓ અને હાડકાનો ઢગલો ત્યાં પડેલો હતો, તે જોઈને બહાવદીનખાન કંપી ઉઠ્યો. ગંદકીથી તેનું માથું પણ ચઢી આવ્યું, તે ત્યાં વધુ વખત રહી શક્યો નહિ, તેણે ભાણીની માને કહ્યું--" ભાણીની મા! હવે જલદીથી અહીંથી બહાર નીકળો. મારે હવે જોવું નથી. આ ગંદકીથી મારું માથું દુઃખવા લાગ્યું."

ભાણીની મા--"આ ઝોરડો કેદીઓને પુરી રાખવાનો અને મારીને મુઠ્ઠા રાખી મૂકવાનો છે. વળી આ પહેલાનો આપણે જે

ઝોરડો જોયો. તે કેદીઓને પૂરવાનો છે. હજુ ધણું જોવાનું છે તમે ઉતાવળા થાઓ નહિ. હવે હું ચોક્કસ ઝોરડા તરફ આપને લઈ જઈ છું. બાણીની મા એક બાળુની ભીંત તરફ ચાલી તે ભીંત પોરબંદરી પથરની બાંધેલી હતી. તેમાં ચારી બારણા જેવું કશુંએ નહિ હતું છતાં બાણીની મા તે ભીંત પાસે પહોંચતાંજ તુરતજ ત્યાં બાંધેલું થઈ ગયું. પોરબંદરી પથરની ભીંતમાં પોરબંદરી પથરનુંજ બારણું કળથી દેવાય અને ઉઘડે તેવું હતું. તેની કળ દબાવવાથી તે બારણું ઉઘડ્યું અને ત્રણે જણા એક વિશાળ ભાગમાં દાખલ થયા. આ ભાગ ખીલકુલ ચોક્કસો હતો મંદકી જેવું ત્યાં કશુંએ નહોતું પણ તે તો ઓપીસ રૂમના જેવો ભવ્ય હતો. ખુશખોથી બહેકી રહ્યો હતો. તેમાં પવન આવવાના પણ જાણીઆ હતા અને તેમાંથી ખુસ્સો પવન આવી રહ્યો હતો. બહાવદીનખાન ત્યાંના એક કોચપર પડીને હાંફવા લાગ્યો. પાછલા ઝોરડાની મંદકીને લીધે તેનું મગજ ફરી ગયું હતું. તેથી તેને કેટલાક વખત સુધી ચોક્કસી હવાની જરૂર હતી. કેટલાક વખત સુધી ત્યાં બેઠા પછી તે પાછો તેજમાં આવ્યો.

બાણીની મા—“આ ઝોરડો શંકરપ્રસાદ અને તેની ટોળીના બધાને એકઠા થઈ મસલત કરવાનો છે.” એક બેઠક બતાવી કહ્યું. “આ શંકરપ્રસાદને ખેસવાની જગા છે. અમારી જ્યારે જ્યારે સભા મળતી ત્યારે ત્યારે તે રાત્રે મળતી હોવાથી આ દીવાબતીના સાધનો ગોઠવી રાખવામાં આવ્યા છે, હવે આપણે આમળ ચાલો.” બાણીની માની પાછળ બંને જણા ચાલવા લાગ્યા. ઝોરડાના એક ખુણા તરફ નાનું સરખું બારણું હતું તે ઉઘાડીને બાણીની મા તેની રસ્તો અંદર પેઠી, સાંકડો અને નીચો હતો તેથી બધા વાંકા વાંકા અને બોલ્યા

આત્મા વિનાના ચાલવાં લાગ્યા. ધણેક દુર આત્મા હશે છતાં કોઈ સ્થળે ચોલવા જેવું કે, ખેસવા જેવું આવ્યું નહિ, તેથી બહાવદીનખાને ભાણીની માને કહ્યું--“ તું અમને આમ આવા સાંકડા ભોંયરામાં ક્યાં લઇ જાય છે ? હવે તો હું વાંકો રહોને ચાકી ગયો ? ”

ભાણીની મા--“ તમે બોલો નહિ, ધીમે ધીમે મારી પાછળ ચાલ્યા આવો, આપણે આ રસ્તેથી બહાર નીકળીશું. ”

ત્રણે જણા ચાલતા થયા લગભગ એકાદ મૈદાને આશરે ચાલ્યા હશે ત્યારે તેઓ ત્યાં અટક્યા. ભાણીની માએ એક કળ દેખાવી અને બારણું ખુલ્લું ત્રણે જણા બહાર નીકળ્યા. બહાર નીકળીને જોયું તેણે શું જોયું ? જોયું તો બાજુમાં સામરમતી નદી ધુધવી રહી છે અને કાંઠા ઉપર એક પર્ણિકુટી છે કે જે પર્ણિકુટીમાંથી પોતે બહાર નીકળ્યા હતા.

બહાવદીનખાને વિચાર્યું આહીં પર્ણિકુટી બાંધવાનો હેતુ એવો જણાય છે કે, લોકોને વહેમ પડે નહિ અને બદમાસો પોતાનું કામ નિવિંદને પાર પાડે. બહાર નીકળીને ત્યાંથી ત્રણે જણા ચાલતા થયા.

ગોવિંદને મર્ડરને બહાવદીનખાન આ ભોંયરામાં રહેવાનું કહી ગયો હતો. છતાં તેને નહિ દેખવાથી તેણે માન્યું કે, તે આવો બની ચાલ્યો ગયો હશે. ખેર, છો ગયો, તેને બચાવવો એ મારી ફરજ હતી.

પ્રકરણ ૨૫ મું.**ડીટકટીવ મહીપતસિંહ.**

સરકારે તપાસના માટે ઝર મોકલેલો ડીટકટીવ મહીપતસિંહના સંબંધમાં આપણે હવે થોડુંક જાણવા મહેનત કરીએ. તેણે બદમાસોનો અડો તોડ્યા પછી કાંઈ પણ જાણવા જેવું કીધું નહિ, સરકારમાંથી યાદી ઉપર યાદી આવવા લાગી. પણ મહીપતસિંહને કાંઈ માર્ગ મૂક્યો નહિ, તેણે કેટલાક વખત સુધી અહાવદીનખાનની રાહ જોઈ પણ તેના પત્તો લાગ્યોજ નહિ. તેણે જણ્યું કે, હવે નોકરી છોડવાનો અને આજ દિવસ સુધી કીધેલી નોકરી ઉપર પાણી ફેરવવાનો વખત આવ્યો. તે ગમગીન થઈને પોતાની ઓશીસમાં કપાળે હાથ દબાવે બેઠો હતો, તે વિચાર કરતો અને માર્ગ શોધતો હતો કે, બદમાસોનો શી રીતે પત્તો લગાડવો અને ખુન કાનું થયું ? તે શી રીતે જાણવું ?

કેટલાક વિચાર પછી તેને સાંભર્યું કે, રામરાય શેઠ હાલમાં ધારી પાછો આવ્યા છે. તે ક્યાંક ગયા હતા, ક્યાં ગયા હતા. તે માલુમ નથી પણ તેમને જઈ પૂછી જોવાથી તે આપોઆપ મળી જશે. રામરાય કંઈક પ્રકાશ પાડશે અને તે કંઈક માર્ગ દર્શક થશે ખરા. એવો વિચાર ધડીને મહીપતસિંહજી રામરાયને મળવા માટે ટ્રેનમાં બેસી ધારી પહોંચ્યો. રામરાય શેઠને બંગલે જઈને ખબર કેહવડાવ્યા કે ઝરનો ડીટકટીવ મહીપતસિંહ તમોને મળવા માગે છે. હકારમાં જવાબ મળવાથી મહીપતસિંહ અંદર ગયો.

રામરાયે મહીપતસિંહને સારા માન સહિત ખુરશી આપી પોતે પણ એક ખુરશી ઉપર બેઠા. અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું.

મહીં—“હું આપને કંઈક પૂછવા આવ્યો છું.”

રામં—“બાલો, હું જે જણતો હતા તે જણાવવામાં મને કશી હરકત નથી.”

મહીં—“તમે બહાવદીનખાનને છેલ્લા ક્યાં જોયા હતા ?”

રામં—“જેતપુર.”

મહીં—“ભલું તે પછી નથીજ જોયા ?”

રામં—“જી ના.”

મહીં—“બહાવદીનખાનને આપે આપના ભાઈને શોધી કાઢવાનું કામ સોંપ્યું હતું તો તેમણે તેમને શોધી કહાડ્યા કે નહિ ?”

રામં—“શોધી કહાડ્યા.”

મહીં—“તો કૃષ્ણરાય ક્યાં છે ?”

રામં—“તેનું તમારે શું કામ છે ?”

મહીં—“કામ છે, મારે તેમને મળવું છે અને બદમાસો સંબંધી હકીકત જાણવી છે.”

રામં—“તે તમને બદમાસો સંબંધી શી રીતે બતાવી શકશે ? તે કાંઈ તે સંબંધી જાણતો નથી.”

મહીં—“ભલે ન જાણતા હોય તો પણ તેમની વાતચીત ઉપરથી કાંઈ પણ નવું જાણવાનું મળશે.”

રામં—“તમે શું કૃષ્ણરાયને ખરાબ કરવાના ઇરાદાથી આ વાત કરો છો ?”

મહીં—“નહિ, કૃષ્ણરાયને ખરાબ કરવાના હેતુથી નહિ પણ હું ખરાબ થતો અટકું તે હેતુથી કહું છું.”

રામ૦—“ તમે કેવી રીતે ખરાબ થાઓ છો ! ”

મહી૦—“ આ બદમાસેનો પત્તો મેળવવાનો અને કાણુ સ્ત્રીનું ખુન થયું તે શોધી કઢાડવાનો બાર મારા શીર છે અને જો હું તે ન શોધી કાઢું તો મારે નોકરીમાંથી બરતરફ થવું પડે તેમ છે. તેથી જ હું આપની પાસે આવ્યો છું. ”

રામ૦—“ પણ તેમાં કૃષ્ણરાયને તો કાંઈ સડોવવા માગતા નથી ને ! ”

મહી૦—“ નહિ, ખીલકુલ નહિ. કૃષ્ણરાયને મળવાથી મારા હૃદયમાં ડબલ જોર આવશે અને હું મારું કામ સહેલું કરી ચકાશ. ”

રામ૦—“ “ જો એવોજ ધરાદો હોય તો બલે મને કહેવાને કાંઈ હરકત નથી. ”

મહી૦—“ હું કૃષ્ણરાયને મારો બાધ સમજું છું, તેના વિરુદ્ધ મારો જરા પણ વિચાર નથી. ”

રામ૦—“ તે જેતપુરમાં છે. છાપેલું એક એડ્રેસ બતાવીને કહ્યું, આ એડ્રેસ છે. ”

મહી૦—“ એ એડ્રેસ આપવામાં આપને કાંઈ હરકત નથીને ? ”

રામ૦—“ નહિ, ખીલકુલ નહિ. ખુશીથી લઈ જાઓ. ”

મહીપતસિંહે એડ્રેસ ખીસામાં મૂક્યું, રામરાયની રજા મેળવીને ત્યાંથી ચાલતી પકડી, વહેલામાં વહેલી મળતી ગાડીમાં પાછા ઝર આવીને પોતાની ઉપયોગી ચીજો સાથે લઈને તે જેતપુર ઉપડી ગયે.

જેતપુરના સ્ટેશન ઉપર ગાડી બાંડે કરીને તેણે ગાડીવાળાને એડ્રેસ બતાવી કહ્યું કે, “ આ એડ્રેસ મને લઈ જા. ”

કૃષ્ણરાયના દરવાજા ઉપર જઈને ગાડી ઉભી રહી, મહીપતસિંહે ગાડીમાંથી ઉતરીને, ગાડીવાળાને બાકાના પૈસા ચુકવીને તે અંદર ગયે.

મહીપતસિંહે કૃષ્ણરાયના તોફરને કહ્યું, “શેઠને ખબર આપો, એક અળસુયો માણસ તમેને મળવા માગે છે,” કૃષ્ણરાયનો જવાબ મેળવીને તોફર પાછો આવ્યો અને મહીપતસિંહ કૃષ્ણરાયના દીવાનખાનામાં ગયો. કૃષ્ણરાયે તેને બેસવાને ખુરશી આપી પોતે પણ ખુરશી ઉપર બેસીને પૂછ્યું.

કૃષ્ણરાય—“આપ ક્યાંથી આવો છો? આપનું નામ શું છે? અને મારી પાસે શું કામ છે?”

મહીં—“હું ઝરથી આવું છું, માઈ નામ મહીપતસિંહ છે. અને આપની પાસેથી કટલીક હકીકત મેળવવાના હેતુથી હું આવ્યો છું.”

કૃષ્ણ—“હં, આપ ઝરથી આવો છો?” મારી પાસેથી શું જાણવા માગો છો?”

કૃષ્ણરાય ભારે વિચારમાં પડી ગયો, શું કાંઈ નવી આશત છે કે શું છે તે કાંઈ સમજી શક્યો નહિ, તેનું હૃદય ભયભીત થઈ ગયું.

મહીં—“હાજી, હું ઝરથી આવું છું, ઝરના પર્વતના અફવાળા બદમાસોના સંબંધમાં મારે કંઈક પૂછવું છે.”

કૃષ્ણરાય હવે ભારે ગભરામણમાં આવ્યો. જે ઉપાધીમાંથી પોતે નીકળ્યો હતો, જે બદમાસોમાં સપડાવાથી પોતાની આ ગતિ થઈ હતી તે બદમાસોનું નામ સાંભળી તે ગભરાયો, તે પોતાની સામે નવીન આશત આવેલી જેવા લાગ્યો, તેની દ્રષ્ટિએ એ ભયંકર ખૂન તરી આવ્યું, એ પર્વતવાળો અફો પણ દ્રષ્ટિ સમક્ષ આવી ઉભો. તે ભારે ગમગીનીમાં પડી ગયો. આવેલા માણસને કાંઈ પણ જવાબ આપી શક્યો નહિ. મહીપતસિંહ સમજ્યો કે, કૃષ્ણરાય

મારી વાતથી ગભરાયો છે, તે પોતાની સામે નવીન આદત આવેલી સમજે છે, અને તેથી મારે તેને શાન્ત કરવો જોઈએ, એવો વિચાર મનમાં લાવીને મહીપતસિંહ બોલ્યો. “તમે ગભરાઓ નહિ, હું કંઈ ખરાબ હેતુથી—તમને ખરાબ—કરવા આવ્યો નથી. પણ મને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી માહિતી મેળવવાના હેતુથી આવ્યો છું. હું જરૂરના ખુનવાળા કેસમાં તપાસ કરવા નીમાયો છું. હું ડીટેક્ટિવ છું અને એ ખૂનની તપાસનો ભાર મારા શીર છે.”

કૃષ્ણ—“હા, તમે ડીટેક્ટીવ છો, તો મારી પાસેથી શું જાણવું છે ? કહો, હું જાણતો હજીશ તે બધું બતાવીશ.”

મહી—“પહેલા તો મને એ બતાવો કે, આપને કાણે અને ક્યાંથી કેવી રીતે છોડાવ્યા.”

બહાવદીનખાને પોતાને કેવી રીતે અને કેવા સંજોગો વચ્ચે છોડાવ્યો હતો તે બધું વર્ણન કૃષ્ણરાયે અથયિ ઇતિ સુધી કહી બતાવ્યું. એ સાંભળીને મહીપતસિંહ ભારે ખુશી થયો. તેણે અંતઃકરણમાં બહાવદીનખાનના ભારે વખાણ કીધા. પોતે હજી કંઈ કરી શક્યો નથી. બહાવદીનખાને દેટલે દરજ્જે કામ કીધું એ જાણીને પોતાને શરમ ઉપજી.

મહી—“ભલા એ જાણો છો કે, તમને મુક્ત કીધા પછી બહાવદીનખાન ક્યાં ગયા ?”

કૃષ્ણ—“મને મુક્ત કીધા પછી મારા સાંભળવા અને ધારવા પ્રમાણે તે બદમાસોની પાછળ પડ્યા હતા. અને હું ધારું છું કે, તેઓ હજી સુધી બદમાસોની પાછળજ હોવા જોઈએ.”

મહી—“ક્યે સ્થળે હોય તે બતાવી શકશો ?”

કૃષ્ણ--“ તે હું કેવી રીતે બતાવી શકું ? ”

મહીપતસિંહે ધાર્યું કે, કૃષ્ણરાય પાસે હવે વધુ કાંઈ ખબર મળી શકશે નહિ. બદમાસોના નામો તો કૃષ્ણરાય પાસેથી જાણવામાં આવ્યા પણ તે લોકો ક્યાં હોય અને તેનો ક્યાંથી પત્તો મેળવવો તેના બારે વિચારમાં મહીપતસિંહ પડ્યો. તે કૃષ્ણરાયની રજા મેળવી ત્યાંથી વિશાલ થયો. અને એક હોટલમાં દાખલ થયો. આ હોટલ ઘણા લાંબા વખતની અને ઘણી પ્રસિદ્ધ હતી. તેમાં જઈને તે એક બાજુ બેઠો. કેટલીક વખત વિચાર કરીધો પણ બદમાસોને પકડવાનો કે ક્યાં હોયતે જાણવાનો જરા પણ રસ્તો મળ્યો નહિ. તે પોતાની જાતને ધિક્કારવા લાગ્યો. અને બહાવદીનખાનના વખાણ કરવા લાગ્યો. હોટલમાં બેઠા બેઠા તેને ખ્યાલ આવ્યો કે, બહાવદીનખાનને મળ્યા સિવાય બદમાસોનો પત્તો હું મારી જાતથી મેળવી શકીશ નહિ. પણ બહાવદીનખાનને મેળવવા ક્યાંથી ? તેનો પત્તો નથી. કેટલોક વિચાર કરીધો પછી તેને યાદ આવ્યું કે, બંને બહાવદીનખાન ગમે ત્યાં હોય પણ તેના કાગળો જરૂર તેના ઘેર આવતા હોવા જોઈએ. જો હું તેના ઘેર જઈને ખબર કાઢું તો કદાચ મને ખબર મળી જશે અને એ મળેલા ખબરના આધારે તેઓ જ્યાં હોય ત્યાં હું જઈ તેમને મળી તેમની મદદથી બદમાસોને પકડવાને આગળ વધી શકીશ. આવો વિચાર કરીને તે તુરતજ હોટલમાંથી ઉઠ્યો અને સ્ટેશને જઈ ટ્રેનમાં બેસીને ધારી પડ્યો. બહાવદીનખાનનું ઠેકાણું મેળવી તેના મકાન ઉપર ગયો. બહાવદીનખાનના ઘરનાને પોતાનું ઓળખાણ આપીને બહાવદીનખાનનું ઠેકાણું જાણ્યું.

મહીપતસિંહે બહાવદીનખાનનું ઠેકાણું જાણ્યા પછી તે તુરતજ

ટ્રેનમાં બેસીને અમદાવાદ ઉપડી ગયો અને જે ડેકાણે બહાવદીનખાન ઉતર્યો હતો ત્યાં જઈને તેને મળ્યો. બહાવદીનખાન મહીપતસિંહને જોઈને ખુશી થયો. બહાવદીનખાને અત્યાર સુધીની બધી વીતક વાત કહી સંભળાવી અને પોતે હજુ હમણાંજ ભેદી ભોંયરાના ભેદ ભરમો જોઈને આવે છે તે કહ્યું.

મહીપતસિંહે બહાવદીનખાનનો ભારે આભાર માન્યો અને પોતાને આ કેસના લીધે કેટલી આફતમાં આવવું પડ્યું છે, પોતાની માન પ્રતિષ્ઠા કેટલી ઝાંખી થઈ પડી છે. અને પોતે કેસમાં ફેવા નિષ્ફળ નિવળ્યો છે તેનું વર્ણન કરી બતાવ્યું,

બહાવદીન—“તમે બેદિફર રહો, આપણે થોડાજ વખતમાં એ બદમાસોને પકડી પાડીશું અને ફાંસીને લાકડે લટકાવીશું. મઝ કાલે હાથ આવેલા બદમાસો નાશી ગયા છે પણ કાંઈ ફિકર નહિ. તે કેટલે દુર જશે. હું તેમને જોત જોતામાં પકડી પાડીશ. હું હવે તેમની બધી હીકમત અને બધા સ્થગથી માહિતગાર થઈ ચુક્યો છું. હું ધારું છું કે, તેઓ જે સ્થળે ગયા છે તે મારી દ્રષ્ટિ બહાર નથી. અને તે બીજે નહિ પણ જરૂર જેતપુર ગયા હોવા જોઈએ. કેમકે શંકર-પ્રસાદનું ત્યાં વતન છે અને તેજ સ્થળે છુપાઈ રહ્યા હોવા જોઈએ. શંકર પ્રસાદનું મકાન ભેદ ભરમોથી ભરપુર ભરેલું છે. તે મકાનમાં હું તથા વીરસિંહ સપડાયા હતા અને કેટલીક મુશ્કેલીથી મુક્તિ મેળવતા પાંખ્યા હતા. બદમાસોને તેવા ભેદ ભરમોવાળા મકાનમાં રહેવું પરવડી શકે છે.”

મહીપત—“તમારી બુદ્ધિને ધન્ય છે ! તમોએ ધણું કામ કર્યું છે, બન્ના એ બતાવેા, હવે આપણે જેતપુર ક્યારે જવા ધારીએ છીએ ?

બહાનું—“આવતી કાલે આપણે અહીંથી સવારની ટ્રેનમાં
જેતપુર જવાને ઉપડી જમશું.”

પ્રકરણ ૨૬ મું.

બહાવદીનખાન બહમાસોની શોધમાં.

ખીજે દિવસે રાતના બરોબર બાર વાગ્યે મહીપતસિંહ અને
બહાવદીનખાન જેતપુરના સ્ટેશન ઉપર ઉતર્યા અને માડી ભાડે કરીને
વીરસિંહજીને ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. વિરસિંહજી આપણા અપરિચિત
નથી. કૃષ્ણરાયને મુક્તિ અપાવવામાં બહાવદીનખાનને તેની મદદ
લેવાની જરૂર પડી હતી, તે આપણા વાંચક વર્ગથી કાંઈ અજાણ્યું
નથી. બન્ને જણા ત્યારાત્રે ધણા આરામથી સુઈ રહ્યા. સવારે બાહર નદીમાં
નાખ ધોઈ કામકાજથી પરવારી બંને જણા શહેરમાં ફરવા નીકળ્યા.
બંને જણાએ ખીલકુલ સાદો અને સરેઈ ડ્રેસ પહેર્યો હતો. તે પોલી-
સના માણસો છે એમ કોઈ પણ તેને ઓળખી શકે તેમ નહોતું.
તેઓ બજારમાં આમ તેમ ટહેલતા હતા. અને બારીકાઈથી દરેક
મનુષ્યને નીહાળતા હતા તથાપિ તેમની નિહાળવાની ગતિ એવી તો
વિચિત્ર હતી કે જે કોઈ પણ જાણુવા પામ્યું નહોતું. તેઓ ધીમે
ધીમે એક હોટલમાં પેહા અને ચાહના બે સિંગલ મંગાવીને તેઓ
એવા ભાગ ઉપર બેઠા કે જ્યાંથી જતા આવતા દરેક માણસો ઉપર
તેની દ્રષ્ટિ પડે ચાહ પીતા પીતા તેણે દરેકે દરેક માણસને નીહાળી

લીધો પણ તેને તે ટાળી માહેલો કોઇ પણ માણસ હોય તેવો વડેમ પડ્યો નહિ, કેટલીક મુક્તે તેઓ ત્યાંથી ઉઠ્યા અને પાછા બજારમાં ચઢને પીઠામાં ગયા. ત્યાં પણ કેટલોક વખત રોકાયા છતાં અને આમ તેમ જોયા છતાં કશું જાણુવા જેવું મળ્યું નહિ. હવે બહાવદીનખાન ત્યાંથી શંકરપ્રસાદના મકાન તરફ વળ્યો. શંકરપ્રસાદનું મકાન આપણા દરેક વાંચકને પરિચિત છે. એ મકાન ખીલ્તું કોઇ નહિ પણ જે મકાનમાં કૃષ્ણરાય અને સાવિત્રીને કેદ કરવામાં આવ્યા હતા. દરવાજા ઉપર જઈને જોયું તો તેમાં વરતી જેવું કંઈક જણાયું. બહાવદીનખાન સમજ્યો કે, જરૂર આ મકાનમાં તે હોવો જોઈએ. વીઠુઆ પણ સાથેજ હોવો જોઈએ. પણ તેમને હવે એમ તેમ ચકકવા જવા સાહસ કરવું એ કોઇ રીતે બ્યાજખી નથી અને તેથી એક વખત પાકી ખાત્રી કરવી જોઈએ કે, તે બદમાસો આ મકાનમાં છે કે નહીં? તેઓ બંને ડીટેક્ટીવો દરવાજા ઉપરથી પાછા ફરીને સામેની એક દુકાન ઉપર બેઠા, કેટલોક વખત બેસવા છતાં તેમાંથી કોઇ માણસ બહાર નીકળ્યો નહિ કે અંદર પેઠો નહિ. બહાવદીનખાને જોયું કે બદમાસોની સંખ્યા આઠી જાણ નથી અને તેથી તેમને હાથ કરવાને માટે પોલીસને ખબર આપવી નિર્ણય છે. બે બદમાસોની સામે અમે બે જણા ધણા છીએ. બરોબર મધ્યાહ્ન થયા હશે તે વખતે બહાવદીનખાન મહીપતસિંહજીને લઈને તે મકાનમાં પેઠો. બંનેના ખીસામાં મીણખતી અને બાકસો રાખવામાં આવ્યા હતા. બંનેના ખીસામાં એક એક પિસ્તોલ પણ હતી. બરોબર સાવચેત ચઢને બંને જણા મકાનમાં પેઠા. જ્યારે તેઓ દરવાજાના ઉખ્ખરામાં આવ્યા ત્યારે તેમણે એક માણસને સામેની લાઇનના એક મકાનમાં

પેસતા જોયો. તે માણસને જોઈને બહાવદીનખાન સમજી ગયો કે, તેજ બદમાસ શંકરપ્રસાદ, શંકરપ્રસાદે પણ પાછુવાળી જોતા જોઈ લીધું કે, બહાવદીનખાન આહીં પણ પાછળ આવી પહોંચ્યો છે ખરો.

બહાવદીનખાને પોતાના મિત્ર મોહપતસિંહને કહ્યું, જે માણસ હમણાં સામેના મકાનમાં પેડો. તેજ ખૂતી શંકરપ્રસાદ છે, તેણે આપણને જોઈ લીધા છે, હવે તે એકદમ અલોપ થઈ જશે. ”

મહીં—“ ફિકર નહિ તે એ ઓરડામાંથી ક્યાં જવાનો હતો, હમણાંજ હું તેને પકડી પાડું છું—” એમ કહીને મહીપતસિંહ એકદમ તેને પકડવાને દોડ્યો. બહાવદીનખાને એમ સાહસ કરતાં તેને અટકાવ્યો છતાં મહીપતસિંહ ખૂતી પકડવાની ખુશાલીમાં દોડી ગયો. બારણા પાસે જઈને જુએ છે તો બારણું બંધ હતું. મહીપતસિંહ આગળ વધી શક્યો નહિ, બારણું બંધ જોઈને તે સજ્જડ થઈ ગયો. તેણે હવે બારણું ખોલવાને પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. પણ ફોગટ, અધું બળ નકામું ગયું. મહીપતસિંહે બારણું ખોલવાને તજવીજ કરી રહ્યો હતો તે વખતે બહાવદીનખાન ત્યાં જઈ પહોંચ્યો, તેણે નકુચો ખેંચીને તે બારણું એકદમ ઉઘાડી નાખ્યું. બારણું ઉઘાડવાની એ કળ હતી. બહાવદીનખાનને તે માલુમ હતી પણ મહીપતસિંહ તેથી અજાત હતો. મહીપતસિંહ આ અન્યખીમરી રીતે બારણું ખુલ્લું જોઈને ખુશી થયો અને તરતજ અંદર દાખલ થયો આખો ઓરડો ફરીવળવા છતાં તેમાંથી શંકરપ્રસાદ તેને મળ્યો નહિ. મહીપતસિંહ હેરાત પામી ગયો. તે બોલ્યો—“ હું હજી હમણાંજ શંકરપ્રસાદને આ મકાનમાં પેસતા જોઈ છું અને ક્યાં અલોપ થઈ

ગયો ? તે બહાર તો નીકળ્યો નથી. તેમ ઝોરડામાં ક્યાંક બારી કે બારણું નથી. આ શું કહેવાય ? ”

બહા—“ આ ભેદ ભરમોથી ભરેલું મકાન છે, તમારે અધિરા થવાની જરૂર નથી. આ ઝોરડામાં જુઓ કે બારણું નથી છતાં પણ તે તેમાંથી ગેમ થઈ શકે છે, બહુજ જોવાનું છે. જો તમે ભૂલેચૂકે ક્યાંક ગેમ થઈ ગયા તો પછી પતો મળવો મુશ્કેલ છે. જુઓ તમે આ ઝોરડામાં ક્યાંક બારી બારણું જોઈ શકતા નથી પણ હું તમોને બતાવું છું. ”

બહાવદીનખાન જ્યાં ઉભો હતો ત્યાંથી ત્રણ પગલાં આગળ ચાલીને એક જોરથી લાત મારી કે તુરતજ તે ભોંયમાં ગેમ થઈ ગયો અને પાછી જમીન હતી તેવી થઈ ગઈ. તે મકાનમાં શીલાઓ ઢાળવામાં આવી હતી તેથી પાછી શીલા હતી તેમ થઈ. ગઈ આ જોઈને મહીપતસિંહ ગભરાયો તેને બહાવદીનખાનની પેઠે પગ મારી અંદર ઉતરતા ભય લાગ્યો, તે પાછો નાસવા લાગ્યો. તે એકદમ તે ઝોરડામાંથી બહાર નાહો અને જોવા પાંછો દશ ડગલા દોડ્યો કે તુરતજ લપટ્યો અને આપોઆપ ભોંયમાં યાહોમ હોમાયો. તે વખતે તેના મોઢામાંથી “ ઝો બાપરે ” ની ખૂમ નીકળી ગઈ. શીલા પાછી હતી તેમની તેમ થઈ ગઈ.

બહાવદીનખાન મહીપતસિંહને અંદર ઉતરવાનો માર્ગ બતાવવાના હેતુથી ભોંયરામાં ઉતરવાની કળ દર્શાવી : પોતે ગેમ થયો હતો તે વખતે તેણે માન્યું હતું કે, મહીપતસિંહ પણ તેવીજ રીતે પોતાની પાછળ ઉતરી પડશે. પણ જ્યારે કેટલોક વખત થયા છતાં તે અંદર ઉતર્યો નહિ ત્યારે ભારે વિચારમાં પડીને તે ભોંયરાના દાદર દ્વારા

બહાર નીકળવા માટે દાદર ઉપર ચઢતો હતો. ત્યારે તેણે “ઓ બાપ-
ર” ની બહુજ ધીમી યુમ સાંભળી. તેથી તે ઉતાવળે પગે
દાદરો ચઢતો અને કળ દબાવતો બહાર આવ્યો, પણ બહાર આવીને
તેણે જોયું તો કશું ના મળે, ન મળે મહીપતસિંહ કે ન મળે તેની
કાંઈ નામનિશાની બહાવદીનખાને જાણ્યું કે કાંતો તે ગેમ થઈ ગયો.
હોવો જોઈએ અને નહિતર : શંકરપ્રસાદ કે તેના માણસે તેને જોર
જીલમથી ક્યાંઈ ભોંયરામાં ધકેલી માર્યો હોવો જોઈએ.
મહીપતસિંહ આટલો નમજો હશે એમ હું ધારતો નહોતો.
તેને જો જરાક હિંમત હોત તો તે જરૂર મારી પાછળ ઉતરી પડત.
પણ એ ના હિંમત મરદે તો પોતાનો શ્રવ જોખમમાં નાખ્યો. હવે
મારે તેને ક્યાં શોધવો ? આટલા મોટા મકાનની અંદર હું તેની
ક્યાં તપાસ લઉં. તો પણ તેને તેવી સ્થિતિમાં મૂકીને મારાથી જ-
વાય નહિ અને જાઉં એ મારા માટે સાફ નહિ. મારી કીર્તિને કલંક
લગાડનાર થાય. વળી જો હું વધુ વખત ગુમાવીશ તો તે જરૂર
જેભાન થઈ મરણના મુખમાં હોમાઈ જશે. મારે જરૂર તેના માટે
પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પણ સચાલ એ છે કે, હવે મારે તેને શોધવો
કઈ જગાએ ?

બહાવદીનખાને વધુ વિચાર નહિ કરતાં બારણાની પાસે ક્યાંઈ
કળ છે કે કેમ તે જોવાનું શરૂ કર્યું. કેટલીક સુદતે તેના હાથમાં
કળ જેવું કાંઈક આવ્યું. તેણે વિચાર્યું કે, આજ કળ હોવી જોઈએ
અને તેના વડે જ આ ભોંયરામાં ઉતરાણું હોવું જોઈએ. કેટલીક
વખત તે કળ ખોલવામાં ગુમાવ્યા પછી મહા મુશ્કેલીએ તે માર્ગ
ખુલ્લો થયો. તેમાં થઈને તે અંદર ગયો. મીણમતી સળગાવીને તે

અંદર ધુમવા લાગ્યો. આખો ઝોરડો ફરી વળ્યો. પણ તેમાં તેને મહી-
પતસિંહ મળ્યો નહિ. તે ઘણોજ નિરાશ થયો. હવે શો ઉપાય કરવો.
આ મકાનમાં આવાં બોંયરા તો પાર વગરના છે તો મારે કેટલા
બોંયરા શોધવા ? તે ઝોરડામાં ક્યાંય તેને બારી બારણું પણ હાથ
આપ્યું નહિ. જે બારણું થઈને પોતે અંદર ઉતર્યો હતો તે બારણું
થઈને ઉપર અવાય તેમ નહોતું કેમકે તે કંઈ દાદર નહોતો. તેમ તે
આખા બોંય ઝોરડામાં બીજો દાદરો પણ નહોતો કે ત્યાંથી પોતે
બાહ્યે બહાર આવે. જ્યારે બહાર નીકળવાનું દેખીતું બારણું નથી
તેમ દાદર નથી. તો પછી અવશ્ય આમાં કોઈ અન્ય ગુપ્તદાર હોવું
જોઈએ. હવે નિરાશ થવું નકામું છે. કંઈ પ્રયત્ન તો કરવોજ જોઈએ,
અને જે પ્રયત્ન કરીશ તો જરૂર તેમાં સારથ્ય થઈશ. જ્યારે કૃષ્ણ-
રાયને આ મકાનમાં શોધવા આવ્યો હતો ત્યારે જે ઝોરડાઓ મેં
તપાસ્યા હતા. તે ઝોરડાઓ જે કળથી ખુલતા અને બંધ થતા હતા
તેવું આમાં કંઈ જણાતું નથી. આ ઝોરડાઓની બાંધણી જુદા
પ્રકારની જણાય છે. આમાં દાદર જેવું કશુંય નહોતું તેથી ઝોરડામાંથી
બહાર નીકળવાને માટે બહાવદીનખાનને જુદો માર્ગ શોધવો પડ્યો.

બહાવદીનખાન બીંતમાં આંગળીથી ટોચે મારવા લાગ્યો તેને
કોઈ પણ જગાએ પોચી ચાને પોલી જમીન જણાઈ નહિ, લગભગ
અર્ધા કલાક સુધી એમ બીંત તપાસતો અને ટકોર મારતો રહ્યો,
ત્યારે તેને એક જગાએ બીંત પોલી જણાઈ, ત્યાં આગળ વધુ ટકોર
મારવાથી તેને માલુમ પડ્યું કે, તે પથર કે માટીનું કામ નથી પણ
ત્યાં આગળ લાકડાના મજબુત પાટીઆ હતા. બહાવદીનખાનને કાંઈક
ધીરજ મળી. તે મનમાં સમજ્યો કે, આહીં જરૂર આ ઝોરડામાંથી

નીકળવાનો માર્ગ હોવો જોઈએ. તેણે હવે તે બીંતમાં ક્યાંક
 દળ છે કે કેમ? તે જોવું સર કર્યું. કેટલોક વખત એ કળ શોધવામાં
 કાઢ્યો. પણ કળ મળી નહિ તેથી તે નિરાશ થયો. ત્યાં બે પાંચ પગની
 લાત મારી જોઈ પણ તેનું પરિણામ કાંઈ પણ આવ્યું નહિ છતાં
 હવે નિરાશ થવું કામનું નથી. બહાવદીનખાને તે કળ શોધવાને
 પ્રયત્ન ચાલુજ રાખ્યો. જે જગાએ કળ શોધતો હતો તેથી શક્ત એક
 ધુટને અંતરે કળ હતી, પણ ‘અજાણ્યા ને આંધળા’ ઝરોઝર
 હિસાબે બહાવદીનખાનનું બન્યું. જે જગાએ બહાવદીનખાન દળ
 શોધતો હતો ત્યાંથી કળ શોધતો થાકવાથી તે ત્યાંથી થોડે અંતરે
 બીજી જાગુ દળ શોધવા લાગ્યો. ઇશ્વર કૃપાથી તેનો હાથ કળ ઉપ-
 રજ લાગ્યો. તે દળની જગાએ સહેજ કાણા જેવું જણાયું તેમાં
 ટૂંકની ચાવી નાંખી ફેરવી અને ધક્કો માર્યો. બારણું તુરતજ ખુલી
 ગયું અને બહાવદીનખાન એક બીજા ઝોરડામાં આવી પહોંચ્યો. આ
 ઝોરડામાં અંધારું તો હતું તથાપિ તે ઘસોજ સ્વચ્છ હતો
 એક બાજુ નાનું મરખું જળાડું હતું. તેમાંથી ધીમે ધીમે ખુલ્લો
 હવા આવ જ કરતી હતી. તે જળાયા પાસે થોડો વખત બહાવ-
 દીનખાન ઉભો રહ્યો. કેટલોક વખત ઉભો રહેવા પછી તે ત્યાંથી
 બહાર નીકળવાને માટે એક દાદર તરફ જવા ધારતો હતો તેટલામાં
 તેણે “ઓ બાપરે” નો અવાજ બાજુના ભોંયરામાંથી સાંભળ્યો
 બહાવદીનખાન ગમરાયો. બાજુના ભોંયરામાં શી રીતે જવું તે માર્ગ
 પોતે જાણતો નહોતો. અને માર્ગ ન જાણે ત્યાં સુધી તેને તાત્કાલિક
 મદદ થી રીતે કરવી તેના તે ભારે વિચારમાં પડી ગયો. પણ હવે
 આ વિચાર કરવાનો વખત નહોતો. આહો! તો જેટલી તેટલી ઉતા-
 વળે મદદ પહોંચાડવાનુંજ કામ કરવાનું હતું. કષ્ટ બાજુથી તે અવાજ

આખી તે બરાબર ખ્યાલમાં રાખીને નજરે ચઢેલા એક દાદર તરફ તે એકદમ દોડ્યો. તથાપિ એ દાદર બંધ હતો. બહાવદીનખાન જાણતો હતો કે દાદરને ખોલવાની કળ ચોથા પગથીયા ઉપર છે. તેણે ચોથા પગથીયા ઉપર જોરથી પગ મૂક્યો પણ દાદર ખુલ્યો નહિ તે જમ હતો તેમજ બંધ રહ્યો. ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતાં કશું ફળ આપ્યું નહિ. તે એક પછી એક પગથીયા ઉપર પગ પછાડવા લાગ્યો બધા પગથીયા ઉપર પગ પછાડી જોયો પણ કાંઈ સારું પરિણામ જણાયું નહિ ફરી એકવાર દરેક પગથીયા ઉપર પગ પછાડતો તે દાદર ઉપર ચઢવા લાગ્યો. છઠ્ઠા પગથીયા ઉપર જ્યારે તેનો પગ આવ્યો ત્યારે દાદર આપોઆપ ખુલી ગયો. બહાવદીનખાન ઘણો ખુશ થયો તે એકદમ બહાર નીકળી આવ્યો. બહાર આવીને તેણે તે દાદર તરફ જોયું તો આપો આપ બંધ થઈ ગયો. ભોંયરાની અંદર રહેવાથી બહાવદીનખાન અકળાત્ર ગયો હતો છતાં તે બહારની ખુશી હવા લે તેવી સ્થિતિમાં નહોતો. તેને મહીપતસિંહની ભારે ચિન્તા હતી. તેને શોધવાને માટે જે ભોંય-ઝોરડામાંથી અવાજ આવ્યો હતો તે ઉપરના ઝોરડા તરફ ગયો અને તે ઝોરડો ખોલવા લાગ્યો. ઝોરડો ખોલીને તે અંદર દાખલ થયો અને મહીપતસિંહની શોધમાં લાગી ગયો.

જ્યારે ભય પામીને મહીપતસિંહ નાઠો અને લપસીને ભોંયરામાં ગેબ થયો ત્યારે તે “ ઓ બાપરે ” બોલ્યો હતો. એ વાંચકથી અજાણ્યું નથી. ભોંયરામાં ઉતરી પડવાથી મહીપતસિંહ એકદમ ભયભીત થઈ ગયો તે પોતાની ચારે તરફ અંધારું ફરી વળેલું જોઈને ઘણો નાખુશ થયો. છતાં હવે ઉપાય શું? તે અંધારા ઝોરડામાં મુઝાવા લાગ્યો. તેણે પોતાની પાસેની મીશુબતી સજાગવી અને ચારે તરફ જોયું તો બીલકુલ બારી બારણા જેવું કશું પણ નજરે ચઢ્યું.

નહિ. તે આમ તેમ કુમરા લાગ્યો. જ્યાંયા પોતે ભોંયરામાં ઉતરી પડ્યો હતો તે તરફ ઉંચે જોયું પણ તેની દ્રષ્ટિમાં કંઈ આવ્યું નહિ.

મહીપતસિંહે ડીટેક્ટીવના કામમાં નામ કઢાડ્યું હતું પણ તેણે અત્યાર સુધી બધા સીધા સાદા સુતરા કામ કીધા હતા. તેને નશાળે અત્યાર સુધી અટપટીઆ કેસ આવ્યા નહોતા તેમાં વળી આવા બેદી ભોંયરાના બેદી ભેદભર્યો જોવાનો પ્રસંગ આવ્યોજ નહોતો. જો આવ્યો હોય તો તે આ પહેલવહેલો હતો, છતાં તે પોલીસનો માણસ હતો. ડીટેક્ટીવનું કામ કરતો હતો.

તેણે ડીટેક્ટીવોની ચાલાકીઓ, બદમાસોની બદમાસીઓ, બેદી ભોંયરાના ભેદ ભર્યો, વિગેરે ઉપર લખાયેલા ચુનંદા લેખકોના હાથના લખેલા પુસ્તકો વાંચ્યા હતા. તેથી તે બીલકુલ નાહિંમત થયો નહિ. તે હિંમત લાવીને ચોરડામાં શરવા લાગ્યો. ક્યાંથી નીકળી શકાશે તેનો તે માર્ગ શોધવા લાગ્યો. કેટલીક મુદ્દતે તેણે એક ભીંતમાં હાથ પકાડ્યો, ત્યાં તેને તે ભીંત નહિ જણાતાં પાટીઆની ભીંત હોય તેવું જણાયું. તે પાટીઆ ભાંગવા માટે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તે લાત ઉપર લાત મારવા લાગ્યો. પાટીઆમાંથી જરા પણ ભાગ ખંડીત થયો નહિ. પણ તેના પરિણામમાં તેણે શું જોયું? તેણે જોયું કે, પોતે જે બાજુ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે ત્યાં વિરૂદ્ધ બાજુમાં એક માણસના મોઢાના જોડા આકાર જણાયો. તે આકારના મોઢામાં સીસોટી હતી. તે સીસોટી તેણે વગાડી. મહીપતસિંહે પાટીઆ ભાંગવા પડતાં મેલી પેલા આકાર તરફ જોયું, ત્યારે તે આકૃતિ ખડખડ હસવા લાગી. આ વિચિત્ર દેખાવ જોઈને મહીપતસિંહ એકદમ બી ગયો અને તે “ઓ બાપરે” કરતો મુઝાંધિન થઈ ગયો. થઈ કરતોને જોય ઉપર પટકાઈ પડ્યો.

તે પછી તેના મોઢામાંથી કાંઈપણ શબ્દ નીકળ્યો નહિ, હાથ માંહેની મીચુબત્તી પડીને હોવામાં ગઈ. જે આકૃતિએ તેને બીવડાવ્યો હતો તે ત્યાંથી અલોપ થઈ ગઈ. તે આકૃતિ ધારત તો મહીપતસિંહને મારી નાંખી શકત પણ મહીપતસિંહના આયુષ્યના પ્રતાપે તે આકૃતિને મહીપતસિંહનું ખૂન કરવાની હિંમત ચાલી નહિ.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

ભોંયશામાં ભુત.

બહાવદીનખાન ઝોરડામાં ગયા પછી એક કળ દાખીને તે એકદમ નીચે ઉતરી પડ્યો. અંદર જઈને તેણે મીચુબત્તી સળગાવી ચારે તરફ જોવું શરૂ કર્યું, એક ખૂણા તરફ મહીપતસિંહ પડેલો નજરે ચડ્યો, તેને ઢંઢોળીને બેડો ફીચો. મહીપતસિંહ બેભાનીમાંથી જાગૃત થયો. બહાવદીનખાને તેને પૂછ્યું—“તમે કેમ મારી પાછળ ઝોરડામાં ઉતર્યા નહોતા ?”

મહી૦—“મને ભય લાગ્યો હતો તેથી...”

બહા૦—“તો પછી તમે આ ભોંય-ઝોરડામાં કેમ ઉતરી પડ્યા ?”

મહી૦—“તમે તે ઝોરડામાંથી ભોંય-ઝોરડામાં ઉતરી પડ્યા તે જોઈને હું હેરત પામી નાહો પણ નાસતા નાસતા મારો પગ લપટ્યો અને હું જોત જોતામાં આ ઝોરડામાં ગેચ થઈ ગયો. અંદર નહિ ઉતરવાને મેં ઘણી કોશિશો કરી છતાં કેમ જાણે મને કાંઈ અંદરથી ખેંચતું હોય નહિ તેવું આકર્ષણ થવા લાગ્યું અને જોત જોતામાં ભોંયમાં ઉતરી પડાણું. ઢાંકણું બંધ થયું. તે પડતી વખતે

અને ભોંયરામાં ગેબ થતી વખતે મારા મોઢામાંથી “ઓ બાપરે” એવા શબ્દો નીકળી પડ્યા.”

બહાન—“હા, તે શબ્દો મેં ઝોરડામાંથી બહાર નીકળતી વખત સાંભળ્યા હતા. અને તે પછી હું તુરતજ તમારી શોધ માટે એક કળ જોઈ. તે દાબી તમારી શોધમાં અંદર ઉતરી પડ્યો. તથાપિ ત્યાં તમારો પતો મળ્યો નહિ. તે ઝોરડામાંથી હું બીજા ઝોરડામાં ગયો. તે વખતે મેં પાછું “ઓ બાપરે” અવાજ સાંભળ્યો અને તુરતજ દાદર રસ્તે બહાર નીકળ્યો. તમારો અવાજ જે ઝોરડામાંથી આવ્યો હતો તે બાજુ લક્ષમાં રાખીને હું આ ઝોરડામાં ઉતરી આવ્યો અને તમોને મળ્યો. પરંતુ તમો બીજી વખત “ઓ બાપરે” કહીને બેમાન કેમ થઈ ગયા તે બતાવો.”

મહીન—“ઝોરડામાં ઉતરી પડ્યા પછી મેં ખારી ખારણું શોધવા મહેનત કીધી. બીંતની એક બાજુ હું કળ શોધવા મહેનત કરતો હતો તે વખતે મારાથી વિરૂદ્ધ બાજુમાં એક આકૃતિએ દેખાવ આપ્યો. તેણે સીસોટી વગાડીને ખડખડ હસવું શરૂ કીધું, અને તે ભૂત લાગ્યું અને તેથી ભયમીત થઈ પડી જવાયું; પડતી વખત મારા મોઢામાંથી “ઓ બાપરે” એવા શબ્દો નીકળી ગયા.”

બહાન—“ત્યારે જરૂર આ ભોંયરામાંથી હજુ શંકરપ્રસાદનાશી ગયો નથી. તે આપણાથી નિડર રહ્યો છે. તમે જે આકૃતિ જોઈ તે શંકરપ્રસાદની હતી. તમે તેને ભૂત સમજ્યા અને ભય પામ્યાં તે મોટી ભૂલ કીધી. જે નિડર રહીને તે તરફ ધસ્યા હોત અને પિસ્તો લેતો ખાલી બહાર કપો હોત એટલુંજ નહિ પણ તે વખતે તેને જે એમ ચેતવણી આપી હોત કે “ખમરદાર નાડો છે તો આ

પિસ્તોલથી ઠાર કરીય, તો કદાચ તેં નાસવાને બદલે ત્યાંજ સ્થિર થઈ જાત અને તમારે તેને પકડવો સહેલ થઈ પડત.”

મહીબ—“હા, એ ભૂત નહિ પણ શંકરપ્રસાદ હશે! મેં મોઢી ભૂલ કીધી. જો હિંમત આણી તમારા કહેવા મુજબ કીધું હોત તો સાઈ પરિણામ આવત. ખેર! ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગયો. જે બાજુ તે આકૃતિએ દેખાવ દીધો હતો ત્યાં અવશ્ય બારણું હોતું જોઈએ.” બૂને જણ્યા તે તરફ ગયા.

બહાવદીનખાન ત્યાં બારણું જોવા લાગ્યો પણ બારણા જેવું કંઈ મળ્યું નહિ કાકડાના પાટીઆ પણ ત્યાં નહોતા. પણ ખાસા પોરબંદરી પથરની ભીંત હતી. બહાવદીનખાનને હવે ભૂતનો ભય સાચો લાગ્યો તે વહેમાયો. ખરો પણ તુરતજ ખીજ પળે જાગૃત થયો. તેણે માની લીધું કે, ભૂત જેવું કંઈ હોતું નથી, માણસોના તે ખાલી વહેમો છે. તે જરૂર શંકરપ્રસાદ હોવો જોઈએ. તેણે ફરીવાર કળ શોધવા મહેનત કીધી તેમાં તેને કળ હાથ આવી કળ દખાવતાની સાથે પથરની દીવાલમાંથી એક પથર ફરી ગયો અને એક બારણું ખુલું થઈ ગયું તેમાં તેણે ડોકું ધાલી આગળ જોયું તો એક સુશોભિત રંગ ખેરંગી ઝોરડો મળ્યો તે ઝોરડામાં ગાદી તકીઆ ખુરશી ટેબલો ગોઠવેલા હતા. દીવાલની માટે ઝુમરો લેખ્યો વિગેરે લટકાવ્યા હતા. સુંદર સુંદર સ્ત્રીઓના ફોટાઓ ટાંગવામાં આવ્યા હતા. બદમાસોના જુદા જુદા અડાઓના નકશાઓ ટાંગવામાં આવ્યા હતા. ઝોરડામાં પ્રકાશ પણ સારો પડતો હતો. ડોકું ધાલીને બહાવદીનખાન આ બધું જોઈ રહ્યો હતો. તેટલા વખતમાં તેની દ્રષ્ટિ સામેની દીવાલ તરફ ઉભા રહેલા એક માણસ તરફ પડી. તે તેને પકડવાને માટે તુરતજ દોડ્યો. બધું બાન ભૂતીને તે જોવો દોડ્યો.

તેવોજ એક ખુરશી સાથે અફળાઈને ભોંપ ઉપર પટકાઈ પડ્યો. તે બ્યારે બારણામાંથી દોડ્યો ત્યારે કોણુ જાણે કેવી રીતે તે બારણું બંધ કરવાની કળ ઉપર હાથ કે પગ આવી ગયો કે તે બારણું બંધ થઈ ગયું અને મહીપતસિંહ જ્યાંને ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. ખુરશી સાથે પટકાઈ પડવાથી બહાવદીનખાનને સખત આઘાત લાગ્યો હતો તેને મુઝાઈ આંત્રી ગઈ. ઘુંટણમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું, માથામાં પણ સારી ઇજા થઈ હતી. ટેબલને એક ખૂણે માથામાં વાગ્યો હતો અને તેથી ત્યાં મોટા ચીરો પડ્યો હતો તેમાંથી પણ લોહી વહી રહ્યું હતું, તે બેશુદ્ધ થઈ ગયો હતો.

શંકરપ્રસાદ બહાવદીનખાનની આ સ્થિતિ જોઈને ધણો ખુશી થયો. તેણે તુરતજ દોડીને તેના મોઢા ઉપર કલોરા ફોર્મવાળો રૂમાંલ ઢાંકી દીધો. અને તે પછી તેને એક ગુપ્ત સ્થળમાં લઈ જઈને કેદ કરીધો. કેદ કરીધા પછીજ કલોરાફોર્મ દુર કરવામાં આવ્યો.

બહાવદીનખાનને જ્યાં આગળ કેદ કરવામાં આવ્યો હતો તે જગાએ ફક્ત એકજ જાળીયું હતું તેમાંથી સહેજસાજ પ્રકાશ આવતો હતો. આ ઝોરડામાં પેસવાની અને બહાર નીકળવાની જગાઓ ઘણીજ ગુપ્ત હતી. વળી તે ઉપરાંત એ આખા ઝોરડામાં અંદર લોઢાના મજબુત સળીયાની ચારે ફરતી જાળી હતી. તેના બારણા ઉપર મજબુત તાણું લગાડવામાં આવ્યું હતું.

કેટલીક મુદત પછી બહાવદીનખાન શુદ્ધિમાં આવ્યો તેણે આંખ ઉઘાડીને જોયું તો પોતે એક સહેજ સાજ પ્રકાશવાળા ઝોરડામાં કેદીની સ્થિતિમાં છે. તેને હવેજ બાત આવ્યું કે ઉતાવળે દોડવાનું કેવું ખરાબ પરિણામ આવે છે. તેણે તે ઝોરડામાં પ્રકાશ કરવા માટે મીચુઅલી કહાડવા ખીસામાં હાથ ધાક્યો. તથાપિ મીચુઅલી હતી

નહિ. તે ભારે અજાયબ થયો. મારા ખીસામાં મીચુગતી પુષ્કળ હતી છતાં આ શું થયું ? કેમ તેમાંની એક પણ મીચુગતી મારી પાસે નથી ? શું મનં મુઝા આવી ત્યારે તે બદમાસ શંકનપ્રસાદે મારી ઝાંતી લીધી હશે. મારી પિસ્તોલ ! અરે તે પણ નથી. ખરેખર એ બદમાસોએ માઈ સર્વસ્વ હરણ કીધું છે. ખેર ! તેણે મને હૈયાત રાખ્યો છે તો તે સર્વે હું ફરીથી મેળવીશ. હવે જોડ છું કે, આ કેદખાતું કેટલા દિવસના માટે છે. તે આખો દિવસ બહાવદીનખાને ભૂખ્યા અને તરસ્યા કહાડ્યો. તેને ઉડવાની અને બહાર નીકળવાનો માર્ગ શોધવાની શક્તિ રહી નહોતી. તે ભોંય ઉપર પથારીમાંજેમ તેમ પડ્યો હતો.

બહાવદીનખાનની પાછળજ મહીપતસિંહ નીકળવાનો હતો પણ એકાએક બારણું બંધ થઇ જવાથી તે અંદરજ રહ્યો બહાવદીનખાનનું શું થયું તે પોતાના જાણવામાં આવ્યું નહિ. હવે તેણે બહાર નીકળવા માટે પ્રત્ન શરૂ કર્યો. પોરબંદરી પથ્થરમાં તેણે પુનઃ કળ શોધવી શરૂ કીધી કેટલીક મહેનત પછી કળ હાથ આવી તે કળ દબાવતાજ પેલો શુશોભીત ઝોરડો હાથ આવ્યો. મહીપતસિંહને હવે નિરાંત થઇ તે ઝોરડામાં કેટલોક વખત સુધી આરામથી બેઠો. તે ઝોરડાને ખૂબ નીહાળ્યો તેમાં ભારે શુશોભીત બેઠો ગોઠવી હતી. પુરસી ટેમલો બાંકડા વીગેરે જોઈને તેણે માન્યું કે, આ તે લોકોની બેઠક હોવી જોઈએ. તે ઝોરડામાં ટહેલવા અને ભીંતે લટકાવેલી છખીઓ જોવા લાગ્યો. એક પછી એક છખીઓ જોતો તે આગળ વધતો જાય છે. તેવામાં તેની એકાએક નજર પોતાના પગ તરફ પડી. તેણે જોયું તો લોહીથી ખરડાગેલી તે જગા હતી. એક પુરસી અને એક ટેમલ ઉથલી પડ્યા હતા. જુદે જુદે કેટલેક સ્થળે લોહી પુષ્કળ પડ્યું હતું, કોઇ કોઇ જગ્યાએ તેનાં છાંટા ઉડ્યા હતા. આ જાંઘું જોઈને મહીપતસિંહ ભારે હેરત

પામી ગયો તેને ભ્રમ લાગ્યો કે, જરૂર બદમાસોએ બહાવદીનખાનનું ખૂન કર્યું હોવું જોઈએ. અગર તો બહાવદીનખાને બદમાસનું ખૂન કર્યું હોવું જોઈએ. પરંતુ શંકા છે કે, જો બહાવદીનખાને બદમાસનું ખૂન કીધું હોત તો તે જરૂર ખુશી ખુશી થતો અને પેલા ઓરડામાંથી બહાર કહાડવા આવત અને પોતાની ખુશાલી મારી પાસે પ્રદર્શિત કરત પણ જ્યારે તેમ નથી તો ચોંટસ એમ બની શકે છે કે, બદમાસોએ તેનું ખૂન કર્યું હોવું જોઈએ. મારે જરૂર બહાવદીનખાનની તપાસ કરવી જોઈએ. અને વેર લેવું જોઈએ. હું એ શંકરપ્રસાદને નહિ છોડું, જરૂર તેનો બદલો વાળીશ. ધણેજ દિલગીર થતો મહીપતસિંહ તે શુશોભીત ઓરડાના દાદરાથી ઉપરના ઓરડામાં આવ્યો અને ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

વીડુખાનો લાગેલો પત્તો.

મહીપતસિંહ પોતાને ઉતારે ગયો અને વીરસિંહજીને વાત કરી આજના બનાવથી માહિતગાર કીધો. આ વાત સાંભળીને વીરસિંહજીનું લોહી ઉકળી આવ્યું. બહાવદીનખાનની શોધ કરવા માટે તેનું મન અધિરૂં થઈ ગયું. આખી રાત નિદ્રા આવી નહિ, મોટા પરોઢીએ ઉઠીને તે નિત્ય કાર્યથી પરવારીને બહાવદીનખાનની શોધ માટે મહીપતસિંહ સાથે નિકળી પડ્યો.

બરોબર સવારના સાત વાગ્યે બંને ડીટેક્ટીવો તે મકાન ઉપર આવી પહોંચ્યા. મકાનના દરવાજા ઉઘાડા જોઈને તે વધુ ખુશી થયા તેઓ તુરંતજ મકાનની અંદર પેદા જ્યાં આગળ લોહીથી ખરડાયેલી

જમીન હતી. ત્યાં આમળ મહીપતસિંહ વારસિંહને લઈ ગયો. તે જગા તેણે તેને બતાવી. પુરણી અને ટેબલો ઉપલાઈ પડેલા જોયા. આ બધું જોઈને વીરસિંહજીને વધુ માફું લાગ્યું. તેણે આ આખા મકાનમાં કોઈપણ માણસને જોયો નહિ. તે ચાહતો હતો કે, જે કોઈ સાધારણ માણસ પણ મળી જાય તો તેની સાથે વાતચીત કરીને પુરતી માહિતી મેળવી લે. પણ કર્મ સંજોગે તેવું કયું બન્યું નહિ. આ દીવાનખાનાની એક બેઠક ઉપર બેઠા બેઠા વીરસિંહ વિચાર કરવા લાગ્યો કે કોણે વખત વિચાર કીધા છતાં તેને કંઈ મોર્ગ સૂઝ્યો નહિ તેથી તેઓ ત્યાંથી એક વખત બહાર નીકળી મકાનના દરવાજા ઉપર આવ્યા, ત્યાં બેસીને વિચારવા લાગ્યા. ક્યાં જવું અને ક્યાં ન જવું, શું કરવું અને શું ન કરવું, તે તેઓને કાંઈ સૂઝ્યું નહિ. દરવાજા ઉપર બેઠા બેઠા તેઓ મકાનની અંદર જોઈ રહ્યા હતા. પણ એક સળી સુકાં હલતી નહોતી અને જીભમાં જીભો પણ અવાજ આવતો નહોતો તેથી તેઓ બારે મુંઝવણમાં પડ્યા હતા. આત્રી સ્થિતિમાં લગભગ એક કલાક વીતી ગયો હશે. જ્યારે સાડાઆડનો સમય થયો હશે ત્યારે એક સામેના ઝોરડામાં કોઈ માણસ હોય તેવો ભાસ વીરસિંહને થયો. તેણે કંઈક માણસના આકારના પડછાયા કે પ જોયું તેથી તે મહીપતસિંહ સાથે તે ઝોરડા તરફ ગયો. ત્યાં જઈને જોયું તો કોઈ નહોતું પણ જે વખતે પોતે તે ઝોરડાના ઉમ્મરામાં પગ મૂક્યો હતો ત્યારે કોઈ ભૂગર્ભમાં પ્રવેશતું હોય તેવું તેમને જણાયું હતું તેથી બંને જણા તે ભોંય-ઝોરડામાં નીચે ઉતરી પડ્યા. બહાવદીનખાન વીરસિંહ અને મહીપતસિંહ હવે બહુ સારી રીતે જાણતા હતા કે આ ભોંય-ઝોરડામાં પેસવાનું કાર અને કળ ક્યાં છે! તેથી તે તેમને શોધવાની કડકુટ

કરવી પડે તેમ નહોતું તેથી જાને જણા નિરવિધે અંદર ઉતરી પડ્યા. અંદર ઉતરીને તુરતજ મીચુબતી કરવામાં આવી. મીચુબતીના પ્રકાશથી ચારે તરફ જોયું તો એક માણસ ઉતાવળે પગે એક દાંડર ઉપર ચઢતો હતો. મહીપતસિંહે દોડીને તેનો પગ પકડી નીચે પછાડ્યો, જાને જણાએ મળીને તેને પ્રથમ તો ખૂન માર માર્યો. જ્યારે માર મારતા થાક્યા ત્યારે તેમને પૂછ્યું કે, “તું કોણ છે? અને આ મકાનમાં આમ ગુપ્ત રીતે કેમ સંતાતો અને નાસતો કરે છે?”

અજણ્યો—“હું આ મકાન જોવા માટે અંદર આવ્યો હતો તથાપિ અંદર આવ્યા પછી હવે બહાર નીકળવાનો માર્ગ નહિ જાણવાથી અમ કુમતો કરું છું.”

મહી—“એમ! બદમાસ! તું અમને બેવકુફ બનાવે છે? તું આ ઘરનો ભોમીઓ છે, તું તે બદમાશોની ટોળી માંહેનો છે, બોલ, સાચું બોલ. તું કોણ છે?”

અજણ્યો—“હું જૂઠું નથી બોલતો, હું અજણ્યો છું, હું તે બદમાશો માંહેનો નથી. મને માર્ગ બતાવો મારે બહાર જવું છે.”

મહીપતસિંહે યોડો માર મારીને કહ્યું—“અમે તને જાણીએ છીએ, જો તું અમને તારો બેદ નહિ બતાવે તો અમે તને આ જગાએજ દાર કરોશું.” એમ કહીને મહીપતસિંહે પિસ્તોલ કહાડી તે અજણ્યા માણસના સામે ધરી.

અજણ્યો—“સાહેબ મને મારશો નહિ, હું સાચું કહું છું.”

મહી—“તો બોલ, સાચું કહે તો નહિ મારું.”

અજણ્યો—“મેં જે કહ્યું તે સાચુંજ કહ્યું છે.”

મહી—વળી બદમાસી કરે છે? સાચું બોલવું હોય તો બોલ નહિતર હું હવે તારું ખૂન કરવામાં ઈયા નહિ ખાડું, તેમ તારા જ-

વાળની વધુ વખત રાક નહિ બેઠું.” એમ કહીને મહીપતસિંહે ફરીને તેના સામે પિસ્તોલ ધરી અને એવું વિક્રાળ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું કે, તે અજણો માણસ ડરી મર્યો.

અજણો—“મારું નામ વીઠુબા છે, હું શંકરપ્રસાદનો સોગતી છું.”

મહી—“શંકરપ્રસાદ ક્યાં છે? બહાવદીનખાન ક્યાં છે?”

વીઠુબા—“આ મકાનમાં જ છે!”

મહી—“ચાલ અમને પ્રથમ તું બહાવદીનખાન બતાવ.

વીઠુબા—“બતાવું છું સાહેબ, ચાલો મારી સાથે.” એમ કહીને જ્યાં આગળ બહાવદીનખાનને કેદ કરવામાં આવ્યો હતો તે તરફ લઇ ચાલ્યો.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

બદમાસોને ફાંસી.

બહાવદીનખાનને સવાર થતા સુધીમાં તો ઘણું સાફ થઇ ગયું હતું. જુઓ કે જોઇએ તેવું સાફ નહોતું થયું તોપણ તે કંઈક પ્રયત્નશીલ થઇ શકે તેવો આરામ થયો હતો. તે તે પીંજરાની અંદર સિંહની માફક આમ તેમ કુમતો હતો. અને ક્યાંથી બહાર નીકળવું તેનો માર્ગ શોધતો હતો. આખા પીંજરામાં બારણા સિવાય બીજા કોઇપણ રચણથી બહાર નીકળાય તેમ નહોતું અને જે બારણું હતું ત્યાં મોટું બધું તાળું વાસેલું હતું તેથી તે બારે વિચારમાં પડ્યો. તેણે ધાર્યું કે, બન્ને બારણે તાળું વાસ્યું છે તથાપિ જરૂર આ કેદખાનામાં પણ ગુપ્ત માર્ગ હોવો જોઇએ જ્યારે એકે એક ઓરડામાં તેવા માર્ગ છે તો શું આ ઓરડામાં તેવો માર્ગ નહિ હશે!

૪૨૨ હશે. હું તેવો માર્ગ શોધવાની તબવીજ કરું મને ભડસો છે કે, હું મારા પ્રયત્નમાં જરૂર ફેરફાર મેંદ થઈશ. તેણે કેટલોક વખત તે કેદખાનામાંથી બહાર નીકળવાને માર્ગ દર્શક-કળ શોધવામાં કાઢ્યો પણ તેને કળ જડી નહિ તે નિરાશ થયો, પાછો પોતાને આસને આવી બેઠો. તે પોતાની ભૂલના માટે પસ્તાવા લાગ્યો. જો હું ઉતાવળો થઈને દોડ્યો નહિ હોત તો શું આ વખત આવત ? મેંજ ભૂલ કરી છે, હુંજ હાથે કરીને આ સ્થિતિને આધિન થયો છું પણ શું આવી રીતે અફસોસ કરવાથી મારી મુક્તિ થશે ? કદિ નહિ, તો પછી મારે પુનઃ કળ શોધવામાં જોડાવું જોઈએ. એવો વિચાર કરીને તે પાછો ઉડ્યો અને કળ શોધવા લાગ્યો. તે વખતે તેના હાથમાં કાંઈક ભરાયું. પુરતું અજવાળું નહોતું તેથી તે તેને બહુ સારી રીતે જોઈ શક્યો નહિ પણ તેના આકાર સર્પની ફેણ જેવો હતો. તે તેને દબાવવા, મરડવા અને ખેંચવા લાગ્યો. પણ કાંઈ કળ આવ્યું નહિ, તે :કાંઈક અમરતું હશે. એમ જાણીને તેને પડતું મુઠ્ઠી ખીજ ફાંસ મારવા શરૂ કર્યા પણ જે બાળુ તે તપાસ કરતો હતો ત્યાં પણ તેવીજ સર્પાકૃતિ જોઈને તેને પણ દબાવવા, મરડવા અને ખેંચવા લાગ્યો તેનું પણ કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ. તેથી તે નિરાશ થઈને પાછો પોતાના આસન ઉપર બેઠો. તે જે આસને બેઠો હતો તેની નીચે તો એવું કાંઈ નથી ને ? કે જે માર્ગદાર કેદખાનાથી મુક્તિ મેળવાય તોવો વિચાર કરીને તે પોતાની પથારી નીચે જોવા લાગ્યો. ત્યાં જોવાથી તેની નજરમાં કળ જેવું કાંઈક આવ્યું. તેણે તેને ખેંચી જોતા કાંઈ વિચિત્ર અવાજ થવા લાગ્યો એ ખીવરામણો અવાજ થવાથી બહાવદીનખાન ખી ગયો નહિ કેમકે તે સારી થેઠે જાયતો હતો કે, તે કળ સિવાય ખીજું કાંઈ નથી. જોતજોતામાં

તે જ્યાંએ એક વિશાળ માર્ગ થઇ ગયો અને તે માર્ગ દ્વારા બહાવદીનખાન ભોંય-ઔરડામાં ઉતરી પડ્યો.

બહાવદીનખાન કળ દબાવતો હતો અને તથા વિચિત્ર અવાજ થતો હતો તે બાજુના ઔરડામાં બેઠા બેઠા શંકરપ્રસાદે સાંભળ્યું હતું તથા તે એકદમ દોડી આવ્યો. તેની એવી ઉમેદ હતી કે, બહાવદીનખાન સટકી જવા પામે તે પહેલાંજ તેના પિસ્તોલથી અંત આણવો. તેણે ચોક્કસ કરી માન્યું હતું કે, બહાવદીનખાનને જતો કરવો એ મોતને આમંત્રણ આપવા બરાબર છે તે બરી પિસ્તોલે એકદમ દોડતો દોડતો તે કેદખાનાની નીચેના ભોંય-ઔરડામાં દોડી આવ્યો. જે વખતે તેણે ભોંય-ઔરડામાં પગ મૂક્યો તેજ વખતે બહાવદીનખાન પણ કેદમાંથી તે ઔરડામાં ઉતરી પડ્યો. શંકરપ્રસાદે બહાવદીનખાનને જોઈને ચીસાં છૂટાં તે બરી પિસ્તોલે એકદમ તેના તરફ ધસી ગયો. બહાવદીનખાનને એક ધક્કો માર્યો પણ બહાવદીનખાન કાંઈ નિર્બળ નહોતો. તે જેમનો તેમ લોહાના થંભની પેઠે ઉભોજ રહ્યો. આ અપમાનથી બહાવદીનખાનનો કોપાગ્નિ સળગી ઉઠ્યો. તેણે શંકરપ્રસાદને વળતો ધક્કો એવો જોરથી માર્યો કે, તેની બાજુમાં જે દીવાલ નહિ હોત તો તે ક્યારનોએ ભોંય ઉપર પટકાઇ પડ્યો હોત. શંકરપ્રસાદનું શરીર ભીંત સાથે બટકાતાની સાથે હાથ માંહેની પિસ્તોલના ઘોડાને કાણુ જણે કેવી રીતે આંચકો લાગતાં તે પિસ્તોલમાંથી અવાજ થયો અને એક ગોળી છનનનન કરતીને બહાવદીનખાનના માથા ઉપર થઈને સામી ભીંતમાં જઈ વાગી. બહાવદીનખાને તુરતજ તેના હાથમાંથી જોર કરીને પિસ્તોલ ખુંચવી લીધી. અને શંકરપ્રસાદને એક જોરથી લાત મારીને તેને ભોંયપર પાડી દીધો. શંકરપ્રસાદ પડીને પાછો તરતજ ઉભો થયો. અને બહાવ-

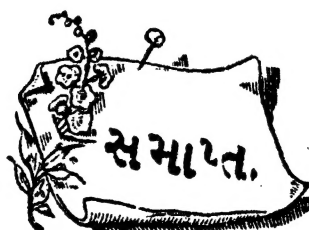
દીનખાન તરફ ધસ્યો. બહાવદીનખાન વધુ વખત ટકર જીવી શકે તેવું તેવું શરીર નહોતું. કેમકે તે હાલ બિમાર છે, તો પણ આ જગાએ ધિરજ હારી જાય તો કામ આવે તેમ નહોતું તેથી પોતાનું બધું બળ અજમાવતો હતો. હવે શંકરપ્રસાદ અને બહાવદીનખાન બંધબંધથી આવ્યા એક બીજાને ગડદા પાટુનો સ્વાદ ચખાડવા લાગ્યા.

બહાવદીનખાનને ભય હતો કે, શંકરપ્રસાદ નાશી જશે તો પાછો હાથ આવવો મુશ્કેલ થશે અને બીજા કેટલાક દિવસ સુધી તેની પાછળ વખત-ગુમાવવો પડશે તેથી તે તેને વચ્ચે કરવા આહતો હતો. જ્યારે શંકરપ્રસાદ આહતો હતો કે જો બહાવદીનખાન જીવતો રહેશે તો જરૂર પોતાને એક દિવસ ફાંસીને લાકડે લટકાવી દેશે માટે તેને અહાને અહાં પુરો કરવો. આવા હેતુથી તે અને જણા એક બીજાને છોડીને નાસતા નહોતા કે છુટા પડી સલાહ પણ કરતા નહોતા. જ્યારે આ પ્રમાણે ગડદા પાટુ અને ઢીકા મુકીને પાઠ ભજવાઈ રહ્યો હતો ત્યારે એકાએક એક બાળુની દીવાલમાંથી કળથી ખુલનાઈ કમાડ ઉઘડ્યું અને એકી સાથે એક બે નહિ પણ ત્રણ માણસો આવીને બિમા રહ્યા. બહાવદીનખાન, વીરસિંહ અને મહીપતસિંહજીને જોઈને ખુશી થયો અને તેના બાહુમાં બમણું જોર આવ્યું. ત્યારે વીહુખાને કેદીની સ્થિતિમાં જોઈને શંકરપ્રસાદનું લોહી સુકાઈ ગયું. ધગધગતું લોહી દંડુ થઈ ગયું. તેણે માન્યું કે, હવે જરૂર હાથ આવી ગયા છીએ હવે ખાલી બળ કરવું નકામું છે. તેણે લડાઈ કરવાનું પડતું મૂકી દીધું બહાવદીનખાને તેને કબજે કરી લીધો. આવી રીતે સહેજે સહેજે અને અદમાસો હાથ આવી ગયા. બહાવદીનખાન શંકરપ્રસાદ અને વીહુખાને લઈને મકાનના ચોગાનમાં આવ્યો. અને બાળુના શાણાની પોલીસને બોલાવી તેને સોંપી દીધા.

આપાધીશની કોટમાં એ બન્ને બદમાસોનાં ન્યાય કરવામાં આવ્યો. બાણીની મા સરકારી સાક્ષી થઈને આવી બહાવદીનખાને પોતાને હાથ આવેલા શંકરપ્રસાદના કામળો રજુ કર્યા. બંધી બાણીથી શંકરપ્રસાદ અને વીડુખાના વિરૂદ્ધમાં પુરાવા રજુ થયા જુરીએ પણ મુન્હેગારોને શંસીએ લટકાવવાનો અભિપ્રાય આપ્યો. જરૂર જુરીની સાથે મળતા થયા અને તે બદમાસોને શંસી દેવામાં આવી.

ગીરધર સોનીની આંખમાં તે વખતે આંસુ આવ્યા તેનું દયાળુ હૃદય પીગળી આવ્યું.

બહાવદીનખાનને રામરાયે મોટું ઇનામ આપ્યું. મહીપતસિંહનો દરજ્જો વધ્યો, અને વીરસિંહજી પણ રામરાયે સારી કદર કરીધી.

પોલિટિકલ ભાષીઓ.

આફ્રીસમાં મળતાં પુસ્તકો.

રસૂલે અરબી	રૂ. ૨-૮-૦
અરબીની ઇતિહાસ.	„ ૨-૦-૦
ખુલફાએ રાશેદીન.	„ ૧-૦-૦
ખાલીફ બીન વલીદ.	„ ૦-૧૨-૦
મીગતે એહમદી.	„ ૫-૦-૦
કુદરતની કારીગીરી.	„ ૧-૮-૦
મેહબુબે કુરેશ.	„ ૧-૮-૦
Tragedy of Moharram.	0 12 0
કરમલાનો કહેર. (કબુ પુર્ક)	૦-૪-૦

નીચેનાં પુસ્તકો ઉમ્દા ચિત્રોવાળા છે.

આખરે ઉલકત.	રૂ. ૧-૮-૦
હસન એનજીલના	„ ૧-૮-૦
કનીઝે શતમા.	„ ૨-૦-૦
ગવહરખન.	„ ૧-૮-૦
મોહમ્મદી મલિકા	„ ૧-૪-૦
ભેદી શાહગઢી ભાગ ૧	„ ૧-૧૨-૦
ભેદી શાહગઢી ભાગ ૨	„ ૨-૦-૦
સ્નેહ સરિતા	„ ૧-૦-૦
ભેદી લાશ.	„ ૧-૦-૦

દ્વિપરનાં તમામ પુસ્તકો પાકાં એનિરી
આઈન્ડીંગ સાથનાં છે. ક્યાલ ખર્ચ જુદું.

ક્રમે:—મનેજર પોલિટિકલ ભાષીઓ.

લાલ દરવાજા---અમદાવાદ.

